

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

ВІСНИК

**економіки транспорту і промисловості
(збірник науково-практичних статей)**

№56

**The bulletin of transport and
industry economics**

№ 56

Харків – 2016

УДК 338.47:338.45

"Вісник економіки транспорту і промисловості" є збірником статей про теоретичні і практичні дослідження у справі економіки транспортної і промислової галузей України.

Збірник призначений для викладачів, наукових співробітників, аспірантів, студентів та фахівців, що спеціалізуються у відповідних або суміжних галузях науки, освіти і виробництва.

Матеріали друкуються українською або російською мовами з анотаціями українською, російською, англійською.

Номер затверджено на засіданні
Вченої ради УкрДУЗТ.
Протокол № 10 від 27 грудня 2016р.

Редакційна колегія

Головний редактор - Дикань В.Л. - д.е.н., професор

Заступник головного редактора – Кірдіна О.Г. – д.е.н., професор

Члени редакційної колегії

Дейнека О.Г. - д.е.н., професор
Дикань В.В. – д.е.н., професор
Зайцева І.Ю. - д.е.н., професор
Золотарьов А.М. - д.е.н., професор
Зоріна О.І. – д.е.н., професор
Іванілов О.С. - д.е.н., професор
Калабухін Ю.Є. – д.т.н., професор
Калініченко Л.Л. – д.е.н., професор
Компанієць В.В. - д.е.н., професор
Криворучко О.М. - д.е.н., професор
Позднякова Л.О. - д.е.н., професор
Токмакова І.В. – д.е.н., доцент
Українська Л.О. - д.е.н., професор
Чебанова Н.В. - д.е.н., професор
Шинкаренко В.Г. - д.е.н., професор
Яковлєв А.І. - д.е.н., професор

Васильєва Г.А – к.е.н., ведучий
наук.співробітник «ВНИИЖТ» (Росія,
м.Москва)
Вовк О.О. – д.е.н., професор (Росія,
м.Москва)
Герасименко П.В. – д.т.н., професор
(Росія, м.Санкт-Петербург)
Елма Мустен – д.філос, нач.від. зовн.
зв'язків Естонської залізниці (Естонія)
Словой І.О. – д.е.н., професор (Білорусія)
Збігнієв Лукашик – д.філос., професор
(Польща)
Михальченко А.О. – д.філос., доцент
(Білорусія)
Олівер Фарон – к.ист.н., головн.
адміністратор Консерватории искусств и
ремесел (Франція)

Адреса редакційної колегії: 61050, Харків, майдан Фейєрбаха, 7, кім. 505.
Тел: 730-10-96, 730-10-97
e-mail: kafEOiUP@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №21513-11413ПР від 27.07.2015р.

ISSN 2075-4892
ISSN online 2413-4892

© Український державний університет
залізничного транспорту 2016р.

Зміст

Економіка підприємства

Дикань В. Л., Обруч Г. В. Визначення ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств	9
Бутенко О. П., Стрельченко Д. О. Стан ресторанного господарства України та перспективи його розвитку	18
Бушман Т. С. Моделювання процесу забезпечення кадрової безпеки машинобудівних підприємств	25
Гребенюк Г. М. Трудовий потенціал в системі стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту	30
Каличева Н. Є. Роль транспорту у забезпеченні ефективності функціонування маркетингово-товарно-логістичної схеми підприємства	41
Полупан П. М. Теоретичні основи формування конкурентної стратегії фінансового розвитку підприємства	45
Ус Ю. В. Конкурентний статус підприємства: методичний інструментарій інноваційного управління	53
Уткіна Ю. М. Інтелектуальний капітал як фактор забезпечення конкурентостійкості підприємств в глобальній економіці	58
Чередниченко А. О., Калінін М. В. Якість надання послуг як ключовий фактор привабливості підприємств готельного господарства	68

Державне регулювання економіки

Авансова Н. Е. Економічна безпека України в системі економічної безпеки європейського союзу	74
Зайцева І. Ю., Бившев Д.Ю. Політична корупція як загроза державній безпеці України	82

Чередниченко О. Ю. Реформування країни, як головна стратегія подолання загроз національній безпеці України на сучасному етапі розвитку держави	87
--	----

Проблеми транспортного комплексу України

Корінь М. В. Соціальний розвиток колективу пат «Українська залізниця» в умовах реформування галузі: наслідки та елементи забезпечення	97
Онищенко С. П., Вишневская О. Д. Обеспечение эффективности выполнения судом рейса с учетом возможного воздействия факторов риска	104
Шраменко О.В. Забезпечення інфраструктурної безпеки залізничного транспорту	113

Менеджмент і маркетинг

Андрєєва Т. Е., Гетьман О. О. Управління процесом розвитку підприємства в контексті впливу зовнішнього середовища на його діяльність	119
Богоявленський О. В., Крамська Д. О. Вибір стратегії банківського маркетингу в умовах кризових явищ	133
Листровая Е. С., Шатравка Е. А., Матвиенко Е. А. Пути эффективной реализации международного маркетинга на примере украинских компаний	139
Масалигіна В. В., Деркач А. А. Теоретико-методологічні підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку	145
Яценко Б. І. Прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості	152

Загальноекономічні питання

Макарчук К. О., Гончаренко Н.І. Фактори впливу на розвиток міжнародного бізнесу у країнах східної Азії	159
--	-----

Стешенко О. Д., Маханько Т. О. Теоретико-методологічні основи депозитної політики комерційного банку	169
--	-----

Соціально-економічні питання

Полякова О.М. Концепція соціального підприємництва в українському контексті	176
---	-----

Context

Enterprise economics

Dykan V. L., Obruch A. V. Definition of efficiency to realizing of the potential competitiveness of the carriage-building enterprises	9
Butenko O. P., Strelchenko D. O. The research of Ukrainian restaurant economic management market and future perspectives	18
Bushman T. S. Modeling of ensuring personnel security of machine-building enterprises	25
Hrebenuk H. Labor potential in the strategic development of enterprises of railways	30
Kalicheva N. E. The role of transport in ensuring the effective functioning of marketing-commercial-logistics scheme enterprises	41
Polupan P. M. Theoretical bases of formation of competitive strategy of financial development of enterprise	45
Uss Y. Status of competitive enterprise: innovation management methodological tools	53
Utkina Yu. M. Intellectual capital as a factor of ensuring competitive stability of the enterprise in the global economy	58
Cherednychenko A. O., Kalinin M. The quality of service as a key factor in the attractiveness of enterprises of hotel industry	68

Government regulation

Avanesova N. E. Economic security of Ukraine in the system of economic security of the European union	74
Zaitseva I. U., Bivshev D. U. Political corruption as threat state security of Ukraine	82

Cherednichenko O. U.	
Reform the country as the main strategy to overcome threats to national security of Ukraine at the present stage of development of the state	87

Problems of the transport complex of Ukraine

Korin M. V.	
Social development team «Ukrainian railway» in the sector reform: implications and security elements	97
Onyshchenko S., Vyshnevska O.	
Ensure of vessel's voyage efficiency taking into account possible risk factors	104
Shramenko E. V.	
Ensuring of infrastructure safety for the railway transport	113

Management and marketing

Andreeva T. E., Hetman O. O.	
Enterprise management development process in the environmental impact on its activities	119
Bogoyavlensky O. V., Kramskaya D. O.	
The choice of strategy of bank marketing in conditions of crisis	133
Listrova O. S., Shatravka O. O., Matviienko O. O.	
The ways of effective international marketing implementation by ukrainian companies	139
Masalygina V. V., Derkach A. A.	
Theoretical and methodological approaches to the management of credit portfolio of commercial banks	145
Yatsenko B. I.	
Decision making innovation management competitive status of engineering companies with adaptive	152

General economic question

Makarchyk K. A, Goncharenko N.	
Factors of influence on international business development in east Asia	159
Steshenko E. D., Makhanko T. O.	
Theoretical and methodological basis of the deposit policy of commercial bank	169

Economics-social tasks

Polyakova E. N

The concept of social entrepreneurship in ukrainian context

176

УДК 629.44:656.078.8

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВАГОНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Дикань В. Л., д.е.н., професор,
Обруч Г. В., аспірант (УкрДУЗТ)*

У статті авторами досліджено сучасні підходи до визначення ефективності діяльності кластерних утворень. Зазначено, що ефективність функціонування інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, необхідно розглядати через призму забезпечення стійких системних взаємозв'язків між підприємствами-учасниками кластера в аспекті реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств.

Обґрунтовано, що оцінку ефективності діяльності кластера, доцільно представити в якості інтегрального показника зростання потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств, що включає сукупність ефектів реалізації виробничого, ресурсного, техніко-технологічного, кадрового, інформаційного, інноваційного, експортного, транспортного та інвестиційного потенціалів.

Ключові слова: конкурентоспроможність, вагонобудівні підприємства, інноваційно-інтегрований транспортно-виробничий кластер, ефекти реалізації складових потенціалів, інтегральний показник зростання потенціалу конкурентоспроможності.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ПОТЕНЦИАЛА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВАГОНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

*Дикань В. Л., д.э.н., профессор,
Обруч А. В., аспирант (УкрГУЖТ)*

В статье авторами исследованы современные подходы к определению эффективности деятельности кластерных образований. Отмечено, что эффективность функционирования инновационно-интегрированного транспортно-производственного кластера, необходимо рассматривать через призму обеспечения устойчивых системных взаимосвязей между предприятиями-участниками кластера в аспекте реализации потенциала конкурентоспособности вагоностроительных предприятий.

Обосновано, что оценку эффективности деятельности кластера, целесообразно представить в качестве интегрального показателя роста потенциала конкурентоспособности вагоностроительных предприятий, что включает совокупность эффектов реализации производственного, ресурсного, технико-технологического, кадрового, информационного, инновационного, экспортного, транспортного и инвестиционного потенциалов.

Ключевые слова: конкурентоспособность, вагоностроительные предприятия, инновационно-интегрированный транспортно-производственный кластер, эффекты реализации составляющих потенциалов, интегральный показатель роста потенциала конкурентоспособности.

DEFINITION OF EFFICIENCY TO REALIZING OF THE POTENTIAL COMPETITIVENESS OF THE CARRIAGE-BUILDING ENTERPRISES

*Dykan V. L., Doctor of Economics, Professor,
Obruch A. V., post-graduate student (USURT)*

In the article, the authors investigate the current approaches to the definition of efficiency of functioning of cluster structures. It is note that the efficiency of innovative-integrated transport-industrial cluster must be viewed through the prism of sustainable system of relationships between enterprises-participants of the cluster in terms of realizing the potential competitiveness of the carriage-building enterprises.

It is proved that the estimation of efficiency of activity of the cluster should be presented as an integral indicator of the potential competitiveness of the carriage-building enterprises, which includes the totality of the impacts of production, resources, technological, human, information, innovation, export, transport and investment potentials.

Keywords: *competitiveness, carriage-building enterprises, innovative-integrated transport-industrial cluster, the effects of the implementation components of the potentials, integral indicator of potential competitiveness.*

Постановка проблеми. Сьогодні використання механізмів кластеризації набуває все більшого поширення та практичного застосування і визнається одним із основних напрямків підвищення конкурентоспроможності, стимулювання інноваційного розвитку та активізації інвестиційної діяльності підприємств та регіонів.

Оцінка ефективності та доцільності взаємодії учасників в межах кластерного утворення є важливим етапом формування кластера та визначення основних векторів його розвитку, що, у свою чергу, провокує виникнення кола суперечливих теоретико-методичних та практичних питань здійснення подібної оцінки, які потребують детального розгляду та подальшого вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема оцінки ефективності функціонування кластерів присвячено безліч наукових публікацій, в яких розглянуто різноманіття методик та

показників оцінки. Більшість науковців ефективність діяльності кластера ототожнюють із наявністю синергетичного ефекту.

Так, Іванченко Г.В. до найважливіших складових синергетичного ефекту кластерного утворення відносить: ефект від нагромадження й обміну інтелектуальним капіталом; ефект від приросту грошового потоку за рахунок додавання грошових потоків компаній, що входять у кластер; ефект від спільного використання інфраструктурних об'єктів; ефект від зниження трансакційних витрат [1].

Басюк О.В. доводить, що ефекти від створення галузевого кластера пов'язані з синергетикою, що проявляється у дії його учасників: ефект масштабу; ефект охопту; ефект зниження трансакційних витрат; ефект перетікання знань та інновацій; антитригерний ефект; ефект інвестиційних переваг та розподілу

ризиків; ефект спільного використання інфраструктурних об'єктів [2].

Мусаєв Л.А. виділяє декілька рівнів синергетичних ефектів: нано-, мікро-, мезо- та макрорівень. Автором висловлено думку, що максимальний економічний ефект між виробничими системами дають саме виробничі зв'язки з кооперування та комбінування виробництва, а тому кількісно оцінює ефект синергії як суму таких ефектів по кожній виробничій системі, яка входить до складу територіально-виробничого комплексу [3].

Федорова Ю.В. пропонує використовувати сукупність чотирьох складових синергетичного ефекту для визначення ефекту синергії промислово-фінансової групи при введенні до її складу потенційного учасника: операційний, інвестиційний, комутаційний та управлінський синергетичні ефекти [4].

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах формування та функціонування інтеграційних об'єднань широко розглянуто в наукових працях багатьох вчених, серед яких особливої уваги потребують дослідження В.Л. Диканя [5-6], О.В. Дикань [7], О.А. Єрмакової [8], Ю.Є. Кирилова [9], О.М. Рудакова [10] та ін.

Надаючи належне здобуткам науковців, залишається невирішеним питання оцінки ефективності інноваційно-інтегрованих транспортно-виробничих кластерних структур та впливу функціонування кластера на рівень конкурентоспроможності окремої групи підприємств-учасників, у даному випадку – вагонобудівних підприємств.

Тому, **метою наукової статті** є визначення особливостей оцінки ефективності функціонування інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера в аспекті реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі має місце

різноманіття підходів до аналізу та оцінки економічної ефективності функціонування кластерів, що значною мірою обумовлене вибором типу показників, за якими пропонується здійснювати такий аналіз. Тут можна визначати показники, що характеризують загальні результати, досягнуті кластерною структурою, а саме: обсяги виробництва та реалізації продукції, обсяги експорту тощо. Ефективність кластера може оцінюватися також з точки зору його впливу на розвиток території або галузі. У даному аспекті важливими є такі показники, як збільшення кількості робочих місць, зростання рівня доходів населення, збільшення податкових надходжень.

Більшість авторів економічну ефективність кластера пов'язують із наявністю синергетичного ефекту, який проявляється у тому, що загальна вартість компаній-учасників кластера на певному етапі його розвитку стає більшою суми вартостей окремих складових кластера. Крім того, економічна ефективність кластера може бути визначена з точки зору зменшення загальних витрат учасників кластера на виконання окремих функцій: закупівлі сировини, збуту, просування, управління персоналом тощо.

Підхід до оцінки ефективності кластерів з точки зору оптимізації міжкорпоративних та внутрішньо-корпоративних зв'язків основну увагу зосереджує на визначенні економічного ефекту від вдосконалення систем взаємодії з постачальниками, споживачами та різноманітними посередниками.

Інший підхід до дослідження ефективності діяльності кластерів ґрунтується на теорії трансакційних витрат. Тут досліджується економічний ефект від реалізації системи довгострокових контрактів у межах кластера, оцінюється ефективність спільних довгострокових проектів.

Ряд авторів пропонують методики, що дозволяють оцінювати ефективність кластера на основі одного показника. У якості такого показника може виступати сума валової доданої вартості, відношення загальної доданої вартості до обсягу витрат, пов'язаних із функціонуванням кластера. Наявність такого узагальненого показника дозволяє досліджувати динаміку розвитку кластера, а також порівнювати ефективність різних кластерів між собою. Проте такий підхід не враховує того, що ефективність функціонування кластера може проявлятися у різноманітних сферах: економічній, соціальній, податковій, інноваційно-інвестиційній, екологічній та інших [11].

Ефективність функціонування інноваційно-інтегрованого транспортно-

виробничого кластера, на нашу думку, доцільно розглядати через призму забезпечення стійких системних взаємозв'язків між підприємствами-учасниками кластера в аспекті реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств.

Тому оцінку ефективності діяльності кластера вирішено представити в якості інтегрального показника зростання потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств, що включає сукупність ефектів реалізації виробничого, ресурсного, техніко-технологічного, кадрового, інформаційного, інноваційного, експортного, транспортного та інвестиційного потенціалів:

$$I_{КС}^{ШТВК} = E_{ВП} \times E_{РП} \times E_{ТП} \times E_{КП} \times E_{ІФП} \times E_{ІНП} \times E_{ЕП} \times E_{ТП} \times E_{ІВП} \quad (1)$$

де $E_{ВП}$ – ефект реалізації виробничого потенціалу;

$E_{РП}$ – ефект реалізації ресурсного потенціалу;

$E_{ТП}$ – ефект реалізації техніко-технологічного потенціалу;

$E_{КП}$ – ефект реалізації кадрового потенціалу;

$E_{ІФП}$ – ефект реалізації інформаційного потенціалу;

$E_{ІНП}$ – ефект реалізації інноваційного потенціалу;

$E_{ЕП}$ – ефект реалізації експортного потенціалу;

$E_{ТП}$ – ефект реалізації транспортного потенціалу;

$E_{ІВП}$ – ефект реалізації інвестиційного потенціалу.

Комплексна оцінка ефективності функціонування підприємств у складі кластера повинна враховувати низку показників, які слід розподіляти за видами ефектів реалізації потенціалів, що включені до інтегрального показника зростання потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств. Так, система оцінки ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств у межах інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера складається з таких елементів: ефекти, прогнозовані результати та показники оцінки реалізації складових потенціалів (рис. 1).

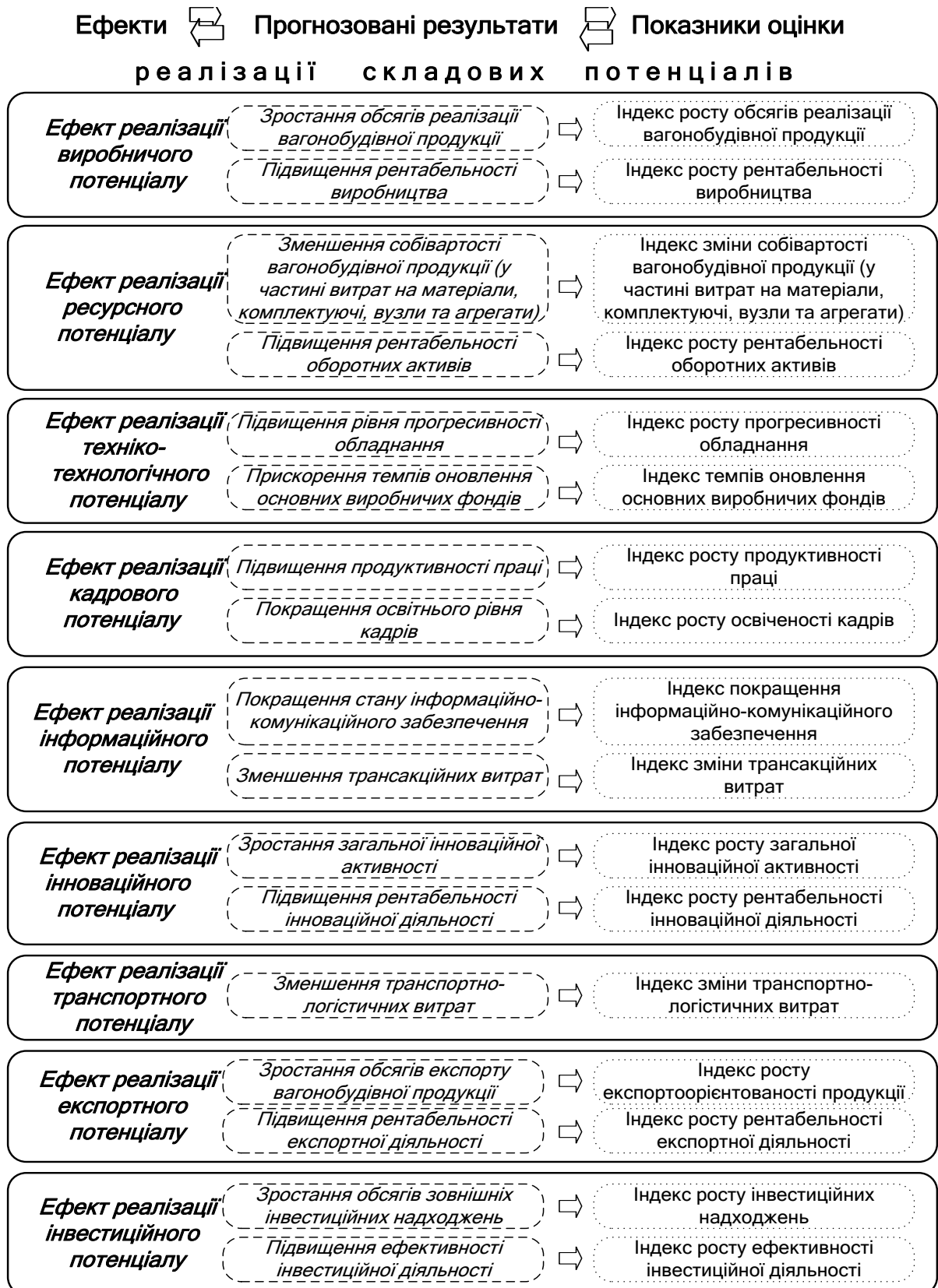

Рис. 1. Система оцінки ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагобудівних підприємств у межах інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера (авторська розробка)

Ефект реалізації виробничого потенціалу проявляється в зростанні обсягів реалізації вагонобудівної продукції та підвищенні рентабельності виробництва. Для їх розрахунку необхідно визначити наступні показники.

1 Індекс росту обсягів реалізації вагонобудівної продукції:

$$I_Q^{\text{реал}} = \frac{Q_{\text{ПТВК}}^{\text{реал}}}{Q_{\text{ВВП}}^{\text{реал}}}, \quad (2)$$

де $Q_{\text{ПТВК}}^{\text{реал}}$ – обсяг реалізації вагонобудівної продукції в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$Q_{\text{ВВП}}^{\text{реал}}$ – обсяг реалізації вагонобудівної продукції в межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс росту рентабельності виробництва:

$$I_R^{\text{вироб}} = \frac{R_{\text{ПТВК}}^{\text{вироб}}}{R_{\text{ВВП}}^{\text{вироб}}}, \quad (3)$$

де $R_{\text{ПТВК}}^{\text{вироб}}$ – рівень рентабельності вагонобудівної продукції в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$R_{\text{ВВП}}^{\text{вироб}}$ – рівень рентабельності вагонобудівної продукції в межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації ресурсного потенціалу представлений зменшенням собівартості вагонобудівної продукції (у частині витрат на матеріали, комплектуючі, вузли та агрегати) та підвищенням рентабельності оборотних активів, що, у свою чергу, передбачає розрахунок наступних показників.

1 Індекс зміни собівартості вагонобудівної продукції (у частині витрат на матеріали, комплектуючі, вузли та агрегати):

$$I_C^{\text{прод}} = \frac{C_{\text{ВВП}}^{\text{прод}}}{C_{\text{ПТВК}}^{\text{прод}}}, \quad (4)$$

де $C_{\text{ВВП}}^{\text{прод}}$ – собівартість вагонобудівної продукції (у частині витрат на матеріали, комплектуючі, вузли та агрегати) у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн;

$C_{\text{ПТВК}}^{\text{прод}}$ – собівартість вагонобудівної продукції (у частині витрат на матеріали, комплектуючі, вузли та агрегати) у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн.

2 Індекс росту рентабельності оборотних активів:

$$I_R^{\text{об.ак.}} = \frac{R_{\text{ПТВК}}^{\text{об.ак.}}}{R_{\text{ВВП}}^{\text{об.ак.}}}, \quad (5)$$

де $R_{\text{ПТВК}}^{\text{об.ак.}}$ – рівень рентабельності оборотних активів у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$R_{\text{ВВП}}^{\text{об.ак.}}$ – рівень рентабельності оборотних активів у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації техніко-технологічного потенціалу визначається підвищенням рівня прогресивності обладнання та прискоренням темпів оновлення основних виробничих фондів, показники оцінки чого розраховуються наступним чином.

1 Індекс росту прогресивності обладнання:

$$I_{\text{прогр}}^{\text{ОПФ}} = \frac{K_{\text{ПТВК}}^{\text{прогр.ОПФ}}}{K_{\text{ВВП}}^{\text{прогр.ОПФ}}}, \quad (6)$$

де $K_{\text{ПТВК}}^{\text{прогр.ОПФ}}$ – коефіцієнт прогресивності обладнання у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$K_{\text{ВВП}}^{\text{прогр.ОПФ}}$ – коефіцієнт прогресивності обладнання у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс темпів оновлення основних виробничих фондів:

$$I_{\text{оновл}}^{\text{ОПФ}} = \frac{K_{\text{ПТВК}}^{\text{оновл.ОПФ}}}{K_{\text{ВВП}}^{\text{оновл.ОПФ}}}, \quad (7)$$

де $K_{\text{ПТВК}}^{\text{оновл.ОПФ}}$ – коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$K_{\text{ВВП}}^{\text{оновл.ОПФ}}$ – коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації кадрового потенціалу проявляється в підвищенні продуктивності праці та покращенні освітнього рівня кадрів. Для їх розрахунку необхідно визначити наступні показники.

1 Індекс росту продуктивності праці:

$$I_{\text{прац}}^{\text{прац}} = \frac{\text{ППП}_{\text{ПТВК}}^{\text{прац}}}{\text{ППП}_{\text{ВВП}}^{\text{прац}}}, \quad (8)$$

де $\text{ППП}_{\text{ПТВК}}^{\text{прац}}$ – рівень продуктивності праці працівників у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$\text{ППП}_{\text{ВВП}}^{\text{прац}}$ – рівень продуктивності праці працівників у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс росту освіченості кадрів:

$$I_{\text{освіт.р.}}^{\text{кадр}} = \frac{K_{\text{ПТВК}}^{\text{освіт.р.}}}{K_{\text{ВВП}}^{\text{освіт.р.}}}, \quad (9)$$

де $K_{\text{ПТВК}}^{\text{освіт.р.}}$ – коефіцієнт освітнього рівня кадрів у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$K_{\text{ВВП}}^{\text{освіт.р.}}$ – коефіцієнт освітнього рівня кадрів у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації інформаційного потенціалу представлений покращенням стану інформаційно-комунікаційного забезпечення та зменшенням трансакційних витрат, що, у свою чергу, передбачає розрахунок наступних показників.

1 Індекс покращення стану інформаційно-комунікаційного забезпечення:

$$I_{\text{інф.-ком.з.}}^{\text{іннов.}} = \frac{K_{\text{ПТВК}}^{\text{інф.-ком.з.}}}{K_{\text{ВВП}}^{\text{інф.-ком.з.}}}, \quad (10)$$

де $K_{\text{ПТВК}}^{\text{інф.-ком.з.}}$ – коефіцієнт стану інформаційно-комунікаційного забезпечення в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$K_{\text{ВВП}}^{\text{інф.-ком.з.}}$ – коефіцієнт стану інформаційно-комунікаційного забезпечення в межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс зміни трансакційних витрат:

$$I_{\text{транс.в.}}^{\text{інформ}} = \frac{K_{\text{ВВП}}^{\text{транс.в.}}}{K_{\text{ПТВК}}^{\text{транс.в.}}}, \quad (11)$$

де $K_{\text{ВВП}}^{\text{транс.в.}}$ – коефіцієнт рівня трансакційних витрат у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн;

$K_{\text{ІТВК}}^{\text{тран.в.}}$ – коефіцієнт рівня трансакційних витрат у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн.

Ефект реалізації інноваційного потенціалу пов'язаний зі зростанням загальної інноваційної активності та підвищенням рентабельності інноваційної діяльності, показники оцінки чого розраховуються наступним чином.

1 Індекс росту загальної інноваційної активності:

$$I_Q^{\text{іннов.ак.}} = \frac{Q_{\text{ІТВК}}^{\text{іннов.ак.}}}{Q_{\text{ВВП}}^{\text{іннов.ак.}}}, \quad (12)$$

де $Q_{\text{ІТВК}}^{\text{іннов.ак.}}$ – обсяг власних та придбаних інноваційних розробок (патентів, ліцензій тощо) у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$Q_{\text{ВВП}}^{\text{іннов.ак.}}$ – обсяг власних та придбаних інноваційних розробок (патентів, ліцензій тощо) у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс росту рентабельності інноваційної діяльності

$$I_R^{\text{іннов.д.}} = \frac{R_{\text{ІТВК}}^{\text{іннов.д.}}}{R_{\text{ВВП}}^{\text{іннов.д.}}}, \quad (13)$$

де $R_{\text{ІТВК}}^{\text{іннов.д.}}$ – рівень рентабельності інноваційної діяльності в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$R_{\text{ВВП}}^{\text{іннов.д.}}$ – рівень рентабельності інноваційної діяльності в межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації транспортного потенціалу формується за рахунок зменшення транспортно-логістичних витрат, що розраховується за допомогою індексу зміни їх величини:

$$I_{\text{тр-л.в.}} = \frac{K_{\text{ВВП}}^{\text{тр-л.в.}}}{K_{\text{ІТВК}}^{\text{тр-л.в.}}}, \quad (14)$$

де $K_{\text{ВВП}}^{\text{тр-л.в.}}$ – коефіцієнт рівня транспортно-логістичних витрат у межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн;

$K_{\text{ІТВК}}^{\text{тр-л.в.}}$ – коефіцієнт рівня транспортно-логістичних витрат у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн.

Ефект реалізації експортного потенціалу виявляється в зростанні обсягів експорту вагонобудівної продукції та підвищенням рентабельності експортної діяльності. Показники оцінки є наступними.

1 Індекс росту експортоорієнтованості продукції:

$$I_Q^{\text{екс.реал}} = \frac{Q_{\text{ІТВК}}^{\text{екс.реал}}}{Q_{\text{ВВП}}^{\text{екс.реал}}}, \quad (15)$$

де $Q_{\text{ІТВК}}^{\text{екс.реал}}$ – обсяг експорту вагонобудівної продукції в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$Q_{\text{ВВП}}^{\text{екс.реал}}$ – обсяг експорту вагонобудівної продукції в межах самостійно діючих вагонобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс росту рентабельності експортної діяльності:

$$I_R^{\text{екс.д.}} = \frac{R_{\text{ІТВК}}^{\text{екс.д.}}}{R_{\text{ВВП}}^{\text{екс.д.}}}, \quad (16)$$

де $R_{\text{ІТВК}}^{\text{екс.д.}}$ – рівень рентабельності експортної діяльності в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$R_{\text{ВВП}}^{\text{екс.д.}}$ – рівень рентабельності експортної діяльності в межах самостійно діючих вагобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Ефект реалізації інвестиційного потенціалу включає зростання обсягів зовнішніх інвестиційних надходжень та підвищення ефективності інвестиційної діяльності, що передбачає розрахунок наступних показників.

1 Індекс росту інвестиційних надходжень:

$$I_Q^{\text{інвест.}} = \frac{Q_{\text{ІПВК}}^{\text{інвест.}}}{Q_{\text{ВВП}}^{\text{інвест.}}}, \quad (17)$$

де $Q_{\text{ІПВК}}^{\text{інвест.}}$ – обсяг зовнішніх інвестиційних надходжень у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$Q_{\text{ВВП}}^{\text{інвест.}}$ – обсяг зовнішніх інвестиційних надходжень у межах самостійно діючих вагобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

2 Індекс росту ефективності інвестиційної діяльності:

$$I_{\text{еф}}^{\text{інвест.д.}} = \frac{K_{\text{ІПВК}}^{\text{інвест.д.}}}{K_{\text{ВВП}}^{\text{інвест.д.}}}, \quad (18)$$

де $K_{\text{ІПВК}}^{\text{інвест.д.}}$ – коефіцієнт ефективності інвестиційної діяльності в межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера, тис. грн;

$K_{\text{ВВП}}^{\text{інвест.д.}}$ – коефіцієнт ефективності інвестиційної діяльності в межах самостійно діючих вагобудівних підприємств до створення кластерного утворення, тис. грн.

Значення показників оцінки ефектів реалізації складових потенціалів, та, відповідно, інтегрального показника зростання потенціалу конкурентоспроможності вагобудівних

підприємств повинні бути більше 1, що свідчатиме про доцільність створення кластера та виконання ключової мети його створення – формування та реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагобудівних підприємств. Якщо значення цих показників менше 1, то це характеризує зниження темпів розвитку вагобудівних підприємств у межах створеного інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера та неефективність його функціонування.

Висновки. Сформована система показників оцінки ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагобудівних підприємств дозволяє оцінити вклад кожної групи учасників інноваційно-інтегрованого транспортно-виробничого кластера в розвиток вагобудівних підприємств, визначити загальний рівень зростання потенціалу від створення подібного кластерного утворення та надає можливість застосування наведеної методики оцінки на будь-якому етапі функціонування кластера.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Іванченко Г.В. Синергетичний ефект кластерних утворень у регіоні / Г.В. Іванченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 2 (53). – 2012. – С. 66-70.

2 Басюк О.В. Ефекти від функціонування кластеру в рамках регіону / О.В. Басюк // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 15-16 березня 2012 р. – К.: НТУУ «КПІ», 2012. – С. 126.

3 Мусаев Л.А. Оценка синергетического эффекта экономических систем [Электронный ресурс] / Л.А. Мусаев // Вестник ЮРГТУ (НПИ). – 2011. – № 3. – С. 132-136. – Режим доступа: <http://vestnik-npi.info/upload/information>

_system_15/3/5/7/item_357/information_items_property_743.pdf. – Загл. с екрана.

4 Федорова Ю.В. Дослідження прояву синергетики в діяльності учасників промислово-фінансових груп / Ю.В. Федорова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ», 2008. – № 54 (3). – С. 23-26.

5 Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия: монография / В.Л. Дикань. – Харьков: «Основа», 1995. – 160 с.

6 Дикань В.Л. Реформирование экономики Украины и конкурентоустойчивость предприятий: монография / В.Л. Дикань. – Харьков: Основа, 1997. – 345 с.

7 Дикань О.В. Організаційно-економічний інструментарій забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств залізничного транспорту: монографія / О.В. Дикань. – Харків: УкрДУЗТ, 2016. – 443 с.

8 Єрмакова О.А. Роль кластерів у підвищенні міжнародної

конкурентоспроможності регіону / О.А. Єрмакова // Економіка промисловості. – 2009. – № 5. – С. 75-82.

9 Кирилов Ю.Є. Кластери як інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Ю.Є. Кирилов // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2608>. – Назва з екрана.

10 Рудаков О.М. Підвищення конкурентоспроможності підприємств-виробників продукції для залізничної галузі: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Рудаков Олександр Миколайович. – Харків: УкрДАЗТ, 2008. – 187 с.

11 Коваленко Н.М. Методичний підхід до оцінки ефективності функціонування кластерів підприємств / Н.М. Коваленко // Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 6. Ч.2. – С. 199-202.

УДК 338.46:641

СТАН РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

*Бутенко О. П., к.е.н., доцент,
Стрельченко Д. О., студентка (ХНУБА)*

У статті проведений аналіз стану ресторанного господарства України, співставленні показники галузі із показниками інших країн, визначена динаміка основних структурних показників даного сегменту економіки та динаміка товарообігу за регіонами, на основі яких визначається перспективний сегмент ресторанного бізнесу. Окремо досліджені рекреаційні території. Вказані переваги, які отримує економіка країни від розвитку ресторанного господарства. Розглянуті популярні форми ведення ресторанного господарства на сучасний момент.

Ключові слова: ресторанне господарство, ринок послуг, аналіз ринку ресторанного бізнесу, роздрібний товарообіг, тенденції розвитку економіки країни.

СОСТОЯНИЕ РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ УКРАИНЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

*Бутенко Е. П., к.э.н, доцент,
Стрельченко Д. А., студентка (ХНУСА)*

В статье проведен анализ ресторанной отрасли Украины, сопоставлены показатели отрасли с аналогичными показателями других стран, определена динамика основных структурных показателей данного сегмента экономики и динамика товарооборота по регионам, на основе которых определяется перспективный сегмент ресторанного бизнеса. Отдельно рассмотрены рекреационные территории. Указаны преимущества, которые получит экономика страны от развития ресторанного хозяйствования. Рассмотрены популярные формы ведения ресторанного хозяйствования на данный момент.

Ключевые слова: ресторанное хозяйствование, рынок услуг, анализ рынка ресторанного бизнеса, розничный товарооборот, тенденции развития экономики страны.

THE RESEARCH OF UKRAINIAN RESTAURANT ECONOMIC MANAGEMENT MARKET AND FUTURE PERSPECTIVES

*Butenko O. P., candidate of Economic Sciences, associate professor,
Strelchenko D. O., student
(Kharkiv national university of architectures and buildings)*

The article analyzes the restaurant management in Ukraine, it is compared with other countries' indicators of the industry, it is determined the dynamics of the main structural parameters of this segment of the economy and the dynamics of trade turnover across regions, on the basis of which is determined promising segment of the restaurant business. Recreational areas are viewed separately. Advantages, which will get the country's economy from the development of the restaurant management, are specified. Modern and popular restaurant management companies are considered.

Keywords: restaurant economic management, the service market, the research of the restaurant business market, retail turnover, the tendencies of economy development.

Постановка проблеми. Підприємців, які мають за мету швидкий комерційний успіх завжди приваблює ресторанний бізнес. Гастрономічні потреби та смаки завжди існують незалежно від економічного стану в країні. Цей бізнес за всіх часів вважається високорентабельним, але не можна стверджувати, що він залишається незмінним. Стан ресторанного бізнесу є індикатором економічного стану країни, вирішує низку соціально-економічних

завдань тому актуальним постає питання з визначення тенденцій його розвитку, аналізу динаміки структурних показників, визначення недоліків та перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Питанням дослідження стану ресторанного бізнесу присвячені роботи таких науковців як Д. С. Мацехи, С. А. Бурого які вказали, що попит на продукт готельно-ресторанного бізнесу є завжди нестійким та залежить не тільки

від економічних, а й від позаекономічних факторів таких як мода, настроїв, особисте бачення [1]. У дослідженні О. В. Яшиної зазначається про «постійну появу нових видів громадського харчування, починаючи від фаст-фудів і закінчуючи тематичними і високо елітними ресторанами, тому необхідно значну увагу приділяти темпам та динаміці його розвитку, слідкувати за тим як реагують на той, чи інший тип ресторанного господарства споживачі» [2]. Ф. Даніалі у своєму дослідженні вказав, що «слід відзначити великі перспективи розвитку для національних рестораних мереж за рахунок неповної насиченості ринку, а також поглинання індивідуальних закладів ресторанного бізнесу» [3]. Усі наведені твердження безумовно вірні і завжди базуються на аналізі статистичних даних розвитку галузі, саме вони є індикаторами змін зовнішнього середовища і потребують постійного відстеження та аналізу.

Метою дослідження є аналіз стану ресторанного господарства в Україні, визначення особливостей та перспектив розвитку ресторанного бізнесу в країні.

Виклад основної частини дослідження. Зараз у нашій країні існують великі, 7539 дрібних та 248 середніх підприємств ресторанного господарства [4]. Вони приносять чималий прибуток до бюджету країни. Наприклад: у 2014 році чисті доходи від діяльності цих господарств склали 16058,5 млн. грн., а у 2015 - 23 746,8 млн. грн., що на 47,9 % більше [5]. Це свідчить про стрімку тенденцію розвитку ресторанного господарства в Україні у порівнянні з минулими періодами. Чисельність працівників у ресторанній індустрії у США має високу тенденцію до зростання. У 2015 році налічувалося близько 14 мільйонів людей, які працюють у галузі, до 2026 року очікується 16 мільйонів [6]. Співставивши показники галузі з

показниками інших країн, слід зазначити, що, у цей час, дохід підприємств ресторанного господарства у Польщі становив \$23 392.77, США - \$2 044 038.39, Англії - \$917 545.61, Китаю - \$1 720 630.59. Автори хотіли б наголосити, що статистичний аналіз розвитку ресторанного бізнесу у США проводиться більш детально і використовує різні показники. До яких відноситься ACSI (American Customer Satisfaction Index), або Американський Індекс Задоволеності Споживачів (AISC) — показник ступеню задоволення споживачів продукції та послуг у США, який розраховується за результатами опитування більше 80 000 учасників. За цим індексом, навесні 2015 року найбільшу перевагу американці віддають фастфудам. Цей індекс дав змогу також встановити, що у фірмах з низькою здатністю інноваційності ACSI знижується [7]. На жаль, ми маємо змогу провести порівняння лише за узагальненим показником доходу від діяльності ресторанних господарств України (\$704.92) із показниками інших країн і зазначити, що стан галузі у порівнянні з іншими країнами є не на конкурентоспроможному рівні [8]. Детальніше, про стан ресторанного бізнесу на даний час свідчать такі показники (табл.1).

Аналіз основних структурних показників діяльності підприємств за видом економічної діяльності встановив, що кількість зайнятих та найманих працівників зменшилась майже в три рази, це відзеркалилось на витратах на персонал підприємства та на оплаті праці. Обсяг реалізованої продукції зростає в позитивній динаміці. Спостерігається негативна динаміка в обсязі роздрібного товарообороту ресторанного господарства. Графічно статистичні результати можна зобразити наступним чином (рис.1).

Таблиця 1

*Аналіз основних структурних показників діяльності підприємств за видом економічної діяльності «Тимчасове розміщування й організація харчування»
[Складено авторами за джерелом 4]*

Класифікація	2013 р.	2014 р.	Відхилення,	2015 р.	Відхилення,
Кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами за видами економічної діяльності, тис. осіб	132,6	213,2	80,6	84,7	-128,5
Кількість найманих працівників на підприємствах за їх розмірами за видами економічної діяльності, тис. осіб	129,9	161,3	31,4	82,1	-79,2
Кількість підприємств, од.	10096	7885	-2211	7785	-100
Витрати на персонал на підприємствах, млн. грн	4213,9	3372,1	-841,8	3288,5	-83,6
Витрати на оплату праці на підприємствах, млн. грн	3678,2	4413,1	734,9	2451,7	-1961
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств, млн. грн	16726,9	14346,3	-2381	17674,1	3327,8
Роздрібний товарооборот ресторанного господарства, млн. грн	12935,3	10881,8	-2054	9358,3	-1524

*Рис. 1. Динаміка основних структурних показників діяльності підприємств за видом економічної діяльності «Тимчасове розміщування й організація харчування»
[Складено авторами за джерелом 4]*

У кожному регіоні нашої країни різні основні структурні показники діяльності підприємств ресторанного господарства. Це пов'язано із туристичним районуванням (рекреаційне районування). Рекреаційне районування

на сьогодні теж не є остаточно розробленим і жорстко усталеним [9].

У географічній енциклопедії України наводиться наступне визначення поняття «рекреаційний регіон» – це територіальна рекреаційна система, у яку

Економіка підприємства

входять підсистеми тривалого та відпочинку та центрів туризму, та короткочасного відпочинку, санаторно-курортного лікування і туризму, а також управління обслуговування, транспорту, переважно в межах економічного району. Рекреаційний регіон об'єднує рекреаційні райони, які складаються з підрайонів, окремих курортів, природних парків, зон відпочинку та центрів туризму, та характеризується територіальним поєднанням географічних, бальнеологічних та інших ознак [11]. Пропонується розглянути роздрібний товарообіг України в галузі ресторанного господарства за регіонами, який представлений у табл. 2.

Таблиця 2

*Роздрібний товарообіг за регіонами, тис. грн
[Складено авторами за джерелами 4,5]*

	2005 рік	2010 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	Динаміка з попереднім роком
Україна	94332,4	280889,7	405113,9	433080,7	438342,7	5262
Автономна Республіка Крим	3448,5	10170,7	16534,0	18169,6
Вінницька	2248,1	5672,7	8322,4	8755,4	10043,3	1287,9
Волинська	1834,0	4709,4	7153,0	8165,7	9256,6	1090,9
Дніпровська	8370,1	24762,8	35035,1	37741,6	43052,0	5310,4
Донецька	7867,0	25446,3	37635,8	40157,3	28134,9	-12022
Житомирська	1775,5	5028,0	7222,0	7914,1	9362,7	1448,6
Закарпатська	2666,9	5977,7	7709,2	8077,6	9744,0	1666,4
Запорізька	3880,6	10733,7	15994,9	17079,8	19675,7	2595,9
Івано-Франківська	1563,4	4858,9	7099,0	7537,0	9099,5	1562,5
Київська	3020,7	12221,6	20790,4	22533,0	25733,8	3200,8
Кіровоградська	1466,5	4429,8	6212,6	6532,8	7629,0	1096,2
Луганська	2764,6	9142,9	14160,0	14962,0	7592,2	-7369,8
Львівська	5530,5	15023,7	19698,3	19776,6	23678,9	3902,3
Миколаївська	1759,6	5695,1	8316,0	8877,4	9893,1	1015,7
Одеська	5165,3	18007,4	26921,5	28902,7	31383,4	2480,7
Полтавська	2520,9	7215,3	10433,4	10857,7	12086,5	1228,8
Рівненська	1644,3	4388,9	6233,5	6667,5	8181,9	1514,4
Сумська	1748,7	3926,4	5813,9	6024,4	7053,9	1029,5
Тернопільська	1324,8	3821,9	4976,4	5046,8	6143,2	1096,4
Харківська	6755,6	18798,5	25895,5	27978,5	32053,1	4074,6
Херсонська	1826,6	5138,5	7295,1	7778,9	9196,6	1417,7
Хмельницька	1803,1	5227,8	7267,5	7481,9	8744,0	1262,1
Черкаська	1751,9	5570,6	7907,6	8421,8	9678,5	1256,7
Чернівецька	1435,5	4121,6	5076,2	5271,9	6520,9	1249
Чернігівська	1578,1	4385,0	6293,4	6792,0	7895,2	1103,2
м. Київ	17695,6	53318,2	73849,1	79717,2	86509,8	6792,6
м. Севастополь	886,0	3096,3	5268,1	5859,5

Виходячи з даних табл. 2 спостерігаємо, що в Україні розвиваються всі рекреаційні регіони. Інформація про тимчасово окуповані території відсутня. Західно-Причорноморський рекреаційний регіон у межах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей має таку динаміку:

- Одеська область має високі темпи приросту: 74,3%;
- Миколаївська – 73,7%;
- Херсонська – 79%.

Карпатський рекреаційний регіон має такий стан:

- Івано-Франківська – 87,3%;
- Закарпатська – 63%;
- Чернівецька – 58,2%;
- Львів – 57,6%.

Темпи приросту показників Карпатського рекреаційного регіону менші, ніж Західно-Причорноморського, у порівнянні з 2010 роком. Серед областей, які входять в цей регіон найбільш перспективна Івано-Франківська область.

Порівнюючи усі регіони, найбільша позитивна динаміка роздрібного обігу за останні роки є у Київській, Львівській, Дніпровській, Харківській області, а найнижча – у Миколаївській, Сумській та Чернігівській. Саме такий стан, на думку авторів, пов'язаний з розвитком туризму, відпочинку та розташуванням певної кількості навчальних закладів, які значно впливають на кількість споживачів та на різноманітність видів ресторанного господарства.

Серед ресторанів національної кухні в Україні перевага надається українській – 36,8%. Проте значна увага приділяється і французькій кухні – 21%; італійській, кавказькій, японській по 7,9%; всі інші – 18,5%. Тематичні ресторани також є дуже популярними як серед українців, так і туристів. В Україні вже є певний досвід у створенні таких закладів харчування, найвідоміші з яких у Львові: «Криївка», присвячений героям УПА, планується відкриття автомобільного ресторану; у Києві: «Шинок», «Вулик», «Царське село»

– ресторани-музеї – присвячені українським традиціям, у Черкасах ресторан «Тарас Бульба» є найпопулярнішим рестораном міста, який виконаний в сільському стилі та має демократичну атмосферу і традиційний інтер'єр [13].

Беззаперечно, що успішний розвиток ресторанного господарства забезпечує країні такі переваги [12]: дає істотну економію суспільної праці завдяки більш раціональному використанню техніки, сировини, матеріалів; надає робітникам і службовцям протягом робочого дня гарячу їжу, що підвищує їх працездатність, зберігає здоров'я; дає можливість організації збалансованого раціонального харчування в дитячих і навчальних закладах.

На думку авторів, стан ресторанного господарства також впливає на розвиток туристичного бізнесу, забезпечує робочими місцями населення. Розвиток цього типу бізнесу дає «поштовх» для відкриття не тільки комерційних підприємств (ресторани, шашличні, вареничні, піцерії, бістро та ін.), але разом з тим у розвитку громадського харчування: їдальні/буфети при виробничих підприємствах, студентські, шкільні. У зв'язку з цим з'являються підприємства, які беруть на себе завдання організації громадського харчування.

Висновок. У дослідженні проведено статистичний аналіз ресторанного господарства України. Установлено, що спостерігається негативна динаміка щодо обсягу роздрібного товарообороту, чисельності зайнятих робітників, що відбулося через анексію Криму та складну політичну ситуацію в країні. Показники роздрібного товарообігу має позитивну динаміку особливо у містах рекреаційного значення. В Україні потрібно розвивати сегмент ресторанного господарства, адже це один із найефективніших напрямів підвищення ВВП країни, зменшення рівня безробіття та покращення місця в

світовому рейтингу надання ресторанних послуг. Подальше дослідження пропонується проводити у напрямі більш детальних досліджень смаків споживачів, враховуючи особливості розвитку кожного регіону країни.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацеха Д. С. Маркетинг у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму [Текст] / Д. С. Мацеха, С. А. Бурій / Вісник Хмельницького національного університету. 2014.- №5.- Т.2. – С.43-47
2. Яшина О. В. Особливості розвитку ресторанного господарства в Україні [Електронний ресурс]// Буковинська державна фінансова академія. – 2012. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/yashyna.htm
3. Даніалі Ф. Дослідження загальних тенденцій ринку ресторанного господарства України [Електронний ресурс] // Економіка промисловості. - 2012. - № 3-4. - С. 29-34. - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/49323>
4. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2013 році [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fi n/kp_ed/kp_ed_u/kp_ed_u_2015.htm
5. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2014 році [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/fi n/fchpr/fchpr_u/fchpr_sv_0414_u.htm
6. Statistics and facts on the U.S. restaurant industry [Електронний ресурс] // Режим доступу до журн. : <https://www.statista.com/topics/1135/us-restaurants/>
7. Luo, Xueming and Bhattacharya, CB, Corporate Social Responsibility, Customer Satisfaction, and Market Value (2006). Journal of Marketing, 70 (4), 1-18, 2006. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2260523>
8. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2015 році [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/fi n/fchpr/fchpr_u/fchpr_sv_0415_u.htm
9. Доходність бізнесов в США и мире ex post [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://tadavsh.livejournal.com/16167.html>
10. Data archives [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://people.stern.nyu.edu/adamodar/New_Home_Page/dataarchived.html
11. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / Є. В. Панкова. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
12. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / [редкол.: відп. ред. О. М. Маринич та ін.]. – К.: „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1989-1993. Т.3: П-Я. – 1993. – 480 с: іл.
13. Топ-100 лучших ресторанов Украины [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nv.ua/project/best-restaurants.html>
14. Архіпов В. В. Організація ресторанного господарства: Навч. пос. для студ. вищих навч. закладів. - К.: Центр учбової літератури; Фірма «Інкос», 2007. – 280 с.

УДК 331.108:005.334

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Бушман Т. С., аспірант (УІПА)

У статті удосконалено процес забезпечення кадрової безпеки на машинобудівних підприємствах шляхом моделювання. Визначено, що забезпечення кадрової безпеки має на увазі процес запобігання ризиків і загроз, пов'язаних з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами в цілому. Тому вирішено процес забезпечення кадрової безпеки розглянути в розрізі основних напрямів управління персоналом, а саме: планування персоналу, відбір та найм персоналу, оцінка персоналу, розвиток персоналу, мотивація персоналу, контроль персоналу та вивільнення персоналу. В якості інструмента моделювання використано VRwin, який дозволяє описати всі процеси з точністю та чіткою деталізацією. Зроблено висновок, що впровадження запропонованої моделі забезпечення кадрової безпеки на машинобудівних підприємствах дозволить сприймати кадрову безпеку як один з найважливіших елементів системи економічної безпеки підприємства та нівелювати цілий ряд загроз.

Ключові слова: *кадрова безпека, забезпечення, модель, управління персоналом, моделювання, кадровий ризик, загроза.*

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАДРОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Бушман Т. С., аспирант (УИПА)

В статье усовершенствован процесс обеспечения кадровой безопасности на машиностроительных предприятиях путем моделирования. Определено, что обеспечение кадровой безопасности подразумевает процесс предотвращения рисков и угроз, связанных с персоналом, его интеллектуальным потенциалом и трудовыми отношениями в целом. Поэтому решено рассмотреть процесс обеспечения кадровой безопасности в разрезе основных направлений управления персоналом, а именно: планирование персонала, отбор и найм персонала, оценка персонала, развитие персонала, мотивация персонала, контроль персонала и высвобождения персонала. В качестве инструмента моделирования использован VRwin, который позволяет описать все процессы с точностью и четкой детализацией. Сделан вывод, что внедрение предложенной модели обеспечения кадровой безопасности на машиностроительных предприятиях позволит воспринимать кадровую безопасность как один из важнейших элементов системы экономической безопасности предприятия и нивелировать целый ряд угроз.

Ключевые слова: *кадровая безопасность, обеспечение, модель, управление персоналом, моделирование, кадровый риск, угроза.*

MODELING OF ENSURING PERSONNEL SECURITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

Bushman T. S., graduate student (UIPA)

The paper is improved personnel security process for the machine-building enterprises by simulation. Determined, that the provision of personnel security involves the process of preventing risks and threats related to staff, its intellectual potential and labor relations in general. Therefore the process for personnel security review by major areas of personnel management including: workforce planning, recruitment and selection, assessment, staff development, staff motivation, monitoring and release of staff personnel, is agreed. As a simulation tool used BPwin, which allows to describe all processes with accuracy and precise detail. It is concluded that the implementation of the proposed model to ensure personnel safety in machine-building enterprises will take staff safety as one of the most important elements of the system of economic security and neutralize a number of threats.

Keywords: *personnel security, ensuring, model, personnel management, design, human personnel risk, threat.*

Постановка проблеми. Зростання невизначеності, складності та динамічності ринкових процесів спричиняють розширення спектру загроз діяльності сучасних підприємств, які здатні суттєво перешкоджати досягненню ними встановлених цілей, знижувати рівень конкурентоспроможності та результативності їх функціонування і розвитку. У центрі соціально-економічних відносин, особливо на підприємстві, завжди є людина, трудове життя якої несе в собі певний економічний потенціал та яка може стати об'єктом загрози, тобто втратити здоров'я, життя, тощо. З іншого боку, сама ж людина своєю поведінкою, діяльністю, окрім позитивного впливу, може наносити шкоду природі, іншій людині, підприємству. За даними наукових досліджень, підприємства зазнають збитків від службових зловживань та шахрайства працівниками (несанкціонований доступ, спроби зламу мережі, продаж інформації конкурентам), викрадення та шантажу керівників чи ведучих фахівців.

В таких умовах важливими стають проблеми своєчасної діагностики небезпек і загроз, а також розробки та реалізації системи заходів, спрямованих на

забезпечення необхідного рівня кадрової безпеки підприємств, створення умов для їх стійкого та максимально ефективного функціонування, не зважаючи на дестабілізуючий вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Тому питання забезпечення кадрової безпеки набувають своєчасності та актуальності для кожного сучасного підприємства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-практичні аспекти питань забезпечення кадрової безпеки на підприємстві представлені в роботах зарубіжних і вітчизняних вчених-науковців, серед яких С. Бугаян [1], Т. Загідулліна [3], М. Заїраєва [4], А. Кібанов [5], Ю. Кононенко [7], Ю. Поскрипко [8], И. Чумарін [9] та інші. Але на сьогодні відсутня дієва модель забезпечення кадрової безпеки для машинобудівних підприємств, адже більшість аспектів досліджуваної проблеми залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка мети. Метою статті є удосконалення процесу забезпечення кадрової безпеки машинобудівних підприємств за допомогою моделювання.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сутність поняття кадрової

безпеки з точки зору процесного підходу, а саме розуміючи її як процес запобігання дестабілізуючому впливу ризиків, загроз та небезпек, що пов'язані з персоналом [2], пріоритетним завданням якого є створення умов для захищеності діяльності підприємства з метою забезпечення його ефективного функціонування, та враховуючи результати аналітичного дослідження її стану на досліджуваних машинобудівних підприємствах Харківської області, які свідчать про існування середнього рівня формування та забезпечення кадрової безпеки, зазначимо наступне: є суттєві передумови для його підвищення за допомогою розробки концептуальної моделі формування та забезпечення кадрової безпеки, яка враховуватиме галузеві особливості підприємств та дозволить чітко і детально прописати сукупність послідовних процесів.

Погоджуючись з думкою більшості вчених [1; 3–5; 9], що забезпечення кадрової безпеки має на увазі процес запобігання ризиків і загроз, пов'язаних з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами в цілому, вирішено бізнес-процес «забезпечення кадрової безпеки» розглянути в розрізі основних напрямів управління персоналом. Тому забезпечення кадрової безпеки представлено в процесі планування персоналу, відбору та найму персоналу, оцінки персоналу, розвитку персоналу, мотивації персоналу, контролю персоналу та вивільнення персоналу.

Зазначимо, що процес моделювання може бути реалізований в рамках різних методик. Так, сьогодні одним з найбільш потужних інструментів моделювання процесів є BPwin (AllFusion Process Modeler), який дозволяє описати всі необхідні процеси з точністю, достатньою для однозначного моделювання діяльності системи [6; 10].

Тому модель забезпечення кадрової безпеки в контексті управління персоналом запропоновано побудувати з використанням стандарту IDEF0, головними елементами якого є: вхідна інформація, вихідна інформація, учасники та ресурси процесу, інструменти управління (правила, процедури, стратегії, стандарти).

Так, вхідною інформацією процесної моделі є інформація щодо стратегії підприємства, його місії, цілей, головних завдань кадрової безпеки, основних факторів впливу на кадрову безпеку (ризиків, загроз, небезпек), пріоритетів та проблем в управлінні персоналом, яка використовується для отримання необхідного результату (вихідну інформацію). Для кожного процесу застосовуються відповідні інструменти управління та учасники і ресурси процесу.

Так, для забезпечення процесу планування персоналу учасниками стають відділ кадрів, планово-економічний відділ, бухгалтерія, керівництво, зовнішні кадрові агенції. Для забезпечення кадрової безпеки в процесі планування персоналу важливо врахувати можливі загрози, а саме помилки в плануванні персоналу, та нівелювати кадрові ризики у цьому напрямі: невідповідність кількісного та якісного складу персоналу необхідному, плінність кадрів, а саме: визначення потреби підприємства у персоналі

Процес відбору та найму персоналу в контексті забезпечення кадрової безпеки передбачає цілий комплекс заходів безпеки при прийомі на роботу і прогнозуванні благонадійності майбутніх співробітників. Тільки лише симбіоз і синергетичний ефект від цих елементів сприятиме релевантної їх віддачі.

Зазначимо, що на етапі відбору та найму важливим елементом забезпечення кадрової безпеки є механізм захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз властивих працівникам і як наслідок суб'єкту

правовідносини, який слід відобразити у договорі, при прийомі на роботу. Наприклад, від тиску на співробітників підприємства ззовні допоможе непомірно висока санкція в договорі за: розголошення комерційної таємниці, зміну місця роботи (розрив контракту в односторонньому порядку), і інше. Внутрішні загрози так само можна забезпечити санкціями за: невідповідність кваліфікації співробітників пропонованим до них вимогам, зловмисні дії, заподіяння шкоди суб'єкту правовідносини з вини співробітника, невиконання покладених завдань, та за порушення інших аспектів посадових інструкцій кадрів. Таким чином, кожен працівник буде, крім стимулів робити гідно свою роботу за визначену договором мотивацію, мати і ризики відповідальності за неналежне її виконання з особливим акцентом на показники і терміни.

Задля забезпечення прозорості оцінки персоналу і особистого внеску в загальну справу кожного співробітника, необхідно ранжувати всі загрози кадровій безпеці як за ступенем тяжкості, так і по персонально відповідальним особам з відкритим зазначенням санкцій за несумлінне виконання своїх професійних обов'язків. Також дієвим кроком буде запровадження на підприємстві внутрішньої служби найму та оцінки (яка для не великих підприємств може бути представлена одним фахівцем), що персонально відповідатиме за набір кадрів і їх ефективну оцінку за допомогою спеціальних критеріїв і показників. Так, кожен співробітник заступивши на місце роботи буде знати свої професійні активи і зобов'язання, які будуть знову оцінюватися щороку з акцентом на його персональний внесок у вигляді їх зміни. Таким чином буде забезпечений ефект зайняття кожного робочого місця гідним співробітником.

Розвиток персоналу в контексті забезпечення кадрової безпеки

декомпозується на такі процеси другого рівня, як: оцінка рівня знань, вмінь та навичок персоналу та виявлення потреби в навчанні персоналу; формування бюджету на професійний розвиток персоналу; формування програми навчання і розвитку персоналу; реалізація програми розвитку персоналу; оцінка ефективності навчання. Інструментами управління на цьому етапі виступають «HR-стратегія», «Кадрова політика», «Нормативно-регламентуюча документація» (Положення про корпоративне навчання, методичні та навчальні посібники тощо), «Штатний розпис», «Бюджет витрат на персонал», «Вимоги до кадрової безпеки».

Необхідно зазначити, що значущою сучасною тенденцією забезпечення кадрової безпеки є підвищення лояльності персоналу в контексті процесу мотивації персоналу через розвиток організаційної культури, відношення персоналу до цінностей підприємства. Насьогодні залучення індивіда до корпоративних цінностей можливо реалізувати двома шляхами: через задоволення потреби в соціальному захисті та потреби в суспільному визнанні. Тобто найголовніше в колективі – це формування здорового морально-психологічного клімату. У цьому випадку інтереси персоналу співпадатимуть з корпоративною мотивацією, крадіжки втрачатимуть свою цінність і ставатимуть все більш неможливими і невігідними, оскільки інші члени колективу виявлятимуть і пріскатимуть будь-які подібні порушення. Таким чином, з метою захисту діяльності підприємства від різних проявів шахрайства на досліджуваних підприємствах акцентовано увагу на процедурах лояльності персоналу (реалізації комплексу заходів по встановленню позитивних відносин працівників до роботодавця) і аудиту організаційної культури.

Окрім цього, системно підійти до протидії корпоративному шахрайству

можливо шляхом реалізації наступних етапів:

1) профілактика шахрайства. Так, при відборі та наймі персоналу важливо врахувати таку загрозу, як неякісні перевірки кандидатів при прийомі на роботу, акцент важливо зробити на компетентності, визначення способів мотивації (в цілях уникнення подальших спокус і визначення механізмів заохочень), здатність до навчання, старанність, професійну придатність, конгруентність з суб'єктом правовідносин, принциповість;

2) запобігання шахрайства. Для цього на етапі контролю персоналу, необхідно створити систему управління контролем доступу, відеоспостереження, прослуховуючих пристроїв та інше. Важливим моментом при цьому є не саме спостереження і його способи, а створення враження у персоналу, що він знаходиться під постійним наглядом;

3) протидія шахрайству. Важливим завданням при контролі персоналу також є виявлення, розслідування, аналіз шахрайських дій і вжиття заходів щодо відшкодування збитків;

4) облік втрат. Відображення збитків і списання його на винних осіб є вкрай важливим моментом.

Отже, контроль являє собою комплекс заходів, встановлених для персоналу, в тому числі для адміністрації у вигляді обмежень, регламентів, режимів, технологічних процесів, контрольних, оціночних та інших операцій, процедур безпеки, націлений на ліквідацію можливостей заподіяння шкоди.

Таким чином, для того, щоб з одного боку ефективно використовувати управлінський потенціал, з іншого – забезпечити кадрову безпеку підприємства, доцільно регламентувати всі елементи процедур управління персоналом, а саме: створити документи-регламенти та організаційні нормативи; здійснювати прогнозування і планування

перлу; реалізовувати програми навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації персоналу; проводити оцінку-атестацію і аудит персоналу; аналізувати роботу персоналу і розробляти основні вимоги до працівника; розробляти мотиваційно-стимулюючі програми тощо. Такі дії дозволять сприймати кадрову безпеку як один з найважливіших елементів системи економічної безпеки підприємства, сприятимуть нівелюванню цілого ряду загроз.

Висновки. Запропонована модель забезпечення кадрової безпеки декомпозується на відповідні процеси управління персоналом: планування персоналу, відбір та найм персоналу, оцінка персоналу, розвиток персоналу, мотивація персоналу, контроль персоналу та вивільнення персоналу. Її впровадження на підприємстві дозволить оптимізувати процес підвищення ефективності діяльності персоналу та за рахунок продуктивного використання трудових ресурсів підвищити кількість виготовленої продукції чи розширення комплексу наданих послуг.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугаян С. А. Обеспечение кадровой безопасности предприятия / С. А. Бугаян, В. А. Кущёва // Российский академический журнал. – 2013. – Т. 25. – № 3 (25). – С. 28–29.

2. Бушман Т. С. Морфологічний аналіз поняття «кадрова безпека» / Т. С. Бушман // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – Випуск 17. – Ч. 2. – С. 76–79.

3. Загидуллина Т. С. Кадровая политика как элемент экономической безопасности предприятия / Т. С. Загидуллина // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2012. – № 11. – С. 74–78.

4. Заиграева М. А. Основы построения кадровой безопасности предприятия / М. А. Заиграева // Экономика и современный менеджмент: теория и практика. – 2013. – № 31. – С. 130–135.
5. Кибанов А. Я. Кадровая безопасность в системе безопасности организации / А. Я. Кибанов // Кадровик. Кадровый менеджмент. – 2010. – № 10. – С. 30–35.
6. Кириsov С. В. Теория и практика применения процессного подхода к управлению качеством деятельности организации : монография / С.В. Кириsov. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 80 с.
7. Кононенко Ю. С. Кадрова безпека суб'єктів господарської діяльності: менеджмент інсайдерами : колект. моногр. / Ю. С. Кононенко, О. М. Герасименко, В. А. Красномовец, А. С. Пасека, В. І. Гунько; ред.: В. С. Сідак, І. П. Мігус; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Маклаут, 2012. – 258 с.
8. Поскрипко Ю. А. Взаємодія кадрової безпеки та управління персоналом у процесі забезпечення економічної безпеки підприємств / Ю. А. Поскрипко. – GR- та PR-менеджмент у контексті економічної безпеки: монографія ; за ред. проф. І. П. Мігус. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А., 2014. – С. 317–344.
9. Чумарин И.Г. Что такое кадровая безопасность компании? / И. Г. Чумарин // Журнал «Кадры предприятия» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hr-journal.ru>
10. Darnton G. Business Process Analysis / G. Darnton, M. Darnton. – London: Tompson Business Press, 1997. – 311 p.

УДК 331.101.262:656.2

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Гребенюк Г. М., асистент (ДНУЗТ ім. ак. В.Лазаряна)

В статті досліджено стратегічні напрями розвитку підприємств залізничного транспорту та галузі в цілому. Визначено що стратегічний розвиток підприємств залізничного транспорту слід забезпечувати за рахунок формування довгострокових конкурентних переваг шляхом формування, нарощення та розвитку трудового потенціалу. Удосконалено сутність та зміст поняття «трудоий потенціал підприємства», що на відміну від існуючих, включає ціннісно-мотиваційну, психофізіологічну, кадрову, професійну, кваліфікаційну, організаційну складові та є сукупністю наявних та потенційних можливостей працівників, накопичених в процесі становлення особистості, нових знань, навиків, досвіду, отриманих в результаті матеріальних та нематеріальних вкладень та здатність їх ефективного використання та подальшого нарощення, які за умов інноваційно-орієнтованого підходу до управління персоналом сприятимуть досягненню стратегічних цілей розвитку підприємств залізничного транспорту.

Ключові слова: трудові ресурси, потенціал, трудовий потенціал, підприємства залізничного транспорту, стратегічний розвиток

ТРУДОВОЙ ПОТЕНЦИАЛ В СИСТЕМЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Гребенюк Г. М., ассистент (ДНУЖТ им. ак. В.Лазаряна)

В статье исследованы стратегические направления развития предприятий железнодорожного транспорта и отрасли в целом. Определено, что стратегическое развитие предприятий железнодорожного транспорта следует обеспечивать за счет формирования долгосрочных конкурентных преимуществ путем формирования, наращивания и развития трудового потенциала. Усовершенствованы сущность и содержание понятия «трудоустройство предприятия», которое, в отличие от существующих, включает ценностно-мотивационную, психофизиологическую, кадровую, профессиональную, квалификационную, организационную составляющие и является совокупностью имеющихся и потенциальных возможностей работников, накопленных в процессе становления личности, новых знаний, навыков, опыта, полученных в результате материальных и нематериальных вложений и способность их эффективного использования и дальнейшего наращивания, которые в условиях инновационно-ориентированного подхода к управлению персоналом будут способствовать достижению стратегических целей развития предприятий железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, потенциал, трудовой потенциал, предприятия железнодорожного транспорта, стратегическое развитие

LABOR POTENTIAL IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF RAILWAYS

Hrebeniuk H., Assistant

(Dnipropetrovsk national university of railway transport named after ac. V. Lazaryan)

In the article the strategic lines of railway undertakings and the industry as a whole. Defined the strategic development of rail transport should be ensured by forming long-term competitive advantage through the formation, development and increasing employment potential. Improved nature and meaning of the employment potential of the company, unlike the existing ones, including value-motivational, physiological, personnel, professional qualification, organizational components and is a combination of existing and potential employees (values, personal property (spiritual, cultural, educational) skills, knowledge, abilities, skills, competences) accumulated in the process of identity formation, new knowledge, skills, experience, derived from tangible and intangible investments and the ability to use them effectively and further increasing, which in terms of innovation-oriented approach to HR contribute to achieving the strategic development of rail transport. The development of the employment potential for rail transport is crucial to ensure the strategic development of rail transport as a function plays a three-pronged: economic; innovation; corporate.

Keywords: labor resources, potential, labor potential, enterprises of railway transport, the strategic development

Постановка проблеми. В умовах підприємств, забезпечення їх бурхливого розвитку глобалізаційних конкурентоспроможності та ефективності процесів стратегічний розвиток функціонування потребує впровадження

змін та інновацій, які є причиною значних, а часом навіть радикальних перетворень в стратегічних орієнтирах і методах управління підприємствами. Спостерігаються істотні трансформації цінностей людей, етичні зрушення і рух до технологічного перевороту. Уміння українських підприємств ефективно створювати та використовувати власні та можливі ресурси є головним джерелом їх розвитку, що обумовлює необхідність максимального використання їх стратегічних можливостей підприємств.

В таких умовах головною передумовою стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту є проведення структурної реформи залізничного транспорту, орієнтованої на досягнення високої соціально-економічної результативності виробничо-господарської діяльності підприємств залізничного транспорту. Ключовою ланкою забезпечення реалізації заходів реформування залізничного транспорту країни та стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту, найціннішим з ресурсів підприємств є трудові ресурси та їх потенціал, що підтверджується і наступними чинниками: підприємства залізничного транспорту, формують один із найкрупніших секторів економіки країни, до якого залучено 293,7 тис. осіб працівників; залізничний транспорт є трудомісткою галуззю. У складі поточних транспортних витрат близько 35% - витрати на оплату праці. Висока трудомісткість виробництва транспортної продукції і висуває особливі вимоги до формування та розвитку трудового потенціалу підприємств залізничного транспорту.

Крім того, сучасні умови розвитку підприємств залізничного транспорту загострюють проблеми, які пов'язані з удосконаленням організаційно-економічних механізмів стимулювання ефективної роботи колективів підприємств, виникає необхідність пошуку нових механізмів розвитку трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень.

Проблемам формування та розвитку кадрового, людського, трудового потенціалу підприємств, в тому числі і залізничного транспорту, присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Акулов М.Г., Арзамасова О.В., Білорус Т.В., Булгаков М., Кузьміна Н., Галаз Л.В., Дикань В.Л., Дідченко О.І., Ілларіонов А.Є., Кальєніна Н.В., Компанієць В.В., Линенко А.В., Масловська Л.Ц., Пархоменко Ю.Ю., Радько С.Г., Рекун І.І., Рубан В.М., Солнцева Н.В., Судакова Е.С., Сухорукова Т.Г., Токмакова І.В., Череп А.В., Чухно А.А., Яковенко Р.В., Янковська Л.А. та ін. [1-28]. Однак підвищення ролі людини в забезпеченні виробничого процесу, необхідність формування інноваційно-орієнтованої системи управління персоналом потребує більш детального вивчення сутності поняття «трудова потенціал», визначення його складових та визначення ролі трудового потенціалу в стратегічному розвитку підприємств залізничного транспорту, що і визначає мету даної статті.

Виклад основного матеріалу.

Дослідження програми реформування залізничного транспорту, політики розвитку ПАТ «Українська залізниця» дозволяють сформулювати цільову модель стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту (рис. 1), відповідно до якої ключовими завданнями є розвиток пасажирських та вантажних перевезень за рахунок підвищення комфорту для пасажирів, зменшення часу перебування пасажирів у дорозі, підвищення якості обслуговування клієнтів та безпеки, підвищення якості сервісу, зменшення строку доставки вантажів, підвищення прибутковості перевезення, збільшення обсягів перевезення вантажів, збільшення конкурентоспроможності вантажних перевезень, підвищення прибутковості пасажирських перевезень, забезпечення ефективності підприємств залізничного транспорту.

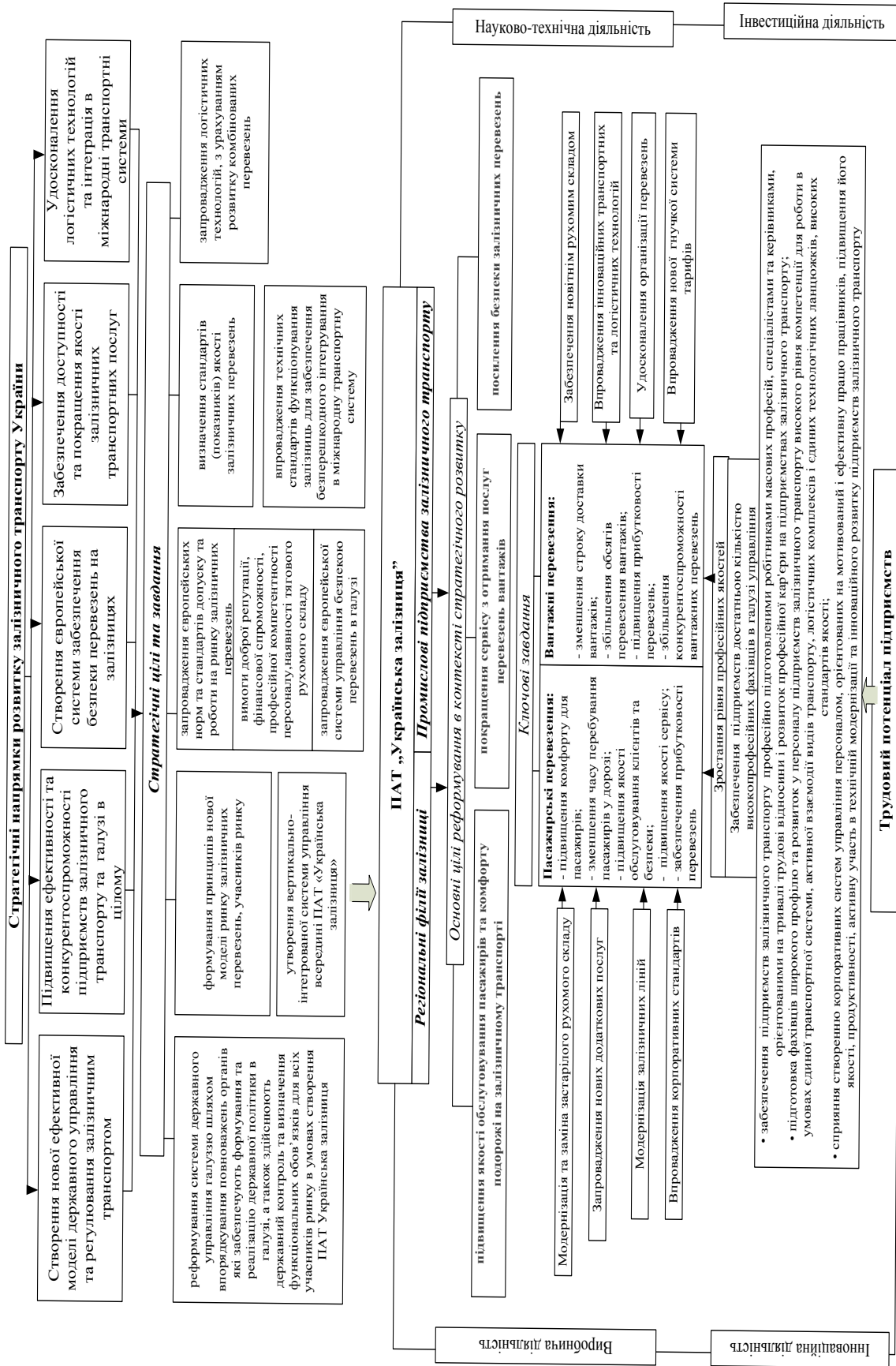

Рис 1. Трудовий потенціал підприємств залізничного транспорту в системі стратегічного розвитку залізничного транспорту (сформовано автором на основі [29])

Для реалізації зазначених завдань необхідно модернізувати та замінити застарілий рухомий склад, запровадити нові додаткові послуги, модернізувати залізничні лінії, впроваджувати корпоративні стандарти, інноваційні транспортні та логістичні технології, удосконалити організацію перевезень, впровадити гнучку тарифну політику, що в свою чергу передбачає активізацію інноваційної, інвестиційної, науково-технічної діяльності підприємств залізничного транспорту та сприятиме нарощенню конкурентних переваг.

Таким чином, стратегічний розвиток підприємств залізничного транспорту слід забезпечувати за рахунок формування довгострокових конкурентних переваг шляхом формування, нарощення та розвитку трудового потенціалу, що є однією з найбільш важко відтворювальною переваг, оскільки крім знання бізнес процесів вимагають значного часу для підготовки персоналу. Трудовий потенціал працівника можна розглядати як рушійну силу розвитку підприємства, від ступеня використання якої буде прямо залежати ступінь ефективності використання інших ресурсів підприємства.

Для визначення сутності трудового потенціалу підприємств залізничного транспорту, його складових доцільно розглянути етимологію виникнення поняття «трудовий потенціал», а саме звернутися до таких категорій як потенціал, трудові ресурси, людські ресурси, людський потенціал, кадри та кадровий потенціал.

Термін «потенціал» походить із латинської мови. Слово «*potentia*» означає потужності, можливості. У науковому розумінні поняття «потенціал» почали застосовувати в ХХ столітті для комплексного оцінювання розвитку продуктивних сил [4]. Дослідження

наукових підходів у визначенні поняття потенціалу дає можливість сформулювати три різних підходи: ресурсний, результативний та підхід, який пов'язаний із трактуванням потенціалу як системи матеріальних і трудових факторів, умов, складових, які забезпечують досягнення цілей виробництва.

На нашу думку, оптимальним є результативний підхід, а під потенціалом пропонуємо розуміти здатність підприємства ґрунтувати, переробляти, залучати ресурси з метою задоволення потреб та створення максимальної кількості благ, які підприємство здатне виробити за умов даної кількості, якості та структури ресурсів в умовах оптимальної взаємодії з зовнішнім середовищем. Оскільки потенціал базується на використанні сукупності ресурсів, які забезпечують функціонування підприємства, слід визначати та враховувати всі фактори, що дають таку здатність.

Ключовим завданням у такому випадку стає питання формування і розвитку трудового потенціалу, тобто необхідно оцінювати не тільки накопичені ресурси, але і не використані резерви, які необхідно створювати [21].

Наявність великої кількості підходів до визначення трудового потенціалу обумовлена складністю самого визначення трудовий потенціал, потребою практики до підвищення ефективності всіх видів праці та зростаючою роллю людини в конкретному виробничому процесі та громадському розвитку в цілому, необхідністю комплексного підходу до осмислення цієї ролі, характеру соціальних, професійних та інших взаємозв'язків людини. Відповідно до певних соціально-економічних умов, місця людини в виробничому процесі, потреб часу та цільового значення «трудовий потенціал» визначався через різні категорії (табл. 1).

Таблиця 1
Порівняльна характеристика категорій в сфері управління персоналом (додовнено автором на основі [1-6, 8-11, 14-21, 24-28])

Поняття (категорія)	Період виникнення	Позиціонування людини в виробництві та суспільстві	Цільове призначення категорії	Представники підходу
Робоча сила	2 XIX ст.	3 Людина – носій здібностей та якостей, котрі можуть використовуватися на виробництві в процесі праці	4 Оцінка фізичних і духовних здібностей людини, задіяних у виробництві благ і послуг	5 Маркс К., Котляр А., Федотов В., Семенов В., Гвоздева Н., Поляков І., Мисляева І. та ін.
Трудові ресурси	XX ст.	Людина розглядається як пасивний об'єкт зовнішнього управління, планово-облікова одиниця	Оцінка чисельності населення в працездатному віці і його структури (за статтю, віком, освітою і т.д.)	Струмлін С.Г., Вечканов Г.С., Данок В.М., Колот А.М., Завиновская Г.Т. та ін.
Людські ресурси	XX ст.	Людина - це особистість, наділена сукупністю соціокультурних характеристик і індивідуально-психологічних властивостей	Обґрунтування ролі та місця людини як «живого» фактору виробництва	Макретор Д., Фоллет М., Уолсон Р., Армстронг М., Фомбрун К., Тичи Н., Деванна М., Кибанов А.Я., Богданов А.А., Істон Д., Алмонд Г., Парсонс Т., Мацусита Л. та ін.
Трудовий потенціал	XX ст.	Людина як форма особистого чи людського фактору виробництва, що характеризується своїми можливостями, що визначають межі його участі у трудовій діяльності	Оцінка наявних ресурсів і потенційних можливостей людини (групи, населення в цілому) досягти певних результатів і забезпечити функціонування економічної системи того або разом рівня	Акулов М.Г., Бондарь І.К., Врублевського В.К., Галаз Л.В., Гриньова В.М., Діденко О.І., Довганюк А.В., Долішній М.І., Зубрицька Я. О., Кальєніна Н. В., Онікієна В., Палій Т.М., Радько С. Г., Сергєєва Г.П., Череп А. В., Чижова Л.С., Щелкунова В.І., Янковська, Л.А. та ін.
Людський фактор	XX ст.	Людина - головна рушійна сила суспільного виробництва, підвищення його ефективності	Обґрунтування участі людини в різних процесах	Добрик В., Долішній М.І., Гольдін Л.І., Жук А.А., Карпухин Д.Н., Онікієнко В.Ф., Панкратов А.С., Шаленко М.В.
Людський потенціал	XX ст.	Людина як сукупність фізичних і розумових здібностей, які можуть бути приведені в дію і використані для вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей	Вимірювання фінансових витрат і результатів країни на шляху досягнення соціального прогресу	Барішева А., Докторович А.Б., Заславская Т.І., Капеллошников Р.І., Мигранова Л.А., Нещадін А. та ін..
Кадри	XX ст.	Люди як постійний працівник, який має відповідну професійну підготовку, спеціальні знання, трудові навички, досвід роботи	Оцінка трудових ресурсів. Виділення найбільш здібного, професійно підготовленого персоналу, що наділений відповідним статусом, та в змозі виконувати функції управління	Анісимов В.М., Арзамасова О.В., Бакуменко В.Д., Ілларионов А.Е., Ковалевський В.Ф., Михненко А.М., Охотський Е.В., Панин И.Г. Сурмін Ю.П., Чухно А.А. та ін.
Кадровий потенціал	XX ст.	Людина як сукупність кваліфікаційних здібностей та можливостей, рівень свідомості, соціальної зрілості працівників, які використовуються в трудовій діяльності	Оцінка потенційних можливостей штатних кваліфікованих працівників досягти поставлених завдань та необхідних результатів, виконувати функції управління	Балабанова Л.В., Безсмертна В.В., Гривіденко О.І., Краснокутська Н.В., Кулійчук В.І., Лапіна С.В., Самленко С.М., Сліньков В.Н. та ін.

У західній економічній науці загальноприйнятими поняттями для опису суспільної праці є поняття «людські ресурси», «трудоий потенціал» і «людський капітал». У російській та вітчизняній науковій літературі склад категорій більш широкий: «робоча сила», «трудоий ресурси», «трудоий потенціал»,

«людські ресурси», «людський потенціал», «людський фактор», «кадровий потенціал», «інтелектуальний потенціал» і «людський капітал».

Дослідження зазначених понять та їх характеристик дозволили визначити співвідношення ключових понять в межах категорії «трудоий потенціал» (рис.2).

Рис.2. Співвідношення понять «людський потенціал», «кадровий потенціал», «інтелектуальний потенціал» та «людський капітал» в межах категорії «трудоий потенціал» (складено автором)

В основі трудового потенціалу окремої людини лежить людський потенціал, який представляє собою потенційні можливості. На етапі включення людини в процес трудової діяльності вона виступає як трудові ресурси підприємства, які володіють потенційними (вродженими) здібностями. Поєднання вроджених здібностей та отриманих, за рахунок залучення матеріальних та нематеріальних інвестицій в трудові ресурси, нових знань

та навичок, необхідних в здійсненні трудової діяльності формує трудовий потенціал підприємства.

Якісну та частково кількісну характеристику трудового потенціалу працівників відображає кадровий потенціал. На нашу думку, категорія «кадровий потенціал» передбачає розгляд кадрів як активних, кваліфікованих елементів підприємства, в той час як трудовий потенціал враховує величину потенційних можливостей кваліфікованих

кадрів, що працюють не за фахом, некваліфікованих і малокваліфікованих робітників.

Кадри під впливом часу, інвестицій та навчання отримують професійні знання, розвивають інтелектуальні здібності, кваліфікаційні навички, компетенції, тим самим формують кадровий потенціал, який реалізує трудовий в аспекті забезпечення підприємства штатними кваліфікованими працівниками. Кадровий потенціал засновано на характеристиках трудового потенціалу, таких, як кваліфікація, рівень свідомості, соціальної зрілості, інтелектуальні та фізичні здібності працівника та інших, які можуть бути використані в процесі його трудової діяльності.

Індивідуальні інтелектуальні здібності працівника підприємства, знання, практичний досвід, креативні можливості працівника в умовах здійснення трудової діяльності, мотивації створюють інтелектуальний потенціал, що дозволяє забезпечити розвиток інноваційної діяльності підприємств.

Використовуючи в процесі роботи свій трудовий потенціал, працівник змінюється як з точки зору рівня життя (за рахунок одержуваного доходу), соціального стану, так і в частині професійних і особистісних якостей (знань, умінь, навичок, особистих якостей). Таким чином, під впливом праці, часу і мотивації, людські ресурси, реалізуючи свій людський потенціал в частині його ключового з точки зору економічного змісту - трудовий потенціал - перетворюються в людський капітал.

Оскільки на підприємствах залізничного транспорту трудову діяльність здійснюють понад 40% працівників робітничих спеціальностей, малокваліфікованих, стратегічний розвиток підприємств, досягнення стратегічних цілей доцільно здійснювати саме за рахунок розвитку трудового потенціалу працівників та підприємства в

цілому. Під трудовим потенціалом підприємств залізничного транспорту пропонуємо розуміти наявні та потенційні можливості працівників (цінності, особистісні властивості (духовно-культурні, виховні) здібності, знання, уміння, навички, компетенції) накопичені в процесі становлення особистості, нові знання, навички, досвід, отриманні в результаті матеріальних та нематеріальних вкладень та здатність їх ефективного використання та подальшого нарощення, які за умов інноваційно-орієнтованого підходу до управління персоналом сприятимуть досягненню стратегічних цілей розвитку підприємств залізничного транспорту.

У процесі дослідження встановлено, що більшість авторів виділяють чотири складові трудового потенціалу підприємства [15]:

— кадрову (кваліфікаційний потенціал (професійні знання, навички, вміння, досвід, які обумовлюють професійну компетентність та виконання посадових обов'язків) та пізнавальні здібності (інтелект, здатність людини навчатися, опановувати нові знання, проявляти зацікавленість у їх постійному оновленні));

— професійну (набір робочих місць, система вимог до трудового потенціалу; поява нових професій та зникнення старих під впливом науково-технічного прогресу; ускладнення функціонального змісту трудових операцій та підвищення вимог до виконання певних видів робіт, обов'язків, функцій);

— кваліфікаційну (структура трудового потенціалу за рівнями, відповідно до яких виділяють його категорії: адміністративно-управлінський, менеджерів вищої, середньої ланок, працівників нижчої ланки, робочих, допоміжний персонал);

— організаційну (умови функціонування трудового колективу,

підлеглисть, права та обов'язки кожного з працівників, їх взаємодії у процесі виконання своєї функції).

Однак при формуванні та розвитку трудового потенціалу підприємств залізничного транспорту слід враховувати специфіку їх функціонування, наявність фахівців, що мають цілодобовий режим роботи та тяжкі умови праці. Тому, на нашу думку, до складових трудового потенціалу необхідно також віднести психофізіологічну та ціннісно-мотиваційну складову.

Психофізіологічна складова трудового потенціалу підприємства характеризується станом здоров'я працівників, працездатністю, витривалістю, типом нервової системи та її стійкістю. До організаційних факторів, які формують дану складову потенціалу слід віднести організацію праці на підприємстві, інтенсивність, тривалість, складність праці, умови праці та відпочинку.

Однією з найважливіших складових трудового потенціалу підприємств залізничного транспорту особливо на етапі його формування є ціннісно-мотиваційна складова, яка включає ціннісні орієнтири працівника (особистісні цінності, духовно-культурні, моральні характеристики, що проявляються в поведінці працівника), особливості особистості (темперамент, характер, особистісні характеристики), соціалізацію (здатність до співпраці, відносини в колективі, авторитет між працівниками), відношення до праці (умотивованість, вимоги до себе, дисциплінованість, обсяги та якість роботи). Основними організаційними факторами, які сприятимуть розвитку даної складової є корпоративна культура, навчання, розвиток працівників, управління кар'єрою, системи мотивації та стимулювання.

Слід зазначити, що виділення певних складових трудового потенціалу

пріоритетними є не доцільним, адже в умовах забезпечення стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту зростання професійних якостей, забезпечення підприємств залізничного транспорту професійно підготовленими робітниками масових професій, спеціалістами та керівниками, орієнтованими на тривалі трудові відносини і розвиток професійної кар'єри на підприємствах залізничного транспорту, розвиток компетенцій працівників, створення корпоративних систем управління персоналом, орієнтованих на мотивований і ефективну працю працівників потребують застосування комплексного підходу щодо розвитку трудового потенціалу підприємств залізничного транспорту.

Висновки. Використання нових технологій, виникнення нових і модернізація старих спеціальностей, швидке старіння придбаних знань, необхідність адаптації підприємств залізничного транспорту до постійно мінливих умов функціонування, адаптації співробітників, розвиток та впровадження інновацій, організаційні зміни, висока конкуренція обумовлюють необхідність розвитку трудового потенціалу підприємства.

Розвиток трудового потенціалу для підприємств залізничного транспорту є вирішальним чинником забезпечення стратегічного розвитку підприємств залізничного транспорту, оскільки відіграє триєдину функцію: економічну – від кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу залежить продуктивність праці, якість продукції, наданих послуг, рентабельність, окупність виробничих витрат; інноваційну – носії трудового потенціалу є активними суб'єктами оновлення, створення інновацій, інноваційної діяльності, інноваційного розвитку виробництва, науково-технічного прогресу; корпоративну – імідж підприємства

здебільшого формується ступенем професіоналізму персоналу, типом його трудової поведінки, рівнем довіри керівництву і прихильністю цілям виробничої діяльності, рівнем корпоративної культури.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акулов М. Г. Економіка праці і соціально-трудова відносини / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась та ін.: навч. посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 328 с.
2. Арзамасова О.В. Дефініція «кадровий потенціал»: дослідження сутності / О.В.Арзамасова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. - Випуск 4. – С. 102-106
3. Білорус Т. В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства : монографія / Т. В. Білорус. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2008. – 240 с.
4. Булгаков М. Оценка трудового потенциала как основа его эффективного использования / М.Булгаков, Н.Кузьмина // Человек и труд, 2003. – №2. -С45-67
5. Галаз Л. В. Формування та оцінювання використання трудового потенціалу промислового підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Л. В. Галаз. – Львів, 2011. – 20 с.
6. Дикань В. Л. Економіка праці на підприємствах залізничного транспорту: підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.Л. Дикань, Ю.В. Єлагін, Т.Г. Сухорукова. - Х.: УкрДАЗТ, 2012. - 276 с.
7. Дикань В.Л. Реформирование железнодорожного транспорта (стратегия преобразований в системе управления отраслью)/ В.Л Дикань, Д.И. Бойко// Журнал «Бизнес информ»— 2010.—С. 48-50.
8. Дідченко О. І. Сутність системи управління кадровим потенціалом промислового підприємства [Електронний ресурс]/ О. І. Дідченко, А. В. Довганюк. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_3_047.pdf
9. Енциклопедичний словник з державного управління / Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
10. Илларионов А.Е. Основы теории государственной кадровой политики: учебно-методическое пособие и конспект лекций / А.Е. Илларионов. – Владимир, 2009. – 90 с
11. Кальєніна Н. В. Сутність категорії „трудоий потенціал підприємств” / Н. В. Кальєніна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2008. — № 3. — С. 111—115.
12. Компанієць В.В. Система якості управління (менеджменту) на залізничному транспорті: концептуальні підходи та методика оцінки «людської складової» / В.В. Компанієць// Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2009. — № 3. —С. 42—47.
13. Компанієць В.В. Управління розвитком соціально-економічних систем у духовно-моральному та соціокультурному вимірі. - Частина II. Якість управління соціально-економічними системами: духовноморальні та культурні пріоритети (на прикладі залізничного транспорту) : монографія / В.В. Компанієць. — Харків: УкрДАЗТ, 2012. —296 с.
14. Линенко А. В. Сутність й аналіз трудового потенціалу підприємства за показниками ефективності його використання / А. В. Линенко, О. Л. Шевченко // Держави та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 4. – С. 111 – 116.
15. Масловська Л.Ц. Соціально-економічна сутність і структура трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства / Л.Ц.Масловська,

- А.М.Пивовар // Агросівт. – 2013. – №2. – С.11-16
16. Пархоменко Ю.Ю. Управління трудовим потенціалом залізничних підприємств: теоретичні основи [Електронний ресурс] / Ю.Ю. Пархоменко // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. - Вип. 6. - Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/upravlinnyatrudovim-potentsialom-zaliznichnih-pidpriemstv-teoretichni-osnovi>
17. Радько С. Г. Трудовой потенциал как социально-экономическая система и риски его управления / С. Г. Радько // Управление риском. — 2006. — № 1. — С. 55—62.
18. Рекун І. І. Управління персоналом у системі економічної безпеки підприємства залізничного транспорту / І.І. Рекун // Економіка та держава. – 2015. - № 11. – С.28-32
19. Рубан В. М. Визначення трудового потенціалу в контексті сучасних світових економічних трансформацій / В. М. Рубан, М. В. Пустовіт // Економіка и управление. – 2009. – № 6. – С. 78 – 83.
20. Солнцева Н. В. Особливості використання людського фактора у формуванні стратегічного потенціалу підприємства / Н. В.Солнцева, Є. В.Швець, К. О. Бойко // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2014. - № 11. - С. 337-341:
21. Судакова Е.С. Управление развитием трудового потенциала персонала финансовых организаций: дис. ... канд. экон. наук / Е.С. Судакова. – Москва, 2014. – 220 с.
22. Сухорукова Т.Г. Характеристика внутрішніх факторів, що визначають рівень стресовості та конфліктності колективу / Т.Г. Сухорукова // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2013. - №42. – С. 440-443.
23. Токмакова І.В. Мотивація трудової поведінки працівників залізничного транспорту в умовах реформування / І.В. Токмакова // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2013. - №44. – С. 286-289.
24. Череп А. В. Дослідження сутності економічної категорії «трудоий потенціал» у менеджменті різних рівнів / А. В. Череп, Я. О. Зубрицька // Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – №4(8). – С. 90-95.
25. Чухно А.А. Становлення еволюційної парадигми економічної теорії [Текст] / А.А. Чухно. – К. : ВІПОЛ, 2007. – 709 с.
26. Энциклопедический словарь работника кадровой службы / В.М. Анисимов, В.Ф. Ковалевский, Е.В. Охотский, И.Г. Панин и др. ; под общ. ред. В.М. Анисимова. – ИНФРА-М, 1999. – VIII. – 338 с.
27. Яковенко Р. В. Людський потенціал: економічний зміст, структура та характеристика / Р. В. Яковенко // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2008. — № 5 (40). — С. 126—130.
28. Янковська Л. А. Оптимізація трудового потенціалу в системі менеджменту персоналу промислового підприємства / Л. А. Янковська // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 9.— С. 200—203.
29. Проект Стратегічного плану розвитку залізничного транспорту на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mtu.gov.ua/projects/view.php?P=23>

УДК 339.138:656.2

РОЛЬ ТРАНСПОРТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВО-ТОВАРНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СХЕМИ ПІДПРИЄМСТВА

Каличева Н. Є., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

Стаття присвячена питанням взаємодії виробництва, логістики та маркетингу при забезпеченні ефективного розвитку підприємства в сучасних умовах господарювання. Досліджено взаємодію всіх складових діяльності підприємства, що дозволяє оптимізувати зв'язок між ними за рахунок тісної співпраці та визначення чітких задач. Розкрито значення транспорту в маркетингово-товарно-логістичній схемі та розглянуто особливості його застосування в залежності від специфіки перевезення.

Ключові слова: транспорт, ефективність, виробництво, маркетинг, логістика, взаємодія, система

РОЛЬ ТРАНСПОРТА В ОБЕСПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВО-ТОВАРНО- ЛОГІСТИЧЕСКОЙ СХЕМЫ ПРЕДПРИЯТИЯ

Каличева Н. Е., к.э.н., доцент (УкрГУЖТ)

Статья посвящена вопросам взаимодействия производства, логистики и маркетинга при обеспечении эффективного развития предприятия в современных условиях хозяйствования. Исследовано взаимодействие всех составляющих деятельности предприятия, что позволяет оптимизировать связь между ними за счет тесного сотрудничества и определения четких задач. Раскрыто значение транспорта в маркетингово-товарно-логистической схеме и рассмотрены особенности его применения в зависимости от специфики перевозки.

Ключевые слова: транспорт, эффективность, производство, маркетинг, логистика, взаимодействие, система

THE ROLE OF TRANSPORT IN ENSURING THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF MARKETING-COMMERCIAL-LOGISTICS SCHEME ENTERPRISES

*Kalicheva N. E., candidate of economic sciences, associate professor,
(USU of RT)*

To ensure effective functioning of any enterprise is directly or indirectly based on the effective interaction between production, logistics and marketing components, that is evident in the selection of its market orientation and optimization of logistics processes to ensure its own competitiveness and efficiency.

The close interaction between logistics and marketing in the delivery of goods to consumers is required to avoid misunderstandings between the two necessary in the process of implementation components, that is evident in the alignment of goals when looking for suppliers; the constant and uninterrupted supply of materials, raw materials and components for the production process, saving; desire as quickly as possible to sell goods with maximum use of rolling stock and the like.

The use of modern approaches to the formation of new organizational schemes of work of the enterprise and requires immediate approaches to the activities of all its components: supply, production, marketing, logistics. So, in the process of delivery transport is one of the factors of logistics by the speed of delivery, its safety, reliability, security, and the like.

Given the availability of a developed transport system with the possibility of free choice of means of transport and the transportation scheme, the main task of the organization of the transportation process is the selection of the most efficient vehicles, the use of which must comply with the conditions of carriage of specific goods.

Choosing one or another mode of transport, it is necessary to pay attention to the compliance of the vehicle with the carriage of specific cargo, its expertise and capacity, route. Also, when you select the required vehicle has a specialization as a factor of adaptation of rolling stock to move specific types of freight with the use of certain additional equipment and machinery.

Keywords: *transport, efficacy, manufacturing, marketing, logistics, communication, system*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями Основою розвитку будь-якого підприємства у сучасному економічному середовищі є орієнтація на якісні зміни у системі організації та управління роботою всіх його складових, особливо тих, які спрямовані на задоволення особистих потреб споживачів, що, в свою чергу, призводить до зміни парадигми діяльності підприємства в цілому.

Забезпечення результативного функціонування будь-якого підприємства прямо чи опосередковано ґрунтується на ефективній взаємодії виробничих, логістичних та маркетингових складових, що проявляється у виборі його ринкової орієнтації та оптимізації логістичних процесів для забезпечення власної конкурентоспроможності та ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Проблему тісного взаємозв'язку виробництва, маркетингу та логістики висвітлюють у своїй працях Дикань В.Л., Токмакова І.В., Мінакова С.М., Войчак А.Д., Пархаєва Н.В.,

Сухорукова Т.Г., Назаренко І.Л. та інші [1-7]. Але, за умов постійних змін, котрі відбуваються в економічній системі, питання взаємодії виробництва, маркетингу та логістики на підприємстві для досягнення його як найефективнішої роботи потребують постійного дослідження та вдосконалення.

Мета статті. Дослідження основних схем та механізмів формування маркетингово-товарно-логістичної схеми діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання з урахуванням інтересів всіх її учасників від постачальників сировини до клієнтів і споживачів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогоднішні економічні умови ставлять перед підприємствами нові вимоги щодо формування підходів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку за рахунок узгодженості власних можливостей з потребами споживачів, особливо в сфері виробництва, маркетингу та логістики.

Так, зокрема, процес переміщення товару від виробника до споживача вимагає якісної підготовки і, важливу роль в цьому

процесі займає транспорт. Він зв'язує всі галузі народного господарства в єдину економічну систему і сприяє розвитку міжнародних, міжгалузевих та міжрегіональних зв'язків.

Варто відзначити, що тісна взаємодія логістики та маркетингу при доставці товарів споживачам необхідна для уникнення непорозумінь між цими двома необхідними в процесі реалізації складовими, що проявляється в узгодженні цілей при пошуку постачальників; постійному та безперебійному постачанні матеріалів, сировини та комплектуючих для виробничого процесу, їх збереженні; прагненні як найшвидше реалізувати товар, при цьому максимально використати рухомий склад тощо.

Звісно, що кожне підприємство має багато задач, але всі мають бути спрямовані на досягнення однієї спільної мети – підвищення ефективності діяльності підприємства та отримання максимального прибутку [1]. Тому, необхідно виділити основні напрями ефективної взаємодії виробничої, логістичної та маркетингової складової діяльності підприємства, а саме:

- чітко охарактеризувати основну мету підприємства та узгодити її зі всіма його складовими;

- створити якісний та надійний взаємозв'язок між постачанням, виробництвом, реалізацією та транспортуванням;

- виявити конфліктні ситуації та фактори, котрі на них впливають;

- розробити та впровадити комплекс заходів, в яких чітко визначити роль та місце кожного структурного підрозділу підприємства в процесі досягнення головної мети;

- створити модель, котра дозволить виявляти найменші проблеми в ланцюгу постачання - виробництво – реалізація – транспортування та запропонувати дієві варіанти вирішення конфліктних ситуацій.

Звісно, що підприємство може з фокусувати свої економічні цілі на одній

складовій: виробництві, логістичному обслуговуванні або маркетинговій діяльності, але йому потрібно буде тісно взаємодіяти з іншими учасниками ринку для досягнення певного результату [8]. Тому, необхідність єдиного підходу до задоволення потреб споживачів має бути й між спеціалізованими підприємствами, що виражається через комплекс наступних задач:

- стратегічні – заключаються у розробці спільних схем та моделей постачання як складових і матеріалів, так і готової продукції, виборі підходів спрямованих на стимулювання посередників та форм передіх інформаційних даних;

- тактичні – сприяють розробці конкретних схем поставок, виборі видів транспорту, удосконаленню системи управління запасами, удосконаленню роботи з клієнтами та ін.;

- поточні – заключаються у створенні надійних і якісних умов зберігання, транспортування та реалізації товарів, з урахуванням певних вимог споживачів.

Застосування сучасних підходів у формуванні нових організаційних схем роботи підприємства вимагає і сьогочасних підходів у діяльності всіх його складових: постачання, виробництва, маркетингу, логістики. Так, при здійсненні процесу доставки транспорт виступає одним з факторів логістики за рахунок швидкості доставки вантажів, їх збереження, надійності безпеки тощо [9].

З огляду, на наявність розвинутої транспортної системи з можливістю вільного вибору транспортного засобу та схеми перевезення, головним завданням при організації перевізного процесу виступає вибір найбільш ефективного транспортного засобу, використання якого має відповідати умовам перевезень конкретного виду товару [10;11]. Так:

- застосування залізничного транспорту доцільно при перевезеннях на

значні відстані у великих обсягах майже всіх видів товарів та продукції;

- перевезення морським транспортом варто здійснювати при міжнародних торгових операціях, особливо наливних та насипних вантажів, при вивезенні риби з місця вилову тощо;

- річковий транспорт застосовують в тих випадках, коли наявні відповідні шляхи сполучення та швидкість доставки немає великого значення;

- авіаційні перевезення необхідні для дуже швидких перевезень та доставки вантажів і продуктів у важкодоступні райони;

- автомобільний транспорт – є самим кращим та маневреним при здійсненні переміщень швидко й на короткі відстані;

- трубопровідний транспорт застосовують при постачанні паливно-мастильних матеріалів, перекачуванні нафти, газу та інших рідин.

Вибираючи той чи інший вид транспорту, потрібно звертати увагу на відповідність транспортного засобу перевезенню конкретного виду вантажу, його спеціалізації та вантажопідйомності, маршруту транспортування.

Спочатку, вивчають інформацію про характерні особливості товару, який потрібно перевезти, та характеристику транспортного засобу, його відповідність для даного перевезення. Також, зважають на особливості руху вантажопотоків на різних стадіях товаропросування. Зокрема, при здійсненні перевезень від виробника товарів до підприємств, які здійснюють оптову торгівлю, потрібно переміщувати на значні відстані великі партії товарів вузької номенклатури, що призводить до потреби перевозити залізничним, морським чи річковим видами транспорту. А, якщо потрібно перевезти незначну кількість товару від оптових торговельних підприємств до підприємств, котрі здійснюють роздрібну торгівлю, то найбільш доцільно використовувати автомобільний транспорт.

Отже, вибираючи певний вид транспортну для перевезень товарів, необхідно враховувати [12]:

- надійність дотримання строків постачання;
- тривалість термінів постачання;
- вартість перевезення та ін.

При виборі необхідного транспортного засобу велике значення має його спеціалізація, як фактор пристосування рухомого складу до переміщення конкретних видів вантажів із застосуванням певного додаткового обладнання та механізмів.

Висновки. Таким чином, для досягнення вирішення проблем взаємодії всіх структурних складових процесу виробництва та реалізації продукції потрібно:

- оптимізувати тісний взаємозв'язок між виробничою, логістичною та маркетинговою складовою підприємства, з урахуванням специфіки роботи транспорту;

- враховуючи специфіку товарів, обирати оптимальні логістичні схеми їх доставки;

- створювати таку систему, котра з найменшими втратами змогла задовольняти мінливі потреби споживачів та ін.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикань В.Л. Розвиток промислового потенціалу українських підприємств /В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості: збір. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ. -2014. - № 46. – С. 136-142.

2. Дикань В.Л. Взаємозв'язок маркетингу та логістики на підприємствах залізничного транспорту/ В.Л. Дикань, А.В. Кузьменко// Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи: тези доп. Міжнар. Наук.-практ. конф. (18 березня 2014р., Харків).- Харків, 2014. – С. 200-201.

3. Токмакова І.В. Перспективи розвитку транспортно-логістичного бізнесу в Україні/ І.В. Токмакова// Вісник економіки транспорту і промисловості: збір. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ. - 2011. - № 34. - С. 274-277.
4. Мінакова С.М. Обґрунтування концептуальних засад розвитку логістичних транспортних систем в умовах глобалізації/ С.М. Мінакова// Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського «Глобальні та національні проблеми економіки».- 2014. Вим.2. – С. 844-847.
5. Войчак А. В. Дослідження сучасних концепцій маркетингу та маркетингового менеджменту / А.В. Войчак, В.М. Мумейко//Маркетинг в Україні.- 200.-№4. – С. 52-55.
6. Пархаєва Н. В. Інноваційне підґрунтя логістичних процесів сучасних товаропровідних систем / Н.В. Пархаєва// Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2009. – Вип. 1(2). – С. 262-267.
7. Сухорукова Т. Г. Характеристика класифікаційних ознак транспортної логістики /Т.Г. Сухорукова, І.Л. Назаренко// Вісник економіки транспорту і промисловості: збір. наук. праць. – Харків, УкрДАЗТ. – 2014. – Вип. 47. – С. 51-57.
8. Каличева Н.Є. Принципи взаємодії виробничого і транспортного комплексу в логістичній системі/ Н.Є. Каличева// Науковий огляд. Науковий журнал. – Київ, ТОВ «Меганом», 2014. – Вип. 7 (8). - С. 5 – 10.
9. Дыбская В. В. Логистика: полный курс МВА / В. В. Дыбская, Е. И. Зайцев, В. И. Сергеев, А. Н. Стерлигова; под. ред. В. И. Сергеева. – М. : Эксмо, 2013. – 944 с.
10. Каличева Н.Є. Особливості транспортного комплексу України та підходи до його реформування / Н.Є. Каличева, О.М. Золотарьов // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ. - 2006. - № 15-16. - С. 143-145.
11. Денисенко М.П. Організація та проектування логістичних систем: підручник / За ред. проф. Денисенко М.П. і ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.
12. Каличева Н.Є. Шляхи оптимізації кооперації елементів логістичної системи/ Н.Є. Каличева// Збірник наукових праць за матеріалами XI Міжнародної наукової Інтернет конференції 15-17 листопада 2014 р. – Київ, ТОВ «Меганом», 2014. – С. 28 – 32.

УДК 331.108:005.334

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Полупан П. М., аспірант (УІПА)

У статті удосконалено теоретичні основи формування конкурентної стратегії фінансового розвитку. В умовах мінливого конкурентного середовища ключовою метою діяльності підприємства є забезпечення на належному рівні та постійного підвищення рівня конкурентоспроможності стратегій економічного розвитку. Завдяки підтриманню конкурентних переваг, ведення прозорої конкурентної боротьби, задоволення різноманітних мінливих потреб споживачів краще, ніж це роблять конкуренти. Активізація фінансової діяльності на рівні підприємств

повинна супроводжуватися реформуванням, визначеною адаптацією існуючих організаційно-економічних механізмів і формуванням на їх основі механізмів, які безпосередньо пов'язані з підвищенням ефективності фінансового розвитку. Зроблено висновок, що досягнення довготривалого стратегічного й тактичного успіху в питаннях управління діяльністю машинобудівного підприємства необхідно здійснювати їх в усіх сферах та за всіма аспектами його розвитку.

Ключові слова: стратегія, формування, фінансовий розвиток, конкурентне середовище, позиція, стратегія, тактика.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СТРАТЕГИИ ФИНАНСОВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Полупан П. Н., аспирант (УИПА)

В статье усовершенствованы теоретические основы формирования конкурентной стратегии финансового развития. В условиях быстро меняющейся конкурентной среды ключевой целью деятельности предприятия является обеспечение на должном уровне и постоянного повышения уровня конкурентоспособности стратегий экономического развития. Благодаря поддержанию конкурентных преимуществ, ведение прозрачной конкурентной борьбы, удовлетворения разнообразных меняющихся потребностей потребителей лучше, чем это делают конкуренты. Активизация финансовой деятельности на уровне предприятий должна сопровождаться реформированием, определенной адаптацией существующих организационно-экономических механизмов и формированием на их основе механизмов, которые непосредственно связаны с повышением эффективности финансового развития. Сделан вывод, что достижение долговременного стратегического и тактического успеха в вопросах управления деятельностью машиностроительного предприятия необходимо осуществлять их во всех областях и по всем аспектам его развития.

Ключевые слова: стратегия, формирование, финансовое развитие, конкурентная среда, позиция, стратегия, тактика.

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF COMPETITIVE STRATEGY OF FINANCIAL DEVELOPMENT OF ENTERPRISE

Polupan P. M., graduate student (UIPA)

In the article improved the theoretical bases of formation of competitive strategy of financial development. In a rapidly changing competitive environment the key purpose of the enterprise is providing the proper level and continuously improve the level of competitiveness of economic development strategies. By maintaining competitive advantages, conducting a transparent competition and meet the diverse evolving needs of customers better than do competitors. Activation of financial activities at the enterprise level must be accompanied by reform, a certain adaptation of existing organizational and economic mechanisms and formation on their basis of mechanisms that are directly related to improving the effectiveness of financial development. It is concluded that achieving long-term strategic and tactical

success in managing the activities of engineering enterprises have to put them in all fields and on all aspects of its development.

Keywords: *strategy formation, financial development, competitive environment, position, strategy, tactics.*

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку ринкової економіки вимагають підвищення уваги до проблем формування стратегій розвитку вітчизняних промислових підприємств, базуючись, перш за все, на системі ефективного впровадження інновацій для залучення максимально можливих інвестицій, що, в свою чергу, прямо пропорційно впливає на підвищення конкурентоспроможності прийнятих стратегій відповідно до позицій конкурентів.

В умовах мінливого конкурентного середовища ключовою метою діяльності підприємства є забезпечення на належному рівні та постійного підвищення рівня конкурентоспроможності стратегій економічного розвитку. Це зумовлено тим, що економічна стратегія являє собою поєднання економічного та стратегічного аспектів управління підприємством, визначає довгострокову перспективу реалізації цілей, завдань та отримання показників ступеня їх досягнення. Оцінка економічної конкурентної стратегії передбачає оцінку потенціалу підприємства та розробку методів аналізу конкурентоспроможності і її вимірювання, що дозволить управляти її рівнем та проводити порівняння з підприємствами-конкурентами.

У зв'язку з цим, актуальним постає питання формування конкурентної стратегії фінансового розвитку. Однак, для ефективного впровадження зазначеної стратегії до практичного використання у діяльності підприємств, необхідно розробити метод оцінки її ефективності, що на сьогодні не

знайшло значного відображення у працях відомих вчених-економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки конкурентної позиції, розробки і впровадженню конкурентної стратегії підприємства, присвячено роботи багатьох вітчизняних та іноземних учених, серед яких слід виділити І. Ансоффа [1], Г. Азоева [2, 3], І. Бузько [4], Є. Голубкова [5], В. Гриньову [6], В. Диканя [7], Ю. Іванова [8, 9], Ж. Ламбена [10], Ф. Котлера [11], В. Пономаренка [12], В. Прохорову [13, 14, 15], М. Портера [16, 17, 18, 19], Є. Сахно [20], І. Отенко [21], В. Проценко [22] та ін.

Постановка мети. Розробка та впровадження ефективних конкурентних стратегій надають можливість підприємствам займати лідируючі позиції на ринку та визначати шляхи досягнення перемоги в конкурентній боротьбі.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб підприємство змогло «вижити» та «існувати» в сучасному ринковому середовищі, воно повинно мати конкурентні переваги, вести прозору конкурентну боротьбу, задовольняти різноманітні мінливі потреби споживачів краще, ніж це роблять конкуренти.

Розглянемо сучасні конкурентні стратегії підприємства [23]:

1) **управління змінами** (успіх і довготривале процвітання залежить від можливостей підприємства, а також творчого і підприємницького потенціалу людини адаптуватися до різних і постійно мінливих умов, успішні підприємства розпізнають такі зміни, а дуже успішні їх очікують);

2) **стратегія швидкої реакції** (швидкість є значною конкурентною перевагою, яка досягається шляхом бистроти: мислення; прийняття рішень; виходу на ринок та перетворенні цього на норму);

3) **стратегії диференціації** (гіперконкуренція є однією з характеристик нової економіки. А вибір між багатьма варіантами завжди базується на різниці, явній або неявній, і підприємство має диференціюватися, щоб надати покупцеві причину обрати саме його продукцію або послугу);

4) **венчурні стратегії і венчурне управління** (радикальний зріст, що включає внутрішні інвестиції в радикальні інновації, а саме, розробку нових продуктів і послуг, створення нового бізнесу і венчурне інвестування у зовнішні джерела нових технологій і нові ринки);

5) **стратегічне досягнення результативності** (на зміну застарілому стратегічному плануванню прийшло більш динамічне стратегічне мислення, що відіграє ключову роль в ефективному використанні функціональних досягнень. Щоб надати можливість функціональним спеціалістам внести найбільший вклад, керівники мають дивитися на свої функції ширше і розуміти, як вони інтегруються у систему організаційних процесів і, а саме у конкурентну стратегію);

6) **стратегічні альянси** (створення розширеного підприємства і, зокрема, стратегічних альянсів дозволяє фокусуватися на своїх стрижневих компетенціях, тобто на тому, що підприємство робить найкраще, і помножувати їх на стрижневі компетенції своїх стратегічних партнерів);

7) **командна робота і коучинг** (швидке зміщення фокуса з об'єкта (консалтинг) на покращення суб'єкта діяльності (коучинг), тобто на людину –

розвиток людських ресурсів, причому не тільки шляхом періодичних тренінгів, а в основному шляхом постійного коучингу і стимулювання безперервного самонавчання. Головною є командна діяльність, що створює синергію);

8) **синергічне управління бізнесом** (синергія - це вигода, отримана від комбінування двох і більше елементів, таким чином, що продуктивність цієї комбінації вища, ніж сума її окремих елементів. Системне інтегрування різноманітних бізнес-функцій і балансування критичних протилежностей з метою пошуку бізнес-синергії стало основним двигуном прогресу в сучасному бізнесі);

9) **системне управління бізнес-процесами** (сучасний системний підхід до управління процесами допомагає співробітникам підприємства позбутися застарілого функціонального менталітету і перетворити підприємство в єдиний живий організм, орієнтований на створення максимальної цінності для покупця і усіх учасників бізнесу. Підприємство, яке безперервно практикує самовдосконалення, спроможне одночасно вводити інновації в усіх напрямках бізнесу: стратегії, створення нових продуктів, технологій, організаційних форм і методів управління взаємовідносин з покупцями);

10) **системні інновації** (вихід на ринок з інноваційними товарами і послугами швидше за конкурентів, для цього підприємству необхідно створити ефективну систему управління інноваціями);

11) **підприємницька творчість** (лідер – має бути не просто підприємцем і створювати нові цінності для покупця, а й постійно генерувати і реалізовувати нестандартні творчі рішення для вирішення несподіваних проблем);

12) стратегія ментального айкідо (ментальне айкідо - це стратегічно взаємопов'язані прийоми: пряма атака в бізнесі (цінова конкуренція, захоплення ринку, схожа реклама, агресивна стратегія виходу на ринок, стратегія імітації), кругова атака в бізнесі (нова інфраструктура і товар, креативна стратегія виходу на ринок, зміни в позиціюванні, лобювання інтересів, перехват партнерів) [24].

В сучасних умовах розвитку ринкового середовища з позиції підвищення уваги на стратегічну орієнтованість розвитку суб'єктів господарювання, виникає необхідність конкретизації значення конкурентної стратегії. Конкурентна стратегія – це спосіб отримання стійких конкурентних переваг в кожній структурній одиниці підприємства шляхом конкурентної боротьби, задоволення різноманітних і мінливих вимог ринкового середовища. Необхідно зазначити, що оцінка є досить важливим етапом процесу формування конкурентної стратегії. Вона ґрунтується на доволі вичерпній інформації й полягає у визначенні можливих наслідків реалізації обраної стратегії.

У загальному випадку, на підприємстві може бути розроблено та реалізовано чотири основних типи конкурентної стратегії на засадах інноваційно-спрямованого інвестування:

1) стратегія концентрованого зростання (посилення позицій на ринку, стратегія розвитку ринку, стратегія розвитку продукту);

2) стратегія інтегрованого зростання (зворотня вертикальна інтеграція);

3) стратегія диверсифікаційного зростання (центрована диверсифікація, горизонтальна диверсифікація);

4) стратегія скорочення (стратегія ліквідації, стратегія «збору

врожаю», стратегія скорочення, стратегія скорочення витрат).

Формування конкурентної стратегії фінансового розвитку включає загальні принципи, на основі яких керівники підприємства можуть приймати взаємопов'язані рішення, покликані забезпечити координоване і впорядковане досягнення цілей у довгостроковому періоді.

Вибір конкурентної стратегії фінансового розвитку підприємства відповідно до ринкової ситуації пов'язаний з оцінюванням її переваг і ризиків, аналізом відповідності до ситуації на ринку, а також рівня організації виробництва на підприємстві та управління ним.

При виборі базової конкурентної стратегії фінансового розвитку виходять з того, наскільки вона ефективна до стимулювання адаптації можливостей підприємства відповідно до конкретних ринкових умов.

Доречно зауважити, що активізація фінансової діяльності на рівні підприємств повинна супроводжуватися реформуванням, визначеною адаптацією існуючих організаційно-економічних механізмів і формуванням на їх основі механізмів, які безпосередньо пов'язані з підвищенням ефективності фінансового розвитку.

Необхідність переведення підприємств на інноваційний тип відтворення є визначальним моментом в здатності країни до переходу до стійкого економічного зростання. Інноваційний розвиток важливий як фактор інноваційного процесу, який є органічною компонентою процесів суспільного та індивідуального відтворення.

Формування стратегії фінансового розвитку підприємств дозволяє розробляти конкретні дії й прийоми, за допомогою яких підприємства можуть реально домогтися поставлених цілей.

Перетворити цілі в досягнутий результат допомагає правильно обрана конкурентна стратегія. Важливе місце в розробці індивідуальної конкурентної стратегії підприємств, займає аналіз варіантів рішень стратегій. Формування конкурентної стратегії підприємства в літературі представлені по-різному: автори виділяють ряд етапів, які відрізняються рівнем деталізації, складністю підприємства й характером самого напрямку розвитку [25].

До основних етапів розробки конкурентної стратегії підприємства відносяться: визначення й аналіз поточної стратегії; діагностика зовнішнього й внутрішнього середовища; виявлення проблем розвитку й формулювання цілей підприємства; стратегічний вибір; оцінка обраної стратегії.

Загальна оцінка діяльності машинобудівних підприємств дозволяє зробити висновок, що їх більшість знаходиться на стадії спаду своєї діяльності. Про це свідчить низька рентабельність виробництва підприємств, низький обсяг продаж, великий обсяг поточних зобов'язань. Саме тому, конкурентну стратегію необхідно розробляти у розрізі кризового становища підприємств. Ця стратегія повинна стабілізувати діяльність підприємств та поліпшити їх фінансове становище за умови інноваційно-спрямованого інвестування.

Керівництву підприємств треба постійно балансувати між коротко- та довгостроковими ефектами використання інноваційно-інвестиційних ресурсів, тому певні протиріччя спостерігаються і в стандартних фінансових цілях та конкурентних стратегіях: збільшення внутрішньої вартості капіталу; досягнення високих темпів зростання доходів; оптимізація співвідношення власного та позичкового капіталу; вдосконалення структури

капіталу підприємств (співвідношення між основним та оборотним капіталом).

Таким чином, першочергові заходи з підвищення конкурентоспроможності та розвитку виробництва машинобудівних підприємств, складаються з наступних напрямків: розвиток виробничих потужностей виробництва, що діє; підготовка і навчання кадрів; модернізація і реконструкція виробництва, що діє; придбання нового устаткування і складання плану з капітального ремонту і модернізації встановленого устаткування; капітальне будівництво; ремонт будівель, конструкцій, ряд робіт з забезпечення побутових умов робітників, що вплине у подальшому на продуктивність праці; в умовах нестабільності зовнішньої середовища необхідне гнучкіше, швидше реагування підприємства на зміни. Для того, щоб машинобудівні підприємства мали можливість досягти успіхів і визнання на ринку, необхідно упроваджувати в практику найбільш передові, інноваційно-прогресивні методи роботи.

Конкурентна стратегія націлює на економію всіх видів організаційних, економічних, виробничих, інноваційних, інвестиційних, маркетингових та інших видів діяльності, на максимальне підвищення вартості машинобудівних підприємств.

Стратегія та тактика діяльності застосовуються практично всіма ефективно функціонуючими машинобудівними підприємствами в країнах із розвинутою ринковою економікою та поступово стають невід'ємним елементом систем планування діяльності і вітчизняних машинобудівних підприємств. Вони набувають важливого значення у зв'язку з технологічними, економічними, конкурентними і соціально-культурними змінами, характерними для останніх десятиліть.

Конкурентна стратегія фінансового розвитку машинобудівних підприємств формується на тривалий період і орієнтується на майбутнє з поетапним процесом її реалізації. Конкурентна стратегія встановлює напрямки діяльності машинобудівних підприємств: зростання; стабілізація; скорочення або комбінація варіантів; спрямування фінансових і трудових ресурсів; визначення типу конкурентної переваги.

Після формування стратегії й тактики управління діяльністю машинобудівного підприємства потрібно оцінити, чи приведуть вони до досягнення цілей.

Висновки. Для досягнення довготривалого стратегічного й тактичного успіху в питаннях управління діяльністю машинобудівного підприємства необхідно здійснювати їх в усіх сферах та за всіма аспектами його розвитку.

Впроваджувати конкурентну стратегію, пов'язану із фінансовим розвитком, необхідно таким чином: дослідити ринок конкурентів; провести аналіз наявного конкурентного стану машинобудівного підприємства; оцінити наявний конкурентний стан машинобудівного підприємства; виявити резерви підвищення конкурентний стан машинобудівного підприємства; розробити конкурентну стратегію на засадах інноваційно-спрямованого інвестування на машинобудівному підприємстві; сформулювати та прийняти управлінське рішення щодо інноваційно-спрямованого інвестування; вибрати альтернативні варіанти управлінських рішень для забезпечення оптимального варіанту інноваційно-спрямованого інвестування на машинобудівному підприємстві; реалізувати конкурентну стратегію щодо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф І. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М : Экономика, 1989. – 519 с.
2. Азоев Г. Л. Бенчмаркинг: позиционирование авиакомпаний на московском рынке авиабилетов / Г. Л. Азоев, Е. В. Батулин // Маркетинг и маркетинговые исследования в России – М., 2000. – №1 – С. 5-7.
3. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : НОВОСТИ, 2000. – 256 с.
4. Бузько І. Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства : моногр. / І. Р. Бузько, О. В. Варганова, Г. О. Голубенко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 176 с.
5. Голубков Е. П. Маркетинг: словник-довідник / Е. П. Голубков. - М.: Справа, 2001. - 440 с.
6. Гриньова В. М. Процес підготовки реструктуризації підприємств машинобудування: організація управління : моногр. / В.М. Гриньова, М.В. Новікова. – Харків : ХНЕУ, 2010. – 239 с.
7. Дикань В. Л. Забезпечення конкурентостійкості підприємства: моногр. / В. Л. Дикань. – Х. : Основа, 1995. – 195 с.
8. Иванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : моногр. / Ю. Б. Иванов, П. А. Орлов, О. Ю. Иванова ; [НАН України; Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку]. — Х. : ІНЖЕК, 2008. — 352 с.
9. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок. Стратегический и операционный маркетинг / Жан-Жак Ламбен; пер. с англ. под ред. В.Б. Колчанова. - Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 800 с.

10. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; пер. с англ. – М.: Ростинтэр, 1996. – 704 с.
11. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством: моногр. / В. С. Пономаренко— Харків: Основа, 1999. — 620 с.
12. Прохорова В. В. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролінгу : моногр. / В. В. Прохорова, В. І. Чобіток. – Х. : НТМТ, 2012. – 248 с.
13. Прохорова В. В. Формування системи управління конкурентною стійкістю машинобудівного підприємства / В. В. Прохорова, С. П. Кобець // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія : Економіка. Том XIV, вип. 266. – 2013. – С. 194–201.
14. Прохорова В. В. Методичний підхід щодо оцінки складових конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах інноваційно-спрямованого інвестування / В. В. Прохорова, В. М. Проценко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – Х.: ХАІ, 2014. – № 5 (29). – С. 4–11.
15. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М Портер; пер. с англ. И. Минервина. – М. : Альпина Паблшер, 2011. – 454 с.
16. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; пер. с англ. Е. Калинина. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
17. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер; пер. з англ. К. Олійника, Р. Скільського. – К. : Основи, 1997. – 390 с.
18. Портер М. Международная конкуренция. / [под ред. В. Д. Щегина]. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
19. Портер М. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. О.Л. Пелявский, А.П. Уриханян, Е.Л. Усенко, И.А. Шишкина. – М. : Вильямс, 2005. – 608 с.
20. Сахно Є. Ю. Системні аспекти управління інноваційно-інвестиційними проектами стратегічного розвитку підприємства : монографія для наукових та промислових організацій і вищих навч. закл. освіти / Є. Ю. Сахно, М. С. Дорош, А. В. Ребенок — Чернігів : Чернігівський держ. ін-т економіки і управління, 2008. — 260 с.
21. Отенко И. П. Стратегическое управление потенциалом предприятия : моногр. / И. П. Отенко – Харьков: ХНЭУ, 2006. – 256 с.
22. Проценко В. М. Інноваційно-спрямоване інвестування машинобудівних підприємств: аналітичний аспект: колективна моногр. [за ред. Прохорової В.В. / В. М. Проценко // Сучасна економіка: актуальні проблеми та перспективи розвитку : – Х. : «НТМТ», 2014. – С. 59–64.
23. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2005. – 544 с.
24. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; пер. с англ. Е. Калинина. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
25. Василенко В. О. Стратегічне управління підприємством: навч. посіб. / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 400 с.

УДК 365.007.001

КОНКУРЕНТНИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

Ус Ю. В., к.е.н., доцент (ХНЕУ ім.С.Кузнеця)

У статті удосконалено методичний інструментарій інноваційного управління конкурентним статусом підприємства. Визначено, що для прийняття рішень інноваційного управління конкурентним статусом підприємства, необхідно пройти декілька етапів, спочатку виявити інноваційні чинники, які мають вплив на підприємство, згрупувати інноваційні чинники для подальшої їх оцінки, щоб з'ясувати як саме вони впливають. Спрогнозувати рівень конкурентного статусу після зміни впливу інноваційних чинників та розробити заходи щодо підвищення рівня конкурентного статусу, розрахувати витрати на реалізацію цих інноваційних заходів та вибрати інноваційні критерії, завдяки яким буде зрозуміло чи є дієвою відповідна методика. На останніх етапах необхідно оцінити чи є ефективними розроблені інноваційні заходи та прийняти стратегічне рішення щодо реалізації чи зміни комплексу заходів для підвищення рівня конкурентного статусу відповідного підприємства.

Ключові слова: оцінка, методика, рівень, конкурентний статус, управлінське рішення, інновації.

КОНКУРЕНТНЫЙ СТАТУС ПРЕДПРИЯТИЯ: МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИННОВАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Ус Ю. В., к.э.н., доцент (ХНЭУ им.С.Кузнеця)

В статье усовершенствован методический инструментарий инновационного управления конкурентным статусом предприятия. Определено, что для принятия решений инновационного управления конкурентным статусом предприятия, необходимо пройти несколько этапов, сначала выявить инновационные факторы, которые влияют на предприятие, сгруппировать инновационные факторы для последующей их оценки, чтобы выяснить, как они влияют. Спрогнозировать уровень конкурентного статуса после изменения влияния инновационных факторов, разработать мероприятия по повышению уровня конкурентного статуса, рассчитать затраты на реализацию этих инновационных мероприятий и выбрать инновационные критерии, благодаря которым будет понятно является ли действенной соответствующая методика. На последних этапах необходимо оценить эффективны ли разработанные инновационные мероприятия и принять стратегическое решение о реализации или изменения комплекса мер по повышению уровня конкурентного статуса соответствующего предприятия.

Ключевые слова: оценка, методика, уровень, конкурентный статус, управленческое решение, инновации.

STATUS OF COMPETITIVE ENTERPRISE: INNOVATION MANAGEMENT METHODOLOGICAL TOOLS

Uss Y., Ph.D., associate professor (KhNUE im.S.Kuznetsya)

Article methodical toolkit of innovative management competitive status of the company. Determined that the decision-making innovation management competitive status of the company, you have several stages, first identify innovative factors that affect the company, innovative group factors for further assessment to ascertain how they affect. Predict the level of competitive status after the change factors and the impact of innovation on this basis using methods to develop measures to enhance the competitive status, calculate the cost of implementing these innovative measures and innovative choose the criteria by which it will be clear whether the relevant effective method. In the last stages necessary to assess whether effective and innovative measures designed to take the strategic decision to implement or change a set of measures to enhance the competitive status of the undertaking.

Keywords: *evaluation, methodology, level, competitive status, management solutions and innovations.*

Постановка проблеми. Інноваційне функціонування підприємств неможливо саме по собі без урахування інноваційної діяльності конкурентів, які є ланками одного ланцюга - економіки. Життя в умовах інноваційної конкурентної боротьби - неодмінний інноваційний фактор, що визначає саме право на існування підприємства. Але не існує єдиної методики оцінки конкурентного статусу підприємства. Це обумовлено неоднозначністю розуміння самого поняття, і, поза сумнівом, спричиняє неоднозначність методичного інструментарію інноваційного управління підприємством. Саме тому інноваційний динамізм ринкових відносин в Україні призвів не тільки до насичення багатьох сегментів ринку, а й до появи нових ринкових ніш, що загострило конкурентну інноваційну боротьбу. Посилення конкурентного статусу підприємств на різних ринках товарів і послуг поставило релевантне питання про дослідження основних інноваційних характеристик конкурентного статусу та факторів, що впливають на їх інноваційні можливості підвищення статусу підприємств в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із дослідженням управління конкурентним статусом підприємства, знайшло відображення в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Але, на сьогодні немає ефективно сформованого методичного інструментарію інноваційного управління конкурентним статусом підприємства.

Постановка мети. Метою статті є удосконалення методичного інструментарію інноваційного управління конкурентним статусом підприємства.

Виклад основного матеріалу. На даний момент гостро стоїть питання організації конкурентного статусу на вітчизняних підприємствах. По-перше, це пов'язано із включенням України до європейського економічного простору. Оскільки наша держава належить до постіндустріальних країн, то має місце певне відставання у системі фінансового менеджменту українських підприємств у порівнянні з міжнародними організаціями. Назріває потреба вивчення світового досвіду розробки фінансових прогнозів, а також поліпшення на цій основі власних механізмів прогнозування.

По-друге, на сьогоднішній день в національній економіці відбуваються кризові явища. Вони пов'язані зі значною інфляцією, зменшенням доходів населення та загальним спадом економіки. Особливо негативно це позначається на фінансовій сфері діяльності організацій. Для підприємств ця криза має такі наслідки як значне збільшення операційних витрат, підвищення ціни фінансування, скорочення попиту на продукцію, недоступність кредитів та інше.

У таких умовах для будь-якого підприємства дуже важливою є наявність сучасної та потужної системи конкурентного статусу, яка б дозволила з максимальною точністю передбачити варіанти стану підприємства у майбутньому в умовах середовища, яке швидко змінюється.

Отже, підвищена увага до питання організації конкурентного статусу пояснюється необхідністю вдосконалення даних систем з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на європейському ринку, а також наявністю нестабільних економічних умов функціонування українських підприємств.

Більшість авторів наголошує на тому, що конкурентний статус на підприємстві виступає не тільки як самостійний процес, але й є невід'ємною частиною процесу планування, його початковим етапом. Функції фінансового прогнозування конкурентного статусу здебільшого зводяться до передбачення варіативних станів та можливих інноваційних шляхів розвитку організації у довгостроковій перспективі.

Перелік завдань конкурентного статусу на підприємстві зводиться до [5-6]:

1) вивчення прогнозної документації для визначення додаткового фінансування, яке буде необхідне підприємству в майбутньому для очікуваного збільшення виробництва;

2) визначення інноваційного очікуваного зростання обсягу фінансових ресурсів у прогнозному періоді;

3) визначення напрямів найефективнішого використання фінансових ресурсів;

4) виявлення можливих джерел формування фінансових ресурсів.

Тобто, спираючись на наведений вище матеріал, перелік основних завдань, які обов'язково повинні виконуватися сучасною системою конкурентного статусу на підприємстві має вигляд:

- визначення очікуваного конкурентного стану фінансових засобів у прогнозному періоді;

- визначення шляхів раціонального і ефективного застосування фінансових ресурсів;

- виявлення потенційних резервів формування і збільшення фінансових ресурсів з метою здійснення розширеного відтворення;

- здійснення контролю за конкурентним станом та використанням фінансових ресурсів.

Методичний інструментарій інноваційного управління конкурентним статусом представлено на рис. 1.

Для визначення методів підвищення конкурентного статусу підприємства необхідно обґрунтоване та достовірне його оцінювання. Завдяки багатоваріантності формування конкурентного статусу підприємства його діагностика стає складовою процесу інноваційного стратегічного планування, що пов'язано з потребою у розробці інноваційних управлінських рішень щодо характеру та напрямів діяльності підприємства [3-4].

У процесі діагностики визначається ступінь досягнення критерію задоволення всіх зацікавлених сторін ринкового сегмента. Виходячи з цього, діагностику конкурентного статусу підприємства визнано засобом створення інформаційно-аналітичної основи для розробки і

прийняття інноваційних управлінських функціонування підприємства на ринку [5, рішень щодо забезпечення умов 7].

Рис. 1. Конкурентний статус підприємства: методичний інструментарій інноваційного управління

Для прийняття рішень щодо підвищення рівня конкурентного статусу підприємства необхідно пройти декілька етапів (рис.2), спочатку виявити інноваційні чинники, які мають вплив на підприємство, згрупувати інноваційні чинники для подальшої їх оцінки, щоб з'ясувати, як саме вони впливають. Спрогнозувати рівень конкурентного статусу після зміни впливу інноваційних чинників та, виходячи з цього, за допомогою методів розробити заходи

щодо підвищення рівня конкурентного статусу, розрахувати витрати на реалізацію цих інноваційних заходів та вибрати інноваційні критерії, завдяки яким буде зрозуміло чи є дієвою відповідна методика. На останніх етапах необхідно оцінити, чи є ефективними розроблені інноваційні заходи та прийняти стратегічне рішення щодо реалізації чи зміни комплексу заходів для підвищення рівня конкурентного статусу відповідного підприємства.

Рис.2. Етапи інноваційного управління конкурентним статусом підприємства

Висновки. При сучасному темпі інноваційного розвитку економіки країни підприємства повинні приділяти максимальну увагу рівню свого конкурентного статусу, й бути максимально гнучкими та реагувати на інноваційні зміни умов їх функціонування, концентруватися на досягненні максимального рівня конкурентних переваг. Конкурентний статус підприємства виступає критерієм ефективності здійснення фінансово-господарської діяльності, передумовою його розвитку та успіху на ринку. Тому оцінка рівня конкурентного статусу – одне з актуальних питань в системі управління будь-якого підприємства. Оцінка конкурентного статусу дозволяє виявити реальні шанси та інноваційні можливості підприємства, встановити інноваційні

чинники, що впливають на рівень конкурентного статусу, дослідити теперішній стан та перспективи інноваційного розвитку підприємства, систематична оцінка конкурентоспроможності сприяє стабільному розвитку підприємства та забезпеченню його конкурентного статусу. Конкурентний статус дозволяє відокремити з великої кількості підприємств неодмінних лідерів, здатних виробляти по-справжньому якісні та актуальні для сучасного життя інноваційні товари і послуги.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єлісеєва О. К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану

- підприємств : моногр. / О. К. Єлісеєва, Т. В. Решетняк // Донбаська держ. машинобудівна академія. — Краматорськ : ДДМА, 2007. — 208 с.
2. Иванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : моногр. / Ю. Б. Иванов, П. А. Орлов, О. Ю. Иванова ; [НАН України; Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку]. — Х. : ІНЖЕК, 2008. — 352 с.
3. Ильина Е. П. Модели и методы аналитической поддержки принятия решений стратегического управления / Е. П. Ильина, И. П. Сеницын, О. А. Слабоспицкая, Т. Л. Яблокова // Проблемы програмування . - 2012. - № 2-3. - С. 270-280.
4. Кирчата І. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі: моногр. / І. М. Кирчата, Г. В. Поясник. — Харків: ХНАДУ, 2009. — 160 с.
5. Левик І. С. Інструментарій стратегічного аналізу: класифікація, переваги та недоліки використання / І. С. Левик // Наука й економіка. — 2010. — № 2 (18). — С. 132-138.
6. Матвеев В. В. Система понять, які характеризують конкурентний стан підприємства / В. В. Матвеев // Інтелект ХХІ . - 2014. - № 2. - С. 55-62. —
7. Мелень О. В. Інноваційний розвиток та конкурентоспроможність машинобудівних підприємств / О. В. Мелень // Вісник НТУ «ХПІ». — Харків : НТУ «ХПІ», 2013. — № 20 (993) . — С. 18-22.
8. Модели и методы аналитической поддержки принятия решений стратегического управления / Е. П. Ильина, И. П. Сеницын, О. А. Слабоспицкая, Т. Л. Яблокова // Проблемы програмування. — 2012. — № 2–3. — С. 270–280.
9. Стояновський А. Р. Особливості побудови та перспективи розвитку загальнодержавної системи моніторингу інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / А. Р. Стояновський. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vc_hnu_ekon/2010_4_1/282-289.pdf.
10. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика : моногр. / І. Г. Яненко. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. — 380 с.
11. Янковой Р. В. Наукові підходи до формування стратегії промислових підприємств в умовах ринкових трансформацій / Р. В. Янковой, В. М. Проценко, О. Ю. Євлах // Вісник КНУНД МОН України. — Київ. — 2011. — № 1 (57). — С. 148–152.

УДК 339.137.2:331.103

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Уткіна Ю. М., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

Глобалізаційні процеси створили можливості до нового розвитку, який пов'язаний із виробленням дієвих орієнтованих на зовнішньоекономічний простір стратегій. Вони ґрунтуються на забезпеченні збереження власної

конкурентоспроможності на протязі тривалого періоду часу, тобто, на забезпеченні конкурентостійкості як національної економіки в цілому, так і окремих підприємств, які є основою економічної системи держави. У сучасних умовах конкурентостійкість проявляється в ефективному використанні економічними суб'єктами свого фінансового й інтелектуального потенціалів на основі росту технологічної й управлінської складової в контексті ідеології розвитку. Оскільки фінансові ресурси з точки зору економіки підприємства не можна вважати стійкими джерелами його конкурентних переваг, у подальшому зосередимо увагу на інтелектуальній складовій конкурентостійкості підприємства. Метою даного дослідження є визначення сутності інтелектуального капіталу та його значення як фактора забезпечення конкурентостійкості підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України в умовах наростання глобалізаційних тенденцій. Інтелектуальний капітал і вміння його використовувати з високою віддачею визначають успішний розвиток підприємства, його сталу конкурентну позицію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку на основі забезпечення тривалої конкурентостійкості. При цьому інтелектуальний капітал являє собою не тільки матеріальні та нематеріальні ресурси, що використовуються у виробничому процесі підприємства. В першу чергу, до інтелектуального капіталу слід відносити особливі здібності персоналу підприємства, що засновані на знаннях, навичках, умінні та досвіді, а також забезпечують особливо цінну для підприємства інформацію, яка є основою вагомих конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках в умовах постіндустріального суспільства.

Ключові слова: глобалізація, інтеграційні процеси, конкурентостійкість, конкурентні переваги, інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт, світовий ринок.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОУСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Уткина Ю. М., к.е.н., доцент (УкрГУЖДТ)

Глобализационные процессы создали возможности для нового развития, которое связано с выработкой действенных ориентированных на внешнеэкономическое пространство стратегий. Они основываются на обеспечении сохранения собственной конкурентоспособности на протяжении длительного периода времени, т.е. на обеспечении конкурентоустойчивости как национальной экономики в целом, так и отдельных предприятий, являющихся основой экономической системы государства. В современных условиях конкурентоустойчивость проявляется в эффективном использовании экономическими субъектами своего финансового и интеллектуального потенциалов на основе роста технологической и управленческой составляющей в контексте идеологии развития. Поскольку финансовые ресурсы с точки зрения экономики предприятия нельзя считать устойчивыми источниками его конкурентных преимуществ, в дальнейшем сосредоточим внимание на интеллектуальной составляющей конкурентоустойчивости предприятия. Целью данного исследования является определение сущности интеллектуального капитала и его значения как фактора обеспечения конкурентоустойчивости предприятия на современном этапе развития экономики Украины в условиях нарастания глобализационных тенденций. Интеллектуальный капитал и умение его использовать с высокой отдачей определяют

успешное развитие предприятия, его устойчивую конкурентную позицию как на внутреннем, так и на внешнем рынке на основе обеспечения длительной конкурентоустойчивости. При этом интеллектуальный капитал представляет собой не только материальные и нематериальные ресурсы, используемые в производственном процессе предприятия. В первую очередь, к интеллектуальному капиталу следует относить особые способности персонала предприятия, основанные на знаниях, навыках, умении и опыте, а также обеспечивающие особенно ценную для предприятия информацию, которая является основой весомых конкурентных преимуществ на внутреннем и внешнем рынках в условиях постиндустриального общества.

Ключевые слова: глобализация, интеграционные процессы, конкурентоустойчивость, конкурентные преимущества, интеллектуальный капитал, интеллектуальный продукт, мировой рынок.

INTELLECTUAL CAPITAL AS A FACTOR OF ENSURING COMPETITIVE STABILITY OF THE ENTERPRISE IN THE GLOBAL ECONOMY

Utkina Yu. M., Ph.D. in Economics, associate Professor (UkrSURT)

Globalization has created opportunities for new development, which is associated with the elaboration of effective targeting foreign economic policy space. They are based on ensuring their competitiveness over a long period of time, to ensure competitive stability as the national economy in General and individual enterprises, which are the basis of the economic system of the state. In modern conditions, the competitive stability is evident in the effective use of economic entities of their financial and intellectual potential on the basis of strong technological and management component in the context of the ideology of development. Because financial resources from the point of view of business Economics is not a sustainable source of competitive advantage in the future will focus on the intellectual component of competitive stability of the enterprise. The aim of this study is identification of essence of intellectual capital and its importance as a factor in ensuring competitive stability of the enterprise at the present stage of development of Ukraine's economy in conditions of increasing globalization tendencies. Intellectual capital and the ability to use high-impact determine the successful development of the company, its strong competitive position in both domestic and foreign markets on the basis of ensuring long-term competitive stability of the enterprise. While intellectual capital is not only tangible and intangible resources used in the production process of the enterprise. First, intellectual capital should be attributed special powers of the personnel of enterprises based on knowledge, skills, ability and experience, as well as providing especially valuable for the enterprise information that is the basis of important competitive advantages on the domestic and foreign markets in the conditions of postindustrial society.

Keywords: *globalization, integration processes, competitive stability, competitive advantage, intellectual capital, intellectual product, the global market.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Стрімка глобалізація й інтеграція світового господарства на сучасному етапі розвитку економіки України обумовлюють залучення національних трудових, матеріальних і фінансових ресурсів до системи

міжнародних операцій. Глобалізація виявляється у зростанні міжнародної торгівлі й інвестицій, значному підвищенні ролі транснаціональних корпорацій у світогосподарських процесах. Саме тому глобалізація не забезпечує перерозподіл ресурсів на користь менш розвинутих країн, а, навпаки, зумовлює всі більшу різницю у розвитку та фінансовій стабільності її учасників.

У визначених умовах Україна опинилася заручником ситуації, що виникла у світовому господарстві. З одного боку, для деяких країн глобалізація створила такі можливості, про які донедавна не було й мови. З іншого боку, глобалізація є джерелом загроз втрати економічної незалежності для більшості країн світу. Глобалізація, як «панацея», була визнана джерелом позитивних зрушень для багатих людей, підприємств і національних економік, експортерів капіталу та технологій, глобальних фірм-лідерів тощо. Для країн з недостатньо розвинутою імпортоорієнтованою економікою та слабкою інфраструктурою, дрібних підприємств, некваліфікованих робітників і найменш захищених верств населення глобалізація виявилася великим злом.

Разом з тим, слід зауважити, що глобалізаційні процеси створили можливості до нового розвитку, який пов'язаний із виробленням дієвих орієнтованих на зовнішньоекономічний простір стратегій. Вони ґрунтуються на забезпеченні збереження власної конкурентоспроможності на протязі тривалого періоду часу, тобто на забезпеченні конкурентостійкості як національної економіки в цілому, так і окремих підприємств, які є основою економічної системи держави.

У сучасних умовах конкурентостійкість проявляється в ефективному використанні економічними суб'єктами свого фінансового й

інтелектуального потенціалів на основі росту технологічної й управлінської складової в контексті ідеології розвитку [1, с. 12]. Оскільки фінансові ресурси з точки зору економіки підприємства не можна вважати стійкими джерелами його конкурентних переваг, у подальшому зосередимо увагу на інтелектуальній складовій конкурентостійкості підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу глобалізаційних процесів на економіку України розкрито у працях таких вчених, як: В.Л. Дикань [2], А.С. Тельнова та В.В. Гончарук [3], І.В. Нартова й О.Є. Коломієць [4] та ін. Спроби визначення сутності поняття «конкурентостійкість підприємства» та дослідження її складових робиться у роботах В.О. Зубенко [5], У.Л. Сторожилової [6], В.В. Чернеги [7], С.А. Можначева [8] та ін. Питання формування та розвитку інтелектуального капіталу є недостатньо пропрацьованими. На нашу думку, слід виокремити роботи таких авторів, як: В.Д. Пархоменко й А.О. Пархоменко [9], А.Л. Сергєєв [10], Н.С. Маркова [11], О.В. Бервено [12] та ін. У дослідженнях зазначених авторів розкривається сутність інтелектуального капіталу, його структура, методи формування та розвитку.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість наукових праць, які стосуються напрямку даного дослідження, автор вважає, що питання щодо визначення інтелектуального капіталу як фактора забезпечення конкурентостійкості підприємства в умовах глобалізації економічних зв'язків залишаються недостатньо розкритими.

Формування цілей статті (постановка завдання). Саме тому метою даного дослідження є визначення сутності інтелектуального капіталу та його значення як фактора забезпечення

конкурентостійкості підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України в умовах наростання глобалізаційних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України розвивається за законами ринкового механізму, який обумовлює наявність конкуренції, що сприяє загостренню конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання, вільного ціноутворення, самостійності прийняття рішень будь-якого характеру стосовно діяльності та подальшого функціонування практично усіх галузей народного господарства, невизначеності та ризику тощо. При цьому внаслідок посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів, поглиблення міжнародної конкуренції для забезпечення не тільки виживання, а й успішного функціонування підприємства, воно має бути конкурентостійким. Конкурентостійкість підприємства у визначених умовах залежить від наявності конкурентних переваг, його конкурентоспроможного потенціалу та конкурентоспроможності продукції, характеру застосовуваних напрямів, видів і методів конкурентних дій.

В умовах розвитку постіндустріального суспільства, як зазначають деякі науковці, дослідження напрямів забезпечення конкурентостійкості підприємств зміщується у бік визначення природи інтелектуального капіталу, як фактору формування сталих конкурентних переваг і конкурентоспроможності підприємства у тривалій перспективі.

Питання існування інтелектуального капіталу вперше було поставлено П. Друкером у роботі «Концепція корпорацій» (1946), яка була присвячена загальним питанням менеджменту. Більш детальне розв'язання проблематики інтелектуального капіталу започатковано у праці Дж. Гелбрейта «Нове індустріальне суспільство» (1969). Автор займався

вивченням інтелектуального капіталу в контексті парадигми нового індустріального виробництва, зростання ролі наукоємних виробництв у сучасній йому економіці. На думку автора, інтелектуальний капітал виходив за рамки «чистого інтелекту» людини та включав у себе цілеспрямовану інтелектуальну діяльність. Так, для опису знань вперше було використано поняття капіталу, тобто цінності, що допомагає створити інші цінності [13]. З часом тлумачення цього поняття трансформувалося, взявши початок з теорії менеджменту та людського капіталу. Нині найбільш широко використовується визначення інтелектуального капіталу як тих нематеріальних активів компанії, які, не відбиваючись в її фінансовій звітності, можуть бути кодифіковані, оцінені та використані компанією [14, с. 107].

Аналіз еволюції підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу дозволив виокремити такі підходи до його вивчення:

- структурний – вивчення інтелектуального капіталу через розкриття його структури;

- функціонально-структурний – вивчення інтелектуального капіталу через аналіз його призначення та дослідження специфічної ролі, яку він відіграє у процесі суспільного відтворення;

- термінологічний – вивчення інтелектуального капіталу через загальноприйняте розуміння сутності категорії «капітал» як певного вкладення (цінності, ресурсу), наслідком застосування якого є отримання доходу [15, с. 58].

Дослідження сутності поняття «інтелектуальний капітал» дозволило автору систематизувати підходи до визначення зазначеної категорії за груповими ознаками, що відображають специфікацію потреб проведеного аналізу (табл. 1).

Систематизація визначення категорії «інтелектуальний капітал»

Сутність інтелектуального капіталу	Автор	Визначення інтелектуального капіталу
1	2	3
Як єдність людського і структурного капіталів	Л. Едвінссон, Л. Мелоун	Особливе поєднання людського капіталу (реальні та потенційні інтелектуальні здібності, а також відповідні практичні навички працівників компанії) та структурного капіталу (його складові задають такі специфічні фактори, як: зв'язки зі споживачами, бізнес-процеси, бази даних, бренди та ІТ-системи) [16, с. 9; 14].
	Б. Леонтьєв	Сукупність законних прав суб'єкта на результати його творчої діяльності, його природних і набутих інтелектуальних здібностей, навичок, нагромаджених ним баз знань і корисних відносин з іншими суб'єктами [17, с. 101]
	Л. Городянська	Сутність інтелектуального капіталу виявляється в сукупності дії його складових, до яких відносяться інтелектуальна власність, людський капітал, інтелектуальний капітал та інтелектуальний споживчий капітал [18, с. 128]
Як нематеріальні активи	Е. Брукінг	Інтелектуальний капітал – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати. Складові частини інтелектуального капіталу визначаються автором таким чином: ринкові активи, інтелектуальна власність як актив, людські активи, інфраструктурні активи [19, с. 30-31]
Як нематеріальні активи	О. Малишко	Інтелектуальний капітал охоплює всі невідчутні та нефізичні активи і ресурси організації, які зазвичай не мають оцінки в її балансовому звіті (крім об'єктів інтелектуальної власності), тобто її процесів, інноваційної здатності, неявного знання її членів, а також мережі контактів останніх» [20, с. 164]
	С. Легенчук	Інтелектуальний капітал є частиною невідчутних активів і пов'язаний з нематеріальними активами щодо об'єктів прав інтелектуальної власності [21, с. 13]
	Л. Джойя	Це той же гудвіл, але досліджується менеджерами, а не бухгалтерами. Маючи внутрішню структуру, інтелектуальний капітал конкретизує поняття гудвіла та пояснює причини його виникнення [21, с. 13]
	К.-Е. Свейбі	Склад нематеріальних активів, який відповідає розгорнутій структурі інтелектуального капіталу, включає три компоненти: індивідуальну компетентність, внутрішню структуру фірми та зовнішню [22, с. 89]

Продовження табл. 1

1	2	3
Як сукупність людського та машинного інтелекту	О. Кендюхов	Це здатність створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людськими і машинними інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, створеними ним самостійно або залученнями із сторони як засоби створення нової вартості [22, с. 31]
Як знання	В. Іноземцев	Своєрідний «колективний мозок», який акумулює наукові та звичайні знання працівників, набутий досвід, інтелектуальну власність, спілкування й організаційну структуру, імідж фірми, її інформаційні мережі [23, с. 322]
	Т. Стюарт	Це сума знань всіх працівників компанії, що забезпечує її конкурентоспроможність [24, с. 11]
	Д. Даффі	Це сукупні знання, які має організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів, архітектури і взаємозв'язків [25, с. 35]
	Х. Макдональд	Це знання, які є в організації та можуть використовуватися для одержання різних переваг перед конкурентами [26, с. 57]
	П. Саліван	Це знання, яке може бути перетворене на прибуток [21, с. 13]
	В. Базилевич	Це накопичена у процесі інтелектуальної діяльності сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва й обміну з метою отримання доходу [15, с. 62]
Як інтелектуальний матеріал	Д. Клейн, Л. Прусак	Формалізований і зафіксований інтелектуальний матеріал, що використовується для виробництва більш цінного майна [26, с. 55]

Таким чином, поєднуючи в собі знання, навички, досвід і кваліфікацію персоналу, а також творчі та пошукові здібності, що мають беззаперечну економічну цінність, інтелектуальний капітал стає першочерговим фактором забезпечення конкурентних переваг в умовах постіндустріального інформаційного суспільства на шляху переходу до економіки, що базується на знаннях (рис. 1).

Визнання інтелектуального капіталу першочерговим фактором забезпечення конкурентних переваг підприємства пов'язано з найбільшою його цінністю – персоналом підприємства, який має характеризуватися високим професійно-

кваліфікаційним рівнем, творчим та інноваційним підходом до виконання посадових обов'язків, здатністю пристосування до організаційно-технологічних змін, вмінням якомога повно використовувати можливості сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, прагненням до самовдосконалення тощо.

Успішна реалізація ключових напрямків формування сталих конкурентних переваг прямо залежить від усіх складових інтелектуального капіталу – людського капіталу, структурного капіталу, споживчого капіталу – та факторів впливу на його складові (рис. 2).

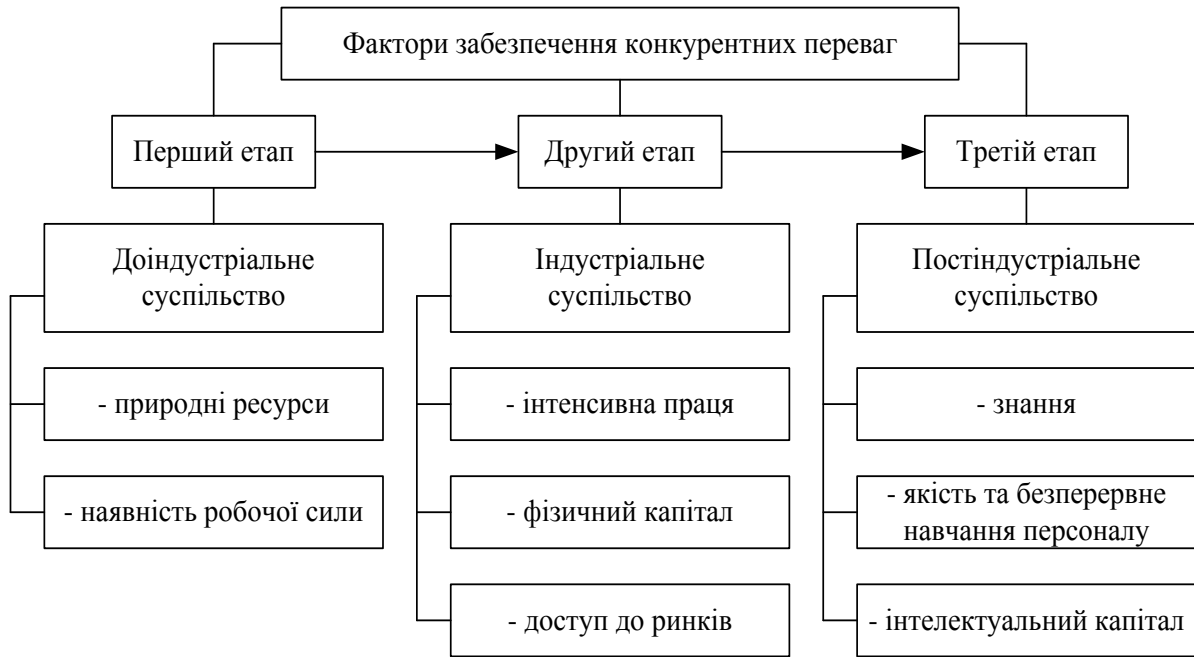

Рис.1. Еволюція конкурентних переваг [27; 28]

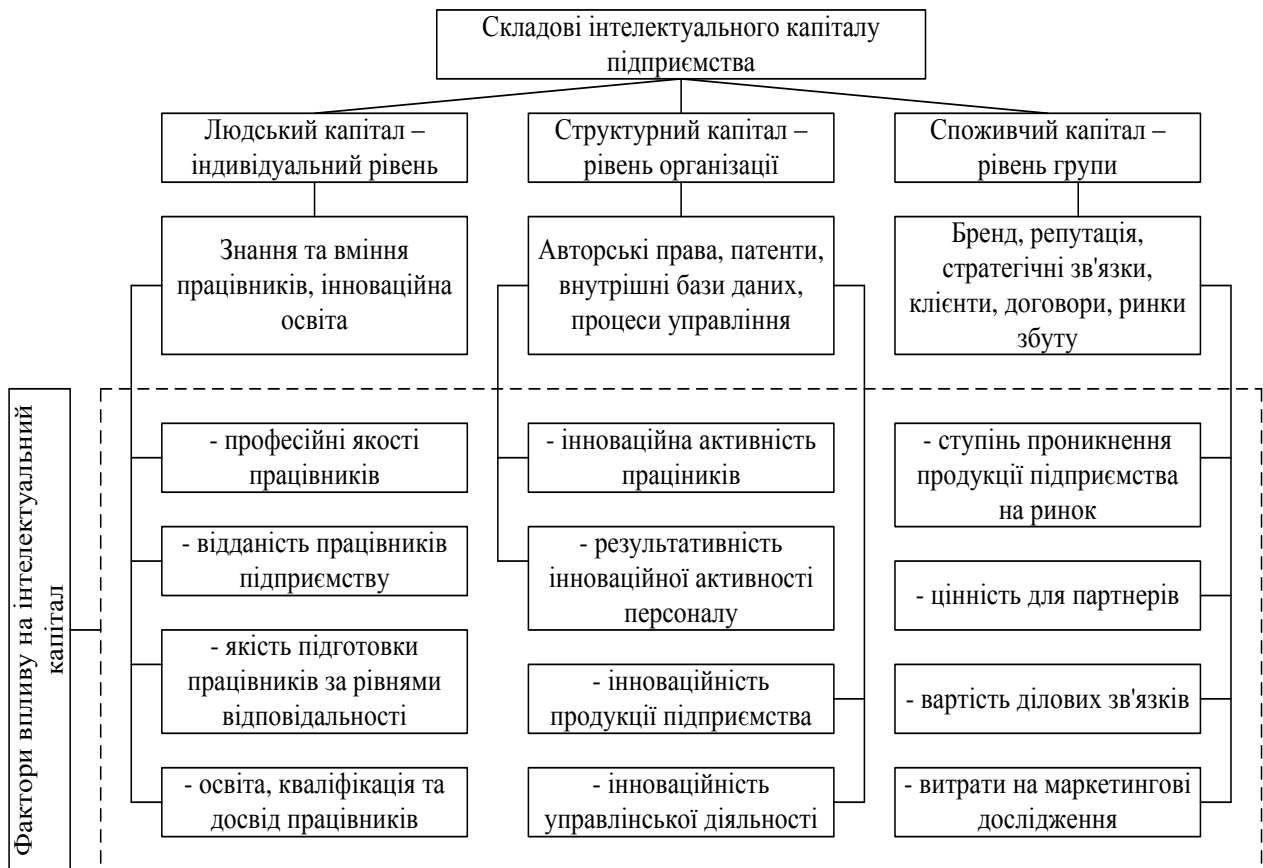

Рис. 2. Фактори впливу на інтелектуальний капітал

Власне, зазначений підхід до ідентифікації інтелектуального капіталу через фактори впливу визначає його джерелом створення інтелектуального продукту, який у подальшому, залучаючись до технологічних або комерційних процесів, проявляється у вигляді виробничого чи маркетингового інтелектуального активу підприємства, що забезпечує отримання прибутку та конкурентоспроможність його продукції.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Інтелектуальний капітал і вміння його використовувати з високою віддачею визначають успішний розвиток підприємства, його сталу конкурентну позицію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку на основі забезпечення тривалої конкурентостійкості. При цьому інтелектуальний капітал являє собою не тільки матеріальні та нематеріальні ресурси, що використовуються у виробничому процесі підприємства. В першу чергу, до інтелектуального капіталу слід відносити особливі здібності персоналу підприємства, що засновані на знаннях, навичках, умінні та досвіді, а також забезпечують особливо цінну для підприємства інформацію, яка є основою вагомих конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках в умовах постіндустріального суспільства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Миргородская, Е.О. Эволюция финансового капитала в условиях глобализации: автореф. дисс. ... докт. экон. наук: 08.00.01 – экономическая теория / Е.О. Миргородская; МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 2007. – 50 с.

2 Дикань, В.Л. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах зміни центрів економічної та політичної влади / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості:

збірник науково-практичних статей. – 2013. – №41. – С. 11-16.

3 Тельнов, А.С. Технологічний розвиток економіки України: сучасне становище та орієнтири на майбутнє / А.С. Тельнов, В.В. Гончарук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №4, Т. 1. – С. 211-218.

4 Нартова, І.В. Глобалізація та її вплив на розвиток світового господарства / І.В. Нартова, Є.О. Коломієць // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – №3(48). – С. 20-24.

5 Зубенко, В.О. Зміна парадигми забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств України / В.О. Зубенко // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник науково-практичних статей. – 2012. – №40. – С. 160-162.

6 Сторожилова, У.Л. Забезпечення конкурентостійкості підприємства через інноваційно-інвестиційний механізм: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами / У.Л. Сторожилова; УкрДАЗТ. – Харків, 2006. – 19 с.

7 Чернега, В.В. Конкурентостійкість підприємств та механізм її забезпечення: монографія / В.В. Чернега; відповід. ред. О.Д. Гудзинський; Київський національний ун-т технологій та дизайну; Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – К.: ІПК ДСЗУ, 2008. – 235 с.

8 Мохначев, С.А. Управленческие аспекты конкурентоустойчивости регионального вуза на рынке образовательных услуг / С.А. Мохначев // Интеграция образования. – 2007. – №3/4(48/49). – С. 14-16.

9 Пархоменко, В.Д. Інтелектуальний капітал – основа розвитку підприємства [Електронний ресурс] / В.Д. Пархоменко, А.О. Пархоменко. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/viewFile/6248/5543>

- 10 Сергеев, А.Л. Типология ресурсов интеллектуального капитала фирмы / А.Л. Сергеев // Экономический вестник РГУ. – 2005. – №1. – С. 59-64.
- 11 Маркова, Н.С. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу: автореф дис. ... канд. екон наук: 08.09.01 – демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика / Н.С. Маркова; Харк. нац. екон. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 19 с.
- 12 Бервено, О.В. Інтелектуальний капітал: економічний зміст і особливості формування в транзитивному суспільстві: автореф дис. ... канд. екон наук: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / О.В. Бервено; Харк. нац. екон. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 19 с.
- 13 Шкурупій, О.В. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія [Електронний ресурс] / О.В. Шкурупій, Л.С. Франко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/60/8293-intelektualnij-kapital-yak-ob-yektivna-ekonomichna-kategoriya.html>
- 14 Шульга, Ж.О. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія / Ж.О. Шульга // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №2. – С. 106-110.
- 15 Базилевич, В.Д. Інтелектуальна власність: підручник / В.Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431 с.
- 16 Эдвинссон, Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 248 с.
- 17 Леонтьев, Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 200 с.
- 18 Городянська, Л.В. Управління інтелектуальним капіталом і забезпечення підприємств інтелектуальними ресурсами / Л.В. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1. – С. 127-132.
- 19 Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг; пер. с англ. под ред. Л.Н. Ковалик. – СПб.: Питер, 2011. – 288 с.
- 20 Малишко, О.В. Про європейський формат системи показників вимірювання цінності інтелектуального капіталу регіонального наукового центру / О.В. Малишко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №11. – С. 162-173.
- 21 Жарінова, А.Г. Теоретико-економічні підходи до визначення феномену інтелектуального капіталу / А.Г. Жарінова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1. – С. 5-16.
- 22 Кендюхов, О. Гносеологія інтелектуального капіталу / О. Кендюхов // Економіка України. – 2003. – №4. – С. 28-33.
- 23 Иноземцев, В.Л. За пределами экономического общества / В.Л. Иноземцев. – М.: Academia, 1998. – 640 с.
- 24 Стюарт, Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т.А. Стюарт; пер. с англ. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.
- 25 Даффи, Д. Человеческий капитал / Д. Даффи. – СПб.: Питер, 2000. – 212 с.
- 26 Комаров, И. Интеллектуальный капитал / И. Комаров // Персонал. – 2000. – №5. – С. 54-62.
- 27 Никифорова, В.Г. Дистанційна трудова діяльність як альтернативний засіб отримання безперервної професійної освіти персоналу / В.Г. Никифорова // Економіка розвитку. – 2009. – №1(49). – С. 43-46.
- 28 Никифорова, В.Г. Інтелектуальний капітал як складова економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / В.Г. Никифорова. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2270/1.pdf>

УДК 338.46:640.41 (045)

ЯКІСТЬ НАДАННЯ ПОСЛУГ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

*Чередниченко А. О., к.е.н., ст. викладач,
Калінін М. В., бакалавр (ХНУМГ ім. О.М. Бекетова)*

В статті розглянуто актуальне питання якості надання послуг в готельному господарстві. Конкурентоспроможність підприємства готельного господарства залежить від якості наданих послуг. Якість готельних послуг можна оцінити лише в момент її надання, тому одним із ефективних способів моніторингу якості є опитування клієнтів шляхом заповнення анкети. На результатах якої приймаються рішення щодо поліпшення якості надання послуг в готелі.

Ключові слова: якість, якість послуг, готельне господарство, туризм, міжнародний туризм.

КАЧЕСТВО ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ УСЛУГ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА

*Чередниченко А. А., к.э.н., ст. преподаватель,
Калинин М. В., бакалавр (ХНУГХ им. А.Н. Бекетова)*

В статье рассмотрен актуальный вопрос качества предоставления услуг в гостиничном хозяйстве. Конкурентоспособность предприятия гостиничного хозяйства зависит от качества предоставляемых услуг. Качество гостиничных услуг можно оценить только в момент ее предоставления, поэтому одним из эффективных способов мониторинга качества является опрос клиентов путем заполнения анкеты. По результатам анкетирования принимаются решения по улучшению качества предоставления услуг в отеле.

Ключевые слова: качество, качество услуг, гостиничное хозяйство, туризм, международный туризм.

THE QUALITY OF SERVICE AS A KEY FACTOR IN THE ATTRACTIVENESS OF ENTERPRISES OF HOTEL INDUSTRY

*Cherednychenko A. O., Candidate of Economic Sciences, p. teacher,
Kalinin M., bachelor degree,
(O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv)*

The article considers topical issues of service quality in the hotel industry. The competitiveness of the enterprises of the hotel industry depends on the quality of services provided. The quality of hotel services can only be assessed at the time of its rendering,

therefore, one of the most effective ways of monitoring quality is the customer survey by completing the questionnaire. It is accepted good practice when staying in the hotel, at check out, offer to fill in a special questionnaire where he can appreciate during your stay services and write a review. It can cover basic services such as room service, breakfast, check in at reception, and the results of which decisions are taken for improving the service quality in the hotel.

Keywords: *quality, quality of service, hospitality, tourism and international tourism.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах глобальної фінансової кризи, розвитку ринкового господарства визначальним фактором іміджу та конкурентоспроможність підприємств є співвідношення «ціна – якість». Ринок готельного господарства в Україні характеризується зростанням пропозиції але водночас скороченням попиту на послуги розміщення, що посилює конкуренцію в галузі. Особливу актуальність набуває проблема забезпечення відповідного рівня якості послуг підприємств індустрії гостинності за умови недостатнього досвіду її розвитку в Україні. При тому велике значення надається покращанню якості надання послуг відповідно до міжнародних вимог і стандартів. Тому одним з найважливіших напрямків є формування стратегічних конкурентних переваг та забезпечення готельної індустрії послугами більш високої якості. Це обумовлює перегляд засад управління на підприємствах готельного господарства з позицій розробки, забезпечення, досягнення та систематичного підвищення рівня якості послуг.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням якості, формуванням системи управління якістю присвятили свої праці Е. Лемінг, Дж. Джуран, С. Ільєнков, Ф. Котлер, Ф. Тейлор, С. Скобкін, І. Тушканова, Дж. Уокер та ін., а серед вітчизняних дослідників цим питанням займались М. Бойко, Г. Бондаренко, В. Дикань, К. Коляда, О. Момот, І. Сидоренко, Т. Сокол, М. Шаповалова та

ін. [2-14]. В роботах вищенаведених авторів приділена увага поняттям «якість», «якість послуг», побудові системи управління якістю. Дані поняття розглядаються переважно в загальному аспекті без урахування специфічних умов діяльності готельних підприємств як важливої складової туристичної індустрії.

Мета статті полягає у визначенні якості як ключового фактору привабливості в туристичній галузі та способу оцінки якості наданих послуг готельного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після розпаду Радянського Союзу, в державах, які раніше входили до нього, кількість приватних підприємств з кожним роком тільки збільшується по відношенню до підприємств державних. Це, в свою чергу підвищує рівень конкуренції між ними і спонукає до виробництва більш якісного продукту в тій ніші ринку яку займає виробник. Все це проходить і наша держава Україна. В результаті проведеної приватизації на ринку готельних послуг з'явилася велика кількість самостійних учасників, послуги яких не можуть не повторюватись. При цьому це не означає, що одна і та сама надана послуга в різних підприємствах готельного господарства буде ідентичною і мати однакову оцінку клієнта. Для готельних послуг, які мають специфічний характер, а тобто виробляються і надаються одночасно з безпосередньою взаємодією виконавця і споживача і мають індивідуальний характер, момент прояву конкурентоспроможності збігається з моментом виробництва і передачі гостю готельної послуги.

Взаємодія споживача і виконавця, при наданні послуг, робить важливим споживчу думку або оцінку результату і якості послуг. Причому, споживач бере активну участь в процесі надання послуги і може впливати на якість кінцевої продукції відповідно до своїх побажань і вимог. З цього логічно виходить наступна особливість готельних послуг - мінливість якості. Готельні послуги відрізняються мінливістю. Тобто їх якість залежить від того, наскільки кваліфікований і мотивований персонал надає цей продукт, також в якому настрої споживач і за яких умов проходить виробництво і надання послуг. Також, послуги найчастіше сприймаються в комплексі з іншими, що ускладнює можливість контролювати їх якість. Тим часом, якість послуги - один з головних факторів успішної конкуренції на ринку послуг.

Згідно нормативних документів, готельна послуга – це дія або послуга підприємства з розміщення споживача шляхом надання номера (місця) для тимчасового проживання в готелі, або інших аналогічних місцях розташування [1].

Ще одна особливість готельних послуг – це їх неосяжність. Тобто їх неможливо оцінити ні до ні після надання, вони існують тільки в процесі їх надання та споживання. Послуга не має фізичного агрегатного стану як товари в магазині. Послуга виступає як обіцянка чи договір, що передбачає високу довіру між тим хто її надає і тим хто споживає. Це визначає завдання для готельних підприємств – зробити так щоб клієнт мав довіру до підприємства, що в подальшому буде посилювати відчутність виробленої послуги та збільшення лояльності гостей саме до цього закладу розміщення.

Неможливість зберігати послуги – це особливість готельного підприємства. Послуги не зберігаються, що є наслідком їх нематеріальності. Дана особливість готельних послуг передбачає необхідність

поєднання вироблених послуг з попитом з метою мінімізації втрат через низький попит послуг.

Як було зазначено вище, готельний бізнес - це вид підприємницької діяльності, а мета будь якого підприємства полягає в якомога інтенсивнішій реалізації товарів і послуг. У той же час, в світі, в тому числі і в нас, на ринках багатьох товарів і послуг сформувався стан, коли пропозиція перевищує попит. В цьому випадку підприємці змушені виробляти продукцію або надавати послугу з оглядом на всі потреби споживача і дослухатись до його побажань, виробляти продукцію або послугу з упором на якість, а в протилежному разі місце підприємства на ринку займуть його конкуренти.

Якість послуг - це відповідність наданих послуг очікуваним або встановленим стандартам. Таким чином, стандарти, їхня реальна форма і зміст є критерієм якості обслуговування у готелі. Критерій оцінки якості наданої послуги для споживача - це ступінь його задоволення, тобто відповідність отриманого та очікуваного. Критерій ступені задоволення клієнта - це бажання повернутися ще раз і порадити це зробити своїм друзям і знайомим.

Для ефективного забезпечення якості і конкурентоспроможності послуг готелю актуальною проблемою є управління проектуванням і контролем їх якості. При цьому ключову роль має не лише виявлення внутрішніх причин, але і вивчення потреб клієнтів, а також способи задоволення даних потреб [2].

Якість готельної послуги - це дотримання певних єдиних стандартів і задоволення очікувань споживача щодо складу та властивостей цієї послуги, що в сумі задовольняє індивідуальних потреб гостя в проживанні, харчуванні та інше обслуговуванні в межах готелю. Тобто оцінка готелю гостем складається з оцінки всіх наданих послуг за час проживання. В такому випадку робити ухил в якість

чогось одного буде не правильним оскільки враження можуть бути змінені в поганий бік у випадку неякісного обслуговування під час суміжних додаткових послуг. Споживач завжди буде обирати місце де якість товару чи послуг будуть задовольняти його потреби.

Оцінка гостем одержуваного обслуговування - процес в більшості суб'єктивний, в силу того, що кожна людина унікальна і має свої унікальні потреби, певні очікування і суб'єктивне сприйняття одержуваного обслуговування. В процесі отримання споживачем очікуваної послуги, навіть якщо вона надається на основі міжнародних загальноприйнятих стандартів, одну й ту саму послугу різні споживачі оцінять по різному, хоча загалом це буде позитивна оцінка. Ефект надання послуги визначається багатьма факторами які її формують. Це може бути освітлення, інтер'єр, якість обслуговування, страва в ресторані і т.д.

Те що готельна послуга є нематеріальним продуктом, обумовлюється її природою, це ускладнює можливість точної і об'єктивної оцінки та підтвердження якості за тими самими методами, що розроблені для сфери матеріального виробництва. Тому логічно стверджувати, що оцінка і контроль якості таких послуг, з боку керівництва, ускладнюється тим, що це треба робити в процесі їх пропозиції, виконання і споживання. Тому послугу треба наділити властивостями, що забезпечать контроль не тільки технологічної, а й функціональної складової якості послуги. Це полегшить в майбутньому пошук недоліків якості пропонованих послуг для конкретного готельного підприємства, визначити конкретні причини цих недоліків, та надасть можливість усунення конкретних проблем без втрати часу на їх пошуки.

Існує загальноприйнята практика, коли гостю готелю, при виїзді,

пропонують заповнити спеціальну анкету (рис. 1.), де він може оцінити отримані під час проживання послуги та написати відгук. Анкета може охоплювати як основні послуги, такі як номер, сніданок, реєстрація у адміністратора, так і додаткові – СПА-процедури, тренажерний зал, замовлення квитків, послуги аніматорів, обслуговування в ресторані і т.п. Проте така анкета не повинна бути об'ємною і складною щоб людина не відмовилась витратити на неї свій час, але й містити всі важливі пункти для керівництва готелю для виявлення високого чи низького рівня обслуговування, та усунення конкретних недоліків.

Якість наданої послуги залежить не лише від моніторингу за її виконанням. Також потрібні умови для надання послуг. Правильно обдумане управління якістю послуг, що надаються, є одним із факторів підвищення рівня обслуговування клієнтів, забезпечення його економічної безпеки, прибутковості готелю.

У практиці управління якістю готельних послуг потрібно виділити декілька етапів:

- прийняття рішень щодо переліку готельних послуг, що надаються або будуть надаватися;
- перевірка готовності готелю до надання цих послуг та перевірка плану по персоналу;
- аналіз процесу надання готельних послуг;
- визначення ключових факторів успіху, проаналізувавши попит та конкуренцію;
- визначення основних напрямів інноваційної діяльності, якщо в цьому є потреба;
- усунення недоліків в роботі готелю;
- порівняння досягнутих параметрів робіт з встановленими стандартами;
- розробка довгострокових чи стратегічних планів у сфері гостинності.

Анкета			
Ваше ім'я:			
Номер кімнати:			
Дата проживання:			
<i>Будь ласка прокоментуйте наші послуги:</i>			
	Добре	Задовільно	Погано
Служба прийому:			
Добррозичлива зустріч			
Швидкість обслуговування			
Номер:			
Комфорт			
Чистота			
Тиша			
Зручність ліжка			
Температура			
Ванна кімната			
Ціна			
Сніданок:			
Якість приготування			
Обслуговування			
Ціна			
Ресторан:			
Якість приготування			
Обслуговування			
Атмосфера			
Ціна			

Рис.1. Приклад анкети оцінки якості наданих послуг в готелі

Висновки. Отже якість надання послуг – це складний, важко регульований але важливий аспект сучасного готельного господарства. Приймаючи до уваги, що сам продукт готельного господарства є нетиповим в порівнянні зі звичайними товарами, з якими ми кожного дня зустрічаємося в побуті, для його виробництва потрібні спеціальні умови, та кожного разу одна й та сама послуга подається індивідуально для кожного, стандартизація якості та її підтримка і контроль є важливою складовою успішного розвитку як одного суб'єкту готельного господарства України так і всього ринку в цілому.

Оскільки зараз в світі розвивається міжнародний туризм, то існують певні

стандарти якості на міжнародному рівні розроблені Всесвітньою Туристичною Організацією, що регулюють і полегшують співпрацю між туроператорами та корпоративними партнерами з готелями по всьому світі. Так як при переговорах це дає впевненість в якості наданих послуг, а наявність сертифіката, що виданий авторитетним органом, збільшує впевненість в підприємстві готельного господарства. Клієнт повинний бути впевнений, що якість послуг, які йому пропонуються, відповідає його потребам. В сучасних реаліях українського ринку якість готельних послуг перейшла з рівня другорядного до рівня важливого і необхідного.

**ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Правила користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг : затв. наказом від 16.03.2004 р. N19 / Україна. Державна туристична адміністрація // Все про бухгалтерський облік. – 27.03.2007. – N29. – С. 3-6.
2. Деминг Э. Выход из кризиса: Новая парадигма управления людьми, системами и процессами / Эдвардс Деминг ; Пер. с англ. — 5-е изд. — М.: Альпина Паблшер, 2012. — 419 с.
3. Джуран Дж. Качество в истории цивилизации. Эволюция, тенденции и перспективы управления качеством / Дж. Джуран. – М.: Стандарты и качество, 2004. – 624 с.
4. Дикань В. Управління якістю як фактор конкурентоспроможності підприємств / В. Дикань // Економіка України. – 1996. – № 1. – С. 43–48.
5. Ильенков С. Д. Управление качеством: учебник для вузов / С. Д. Ильенков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 334 с.
6. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство и туризм / Под ред. Р. Б. Ноздрёвой. – М.: Юнити, 1998. – 787 с.
7. Момот О. І. Менеджмент якості та елементи системи якості / О. І. Момот. - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.
8. Мухин В. И. Исследование систем управления: ученик / В. И. Мухин. – М.: Экзамен, 2002. – 384 с.
9. Нобель Г. Типичные ошибки некоторых гостиничных служб / Г. Нобель, Ш. Томпсон / Гостиница и ресторан. – 2002. – № 1. – С. 16- 17.
10. Скобкин С. С. На пути к качеству / С. С. Скобкин // Парад отелей. – 2004. – № 4. – С. 25-30.
11. Скобкин С. С. Маркетинг и продажи в гостиничном бизнесе / С. С. Скобкин. – М., 2001. – 224 с.
12. Сокол Т. Г. Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах / Т. Г. Сокол. – К.: Альтепрес, 2009. – 447 с.
13. Уніфіковані технології готельних послуг: навч. посіб. / За ред. проф. В.К. Федорченка. – К.: Вища шк., 2001. – 237 с.
14. Уокер Дж. Р. Введение в гостеприимство: учебник / Дж. Р. Уокер; пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 463 с.

УДК 33(4)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Авансова Н. Е., к.е.н., професор (ХНУБА)

У статті розглянуто системний підхід до формування стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції. Визначено, що ситуація, яка склалася в Україні є типовою для посткомуністичних країн, коли внутрішні загрози переважають над зовнішніми. Саме внутрішні економічні чинники все відчутніше впливають на стан національної безпеки нашої держави. При цьому варто підкреслити, що основні загрози виходять не від самих економічних перетворень, а від непослідовності, некомплексності їх проведення, що призводить до гальмування процесу реформування. Зроблено висновок, що Україна, як повноправний учасник побудови об'єднаної Європи, а в майбутньому – член ЄС, зможе впливати на вироблення відповідних рішень і, таким чином, на процеси, що відбуваються на європейському континенті – перебуваючи осторонь, Україна не матиме ані економічних, ані політичних ресурсів для такого впливу і може перетворитися радше на слабкий об'єкт, ніж активний суб'єкт європейської політики. Можливою альтернативою європейській інтеграції є поступова маргіналізація України, її економічна недорозвинутість, політична нестабільність і поява нових загроз національній безпеці. Геополітична невизначеність зробить Україну надто вразливою для зовнішнього тиску. Після початку розширення Європейського Союзу на схід та внаслідок активної участі в ньому всіх без винятку західних сусідів України опинитися поза цим процесом означатиме самоусунення від загальноєвропейських процесів і небезпеку ізоляції. В такому разі ціна неінтеграції може виявитися набагато вищою від ціни інтеграції.

Ключові слова: економічна безпека, інтеграція, глобалізація, Європейський Союз, національна безпека держави

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Авансовая Н. Е., к.э.н., профессор (ХНУСА)

В статье рассмотрен системный подход к формированию стратегии обеспечения экономической безопасности предприятий оборонной промышленности Украины в условиях евроинтеграции. Определено, что ситуация, которая сложилась в Украине является типичной для посткоммунистических стран, когда внутренние угрозы преобладают над внешними. Именно внутренние экономические факторы все больше влияют на состояние национальной безопасности нашего государства. При этом стоит подчеркнуть, что основные угрозы исходят не от самих экономических преобразований, а от непоследовательности, некомплексности их проведения, что приводит к торможению процесса реформирования. Сделан вывод, что Украина, как полноправный участник построения объединенной Европы, а в будущем – член ЕС, сможет влиять на выработку соответствующих решений и, таким образом, на

процессы, происходящие на европейском континенте – находясь в стороне, Украина не будет иметь ни экономических, ни политических ресурсов для такого воздействия и может превратиться скорее на слабый объект, чем активный субъект европейской политики. Возможной альтернативой европейской интеграции является постепенная маргинализация Украины, ее экономическая недоразвитость, политическая нестабильность и появление новых угроз национальной безопасности. Геополитическая неопределенность сделает Украину крайне уязвимой для внешнего давления. После начала расширения Европейского Союза на восток и в результате активного участия в нем всех без исключения западных соседей Украины оказаться вне этого процесса будет означать самоустранение от общеевропейских процессов и опасность изоляции. В таком случае цена неинтеграции может оказаться гораздо выше цены интеграции.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, интеграция, глобализации, Европейский Союз, национальная безопасность государства*

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE EUROPEAN UNION

Avanesova N. E., Ph.D. in Economics, Professor (KhNU of B&A)

The article considers the system approach to formation of strategy of economic security of defense industry enterprises of Ukraine in conditions of European integration. It was determined that the situation in Ukraine is typical for postcommunist countries, when internal threats dominate over external ones. Internal economic factors increasingly affect the national security of our country. It should be emphasized that the major threats come not from the economic reforms, and from inconsistency, complexest their conduct, which leads to inhibition of the process of reform. The conclusion that Ukraine as a full member of the European construction, and in the future EU member, will be able to affect production decisions and, thus, on the processes occurring on the European continent – from the sidelines, Ukraine will have neither economic nor political resources for such exposure and may produce a rather weak object than an active subject in European politics. Possible alternative to European integration is the gradual marginalization of Ukraine, its economic underdevelopment, political instability and the emergence of new threats to national security. Geopolitical uncertainty will make Ukraine extremely vulnerable to external pressure. After the beginning of the enlargement of the European Union to the East and as a result of active participation by all, without exception, the Western neighbors of Ukraine to be left out of this process will mean disengagement from pan-European processes and the danger of isolation. In this case, the price anthegran may be much higher than the price of integration.

Keywords: *economic security, integration, globalization, European Union, national security*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Наприкінці ХХ ст. у світі відбулися глобальні зміни, які призвели до трансформації поглядів на зовнішню політику, національну безпеку, архітектуру міжнародної безпеки взагалі. Пішло в небуття блокове протистояння,

відбувається переоцінка системи ризиків для сучасної держави і, що найголовніше, ми є свідками все більшої прагматизації відносин між країнами, в основі яких домінують економічні чинники.

Україна, створюючи систему національної безпеки, адаптовану до міжнародних вимог, прагне брати активну

участь в універсалізації регіональної, європейської та глобальної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки концепції до участі в конкретних спільних діях. Для нас надзвичайно важливо, що внесок України у розробку моделі безпеки ХХІ ст. знайшов своє втілення у положеннях Хартії європейської безпеки ХХІ ст., ухваленої під час Стамбульського саміту ОБСЄ.

Головним стратегічним напрямом національної безпеки та сутнісним орієнтиром зовнішньої політики України є інтеграція у європейські структури, включаючи й структури безпеки. В умовах дотримання багатовекторності зовнішньої політики принциповий європейський вибір зумовлюється не сьогоденною кон'юнктурою, а довготерміновими національними інтересами.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Створення нової європейської архітектури безпеки розглядається через призму самоусвідомлення ЄС своєї ролі у зазначеній сфері. Україна хотіла б вже сьогодні бути залученою в якості спостерігача до участі в його роботі з асоційованими членами. Особливої уваги вчені приділяють побудові системи європейської безпеки як в середині Європейського Союзу, так і в світі взагалі. Окремої у працях науковців розглядається економічна безпека розвитку пост-радянських країн у цілому й України зокрема. На нашу думку, слід виділити дослідження таких вчених, як: В. Паламарчук [1], З. Кочетов [2], В. Мармазов [3], О. Чалий [5], Ю. Тарасюк [7] та ін.

Їх роботи спрямовані на комплексну оцінку ситуації, що склалася в процесі наростання інтеграційних та глобалізаційних явищ у світовій економіці з позицій забезпечення економічної безпеки як країн у цілому, так і окремих підприємств різних галузей народного господарства. Відносно України дослідниками було зроблено наступний

висновок: ситуація, яка склалася в Україні є типовою для посткомуністичних країн, коли внутрішні загрози переважають над зовнішніми. Саме внутрішні економічні чинники все відчутніше впливають на стан національної безпеки нашої держави. При цьому варто підкреслити, що основні загрози виходять не від самих економічних перетворень, а від непослідовності, некомплексності їх проведення, що призводить до гальмування процесу реформування. Негативні наслідки від цього відчуються не тільки в соціально-економічній сфері, а і у зовнішньоекономічній діяльності нашої держави. Про це свідчать проблеми, що виникають в Україні у знаходженні свого місця у світовому поділі праці, у приєднанні до СОТ та СЕФТА, а також труднощі, пов'язані з поверненням кредитів, з оплатою постачання енергоресурсів тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Україна інтегрується до загальноєвропейської спільноти та розглядає поглиблення інтеграційних процесів на континенті як необхідну передумову створення системи глобальної безпеки, що відповідатиме вимогам наступного століття. Із входженням до Ради Європи у нашої країни з'явилися принципово нові можливості для застосування багатовікового досвіду демократичних держав Європи у практиці будівництва. Україна після здобуття незалежності стала членом ОБСЄ, приєдналася до Центральноєвропейської ініціативи, зміцнила співробітництво з такими впливовими міжнародними інституціями як Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк і Європейський банк реконструкції та розвитку. Підписання базових політичних договорів з Росією та Румунією, угод щодо Чорноморського флоту, договорів про державний кордон з Білоруссю і Молдовою, та спільної заяви президентів України та Республіки Польща до злагоди та єднання стали тим

ланцюгом, що поєднує нашу державу з простором стабільності й добросусідства.

Проблем, які довелося розв'язувати Україні протягом першого десятиріччя її незалежності, не завадили їй бути безпосереднім учасником зусиль, які докладаються міжнародним співтовариством задля врегулювання регіональних конфліктів у Європі. Варто нагадати про внесок нашої держави у миротворчі операції у колишній Югославії, Нагірному Карабаху та її діяльність з врегулювання ситуації у суміжному з нами Придністровському регіоні Республіки Молдова. Активна участь України у цих процесах зайвий раз демонструє її об'єктивний потенціал як великої європейської держави, мирний характер її зовнішньої політики та досвід врегулювання власних внутрішньополітичних регіональних питань, зокрема – ситуації в Криму.

Ця проблема поки що не знайшла достатнього відображення у наукових працях. Серед опублікованих робіт із загальних питань безпеки в Європі та Євразії варто виділити колективні монографії західних експертів, в яких проаналізовано процеси створення регіональної системи безпеки на пострадянському просторі, а також роль окремих держав у цьому процесі. Одним із виявів цивілізаційної консолідації протягом останнього десятиліття стала поступова трансформація біполярної структури на Євразійському континенті на систему безпеки, що складається з двох компонентів: Євроатлантичного і Євразійського.

Формування цілей статті. Саме тому метою статті є визначення основних напрямків побудови системи економічної безпеки підприємств оборонної промисловості України в умовах Євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сучасного розуміння безпеки неприйнятний статичний підхід, який передбачає широкий погляд на

безпеку, яка охоплює не лише воєнні, а й економічні, політичні аспекти, питання демократизації й стабільності в окремих державах, формування дружніх міжнародних стосунків. Йдеться також про колективну здатність протистояти новим загрозам, зокрема розповсюдженню зброї масового знищення, міжнародному тероризму, організованій злочинності, нелегальній міграції, масштабним екологічним лихам. У комплексі взаємопов'язаних елементів безпеки дедалі більшу роль відіграє її економічна складова, яка в ядерному світі стала стрижнем міжнародної та національної стабільності. Виник феномен глобальних фінансових і економічних систем.

Війни митні і торговельні прийшли на зміну «гарячим» та «холодним» війнам. У цьому контексті економічна безпека розуміється як сталість прийнятних для міжнародного співтовариства або для окремої країни умов економічного розвитку.

На сьогоднішній день Україна навряд чи зможе швидко досягти економічної стабільності без міжнародної допомоги, зокрема без підтримки реформ з боку країн Заходу та міжнародних фінансових організацій. Йдеться не тільки про фінансову допомогу, яка є для України надзвичайно важливою. У цьому контексті слід назвати необхідність спільної ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, проблеми, яка має світовий вимір, і з якою сьогодні ми фактично залишилися наодинці. Йдеться також про сприяння поступовому входженню України до Європейського економічного простору. І тут для нас ключовим питанням є поглиблення відносин з Європейським Союзом [1, с. 51].

Для України стратегічна мета це вступ в ЄС. Вона має сприяти активізації процесів реформування українського суспільства та надавати їм чіткі орієнтири, оскільки вступ до ЄС вимагає досягнення країною-кандидатом певних європейських

стандартів у всіх найважливіших суспільних сферах. Не можна повною мірою бути задоволеними динамікою розвитку відносин України з ЄС. Серед чинників, що стримують виведення цих відносин на якісно новий рівень – і важка економічна ситуація в Україні, і незадовільний стан інституційного забезпечення нашої політики щодо ЄС, і досить непроста внутрішня ситуація в Євросоюзі, що не завжди сприяє виробленню адекватної позиції її країн-членів щодо України. Дається взнаки й високий ступінь нашої економічної залежності від Росії [1, с. 52].

На сьогодні, коли економічна безпека стає одним з найважливіших компонентів міжнародної, регіональної та національної безпеки, Європейський Союз починає відігравати провідну роль у забезпеченні стабільності та безпеки європейського континенту. Процес розбудови і реформування ЄС необхідно розглядати не тільки як розширення кордонів «спільного ринку», а й як чинник створення нової європейської архітектури безпеки, яка має комплексний та взаємопов'язаний характер і різні виміри – економічний, воєнний, політичний. Але незважаючи на те, що Європейський Союз є одним зі світових економічних і політичних центрів, він може не мати далекосяжних зовнішньополітичних інтересів у сфері безпеки.

Налагодження співробітництва з Європейським Союзом в рамках його оборонного компонента, відкриває для України великі перспективи. Започаткування плідного партнерства з ЄС у цій сфері з огляду на визнану роль нашої держави як контрибутора європейської безпеки може стати відправним пунктом для подальших позитивних зрушень у ставленні ЄС до України і одним з головних чинників інтеграції нашої держави до цієї впливової інституції.

«Консолідація» ключове слово, яке визначає характер процесів у системі

міжнародних відносин, що відбувається у трьох вимірах. По-перше, це цивілізаційна консолідація, сутність якої полягає у самовизначенні держав на основі спільної історії, духовних цінностей, релігії тощо, а також створенні відповідних інституційних форм. По-друге, консолідація на пострадянському просторі у сфері безпеки, з огляду на схожі проблеми та завдання, що стоять перед молодими державами і виявляються через формування і зміцнення авторитарних та напівавторитарних режимів. По-третє, консолідація інститутів безпеки шляхом формування інтегрованої системи безпеки у складі Євроатлантичного та Євразійського компонентів. Характер та інтенсивність перебігу трьох зазначених процесів суттєво впливатиме на розвиток міжнародної системи впродовж принаймні найближчих десятиліть; від них значною мірою залежатиме майбутнє регіону нових незалежних держав. Таким чином, ця проблема становить науковий та практичний інтерес [2, с. 184].

На початку ХХІ ст. розвиток системи міжнародних відносин відзначається процесом переплетення трьох консолідацій: цивілізаційної, пострадянського простору, інститутів безпеки, ґрунтується на консолідації її основних елементів переважно на основі цивілізаційно-культурних чинників. Тоді як Європа об'єднується на основі демократичних цінностей, на пострадянському просторі переважно відбувається консолідація авторитарних та напівавторитарних режимів. Це впливає на характер процесів у галузі безпеки в регіоні Європи та Євразії, що виявляються через створення відповідних підсистем на основі вже діючих інститутів. Проте внаслідок появи нових загроз та викликів і перегляду західних підходів до майбутнього Євразії на початку ХХІ ст. спостерігається зближення обох підсистем безпеки.

Поглиблення інтеграційних процесів є однією з найбільш суттєвих

особливостей сучасного розвитку світової економіки. Науково-технічний прогрес, передусім розвиток інформаційних технологій, стали важливими передумовами міжнародної інтеграції, глобалізації економіки, які на сучасному етапі є об'єктивними і закономірними явищами.

Найважливішими міжнародними подіями сьогодення можна сміливо назвати завершення процесів синхронного розширення Організації Північноатлантичного Договору (НАТО) і Європейського Союзу за рахунок постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи. Україна також проголосила своїм ключовим зовнішньополітичним пріоритетом інтеграцію в Євросоюз і НАТО.

Складний шлях трансформації своїх поглядів на НАТО і ЄС, яке пройшло українське суспільство, від їх абсолютного несприйняття на початку 1990 років до усвідомлення значною частиною суспільства корисності членства в цих організаціях для реалізації національних інтересів. Проте для повноправного входження України до сім'ї європейських народів потрібно здійснити комплекс заходів, які б сприяли формуванню української політичної нації. Ідея євроатлантичної інтеграції повинна стати фундаментом, на якому сформується національна ідентичність українського народу. Адже ідея побудови демократичної, правової держави, спроможної забезпечити добробут громадян, всебічний розвиток особистості, задовольняє потреби представників усіх національностей, усіх регіонів України. Лише внутрішньо згуртована Україна може стати учасницею регіональних і світових інтеграційних процесів у всьому їх розмаїтті [3, с. 38].

Непослідовна зовнішня політика національних підприємств України, намагання «поєднати непоєднане», встановити стратегічне партнерство з якомога більшою кількістю країн різної

геополітичної орієнтації значно звужує євроінтеграційні перспективи країни. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств України має бути цілком підпорядкована реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. Для досягнення успіху на шляху до НАТО і ЄС необхідно здійснити ряд важливих кроків на міжнародній арені [4, с. 69].

Незадовільний соціально-економічний стан країни є серйозним гальмом євроатлантичної інтеграції. Після 1991 року сталося безпрецедентне зниження обсягів виробництва. За основними показниками соціально-економічного розвитку Україна суттєво відстає від пост-соціалістичних країн, які вступили до НАТО і ЄС. Склалася вкрай несприятлива структура української економіки, мізерний загальний обсяг іноземних інвестицій. Приватизація проводилася в інтересах кількох кланово-олігархічних угруповань, а ці інтереси майже ніколи не збігаються із загальнонаціональними. Нині українська економіка більше схожа на латиноамериканську, ніж на європейську.

Реалізація економічних реформ необхідна для вступу до НАТО і ЄС. Країна з найнижчими в Європі зарплатами і пенсіями, невисоким рівнем іноземних інвестицій, всевладям чиновників і тотальною корупцією не має перспектив в оновленій Європі. Поліпшенню соціально-економічного становища, посиленню позицій України сприятиме успішне виконання кількох ключових завдань:

1) важливо реалізувати стратегію випереджаючого розвитку, яка має забезпечити щорічні темпи зростання ВВП на рівні не менше 6-7%. Це сприятиме подоланню відчутного розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та членами Євросоюзу;

2) потрібно здійснити комплекс заходів щодо структурної перебудови економіки та українських підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, та переведення їх на

інноваційний шлях розвитку;

3) товарообіг України з країнами ЄС, враховуючи десять країн, які приєдналися до Євросоюзу 2004 року, становить лише 35,8% [5, с. 34]. Тим часом, як підкреслює А. Ослунд, не менше 60% експорту має спрямовуватися до країн ЄС, якщо Україна прагне до членства в ньому [6, с. 46]. Отже, зовнішньоекономічна діяльність повинна скеровуватися на зміцнення позицій українських товаровиробників на ринках ЄС;

4) важливою складовою євроінтеграційної політики України має стати суттєве поліпшення інвестиційного клімату, активне залучення західних капіталів в українські підприємства. Досягнення на шляху євроінтеграції нових членів НАТО і ЄС безпосередньо пов'язані з потужними позиціями іноземного капіталу в цих країнах;

5) необхідно послідовно зменшувати енергетичну залежність від Росії та активізувати інтеграцію в європейський енергетичний простір. Реалізація проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору сприятиме залученню України до вирішення проблем енергетичної безпеки Європи та зміцненню її позицій як транзитної держави.

Активна реалізація євроінтеграційної стратегії зможе зробити цілком реальною перспективу членства України в Євросоюзі протягом другого десятиліття XXI ст. Вступ України до НАТО активізує процес набуття повноправного членства в ЄС, який, враховуючи нинішній стан української економіки та велику кількість інших проблем, буде тривалішим і складнішим порівняно із вступом до Альянсу.

У світовому господарстві Європейський Союз займає провідні позиції. Тому для будь-якої країни співробітництво з ЄС означає можливість отримати істотні економічні здобутки, які, зрештою, сприятимуть економічному

зростанню та підвищенню життєвого рівня населення. При цьому слід зазначити, що таке співробітництво вигідне всім сторонам. Думка про те, що виграв одного партнера означає втрати іншого, є хибною. Можна навести цілу низку аргументів на користь розвитку співпраці з ЄС, враховуючи особливості сучасного стану економіки України [7, с. 21].

I. Протягом десятиліть українські підприємства були фактично відрізані від світового ринку. Тому їх вихід на європейський ринок має велике значення як джерело досвіду та практичних вмінь конкурувати з виробниками інших країн, розробляти та реалізовувати стратегію виробничо-комерційної діяльності, зорієнтованої на світову кон'юнктуру відповідних ринків. При цьому слід окремо зазначити, що вміння успішно діяти на міжнародних ринках веде до підвищення рівня і якості задоволення потреб національних споживачів.

II. Розвиток співробітництва з ЄС сприятиме повнішому використанню потенціалу України як транзитної держави, що означає збільшення надходжень від експорту транспортних послуг та розвиток відповідних галузей промисловості.

III. Економічний потенціал ЄС та динаміка його розвитку дають можливість дійти висновку про те, що Європейський Союз являє собою великий ринок збуту виробів українських підприємств та джерело задоволення потреб України в найрізноманітніших споживчих та інвестиційних товарах. До того ж торгівля з ЄС є важливим джерелом надходження валюти.

IV. Співробітництво України з ЄС необхідне для технологічного оновлення українського виробництва. Виробничі технології українських підприємств відстають від тих, що їх використовують передові європейські країни, Україна не має капіталу, необхідного для модернізації наявних та створення нових сучасних

підприємств. А без модернізації успадкованих від СРСР виробничих структур Україна навряд чи може сподіватися вийти на траєкторію стійкого економічного розвитку та подолати зростаюче відставання від економічно розвинутих країн, які визначають напрями та масштаби динаміки світової економіки. Іншими словами, йдеться про створення виробничо-технологічного укладу, порівнянного з європейським.

V. Розвиток співробітництва з ЄС неминує означати запроваджувати відповідні правила та стандарти реалізації економічної політики, поведінки первинних економічних агентів. А це, в свою чергу, сприятиме формуванню прозорого середовища виробничо-комерційної діяльності на національному ринку, що має надзвичайно велике значення для України.

VI. Європейський Союз – це невичерпне джерело досвіду функціонування ринкової соціально орієнтованої економіки та державного регулювання економічних процесів. Очевидно, саме тут Україна може отримати знання щодо розробки та реалізації антимонопольної політики та здійснення контролю за концентрацією економічної діяльності, регулюванням фондового ринку, політики в галузі зайнятості тощо.

VII. Однією з тенденцій сучасного промислового розвитку є формування виробничо-комерційних ланцюгів, учасниками яких є фірми та підприємства різних країн. Інтеграція українських виробників у такі ланцюги дасть змогу виходити на нові перспективні ринки збуту, раціоналізувати власне виробництво, гнучкіше реагувати на зміни міжнародної економічної кон'юнктури, забезпечувати стабільний розвиток відповідних виробництв.

VIII. Розвиток міжнародного співробітництва в цілому та економічних зв'язків з ЄС зокрема, безпосередньо впливає на більш раціональний розподіл

ресурсів, підвищення ефективності економічних процесів, тобто має позитивні наслідки в довготерміновому плані.

IX. Саме на європейському фінансовому ринку, який сьогодні є найбільшим у світі, Україна може мобілізувати кошти, необхідні для забезпечення макроекономічної стабільності, диверсифікуючи тим самим джерела зовнішніх запозичень.

Зміцнення стабільності демократичної політичної системи та її інститутів, модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і повага до прав людини тощо, є основними політичними вигодами послідовної європейської інтеграції. Також європейська інтеграція означає зміцнення національної безпеки та безпеки громадян, адже вона виключає застосування сили як методу вирішення залягджуваних суперечностей, сприяє стабільності у відносинах з усіма сусідами. В цьому контексті успішне просування України шляхом європейської інтеграції може наблизити до Європи і Росію, зміцнить українсько-російські взаємини, що відповідає національним інтересам обох країн.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Україна, як повноправний учасник побудови об'єднаної Європи, а в майбутньому – член ЄС, зможе впливати на вироблення відповідних рішень і, таким чином, на процеси, що відбуваються на європейському континенті – перебуваючи осторонь, Україна не матиме ані економічних, ані політичних ресурсів для такого впливу і може перетворитися радше на слабкий об'єкт, ніж активний суб'єкт європейської політики. Можливою альтернативою європейській інтеграції є поступова маргіналізація України, її економічна недорозвинутість, політична нестабільність і поява нових загроз національній безпеці. Геополітична

невизначеність зробить Україну надто вразливою для зовнішнього тиску. Після початку розширення Європейського Союзу на схід та внаслідок активної участі в ньому всіх без винятку західних сусідів України опинитися поза цим процесом означатиме самоусунення від загальноєвропейських процесів і небезпеку ізоляції. В такому разі ціна неінтеграції може виявитися набагато вищою від ціни інтеграції.

Тому, Україна може посісти чільне місце як держава, що залучена до обох підсистем. Це можливо, по-перше, за умов підтвердження і послідовного відстоювання європейського вибору, по-друге, збереження демократичного вектора суспільних перетворень і, по-третє, створення передумов і накопичення ресурсів для виконання ролі стабілізуючого чинника у Східній Європі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламарчук, В. Взаємодія напівдемократій та усталених демократій – можливе майбутнє Європи / В. Паламарчук, О. Литвиненко // Віче. –

2013. – №4. – С. 45-54.

2. Кочетов, З.Г. Геоэкономика: освоение мирового экономического пространства. – М.: БЕК, 1999. – 480 с.

3. Мармазов, В. З «дорожньою картою» на шляху до ЄС / В. Мармазов, І. Піляєв // Політика і час. – 2013. – №11. – С. 36-41.

4. Елементи стратегії ЄС щодо України (Чеський погляд. Виклад політики) / Інституційні реформи в ЄС. Аналітичний щоквартальник. – 2013. – Вип. 4. – С. 67-74.

5. Чалий, О. Стан та перспективи співробітництва між Україною та Європейським Союзом / О. Чалий // Інституційні реформи в ЄС: аналітичний щоквартальник. – 2013. – Вип. 4. – С. 32-37.

6. Україна: стратегія євроінтеграції та співробітництво на пострадянському просторі. Матеріали «круглого столу» (Київ, 18.03.2003 р.). – К.: НІСД, 2003. – 211 с.

7. Тарасюк, Б. Україна – ЄС: пріоритети, проблеми, перспективи / Б. Тарасюк // Співпраця ЄС та України: аналітичний щоквартальник. – 2013. – Вип. 3. – С. 19-26.

УДК 328.185(477)

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

*Зайцева І. Ю., д.е.н., професор,
Бившев Д. Ю., студент (УкрДУЗТ)*

У статті досліджуються фактори негативного впливу політичної корупції на суспільні відносини, насамперед у сфері державної безпеки України, а також зазначаються причини сучасного "розквіту" цього вкрай небезпечного для України явища. Проводиться аналіз політичної ситуації в державі протягом останніх років. Надається визначення політичної корупції, розкривається її сутність і зміст, наводяться приклади її сучасного прояву в українському суспільстві. Пропонуються першочергові заходи, які необхідно взяти для мінімізації негативного впливу політичної корупції на українське суспільство.

Ключові слова: загроза; державна безпека; політика; політична корупція; корупція; політична воля; узурпація влади; хабарництво.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРУПЦИЯ КАК УГРОЗА ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

*Зайцева И. Ю., д.э.н., профессор,
Бывшев Д. Ю., студент (УкрГУЖТ)*

В статье, исследуются факторы негативного влияния политической коррупции на общественные отношения, прежде всего в сфере государственной безопасности Украины, а так же указываются причины современного "расцвета" этого очень опасного для Украины явления. Проводится анализ политической ситуации в государстве на протяжении последних лет. Приводится определение политической коррупции, раскрывается ее сущность и содержание, а так же примеры ее современного проявления в украинском обществе. Предлагаются первоочередные меры, которые необходимо принять для минимизации негативного влияния политической коррупции на украинское общество.

Ключевые слова: угроза; государственная безопасность; политика; политическая коррупция; коррупция; политическая воля; узурпация власти; взяточничество.

POLITICAL CORRUPTION AS THREAT STATE SECURITY OF UKRAINE

*Zaitseva I. U., D.Sc. professor,
Bivshev D. U., student (USU of RT)*

The article explores the factors of the negative influence of political corruption on social relations, especially in the area of national security of Ukraine, as well as the reasons for the modern "prosperity" of this very dangerous phenomenon for Ukraine. The analysis of the political situation in the country in recent years. Suggests the definition of political corruption, reveals its essence and content, are examples of its current manifestations in the Ukrainian society. Proposed priority measures to be taken to minimize the negative impact of political corruption in the Ukrainian society.

Keywords: threat; state security; policy; political corruption; corruption; political will; usurpation of power; bribery.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової, соціальної держави і, водночас, становлення інститутів громадянського суспільства, а також розвиток демократичних політичних процесів в Україні стримується, що обумовлено відповідними факторами. Передусім - це боротьба і протистояння різних політичних сил; розбалансованість загальнолюдських, групових та індивідуальних цінностей; обмеженість системи політичних ідей, невизначеність орієнтирів і меж зміни політичних інститутів влади; відсутність дієвих механізмів і способів взаємодії соціуму і особистостей з приводу політичної влади; недостатній рівень політико-правової культури суспільства [1,с.9] тощо.

Серед найбільш проблемних питань сучасного перехідного періоду держави, як за масштабами поширення, так і глибиною проникнення в соціальний організм, слід виділити корупцію, яка є, на нашу думку, найбільш руйнівним фактором належному управлінню у сфері державної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз політичної ситуації, що складалася в державі, темпів зростання корупції в Україні протягом останніх десяти років показує, що інтенсивне зростання корупції в Україні відбулося після запровадження конституційних змін 2004 року, переходу на пропорційну систему парламентських виборів, що призвело до розбалансованості державної влади та втрати до неї довіри.

Питанням протидії корупції присвячені наукові праці вітчизняних вчених Л.І. Аркуші, Л.В. Багрій-Шахматова, О.М. Джужі, О.Г. Кальмана, М.І. Камлика, М.І. Мельника, Є.В. Невмержицького, О.В. Ткаченка, М.І. Хавронюка, а також закордонних науковців Б.В. Волженкіна, М.В. Костеннікова, А.В. Куракіна, Р. Клітгарда, В. Мілера, С. Роуз-Актерман та ін. [2,3,4,5,6,7,8,9,10,11].

Метою статті є дослідження і розуміння одного із найнебезпечніших видів корупції - політичної корупції, визначення причин виникнення корупції в Україні. Визначення цього поняття та обґрунтування першочергових шляхів мінімізації негативного впливу політичної корупції на суспільство, а також шляхів її подолання.

Основні результати дослідження. У юридичному словнику Генрі Блека корупція визначається як «діяння, яке вчиняється з наміром надати деякі переваги, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги

для себе або іншої особи в цілях, які суперечать обов'язкам і правам інших осіб [12, с. 14].

У радянському енциклопедичному словнику поняття корупції визначено як «процес прямого використання посадовою особою прав, пов'язаних з її посадою, з метою особистого збагачення» [13, с. 635]. С. І. Ожегов тлумачить корупцію як «підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів» [14, с. 299]. А. І. Долгова та С. В. Ванюшкін визначають корупцію як «соціальне явище, що характеризується підкупом, продажністю державних або інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих або у вузько групових, корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних з ними авторитету й можливостей» [15, с. 501]. В.С. Лукомський вважає, що підкуп посадових осіб (хабаром) є однією зі складових корупції [16, с. 4]. А.А. Аслаханов визнає хабарництво одним з найбільш поширених і небезпечних видів корупції [17, с. 81]. В.С. Комісаров підкреслює, що підкуп дійсно був першою формою прояву корупції. Корупцією він розглядає як використання суб'єктом управління своїх владних повноважень усупереч інтересам служби з особистої заінтересованості [18, с. 26-30]. Неправомірним вважає ототожнення корупції з одержанням хабара і П. С. Матишевський, підкреслюючи, що хабарництво є складовою корумпованості багатьох ланок державного апарату [19, с. 576].

Інші вчені вважають, що під даним явищем варто розуміти специфічну поведінку посадової особи, пов'язану із зловживанням влади в особистих корисливих цілях. Схожі визначення часто зустрічаються як у вітчизняних, так і в зарубіжних публікаціях. Так, на думку К. Фрідріха, корупція - це поведінка, що відхиляється, поєднується з приватною мотивацією й означає, що приватні

(індивідуальні, групові) цілі досягаються за публічний рахунок [20, с. 15]. Д. Бейлі вважає, що корупція уявляє собою зловживання владою як наслідок її використання в особистих цілях, які не обов'язково мають бути матеріальними. Ще більш розгорнуто визначає корупцію Дж. Най. Він зазначає, що корупція - це поведінка, що відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі під дією приватних матеріальних чи статусних цілей або порушує правила, які забороняють окремі види стосовно приватного впливу [21, с. 417]. Д. Кауфман визначає корупцію як «зловживання при перебуванні на державній службі задля особистої вигоди» [22, с. 58]. С. П. Глінкіна підкреслює, що корупція є спеціальним навмисним недотриманням принципу незалежності сторін з метою отримання за рахунок такої поведінки будь-яких переваг для себе чи для інших осіб, з якими встановлені особисті стосунки [23, с. 75].

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що під корупцією слід розуміти суспільно небезпечне діяння, яка полягає у зловживанні або перевищенні влади чи службових повноважень службовою особою шляхом їхнього підкупу, з метою одержання нею для себе чи інших осіб неправомірної вигоди або прийняття обіцянки (пропозиції) щодо такої вигоди. Це поняття, на наш погляд, дозволить окреслити коло корупційних правопорушень.

Саме політична корупція та корупція в державних органах, зневіра народу у сподіваннях на фінансову добросовісність політиків, непрозорий бюджетний менеджмент, цілковита корумпованість системи державних закупівель та хабарництво у податковій інспекції вважаються проблемами, що перебувають у критичному стані.

На думку багатьох науковців, причинами корупції є:

- зловживання владними повноваженнями з боку посадових осіб

органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- низький рівень участі суб'єктів громадянського суспільства в антикорупційних заходах, відсутність реального контролю з боку громадкості за діяльністю інститутів публічної влади та посадових осіб;

- поширення політичної корупції, що спричинено недосконалістю виборчого законодавства та завищеним рівнем

депутатської недоторканості [24, с. 29-30]. При цьому, на нашу думку, політична корупція є основним негативним фактором, оскільки вона провокує корупцію у сферах економіки, державного управління, у тому числі у сфері державної безпеки, правосуддя, а також руйнує правову систему держави, створюючи загрозу її існуванню.

На думку секретаря ради національної безпеки і оборони Р.Богатирьової, "політична корупція" є однією з головних загроз суверенітету України. Небезпечність політичної корупції полягає, насамперед, у тому, що вона призводить до принципових ціннісних зсувів у системі "засіб ціль". Маючи корисливі цілі, вузькокланові інтереси, суб'єкти політичної корупції брутально втручаються у компетенцію того чи іншого суб'єкта політики, органу державного управління та органу судової влади, купляючи та продаючи місця в органах державної влади.

З вище сказаного, можна стверджувати, що в Україні саме корупція, у всіх її формах, є основною загрозою державній безпеці. Для цього необхідно вжити такі заходи мінімізації корупції в Україні:

- по-перше, посилення законодавства в частині відповідальності за корупційні діяння;

- по-друге, створення економічних механізмів, що дозволяють посадовим особам збільшити свої доходи без вчинення правопорушень;

- по-третє, підсилити роль ринків і конкуренції, зменшивши тим самим розмір потенційного прибутку від корупції.

Існує думка і про так звані два напрями подолання корупції: "прямий" і "непрямий". Прямий - це адміністративні заходи влади, в тому числі:

- проведення адміністративної реформи та реформи дозвільно-контрольної системи з метою зменшення залежності прийняття рішення з тих чи інших питань від волі чиновників, натомість створення чітких та прозорих процедур прийняття рішень дозвільного та контрольного характеру;

- реальне відділення бізнесу від влади з метою ліквідації неринкових методів втручання в економіку;

- створення незалежної судової системи, подолання корупції в судах; -реальне та публічне покарання корупціонерів всіх рівнів за вчинення корупційних дій;

- превентивні законотворчі та нормотворчі дії - виявлення потенційно корупційних "правил гри" у законах та процедурах, нормативне виправлення таких правил. Ліквідація непотрібних регулятивних актів та процедур.

Непрямий напрямок - просвітницька робота, розвиток свободи слова та отримання інформації, розвиток громадських організацій.

Однак, на такі заходи потрібна політична воля керівництва держави, якої на сьогодні поки що бракує, оскільки державна влада в Україні - це ресурс для збагачення чиновників всіх рівнів. Такі системи, як правило, не здатні до самореорганізації. Останні політичні кризи в Україні підтверджують існування глибокої кризи політичних еліт в Україні, що, у свою чергу, призвело до недовіри суспільства до існуючої політичної еліти, незалежно від політичного забарвлення.

Висновок: Корупція у сучасному світі перетворилась на таке соціальне явище, яке необхідно сприймати не просто

як одне із неминучих супутніх цивілізації негативних явищ, а як зло, що тягне за собою реальну загрозу безпеці держави. Питання боротьби із корупцією є надзвичайно важливим для України. Сутність і зміст феномену корупції неможливо розглядати без комплексного підходу, без знань багатьох наук. Як показують наукові дослідження, визначальний вплив на рівень динаміки корупції в Україні мали насамперед економічні фактори.

Розбалансованість управління економікою в Україні призвело до жорстокої боротьби та торгів за привілеї і програми перерозподілу власності між найвпливовішими олігархічними кланами. Корупція має загальнонаціональний системний характер і справляє визначальний вплив на українську політику, економіку та інші сфери суспільного життя.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. — К.: КНТ, 2008. - 368с.

2. Аркуша Л. І. Прояви корупції в митних органах: умови, особливості вчинення / Л. І. Аркуша // Південноукраїнський правничий часопис. - 2012. - №4. - С. 186-188- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2012_4_64.

3. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції [Текст] / Л.В. Багрій-Шахматов // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників. Т. 18. - К.: НДІ "Проблеми людини", 1999. - С. 58-60

ББК Х628.322 + Х628.37 + Х628.38

4. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма: [моногр.] / О.М.Джужа. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. - 331с.

5. Кальман О. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки // Вісник Академії правових наук. - Х., 1997. - № 4. - С. 188 - 190.
6. Мельник М. Корупція і організована злочинність як чинники, що реально загрожують національній безпеці України // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. - Вип. 1. Економічна безпека України. - 1995. - С. 10-13.
7. Камлик М.І., Невмержицький Є.В. Проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю, Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення, ТомЮ, Київ—1998Стр. 43 - 53
8. Ткаченко О. В. До питання про визначення поняття "корупція" / О. В. Ткаченко // Університетські наукові записки. - 2006. - № 2. - С. 191- 194. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_2_31.
9. Оpubліковано науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції», антикорупційних положень Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України, а також Кодексу України про адміністративні правопорушення (Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / [М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, Д. О. Калмиков та ін.]; за ред. М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2016. — 496 с.).
10. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство: Причины, следствия, реформы / Пер. с англ. О.А.Алякринского. - М.: Логос, 2003. - XII, 343 с. - ISBN 5-94010-184-4. Пер. изд. :Rose-Ackerman S. Corruption and government.
11. Klitgaard R. Controlling corruption. Berkley: Univ. of California Press, 1988. P. 75.
12. Black H. Black Law Dictionary / Black H. - New York, 1998. — 460 с.
13. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. - [4-е изд.]. - М.: Сов. энцикл., 1988.-1600 с.
14. Ожегов С. И. Словарь русского языка / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. — М.: Рус. яз., 1990. - 921 с.
15. Криминология [Текст]: учебник для юрид. вузов / А. И. Алексеев [и др.]; ред. А. И. Долгова. - М.: ИНФРА-М-Норма, 1997. - 779 с.
16. Лукомський В. С. Кримінальна відповідальність за дачу хабара та посередництво в хабарництві [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. С. Лукомський. - К., 1996.-28 с.
17. Аслаханов А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством / А. А. Аслаханов // Государство и право. - 1993. — №4. - С. 81-88.
18. Комиссаров В. С. Уголовно-правовые аспекты борьбы с коррупцией / В. С. Комиссаров // Вестник Московского ун-та. Сер. 111. - Право. - 1993. - No 1. - С. 26-30.
19. Кримінальне право України. Особлива частина: [Підручник для студентів юрид. вузів та фак.] / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. / за ред. П. С. Матишевського та ін. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 891 с.
20. Political corruption: A hand book / Ed by Heldenheimer A. J. Oxford. Transaction. 1985. - 268 p.
21. Nye J. Corruption and political development: a cost/benefit analysis // American Political Science. - 1967. - No 12(61). - P. 417-427
22. Кауфман Д. Корупція в тумані двозначності / Д. Кауфман // Політика і час. - 1998. —№1. - С. 58-65.
23. Глинкина С. П. Коррупция в России: причины, масштабы, качественные изменения / С. П. Глинкина // Восток. — 2000. - No 1. - С. 75- 83.
24. Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. - К: ШСД, 2008. - 186 с.

УДК 338.47:656.2(477)

РЕФОРМУВАННЯ КРАЇНИ, ЯК ГОЛОВНА СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Чередниченко О. Ю., докторант, к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статті обґрунтовано необхідність проведення реформ усіх складових життєдіяльності суспільства та держави, в тому числі сектору безпеки. Визначені основні сфери загроз національній безпеці України. Встановлено, що ефективність дій влади щодо забезпечення національної безпеки має оцінюватися з точки зору реалізації завдань та пріоритетів, визначених стратегією національної безпеки України. У зв'язку з цим в статті проаналізовано існуюче становище із станом забезпечення національної безпеки в державі. Підтверджена необхідність реформування різних сфер країни, наведено бачення щодо шляхів подолання загроз.

Ключові слова: національна безпека, реформування країни, ризики, потенційні загрози, пріоритети діяльності, стратегія національної безпеки, консолідованість, конфлікти, національні інтереси.

РЕФОРМИРОВАНИЕ СТРАНЫ, КАК ГЛАВНАЯ СТРАТЕГИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ УГРОЗ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Чередниченко А. Ю., докторант, к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статье обоснована необходимость проведения реформ всех составляющих жизнедеятельности общества и государства, в том числе сектора безопасности. Определены основные сферы угроз национальной безопасности Украины. Установлено, что эффективность действий власти относительно обеспечения национальной безопасности должна оцениваться с точки зрения реализации задач и приоритетов, определенных стратегией национальной безопасности Украины. В связи с этим в статье проанализировано существующее положение с состоянием обеспечения национальной безопасности в государстве. Подтверждена необходимость реформирования различных сфер страны, приведено видение путей преодоления угроз.

Ключевые слова: национальная безопасность, реформирование страны, риски, потенциальные угрозы, приоритеты деятельности, стратегия национальной безопасности, консолидированность, конфликты, национальные интересы.

REFORM THE COUNTRY AS THE MAIN STRATEGY TO OVERCOME THREATS TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT OF THE STATE

*Cherednichenko O. U., Candidate of Economic Sciences, associate professor
(USU of RT)*

The article examines the situation in the sphere of unlawful interference in railway operation. The types of potential threats from unauthorized interference: stealing, explosions, damage by hazardous substances, blocking, capture. The main factors facilitating unauthorized interventions in the financial and economic, personnel, technical, technological, military, legal, organizational and administrative subsystems of the mechanism of economic security of PJSC "Ukrzaliznytsia". The conclusion is made about necessity of new approaches, methods and mechanisms of combating unauthorized interference in the work of railway transport taking into account international experience and Ukrainian realities, scientific approaches and analyses available own experience. It proposes a set of measures aimed at improvement works to confront and neutralize threats from unauthorized interference in rail transport, among which are the necessity of an organizational structure of safety management and training in the sphere of ensuring economic safety on a railway transportation.

Keywords: *national security, reforming the country's risks, threats, priorities, national security strategy, consolidation, conflict, national interests.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Загострення глобальних і регіональних негативних проявів соціально-економічного та соціально-політичного характеру, що підсилюють ймовірність виникнення міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, міжнародного тероризму та екологічних катастроф, підвели людство до розуміння необхідності комплексної протидії небезпекам, ризикам і викликам як на національному, так і на міждержавному рівнях. Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя.

Термін «національна безпека» став використовуватися в США ще в першій половині минулого століття. Його офіційно було застосовано президентом США Теодором Рузвельтом у своєму посланні конгресу в 1934 році, в якому він обґрунтовував контролювання зони майбутнього Панамського каналу

інтересами національної безпеки США [1]. Основні ідеї сучасного розуміння національної безпеки було викладено у "Законі про національну безпеку", прийнятому у США 1947 р.

У державах сучасного світу національна безпека стала своєрідним категоричним імперативом зовнішньої, внутрішньої та військової політики. Незважаючи на це, поняття національної безпеки залишається терміном із багатьма значеннями. Історично і політично тривалий період більша частина території України перебувала під впливом євразійської соціально-культурної традиції, перебуваючи у складі Російської, потім Радянської імперії. Національна ментальність виявилася розщепленою, не було єдиних геополітичних пріоритетів, національних інтересів, єдиної національної стратегії.

Загалом питання про адекватність системи національної безпеки України сучасним реаліям залишається остаточно невіршеним і в науково-теоретичному, і в практичному аспектах. Події на

міжнародній арені, військова агресія з боку окремих держав, а також докорінні зміни у суспільно-політичному та економічному житті всередині України призвели до переосмислення концептуальних підходів у сфері національної безпеки.

У країнах Європейського Союзу зараз теж відбувається зміна поглядів на національну безпеку, причому увага сфокусовується переважно на терористичній та воєнній небезпеці. Каталізатором цього виступили глобальна фінансова та міграційна кризи, розв'язання військових конфліктів в окремих регіонах світу.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначається, що: «Національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених поняття національної безпеки подано в різних термінологічних інтерпретаціях, але разом з тим їхня сутність, загалом, відповідає поняттю, викладеному в законі України «Про основи національної безпеки України».

Розглядом вказаної проблеми займаються такі вчені як Богданович В.Ю., Семенченко А.І., Єгоров Ю.В., Бортник О.О., Дикань В.Л., Захаров О.І., Пригунов П.Я., Вавринчук М.П. [1, 3-5] та інші. В їх роботах і публікаціях, що присвячені як національній безпеці так і її окремих сегментів досліджуються досить багато питань в цьому напрямку та пропонуються шляхи їх подолання.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на

значну кількість досліджень, публікацій та наукових робіт з проблем забезпечення національної безпеки (яка включає і економічну, і військову, і гуманітарну складову та інші сегменти) залишається багато невирішених проблем які ускладнюються відсутністю системності, скоординованості та єдиних поглядів, а також обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення і впровадження сучасних методів та моделей забезпечення національної безпеки. Все це і зумовило актуальність запропонованого дослідження.

Формування цілей статті.

Метою статті є дослідження загроз національній безпеці України на сучасному етапі розвитку країни та надання пропозицій щодо пріоритетних напрямків діяльності в сфері забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу.

Виклад матеріалу варто почати з чіткого визначення суб'єктів, об'єктів забезпечення національної безпеки та основних сфер загроз національній безпеці держави.

Правову основу у сфері національної безпеки України складають Конституція, інші закони України, міжнародні договори та нормативно-правові акти.

Так, відповідно до закону України «Про основи національної безпеки України», Стратегії національної безпеки України та інших нормативно-правових актів *суб'єктами забезпечення національної безпеки є* [2]: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України та

інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян.

Основними об'єктами національної безпеки є:

- конституційні права та свободи людини і громадянина;
- суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси;
- конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність держави;
- нація та інші національні спільноти, її самобутність та чинники саморозвитку;
- природа, природне середовище та його безпосередній стан.

Основними принципами забезпечення національної безпеки є [2]:

- пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів;
- своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Національна безпека є системою оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам. Загрози для суспільства є завжди, а рівень захищеності від них ніколи не буває максимальним. Тому

національна безпека є динамічним засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, з одного боку, та здатністю суб'єкта протидіяти їм, з іншого. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

В даний час Україна знаходиться в умовах досить непростої міжнародної і внутрішньої обстановки.

Основні сфери загроз національній безпеці України показані на рисунку.

Розглянемо більш детально наведені вище загрози.

У зовнішньополітичній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав;
- спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав,
- військово-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, перш за все біля кордонів України.

У сфері державної безпеки основними реальними та потенційними загрозами є:

- розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб;
- посягання з боку організацій, окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
- поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності;
- злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, перш за все розповсюдження: міжнародного

тероризму; загроза використання збройних формувань та намагання терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих

збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань та правоохоронних органів держави; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.

Рис. Основні сфери загроз національній безпеці України
складено за [6-10]

У військовій сфері та сфері безпеки державного кордону України основними реальними та потенційними загрозами є [2]:

- розповсюдження зброї масового ураження і засобів її доставки;
- недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності;
- нелегальна міграція;
- втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами;
- нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань

військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, яке склалося;

- недостатній рівень забезпечення військовою та спеціальною технікою і озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєздатності;
- недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнних організацій та оборонно-промислового комплексу України;
- незавершеність договірно-правового стану оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України.

У внутрішньополітичній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції та законів України, прав і свобод людини і громадянина, в тому числі при проведенні виборчих кампаній, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконанням законів України;

- можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та прояви екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад;

- загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України;

- структурна і функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці.

В економічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- значне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;

- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави;

- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам;

- зростання кредитних ризиків;

- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення;

- критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;

- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;

- неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці;

- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання, що створює загрозу енергетичній безпеці держави;

- «олігархізація» національної економіки та переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

У соціальній та гуманітарній сферах основними реальними та потенційними загрозами є:

- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам;

- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;

- криза системи охорони здоров'я та соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення;

- загострення демографічної кризи.

У науково-технологічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинених країн;

- неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності;

- низька конкурентоспроможність продукції;

- нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від

іноземної технічної і технологічної експансії;

- зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної роботи, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності;

- відтік вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України.

В екологічній сфері основними реальними та потенційними загрозами є:

- техногенна переважаність території України, зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів;

- нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як не відновлюваних, так і відновлюваних;

- неподоланність негативних соціально-екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;

- погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транскордонних забруднень та зниження якості води:

- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необгрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів;

- неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;

- небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму;

- застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних і екологічно небезпечних

відходів.

В інформаційній сфері основними реальними та потенційними загрозами є [12, 13]:

- розв'язання «інформаційної» війни з боку сусідньої держави, намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації;

- окремі спроби обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;

- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм (кібертероризм);

- передумови до розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави.

Подолання вказаних викликів, а точніше їх мінімізація, можливе шляхом реалізації виваженої державної політики національної безпеки, яка передбачає затвердження основ національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності суспільства.

Головними напрямками забезпечення національної безпеки є наступні:

- досягнення національної єдності та консолідації суспільства через формування національної ідентичності, поширення ідей спільної історичної долі, продовження реформування політичної системи, розвиток політичних комунікацій;

- підвищення ефективності системи державного управління та місцевого самоврядування через удосконалення конституційного

регулювання суспільних відносин, взаємодію органів державної влади з інститутами громадянського суспільства, розмежування бізнесу та влади, проведення адміністративної реформи;

– забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки через поліпшення інвестиційного клімату, інноваційну діяльність, реформування податкової системи та проведення земельної реформи;

– забезпечення енергетичної безпеки країни шляхом зменшення енергетичної залежності та диверсифікації джерел енергопостачання, підвищення ефективності і управління паливно-енергетичним комплексом;

– досягнення високих соціальних стандартів та вирішення демографічних проблем через зміцнення середнього класу, подолання диспропорцій міграційних процесів, розвиток освіти та реформування системи охорони здоров'я, ліквідацію дитячої безпритульності;

– створення безпечних умов життєдіяльності та захист навколишнього середовища шляхом збалансованого природокористування, поліпшення екологічного стану водних ресурсів, розбудови єдиної державної системи цивільного захисту, реформування житлово-комунального господарства;

– реформування інститутів сектору безпеки, яке передбачає підтримання Збройних Сил України та інших військових формувань у стані високої боєздатності, забезпечення необхідного рівня їх фінансування, удосконалення правової бази, приведення кримінального законодавства та судочинства у відповідність до стандартів і рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;

– прискорення реалізації судової реформи шляхом забезпечення прозорості діяльності судів, оптимізації системи судів загальної юрисдикції, посилення гарантій незалежності суддів, радикального підвищення рівня виконання судових

рішень;

– розвиток системи демократичного цивільного контролю над воєнізованими організаціями та правоохоронними органами держави через удосконалення законодавчого забезпечення, розвиток цивільно-військових відносин, поступову демілітаризацію правоохоронних та розвідувальних органів, залучення громадськості до вироблення та реалізації оборонної політики держави;

– забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави шляхом зміцнення системи колективної безпеки на європейському та євроатлантичному просторах, захисту та підтримки українських громадян за кордоном, завершення правового оформлення державного кордону, розвитку відносин з ЄС і НАТО, врегулювання «гарячих» та «заморожених» конфліктів.

Національна безпека України на теперішньому етапі розвитку повинна забезпечуватися шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

На нашу думку дуже важливим є недопущення розбалансованості державних інституцій. Має бути «політична воля» вищого керівництва держави на проведення «реальних», ефективних реформ всіх ланок державного устрою, придержування принципу переваги суспільних цінностей та потреб над власними.

Висновки. Ці пріоритети та завдання передбачають невідкладне проведення реформ усіх складових життєдіяльності суспільства та держави – політичної, адміністративної, судової, податкової, земельної, місцевого самоврядування, освіти, охорони здоров'я,

сектору безпеки. Вони можуть бути реалізовані тільки консолідованими зусиллями державних інститутів України.

Ефективність дій влади щодо забезпечення національної безпеки має оцінюватися з точки зору реалізації завдань та пріоритетів, визначених стратегією національної безпеки України. Ключова роль у консолідації дій влади, спрямованих на виконання стратегії, належить Президенту України як Главі держави, Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил та Голові Ради національної безпеки і оборони України. Забезпечення виконання стратегії відповідно до чинного законодавства покладене на Кабінет Міністрів України, який, зокрема, має щорічно затверджувати план заходів, спрямованих на її виконання.

Реалізація цілей, потребує ефективного централізованого управління на основі системного підходу. Консолідація у масовій свідомості основних національних інтересів є однією з найважливіших передумов стабільного розвитку сучасної держави.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вавринчук М.П. Національна безпека України / М.П. Вавринчук. - К.: Кондор, 2008. - 600с.

2. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.

3. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: монографія / [В. Ю. Богданович, А. І. Семенченко, Ю. В. Єгоров, О. О. Бортник]. – К. : Видавництво Кий, 2007. – 370 с.

4. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства: навчальний

посібник / В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. – Х.: УкрДАЗТ, 2011. – 266 с..

5. Захаров О.І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навчальний посібник / О.І. Захаров, П.Я. Пригунов. - К.: КНТ, 2008.-257 с.

6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Вікар, 1997. – 64 с.

7. Про контррозвідувальну діяльність : закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – ст. 89.

8. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – ст. 351.

9. Про Службу безпеки України : закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – ст. 382.

10. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента України від 26.05.2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник України. - 09.06.2015.- № 43. - стаття 1353. - С. 14.

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 24.09.2015 року №555/2015 // Офіційний вісник України. - 2015 р. - № 78. - стаття 2592. - С. 38.

12. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року "Про Стратегію кібербезпеки України»» від 15 березня 2016р. №96 // Офіційний вісник Президента України. – 2016. - № 10. - стаття 198. - С. 39.

13. Конвенція про кіберзлочинність: за станом на 10 вересня 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – С. 107.

УДК 65:656.2

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КОЛЕКТИВУ ПАТ «УКРАЇНСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ» В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ: НАСЛІДКИ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Корінь М. В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статті визначено, що соціальний розвиток колективу необхідно розглядати з позиції підтримки розвитку кожної окремої особистості, реалізації її духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей, комплексного задоволення потреб і зростання рівня якості її життя. Виявлено, що реформаційні процеси на залізничному транспорті України обумовили деструктивні зміни в системі соціального забезпечення залізничників та призвели до скорочення рівня соціальних гарантій і пільг для працівників галузі. На основі цього визначено, що політика ПАТ «Укрзалізниця» в сфері забезпечення соціального розвитку колективу має бути орієнтована на формування ефективної системи трудової мотивації працівників, зростання рівня їх соціальної підтримки, розвиток корпоративної культури шляхом розробки Кодексу ділової етики та цінностей залізничників, формування ефективної соціальної інфраструктури та запровадження системи оцінювання рівня соціального розвитку працівників.

Ключові слова: соціальний розвиток, колектив, залізничний транспорт, заробітна плата, колективний договір.

СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ КОЛЛЕКТИВА ПАО «УКРАИНСКАЯ ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА» В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ: ПОСЛЕДСТВИЯ И ЭЛЕМЕНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Корінь М. В., к.э.н., доцент (УкрГУЖТ)

В статье определено, что социальное развитие коллектива необходимо рассматривать с точки зрения поддержки развития каждой отдельной личности, реализации ее духовных, интеллектуальных и физических способностей, комплексного удовлетворения потребностей и роста уровня качества ее жизни. Определено, что процессы реформирования железнодорожного транспорта Украины обусловили деструктивные изменения в системе социального обеспечения железнодорожников и сокращение уровня социальных гарантий и льгот для работников отрасли. Обосновано, что политика ПАО «Укрзалізниця» в системе обеспечения социального развития коллектива должна быть ориентирована на формирование эффективной системы трудовой мотивации работников, увеличение уровня их социальной поддержки, развитие корпоративной культуры путем разработки Кодекса деловой этики и ценностей железнодорожников, формирование эффективной социальной инфраструктуры и внедрение системы оценки уровня социального развития работников.

Ключевые слова: социальное развитие, коллектив, железнодорожный транспорт, заработная плата, коллективный договор.

SOCIAL DEVELOPMENT TEAM «UKRAINIAN RAILWAY» IN THE SECTOR REFORM: IMPLICATIONS AND SECURITY ELEMENTS

Korin M. V., candidate of economic sciences, associate professor (USU of RT)

The article stipulates that collective social development should be considered from the standpoint of support for each individual, the realization of spiritual, intellectual and physical abilities, complex needs and increase in quality of life. Revealed that the reform process in railway transport Ukraine led to destructive changes in the social security system railway. The analysis offered by "Ukrainian Railway" draft collective agreement allowed the point to the negative changes in Social Security and railroad noted a significant reduction in the level of social guarantees and benefits for workers in the sector. On this basis, determined that policy PJSC "Ukrainian Railways" in the area of social development team should focus on the formation of an effective system of motivation of employees, the optimization of their social support, development of corporate culture by developing a Code of Business Ethics and values railway, the formation of effective social infrastructure and setting up evaluation of social development workers.

Keywords: *social development staff, railway transport, wages, collective bargaining agreement.*

Постановка проблеми. Сьогодні залізничний транспорт України перебуває на етапі реалізації стратегічно важливих змін в галузі, успіх яких багато в чому залежить і від ефективно сформованої команди співробітників – колективу всіх філій та структурних підрозділів ПАТ «Українська залізниця». Адаже в умовах динамічно змінюваного високотехнологічного середовища ефективність діяльності будь-якого підприємства визначається не стільки дієвістю організаційних, інституційних чи технологічних змін, а скільки рівнем соціального розвитку колективу підприємства, усвідомленням кожного працівника його значення в реалізації місії та підвищенні прибутковості підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Усвідомлення актуальності та значимості соціальної складової для ефективного реалізації стратегічних цілей розвитку залізничного транспорту викликає інтерес багатьох вітчизняних науковців. Так, дослідженню аспектів мотивації праці та соціального забезпечення працівників залізничного транспорту присвячено праці таких

вчених-науковців, як В.Л. Диканя, О.В. Ворони, Л.Л. Калініченко, В.В. Компанієць, М.В. Корінь, В.В. Польової, Т.Г. Сухорукової, І.В. Токмакової та інших [1-7]. Разом з цим, не дивлячись на достатню розробленість питань щодо інструментів соціального забезпечення працівників залізничної галузі, проблема вивчення стану соціального розвитку колективу ПАТ «Українська залізниця» в умовах реалізації системних змін в галузі потребує подальшого вивчення. Саме тому, **метою даної статті** є оцінка наслідків впливу реформаційних змін на рівень соціального розвитку колективу ПАТ «Українська залізниця» та обґрунтування елементів галузевої політики щодо підтримки соціального розвитку залізничників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як категорія поняття «соціальний розвиток колективу підприємства» визначається досить різносторонньо і трактується, в першу чергу, з позиції задоволення матеріальних і духовних благ працівників та розвитку індивідуальної особистості, що забезпечується за рахунок реалізації

ефективної соціальної політики організації [8].

В історичному аспекті категорія «соціальний розвиток колективу» змінювалася одночасно з розвитком концепції соціального управління персоналом: від розуміння значення створення належних умов праці та забезпечення побуту працівників для підвищення ефективності функціонування до усвідомлення необхідності врахування індивідуальних якостей та особистих потреб співробітників для досягнення цілей і місії компанії.

Основу сучасного бачення соціального розвитку колективу становить гуманістична концепція управління, що ґрунтується на визначенні ролі людської особистості, її інтелектуального потенціалу та здібностей в реалізації стратегічних цілей підприємства і забезпеченні його конкурентоспроможності. Це означає, що соціальний розвиток необхідно ідентифікувати з розвитком особистості як члену єдиного колективу шляхом створення умов для відтворення та удосконалення її потенціалу.

Розкриваючи методологічні основи управління соціальним розвитком Лубашов Є.О. визначає його ключові аспекти та вказує на те, що ядром соціального розвитку виступає особистість для задоволення динамічно змінюваних та суб'єктивних потреб якої і реалізується політика соціального розвитку. Остання, на думку вченого, передбачає раціональне використання всіх видів ресурсів задля постійного зростання рівня та якості життя населення, покращення його якісних характеристик [9].

В цілому узагальнення теоретичного матеріалу щодо змістовного наповнення категорії «соціальний розвиток колективу» дозволяє визначити, що соціальний розвиток колективу нерозривно пов'язаний з дієвістю соціального середовища підприємства, що

включає наявність розвинутої соціальної інфраструктури та соціальних інституцій, які створюють умови для забезпечення належного рівня якості життя працівників, а також їх розширеного відтворення.

Сьогодні колектив будь-якого підприємства виступає не лише продуктивною силою, що забезпечує досягнення основних цілей його розвитку, а, в першу чергу, як особливий вид капіталу підприємства, який сприяє примноженню і розширенню факторів його конкурентоспроможності. Все це вказує на виключну важливість розвитку колективу з позиції підтримки розвитку кожної окремої особистості, реалізації її духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей, комплексного задоволення потреб і зростання рівня якості її життя.

В економіці та психології наразі сформовано достатньо багато інструментів забезпечення соціального розвитку колективу і особистості, зокрема. Більшість із них пов'язані з застосуванням системи матеріального стимулювання трудової діяльності колективу та передбачають розвиток професійно-кваліфікаційних якостей працівників, покращення умов праці та охорону їх здоров'я, а також формування довірливих взаємовідносин з керівництвом і розвиток соціального партнерства [10]. Це означає, що соціальний розвиток колективу не обмежується лише наданням працівнику законодавчо встановлених соціальних гарантій (право на освіту, безпеку праці, гарантування зайнятості тощо). Разом з цим, соціальний розвиток колективу підприємства означає формування в колективі атмосфери внутрішньокорпоративного партнерства, створення умов для творчого розвитку персоналу, підвищення трудової і соціальної активності працівників шляхом поліпшення умов праці, здійснення її гідної оплати, поліпшення житлово-побутових і соціально-культурних умов працюючих та членів їх сімей тощо. Основна мета такого розвитку колективу

полягає в забезпеченні збалансованого розвитку кожного працівника, при якому досягаються якість, кількісні та структурні зміни в соціальній сфері підприємства, рівні та якості життя його працівників, в системі матеріального заохочення колективу.

Нажаль, трансформаційні процеси, що наразі реалізуються на залізничному транспорті України, обумовили деструктивні зміни в системі соціального забезпечення залізничників. На тлі падіння загальних показників роботи залізничного транспорту значно скоротилися і соціальні стандарти в галузі. В першу чергу, це стосується такої мотиваційної складової, як рівень оплати праці. Згідно з однією з норм Галузевої угоди підвищення заробітної плати залізничників має відбуватися на рівні не нижчому за темпи її зростання в галузях економіки України. Фактично на сьогодні спостерігається ситуація за якої темпи зростання заробітної плати на

залізничному транспорті значно відстають від показників інших галузей економіки (рис. 1). Так, у 2015 року темпи зростання заробітної плати у промисловості становили 42,9%, у будівництві – 65%, у сільському господарстві – 41,8%, тоді як заробітна плата залізничників протягом даного періоду збільшилася лише на 28,2%. Значно відстає за рівнем оплати праці залізничний транспорт і від підприємств транспортного комплексу: при тому, що у 2015 році заробітна плата працівників залізничної галузі зросла лише на 28,2%, в цілому в транспортному комплексі темпи зростання заробітної плати становили 43,3%, а на авіаційному та водному транспорті і взагалі 129,9% та 57,6%, відповідно [11-12]. І як наслідок у 2015 році розмір середньомісячної заробітної плати на залізничному транспорті становив 4131,89 грн, тоді як в цілому в транспортному комплексі 4253,17 грн, а в промисловості – 4447,42 грн (рис. 2) [13].

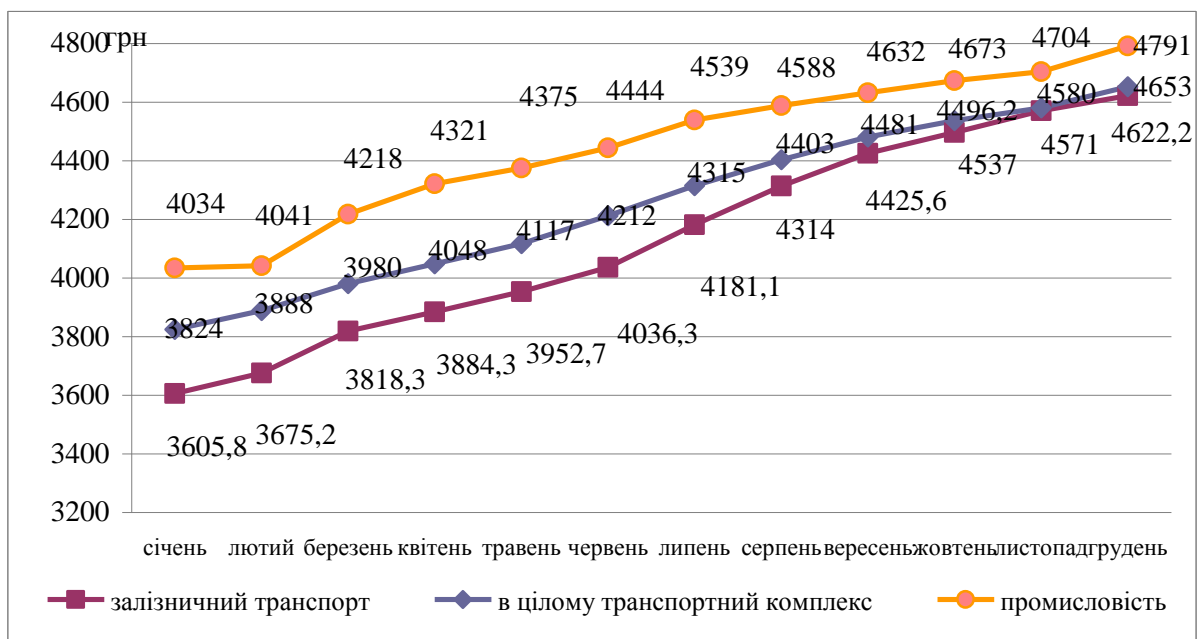

Рис. 1. Динаміка рівня середньомісячної заробітної плати на залізничному транспорті, в транспортному комплексі в промисловості протягом 2015 року [за даними 13]

Дана статистика свідчить про зростання рівня соціальної незахищеності працівників залізничної галузі та зниження мотиваційної функції заробітної плати, що відповідно призводить до

зниження рівня якості праці та підвищення плинності висококваліфікованих кадрів.

На погіршення соціального захисту працівників залізничної галузі вказують і

Проблеми транспортного комплексу України

положення розробленого керівництвом ПАТ «Українська залізниця» проекту колективного договору. Незважаючи на те, що протягом 2017 року даним договором передбачено дворазове підвищення заробітної плати

залізничників: з 1 квітня – на 15% та з 1 жовтня – на 10% [14], в цілому презентований колективний договір значно звужує соціальні пільги і гарантії працівників залізничного транспорту.

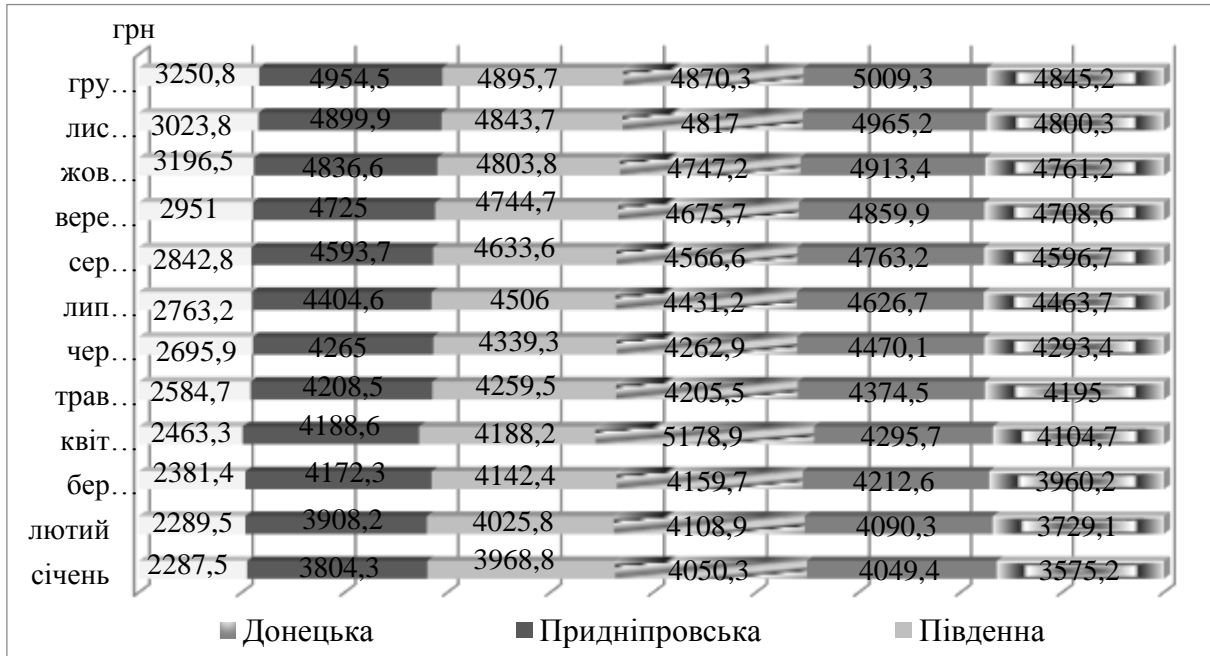

Рис. 2. Динаміка рівня середньомісячної заробітної плати по регіональних філіях ПАТ «Українська залізниця» протягом 12 місяців 2015 року [за даними 13]

Зокрема, про зниження соціального захисту працівників свідчать такі його положення представленого для обговорення колективного договору[15]:

по-перше, передбачається зниження рівня оплати праці за години простою що обумовлені не з вини працівника. Так, якщо проектом колективного договору, наданого Профспілками залізничників, години простою не з вини працівника повинні оплачуватися з розрахунку тарифної ставки, то за проектом ПАТ «Українська залізниця» - не нижче 2/3 тарифної ставки встановленого працівнику розряду;

по-друге, корегування середнього заробітку працівників проводитиметься виключно за рішенням керівництва та виходячи з фінансових можливостей Укрзалізниці;

по-третє, залишилися не визначеними особливості оплати праці працівників за роботу у вечірній час. Проектом передбачено нарахування доплати лише за роботу у нічний час в розмірі 40% годинної тарифної ставки за кожну годину роботи в цей час;

по-четверте, зменшено рівень оплати додаткових відпусток (понад встановлених законодавством) у разі укладання шлюбу, смерті близьких та рідних, що надаються терміном до 3 календарних днів. Так, передбачено, що оплачуваним буде лише 1 день такої відпустки, інші два дні рахуватимуться відпустками без збереження заробітної плати;

по-п'яте, передбачається, що витрати, пов'язані з наданням гарантій та компенсацій, залежатимуть від фінансових можливостей галузі, а

зростання реального розміру заробітної плати відбуватиметься лише у випадку підвищення рівня продуктивності праці та ефективності діяльності ПАТ «Українська залізниця»;

по-шосте, у випадку зменшення обсягів роботи Укрзалізниці допускається скорочення чисельності працівників, однак не шляхом природної плинності кадрів та тимчасового обмеження прийому на роботу, а шляхом звільнення персоналу згідно з вимогами Кодексу законів України «Про працю». При цьому звільнення за умови скорочення чисельності або штату допускається у тому випадку, якщо не можливо перевести працівника за його письмової згоди на іншу наявну в Товаристві роботу;

по-сьоме, залишилися не визначеними позиції ПАТ «Українська залізниця» відносно випадків виробничого травматизму та допомоги у разі втрати працездатності внаслідок настання такого випадку;

по-восьме, розмір більшості соціальних гарантій, пільг та компенсацій встановлюватиметься з розрахунку не тарифної ставки (посадового окладу) працівника, а величини мінімальної заробітної плати тощо.

Отже, реформаційні процеси на залізничному транспорті України не лише не сприяли створенню конкурентного рівня оплати праці, але й обумовили погіршення рівня соціального захисту залізничників, що супроводжується як скороченням соціальних пільг та гарантій, так і зниженням престижності професії залізничників. Саме тому, для збереження існуючого кадрового потенціалу в такий складний реформаційний період необхідно, в першу чергу, зберегти соціальні стандарти в галузі та мінімізувати існуючу наразі соціальну напругу в колективах. Вкрай важливо створити умови для стабільного прогнозованого соціального розвитку працівників на засадах балансу інтересів

працівників галузі, вищого керівництва, кредиторів та партнерів.

Відповідно до цього, найважливішими елементами політики ПАТ «Українська залізниця» щодо забезпечення соціального розвитку колективу повинно стати:

по-перше, формування ефективної системи трудової мотивації, що передбачала б оцінку внеску кожного окремого працівника в реалізацію загальних результатів діяльності залізничної галузі, виявлення та формування групи ключових співробітників. Наразі елементи подібної системи впроваджують в роботу підприємств Укрзалізниці шляхом реалізації нової системи оцінки праці на основі ключових показників ефективності. Згідно з останньою для кожного підрозділу і працівника встановлено конкретні показники ефективності його роботи за якими і проводиться оплата праці [16]. Варто визнати, що впровадження такого диференційованого підходу до оплати праці залізничників дійсно створить умови для встановлення справедливого рівня заробітної плати, що відповідають рівню кваліфікації, якості, кількості та інтенсивності праці кожного окремого працівника, а відповідно, посилить мотивацію співробітників та підвищить продуктивність праці в галузі. Однак, надзвичайно важливим є те, щоб започатковані зміни в системі оплати праці на залізничному транспорті не мали декларативного характеру, а були ефективно втілені в практичну діяльність ПАТ «Укрзалізниця»;

по-друге, оптимізація системи соціальної підтримки працівників шляхом розширення соціального партнерства та створення корпоративного й індивідуального соціального пакету для кожного співробітника ПАТ «Українська залізниця»;

по-третє, розвиток корпоративної культури шляхом розробки Кодексу ділової етики та цінностей залізничників.

Останні мають встановити норми та правила трудової поведінки працівників, а також описувати систему корпоративних цінностей ПАТ «Українська залізниця». Визначальним під час їх формування є орієнтація не лише на фінансово-економічні параметри діяльності галузі, а, в першу чергу, на створення атмосфери довіри, взаємодопомоги та взаємоповаги між працівниками всіх рівнів управління галуззю;

по-четверте, розвиток соціальної інфраструктури за рахунок створення галузевої програми покращення житлових умов залізничників, запровадження корпоративних заходів з підтримки культури та фізичного виховання працівників, формування внутрішньогалузевої програми соціального страхування, що включатиме весь спектр страхових послуг для працівників залізничного транспорту;

по-п'яте, розробка системи оцінювання рівня соціального розвитку працівників за рахунок прийняття певної групи кількісних та якісних показників, що визначатимуть рівень досягнутих змін в сфері соціального забезпечення працівників ПАТ «Українська залізниця» тощо.

Висновок. Таким чином, реформаційні зміни на залізничному транспорті негативно вплинули на рівень соціального забезпечення працівників галузі, що проявляється не лише в значному відставанні темпів зростання заробітної плати залізничників від показників транспортної галузі, але й через скорочення рівня соціальних гарантій і пільг для залізничників. Така ситуація в сфері соціального забезпечення працівників залізничного транспорту провокує зростання рівня невдоволеністю працею серед співробітників галузі та, відповідно, демотивує їх до підвищення продуктивності праці. За таких умов перед керівництвом ПАТ «Українська залізниця» постає завдання зростання рівня соціального розвитку власного

колективу як за рахунок покращення матеріального достатку працівників, так і формування якісно нової соціально орієнтованої корпоративної культури основоположними принципами якої має стати взаємоповага і довіра між працівниками всіх рівнів управління галуззю.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Социально-экономические аспекты высокоскоростного железнодорожного транспорта [Текст] / С.В. Панченко, В.Л. Дикань, А.А. Каграманян, Т.Г. Сухорукова. - Харьков: «Диса плюс», 2016. – 231 с.
2. Ворона О.В. Формування системи соціально-господарської відповідальності підприємств залізничного транспорту України [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Ворона Олена Василівна. – Х., 2010. – 24 с.
3. Калініченко Л.Л. Удосконалення мотиваційної системи на залізничному транспорті [Текст] / Л.Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – №39. - С. 118-124.
4. Компанієць В.В. Соціальна відповідальність на залізничному транспорті України: щодо оцінки наслідків реформування та механізмів забезпечення [Текст] / В.В. Компанієць // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2016. - № 55. – С. 151-161.
5. Корінь М.В. Стратегія розвитку кадрового потенціалу залізниць [Текст] / М.В. Корінь // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. - № 4 (1). – С. 53-56.
6. Компанієць В.В. Управління трудовою поведінкою працівників підприємств залізничного транспорту (соціокультурні домінанти): монографія [Текст] / В.В. Компанієць, В.В. Польова. - Х.: Видавництво «Лідер», 2016.-298 с

7. Токмакова І.В. Мотивація трудової поведінки працівників підприємств залізничного транспорту в умовах реформування [Текст] / І.В. Токмакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - № 44. - С. 286 - 289.
8. Дараган І. В. Соціальне планування і розвиток виробничого колективу [Текст] / І. В. Дараган, П. С. Стебаков. – К. : Знання, 2008. – 32 с.
9. Лубашев Е.А. Методологические основы управления социальным развитием региона в контексте региональной социально-экономической политики [Текст]: диссер. на соиск. учен. степени д.э.н.; специальность 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика» / Евгений Александрович Лубашев. - Санкт-Петербург, 2014. – 334 с.
10. Вертель В.В. Соціальний розвиток персоналу транспортних підприємств [Текст] / В.В. Вертель // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. - Вип. 5. – С. 37-40.
11. Залізничникам – гідну оплату праці! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zalp.org.ua/content/view/2534/4/lang_russian/. – Назва з екрана.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
13. Офіційний сайт профспілки залізничників і транспортних будівельників України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zalp.org.ua/index.php>. - Назва з екрана.
14. Сьогодні ПАТ «Укрзалізниця» та галузева профспілка підписали Меморандум про співпрацю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/page-7/442163/. - Назва з екрана.
15. Проекти колективного договору для обговорення: обирайте краще [Текст] // Спецвипуск газети «Вісник профспілки залізничників і транспортних будівельників України». – 2015. - № 24 (683). – С.3-12.
16. Ейтутіс Г.Д. Концепція мотивації персоналу виробничого структурного підрозділу ПАТ «Укрзалізниця» на базі КРІ [Електронний ресурс] / Г.Д. Ейтутіс. – Режим доступу: <http://ukrrailways.com/statti/1896-kontseptsiya-motivatsiji-personalu-virobnichogo-strukturnogo-pidrozdil-pat-ukrzalznitsya-na-bazi-kri.html>. - Назва з екрана.

УДК 656.6

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ СУДНОМ РЕЙСА С УЧЕТОМ ВОЗМОЖНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ФАКТОРОВ РИСКА

*Онищенко С. П., д.э.н., профессор,
Вишневская О. Д., соискатель (ОНМУ)*

В статье рассмотрена проблема обеспечения эффективности рейса морского судна с учетом возможных отклонений времени рейса и стоимости бункера, как основных факторов риска в процессе морской перевозке. Разработан методический

подход по определению необходимого уровня увеличения фрахтовой ставки («компенсации» за риск) в процессе проведения переговоров по фрахтовой сделке, для обеспечения заданного уровня ее эффективности.

Ключевые слова: *эффективность, рейс, тайм-чартерный эквивалент, отклонение, риск*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ СУДНОМ РЕЙСУ З УРАХУВАННЯМ МОЖЛИВОГО ВПЛИВУ ФАКТОРІВ РИЗИКУ

**Онищенко С. П., д.е.н., професор,
Вишневська О. Д., здобувач (ОНМУ)**

У статті розглянута проблема забезпечення ефективності рейсу морського судна з урахуванням можливих відхилень часу рейсу і вартості бункера, як основних факторів ризику в процесі морського перевезення. Розроблено методичний підхід щодо визначення необхідного рівня збільшення фрахтової ставки («компенсації» за ризик) в процесі проведення переговорів по фрахтовій угоді, для забезпечення заданого рівня її ефективності.

Ключові слова: *ефективність, рейс, тайм-чартерний еквівалент, відхилення, ризик*

ENSURE OF VESSEL'S VOYAGE EFFICIENCY TAKING INTO ACCOUNT POSSIBLE RISK FACTORS

**Onyshchenko S., Doctor of Economic, Professor,
Vyshnevaska O., applicant (ONMU)**

This article considers the problem of provision of the vessel's voyage efficiency, taking into account possible deviations in voyage time and cost of the bunker, as main risk factors in maritime carriages. In the article was submitted a calculation of the indicator, which demonstrates the voyage efficiency (time-charter equivalent) taking into account possible deviations of considered parameters. In order to evaluate these deviations was proposed a probabilistic approach, based on the determination of the maximum possible deviation of the time and cost parameters with a given probability, taking into account the normal law of distribution. Here was also designed a methodical approach for the determination of the necessary level of freight rates growth, as a kind of "compensation" for the risk that can be used in the processes of negotiating on the freight deal for a given level of provision.

Keywords: *efficiency, voyage, time-charter equivalent, deviations, risk*

Постановка проблеми. Одной из отличительных специфик судоходного бизнеса является наличие рисков разнообразного характера, оказывающих значительное влияние на результаты работы судов. Как правило, запланированные даже на оперативном уровне результаты практически не могут быть достигнуты, например, в силу влияния на процесс морской перевозки погодно-климатических условий, а также необходимости взаимодействия морской перевозки – как элемента системы доставки грузов – с комплексом участников процесса обслуживания судна

и груза, что также обуславливает целый ряд возможных негативных воздействий.

Поэтому даже на уровне рассмотрения отдельного рейса, лицо принимающее решение в рамках коммерческого менеджмента судна, должно учитывать возможные отклонения различных параметров, характеризующих процесс морской перевозки, и их влияние на эффективность работы судна. Такой учет позволит более обоснованно принимать решения и повысит эффективность работы судоходной компании в целом.

Анализ последних исследований и публикаций. Традиционно проблема рисков в судоходстве рассматривается в двух аспектах: риск с точки зрения безопасности мореплавания, и риск как рыночная категория с учетом значительной волатильности фрахтового рынка.

Первому направлению посвящена, например, работа ([1]), в центре ее внимания - совершенствование конструктивных решений по судам для обеспечения минимизации рисков в процессе эксплуатации судов.

Рыночные риски в судоходстве и их учет в процессе принятия решений по коммерческой эксплуатации судов, а также инвестиционной деятельности судоходных компаний, рассмотрены в трудах [2-5]. Отметим, что практически все публикации по данному направлению связаны с рассмотрением судоходного бизнеса и коммерческой эксплуатации судов в рамках, как минимум, годового

отрезка времени, т.е. ориентированы на оценку эффективности судоходного бизнеса в перспективе.

Выделение нерешенных частей общей проблемы. Как выше было отмечено, даже на оперативном уровне рассмотрения работы судов – в рамках конкретного рейса – воздействия значительного количества факторов риска обуславливает отклонения от запланированных результатов, в том числе, и эффективности. При этом данный уровень рассмотрения связан с производственной (эксплуатационной) деятельностью в судоходстве, которая практически не рассматривается в данном аспекте. Лишь фрагментарное обращение к неопределенности и рискам, связанным с производственной деятельностью (эксплуатацией) судов, присутствует в трудах [6,7].

Целью статьи является разработка методического подхода к обеспечению эффективности выполнения рейса судном с учетом влияния факторов риска процесс морской перевозки.

Изложение основного материала исследования. Как известно, одним из центральных показателей эффективности работы судна в рамках конкретного рейса является тайм-чартерный эквивалент (ТЧЕ) - показатель, который отличается от суточной прибыли на величину норматива постоянных затрат по судну. В качестве расчетной формулы тайм-чартерного эквивалента может быть принята следующая:

$$TЧЕ = \frac{f \cdot Q - R_{пер}(t_x, t_{ст}, c_{порт}, c_{бунк})}{t_x + t_{ст}}, \quad (1)$$

где f - фрахтовая ставка (цена морской перевозки), Q - количество перевозимого груза, $R_{пер}$ - переменные затраты по судну, которые складываются из затрат на бункер, портовые сборы,

платы, затрат на прохождение каналов, t_x - время ходовое, $t_{ст}$ - время стояночное, $c_{бунк}$ - стоимость бункера, $c_{порт}$ - тарифы

портовых сборов и плат, а также стоимости прохождения каналов.

Данный показатель (1) используется как на этапе предварительного рассмотрения коммерческих условий рейса, так и по факту его выполнения.

Как выше было отмечено, спецификой судоходства является влияние значительного количества факторов на производственный процесс (эксплуатацию судна) и на результаты работы судна. В качестве таких основных факторов могут быть выделены следующие: погодноклиматические условия, ошибки экипажа, проблемы менеджмента, проблемы в организации обслуживания судна, нестыковки в процессе доставки груза, технические проблемы с судном, изменения стоимости бункера.

Отметим, что большая часть

данных факторов оказывают влияние на временные параметры рейса, обуславливая увеличение ходового и стояночного времени на величины $\Delta t_x, \Delta t_{cm}$ соответственно. Изменение

стоимости бункера на величину $\Delta c_{бунк}$ формируется за счет значительной изменчивости рынка судового топлива, что характерно для сегодняшней ситуации.

Естественно, что увеличение данных параметров (ходового, стояночного времени и стоимости бункера) влечет за собой уменьшение эффективности рейса на величину $\Delta TЧЕ$ - разницу между планируемой и фактической эффективностью, что может описываться следующим выражением:

$$\Delta TЧЕ = \frac{f \cdot Q}{t_x + t_{cm}} - \frac{f \cdot Q}{t_x + \Delta t_x + t_{cm} + \Delta t_{cm}} - \frac{c_{бунк}(q_x \cdot t_x + q_{cm} \cdot t_{cm}) + c^1_{норм} + c^2_{норм}(t_{cm})}{t_x + t_{cm}} + \frac{(c_{бунк} + \Delta c_{бунк})(q_x \cdot (t_x + \Delta t_x) + q_{cm} \cdot (t_{cm} + \Delta t_{cm}))}{t_x + \Delta t_x + t_{cm} + \Delta t_{cm}} + \frac{c^1_{норм} + c^2_{норм}(t_{cm} + \Delta t_{cm})}{t_x + \Delta t_x + t_{cm} + \Delta t_{cm}} \quad (2)$$

В (2) расходы на бункер определяются нормативами расхода топлива на ходу q_x и на стоянке q_{cm} (принимая, что расход топлива на ходу

соответствует экономичной скорости судна); $c_{бунк}(q_x \cdot \Delta t_x + q_{cm} \cdot \Delta t_{cm})$ отражает изменение расходов на бункер за счет увеличения временных параметров

при запланированной стоимости бункера, а

$\Delta c_{\text{бунк}}(q_x \cdot (t_x + \Delta t_x) + q_{cm} \cdot (t_{cm} + \Delta t_{cm}))$
за счет изменения стоимости бункера с учетом изменения времени рейса.

$c_{\text{порт}}^1 + c_{\text{порт}}^2(t_{cm})$ - зависимость портовых затрат от времени с учетом декомпозиции $C_{\text{порт}}$ (в (1) принято

$C_{\text{порт}}$ является объединением различного вида сборов и плат для рассматриваемого судна): $c_{\text{порт}}^1$, составляющая портовых сборов, плат и стоимостей прохождения каналов, которая не зависит от времени

стоянки судна в порту (например, корабельный, маячный и т.п.), $c_{\text{порт}}^2$ - сборы, которые зависят от времени стоянки судна в порту (например, санитарный сбор в украинских портах).

В [5] для оценки возможных отклонений показателей эффективности работы судов предлагалось использовать метод, основанный на параметрах нормального закона распределения. Представленные результаты статистических исследований обосновали правомочность данного подхода. Обобщение данного подхода, позволяет оценивать отклонения времени и стоимости бункера следующим образом:

$$\Delta t_x = k(\alpha) \cdot \sigma_{t_x}, \Delta t_{cm} = k(\alpha) \cdot \sigma_{t_{cm}}, \Delta c_{\text{бунк}} = k(\alpha) \cdot \sigma_{c_{\text{бунк}}} \quad (3)$$

где

$$\alpha = P(t_x \geq \overline{t_x} + \Delta t_x), \alpha = P(t_{cm} \geq \overline{t_{cm}} + \Delta t_{cm}), \alpha = P(c_{\text{бунк}} \geq \overline{c_{\text{бунк}}} + \Delta c_{\text{бунк}}) \quad (4)$$

$\overline{t_x}, \overline{t_{cm}}, \overline{c_{\text{бунк}}}$ - соответственно, средние значения времени ходового, стояночного и цены бункера. Таким образом, (3) выражают вероятность того, что увеличения времени ходового, стояночного и стоимости бункера не превысят рассматриваемых отклонений $\Delta t_x, \Delta t_{cm}, \Delta c_{\text{бунк}}$. При этом величины $\overline{t_x} + \Delta t_x, \overline{t_{cm}} + \Delta t_{cm}; \overline{c_{\text{бунк}}} + \Delta c_{\text{бунк}}$ являются, своего рода, пороговыми значениями рассматриваемых параметров

с заданной вероятностью. Отметим, что в (1), (2) в качестве $t_{cm}, t_x, c_{\text{бунк}}$ используются именно средние значения (математические ожидания); $\sigma_{t_x}, \sigma_{t_{cm}}, \sigma_{c_{\text{бунк}}}$ - среднеквадратические отклонения времени ходового, стояночного и стоимости бункера; $k(\alpha)$ определяется по таблицам значений функции Лапласа.

С учетом (3), выражение (2) может быть преобразовано следующим образом:

$$\Delta TЧЕ(\alpha) = \frac{f \cdot Q}{t_x + t_{cm}} - \frac{f \cdot Q}{t_x + t_{cm} + k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})} -$$

$$\frac{c_{бунк} (q_x \cdot t_x + q_{cm} \cdot t_{cm}) + c^1_{норм} + c^2_{норм}(t_{cm})}{t_x + t_{cm}} +$$

$$+ \frac{(c_{бунк} + \Delta c_{бунк}(\alpha))(q_x \cdot (t_x + k(\alpha)\sigma_{t_x}) + q_{cm} \cdot (t_{cm} + k(\alpha)\sigma_{t_{cm}}))}{t_x + t_{cm} + k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})} + \quad (5)$$

$$+ \frac{c^1_{норм} + c^2_{норм}(t_{cm} + k(\alpha)\sigma_{t_{cm}})}{t_x + t_{cm} + k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})}$$

Величина $\Delta TЧЕ(\alpha)$ может служить дополнительным критерием при принятии решения по отфрахтованию судна в рейс наряду с показателями суточной прибыли и тайм-чартерного эквивалента, являясь, своего рода, оценкой риска уменьшения эффективности рейса.

Таким образом, с учетом риска увеличения времени рейса и изменения цены бункера и появления непредвиденных затрат, эффективность конкретного рейса для заданного судна может быть представлена как $TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$.

Продемонстрируем подобные рассуждения на примере учета возможного уменьшения показателя эффективности рейса – тайм-чартерного эквивалента – под влиянием увеличения времени рейса на величину $\Delta t_x + \Delta t_{cm} = k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})$ (в представленных ниже рассуждениях не рассматривается влияние возможного увеличения цены бункера).

На рис.1 представлены линии уровней: $TЧЕ$ – тайм-чартерного эквивалента; Π – суточной прибыли; $f_{TЧ}$ – ставки тайм-чартерной аренды для данного судна; $TЧЕ_{дон}$ – допустимый уровень тайм-чартерного эквивалента с учетом заданной нормы прибыльности.

$TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$ характеризует значение тайм-чартерного эквивалента с учетом риска его уменьшения в зависимости от задаваемой вероятности α (приемлемый уровень последней определяется отношением к риску лица, принимающего решение).

Отметим, что по оси абсцисс могут быть заданы как шкала отклонений времени $\Delta t_x + \Delta t_{cm}$ (в сут), так и шкала вероятностей α (во втором случае график $TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$ будет иметь другую тенденцию, что продемонстрировано ниже).

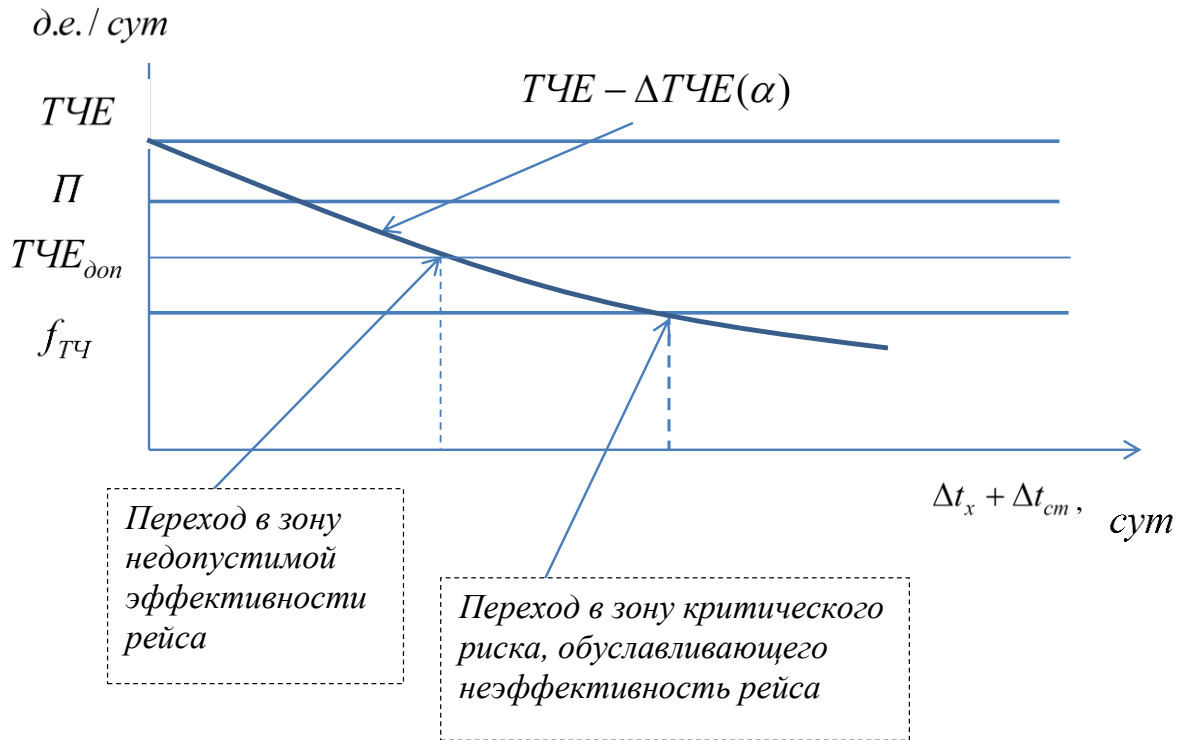

Рис.1. Принципиальный вид динамики $TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$ в зависимости от оценки величины возможного увеличения ходового и стояночного времени рейса

Левее точка пересечения $TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$ и $TЧЕ_{дон}$ находится зона допустимого увеличения времени рейса, которое обеспечивает необходимую эффективность рейса (с учетом заданной прибыльности/рентабельности).

Точка пересечения $TЧЕ - \Delta TЧЕ(\alpha)$ и $f_{TЧ}$ обуславливает две зоны риска уменьшения тайм-чартерного эквивалента: левее этой точки возможное уменьшение тайм-чартерного эквивалента не выходит за границы эффективности, правее – экономические результаты выполнения рейса ниже ставки аренды судна в тайм-чартер $f_{TЧ}$, что свидетельствует о неэффективности рейса, и в терминах теории риска указанный

диапазон изменения времени рейса является критическим.

Если α , соответствующая указанной точке пересечения, является достаточно небольшой (например, 0,01; 0,02), то отвечающее данной α возможное увеличение времени рейса $\Delta t_x + \Delta t_{cm} = k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})$ можно считать как практически невозможное, а, следовательно, рейс – с низким уровнем риска уменьшения эффективности.

В противном случае, судовладельцу (лицу, принимающему решение по отфрахтованию судна в рейс) следует настаивать на увеличении ставки фрахта f на величину $f \Delta$, которая обеспечит:

$$TЧЕ - \Delta TЧЕ(\Delta f, \alpha) \geq TЧЕ_{дон}, \quad (6)$$

где $\Delta TЧЕ(\Delta f, \alpha)$ - возможное уменьшение тайм-чартерного эквивалента с учетом увеличения ставки фрахта на величину Δf (что соответствующим образом учитывается в (5)).

Минимальное значение $f \Delta$, обеспечивающее выполнение условия (6) может быть найдено из соотношения (на базе (2), (5)):

$$\frac{\Delta f \cdot Q}{t_x + t_{cm} + k(\alpha)(\sigma_{t_x} + \sigma_{t_{cm}})} = TЧЕ - TЧЕ_{дон} . \quad (7)$$

(7) позволяет получить значение Δf , обеспечивающее заданный уровень эффективности рейса с учетом возможных рисков ее изменения.

Таким образом, оценка возможных отклонений временных параметров рейса, а также отклонений стоимости бункера и непредвиденных затрат, позволяют проводить анализ риска уменьшения эффективности рейса и определять размер

необходимых компенсаций (в виде увеличения ставки фрахта) в процессе заключения рейсового чартера.

Продемонстрируем представленные рассуждения на примере работы судна грузоподъемностью 10000 т на направлении Одесса-Стамбул для следующих исходных данных:

$$t_x = 2,8 \text{сут}, t_{cm} = 5 \text{сут}, \sigma_{t_x} = 0,26 \text{сут}, \sigma_{t_{cm}} = 0,15$$

$$f = 22 \text{дол} / \text{т}, q_x = 48 \text{т} / \text{сут}, q_{cm} = 2 \text{т} / \text{сут}, c_{бунк} = 300 \text{долл} / \text{т},$$

$$c^1_{норм} + c^1_{норм}(t_{cm}) = 15000 \text{долл} .$$

Отметим, что для судна рассматриваемого размера стояночное время даже с учетом увеличения, как правило, не выходит за рамки начального промежутка времени тарифной системы (например, во многих портах время стоянки судов разбивается на промежутки до 10 сут и более), поэтому в проводимых исследованиях $c^1_{норм} + c^1_{норм}(t_{cm})$ рассматривается как величина постоянная. На рис.2 представлены графики $TЧЕ, TЧЕ_{дон}, \Delta TЧЕ(\alpha)$ для рассматриваемого примера.

На рис.3 для заданного уровня $\alpha = 0,05$ представлена графическая иллюстрация взаимного расположения

$TЧЕ, TЧЕ_{дон}, \Delta TЧЕ(\Delta f, \alpha)$ и нахождение графическим способом Δf , которая бы обеспечивала определенный уровень эффективности в случае наступления ситуаций риска, приводящих к увеличению времени рейса. На рис.3 Δf , соответствующее точке А обеспечивает выполнение условия (7); Δf , соответствующее точке В, является компенсацией за риск, которая обеспечивает получение исходного уровня $TЧЕ$ (до учета влияния факторов риска):

$$TЧЕ(\Delta f) - \Delta TЧЕ(\Delta f, \alpha) = TЧЕ . \quad (8)$$

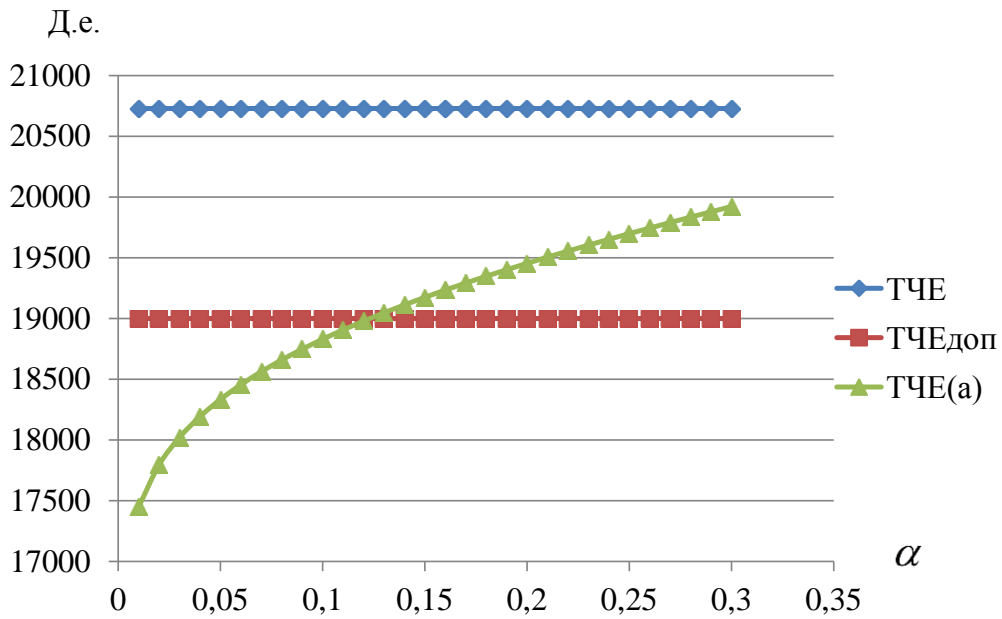

Рис.2. Соотношение $TЧЕ$, $TЧЕ_{доп}$, $\Delta TЧЕ(\alpha)$ для рассматриваемого примера

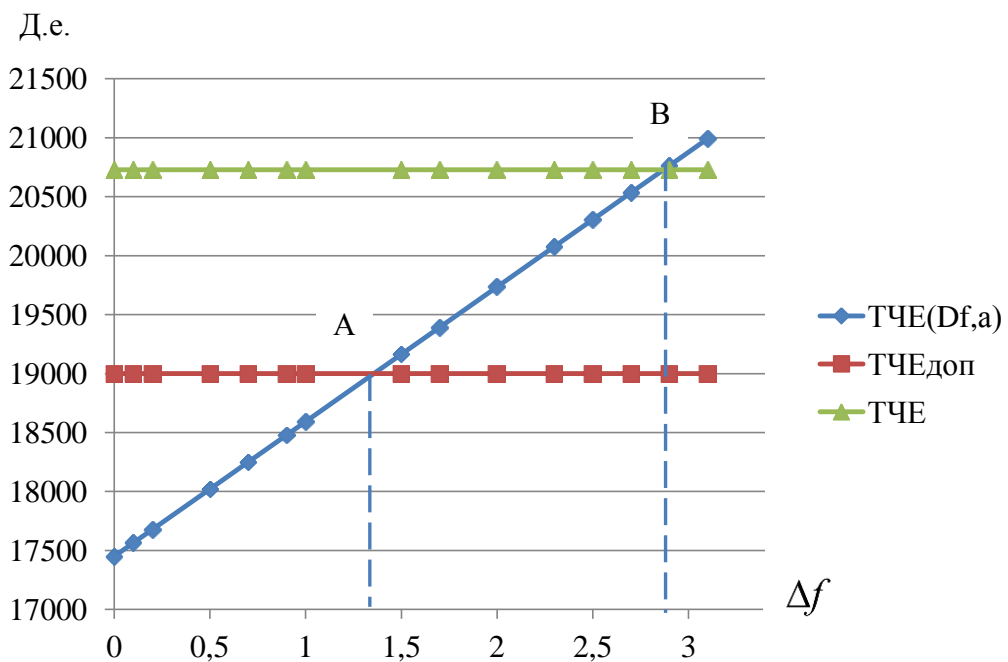

Рис.3. Графическая иллюстрация определения «компенсации» за риск - Δf

Таким образом, с учетом специфики заданном регионе, может быть более портов захода, прогнозируемых погодных адекватно оценена эффективность рейса. условий и статистики выполнения рейсов в Также с помощью предлагаемого подхода

может быть обосновано увеличение ставки фрахта (как компенсация за риск) в процессе переговоров по заключению договора морской перевозки.

Выводы. В данной статье рассматривалась проблема обеспечения эффективности рейса морского судна с учетом возможных отклонений времени рейса и стоимости бункера, как основных факторов риска в процессе морской перевозке. Предложена расчетная формула показателя эффективности рейса (тайм-чартерного эквивалента) с учетом возможных отклонений рассматриваемых параметров, которые, в свою очередь, определялись на базе вероятностного подхода. Разработан методический подход по определению необходимого уровня увеличения фрахтовой ставки, как некой «компенсации» за риск, что может использоваться в процессах проведения переговоров по фрахтовой сделке для обеспечения заданного уровня эффективности.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Егоров Г. В. Исследование надежности и риска эксплуатации отечественных речных круизных пассажирских судов / Г. В. Егоров, А. Г. Егоров // Вісник Одеського

національного морського університету. - 2015. - Вип. 1. - С. 5-32.

2. Adland, R. (2002): The stochastic behavior of spot freight rates and the risk premium in bulk shipping. Thesis (Ph.D.). *Massachusetts Institute of Technology*.

3. Adland, R., Cullinane, K. (2005) A Time-Varying Risk Premium in the Term Structure of Bulk Shipping Freight Rates. *Journal of Transport Economics & Policy*, Vol. 39, pp. 191-208.

4. Онищенко С.П. Специфика рыночных рисков и мероприятий по их снижению в современном судоходном бизнесе /С.П. Онищенко, Т.Н.Шутенко // Актуальные проблемы экономики. – № 2(128). – 2012. – С.85-98.

5. Оценка рыночного риска проектов приобретения судна / С. П. Онищенко, Т. Е. Корниец // Інноваційна економіка. - 2015. - № 4. - С. 198-205.

6. Раховецкий А.Н. Эффективность рейса морского судна /А.Н.Раховецкий . – М.: Транспорт, 1989. – 141 с.

7. Шибает А.Г. Распределение степени влияния коммерческих рисков при тайм - чартерной аренде судов / А.Г. Шибает, С.И. Рылов, Ю.А. Коскина, Н.В. Судник // Методи та засоби управління розвитком транспортних систем: зб. наук. праць. – Одеса, -2011. - Вип. 17. – С. 197- 212.

УДК 656.08 (477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Шраменко О. В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статті обґрунтовано необхідність підвищення інфраструктурної безпеки залізничного транспорту. Дана оцінка стану інфраструктури залізничного транспорту. В умовах обмежених фінансових ресурсів запропоновано проводити її вдосконалення шляхом покращення діагностичної бази.

Ключові слова: безпека, інфраструктура, залізничний транспорт, колійне

господарство, діагностика.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФРАСТРУКТУРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Шраменко Е. В., к.э.н., доцент (УкрГУЖТ)

В статье обоснована необходимость повышения инфраструктурной безопасности железнодорожного транспорта. Дана оценка состояния инфраструктуры железнодорожного транспорта. В условиях ограниченных финансовых ресурсов предложено проводить ее усовершенствование путем улучшения диагностической базы.

Ключевые слова: безопасность, инфраструктура, железнодорожный транспорт, путевое хозяйство, диагностика.

ENSURING OF INFRASTRUCTURE SAFETY FOR THE RAILWAY TRANSPORT

Shramenko E. V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (UkrSURT)

The article deals with necessity for improvement of infrastructure safety for the railway transport. Safety is a basic need and an important task of each state. There are constantly growing requirements for transport safety in the world. The level of infrastructure development is a key factor of economic competitiveness. In today's real barrier to the development of Ukrainian economy is the lack of infrastructure development, particularly in transport. The main reason for the poor state of the railway infrastructure - limited financial resources. In such circumstances the main task to provide infrastructure safety author considers the improvement of diagnostic measures on the railway infrastructure state.

Keywords: safety, infrastructure, railway transport, track facilities, diagnostics.

Постановка проблеми. Світові тенденції сьогодення характеризуються стрімким підвищенням швидкості перевезень та створенням єдиного транспортного простору. У відповідності зі стратегічним документом ЄС «Біла книга «Транспорт 2050» до 2050 року більше половини вантажних перевезень на відстань більше 300 км мають здійснюватися залізничним і водним транспортом. В пасажирських перевезеннях на середні відстані головну роль також будуть відігравати поїзди. До 2050 року планується закінчити створення європейської мережі високошвидкісних потягів, а до 2030 – в 3 рази збільшити наявну мережу високошвидкісних залізниць при збереженні щільної залізничної мережі у всіх країнах-членах

ЄС. Для України, яка має вигідне геополітичне та гео економічне положення та є мостом між Європою та Азією, Півднем та Північчю, участь у створенні високошвидкісного міжнародного транспортного коридору між Європою та Азією є одним із стратегічно важливих пріоритетів, який дозволить збільшити обсяги транзиту через країну у 5,4 рази, забезпечити 3 млрд дол. доходу державному бюджету, сприятиме новій високотехнологічній індустріалізації країни, що дозволить відтворити промисловий сектор економіки країни [1].

В той же час постійно зростають вимоги до безпеки на транспорті, зумовлені Директивою ЄС 96/48/ЄС. Об'єктами її регулювання є безпека рухомого складу залізничного транспорту,

залізничних ліній, систем та засобів електрозабезпечення, сигналізації, зв'язку та управління рухом.

Виходячи з цього та враховуючи прагнення України до Євроінтеграції та необхідність розвитку транзитних перевезень, одним з пріоритетних завдань транспортної політики України має бути забезпечення безпеки на залізничному транспорті та в його виробничих підрозділах.

Аналіз останніх досліджень. Велика кількість вчених присвятили свої праці проблемам економічної безпеки залізничного транспорту. Серед них Дикань В.Л., Воловельська І.В., Назаренко І.Л., Сухорукова Т.Г., Кожевніков Р. А., Терьошина Н.П., Межох З.П., Дедова І. Н., Толстова А.В. та ін. [2-6].

Безпека інфраструктури розглядається в роботах Журавльової Н.О., Міщенко С.П., Касьянової Н.В., Біленко О.К. [7-9], але питанням інфраструктурної безпеки залізничного транспорту з урахуванням специфіки його підрозділів приділено недостатню увагу.

В зв'язку з цим **метою статті** є забезпечення інфраструктурної безпеки залізничного транспорту з урахуванням особливостей колійного господарства.

Викладення основного матеріалу. Забезпечення безпеки є базовою потребою і важливим завданням кожної держави. В сьогоденних умовах реальним бар'єром для розвитку економіки в цілому є нерозвиненість інфраструктури. Значна увага приділяється безпеці транспортної інфраструктури, оскільки саме вона являється головним критерієм якості перевезень.

Термін "безпека" історично відповідає латинському *securitas*-безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки, спокій, впевненість у собі. Сучасні визначення у західних, і в українських виданнях, окреслюють безпеку переважно як: стан впевненості, спокою, забезпечення, а також його відчуття, і

вказують, що вона означає відсутність загрози і захист перед небезпеками [10].

Інфраструктурна безпека – це стан безперебійного функціонування інфраструктури національної економіки, при якому нею забезпечується стійка і ефективна реалізація суспільного відтворювального процесу.

Транспортна безпека – це стан захищеності об'єктів транспортної інфраструктури, що дозволяє забезпечувати національну безпеку і національні інтереси в галузі транспортної діяльності, стійкість транспортної діяльності, здатність запобігати нанесенню шкоди здоров'ю і життю людей, збитку майну та навколишньому середовищу, мінімізувати загальнонаціональний економічний збиток при транспортній діяльності.

Безпека інфраструктури залізничного транспорту – стан інфраструктури залізничного транспорту, при якому відсутній неприпустимий ризик, пов'язаний із заподіянням шкоди життю або здоров'ю громадян, майну фізичних або юридичних осіб, державного або муніципального майна, а також навколишньому середовищу, життю або здоров'ю тварин і рослин [11].

Таким чином, безпека інфраструктури в сучасних умовах – це стан інфраструктури, що забезпечує: безпеку особистості, господарських суб'єктів, держави в цілому; загальний, достатній і надійний доступ до інфраструктури за справедливими цінами; інноваційність і комплексність інфраструктури, необхідні для підтримки конкурентоспроможності економіки; фінансово-економічну безпеку інфраструктури.

Безпека інфраструктури потребує не тільки особливої системи оцінки її порогових значень, оскільки має найбільші глобальні, макроекономічні, технологічні та фінансові ризики, але і особливої форми управління. В кризових умовах інфраструктурні компанії не

можуть скоротити витрати і чисельність персоналу пропорційно скороченню обсягу реалізації послуг, оскільки зобов'язані підтримувати стабільність і безпеку системи на колишньому рівні. Це одна з причин, за якою держава як власник більшості інфраструктурних компаній має ініціювати впровадження кризових моделей управління інфраструктурою.

Провідні світові експерти вважають рівень розвитку інфраструктури ключовим фактором конкурентоспроможності економіки. Потреби в розвитку стратегічної транспортної інфраструктури до 2030 року за прогнозами організації економічного співробітництва та розвитку складуть 11,3 трлн дол. Витрати на розвиток залізничної інфраструктури від цієї суми мають скласти 5 трлн дол. або 44%. [12]

За даними звіту The Global Competitiveness Report 2013—2014 [13] за якістю залізничної інфраструктури Україна займає 25 місце в світі. Незважаючи на достатньо високий рейтинг, інфраструктура залізничного транспорту України все ще знаходиться в незадовільному стані для впровадження високошвидкісного руху та розвитку міжнародних транспортних коридорів. Транспортна система України не готова до

значного росту обсягів перевезень та експорту вантажів через порти. Наслідками недофінансування залізничної інфраструктури також є недовивіз продукції найважливіших галузей промисловості та обмеження росту пасажирських перевезень і перехід пасажирів на автомобільний та авіаційний транспорт.

Колійне господарство відіграє важливу роль в роботі залізничного транспорту та гарантуванні безпеки руху. Для цього колійне господарство має утримувати колію в належному стані, забезпечувати її своєчасний ремонт та модернізацію. Однак на сьогодні стан колій не відповідає нормам безпеки.

У колійному господарстві експлуатується 7382,7 км колії з простроченим терміном модернізації та капітального ремонту, що становить майже 25 % від усієї довжини головних колій на Укрзалізниці. У 2014 році відремонтовано 435 км або 5,9 % від усієї кількості кілометрів з простроченим терміном модернізації та капітального ремонту, що на 422,6 км менше порівняно з 2013 роком.

На рисунку 1 представлений графік виконання обсягів модернізації та капітального ремонту колій у порівнянні з величиною прострочених кілометрів.

Рис. 1. Виконання обсягів модернізації та капітального ремонту колій у порівнянні з величиною прострочених кілометрів [14]

Майже 47% транспортних подій у господарстві або 42 випадки допущено через незадовільне поточне утримання колії.

Основною причиною незадовільного стану інфраструктури залізничного транспорту, зокрема колійного господарства, є обмежені фінансові можливості. За таких умов головним завданням вважаємо поліпшення діагностичних заходів щодо стану залізничної інфраструктури, оскільки усунення негативних наслідків низької безпеки інфраструктури вимагає значно більших коштів, аніж їх попередження. Незадовільний стан колії призводить до виникнення транспортних подій та інцидентів. Через допущені транспортні події пошкоджено 7 локомотивів та 48 вагонів. Збитки від цього склали майже 2,5 млн. гривень, відшкодовано 250 тисяч гривень, або 10 %. У повному обсязі не відшкодовано збитки на Донецькій, Придніпровській та Південно-Західній залізницях.

Дефектоскопія рейок сьогодні найбільш витратна частина діагностики інфраструктури в частині як фінансових, так і трудових ресурсів.

Ефективна реалізація діагностичних заходів передбачає використання сучасних діагностичних засобів.

За останні роки відбулося виробництво ряду нових мобільних систем діагностики. Це дефектоскопна лабораторія на комбінованому ході ЛДМ-1, самохідний діагностичний дефектоскопно-коліївимірювальний комплекс СЕВЕР, поєднаний вагон-дефектоскоп ВД-УМТ-1. Кожен з них замінює від 7 до 14 знімних дефектоскопів з вивільненням від 30 до 50 чол. з обслуговуючого персоналу і супроводжуючих працівників колії [15].

Зараз в дистанціях колії проведення діагностики переважно виконується знімними ультразвуковими дефектоскопами. Вони мають ряд

недоліків порівняно з мобільними дефектоскопними лабораторіями. Крім того, використання знімних ультразвукових дефектоскопів є більш небезпечним.

Як показують проведені розрахунки, мобільні дефектоскопні лабораторії, незважаючи на немалу їхню початкову вартість, є більш економічними в експлуатації. Поточні витрати на виконання робіт в дистанції колії мобільною дефектоскопною лабораторією приблизно в 2,5 рази менші, ніж при виконанні знімними дефектоскопними візками. В зв'язку з цим вони мають незначний період окупності, який складає біля 2 років.

Висновки. Таким чином, забезпечення інфраструктурної безпеки залізничного транспорту є першочерговою задачею, обумовленою світовими тенденціями та транспортною політикою нашої держави. Оскільки фінансове становище залізничного транспорту не дозволяє провести повномасштабні заходи щодо забезпечення безпеки інфраструктури, виникає необхідність в розстановці пріоритетів. Отже першочерговим є попередження негативних наслідків незадовільного стану інфраструктури за рахунок якісної діагностики. Остання передбачає використання сучасних діагностичних засобів. Завчасне виявлення недоліків інфраструктури дає можливість уникнути транспортних подій та серйозних інцидентів, а також витрат і відшкодувань, пов'язаних з ними. Крім того, використання сучасних діагностичних засобів є значно економішним, що забезпечує швидке повернення капіталовкладень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Дикань В.Л. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах зміни світових центрів

економічної та політичної влади [Текст] / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. –2013. – № 41. – С. 11-16.

2 Дикань В.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства [Текст]: монографія / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко – Харків:УкрДАЗТ, 2010. – 142 с

3 Дикань В.Л. Специфические особенности системы обеспечения экономической безопасности железнодорожного транспорта [Текст] / В.Л.Дикань, И.В.Воловельская // Научный вестник Херсонского государственного университета. Серия: Экономические науки.– 2016. – Вып. 16 – С. 63-66.

4 Назаренко І.Л. Методика оцінки рівня економічної безпеки дистанції колії [Текст] / І.Л. Назаренко, Т.Г. Сухорукова // Вісник економіки транспорту і промисловості. –2014. – № 48. – С. 64-69.

5 Экономическая безопасность железнодорожного транспорта в условиях реформирования / Р. А. Кожевников, Н. П. Терешина, З. П. Межох, И. Н. Дедова; под ред. Р. А. Кожевникова. - Москва: МИИТ, 2013. - 141 с.

6 Толстова А. В. Залізничний комплекс України як основа економічної безпеки країни [Текст]/ А. В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – №37. – С. 75–78.

7 Журавлева Н.А. Экологическая безопасность транспортной инфраструктуры [Текст] / Н.А. Журавлева // Известия ПГУПС. – 2013. - № 1. – С.12-15

8 Міщенко С.П. Фінансово-економічна безпека інфраструктури [Текст] / С. П. Міщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - №. 42. - С. 176-179.

9 Касьянова Н. В. Инфраструктурная безопасность промисловості України / Н. В. Касьянова, О. К. Біленко // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 162–163.

10 Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посібник [Текст] / Я. Тимків.– Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 224 с.

11 Технічний регламент безпеки інфраструктури залізничного транспорту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/494-2013-%D0%BF>

12 Шраменко О.В. Инфраструктурная складовая розвитку залізничного транспорту в сучасних умовах [Текст] / О.В.Шраменко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – № 46. – С. 91–92.

13 The Global Competitiveness Report 2013—2014 [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

14 Аналіз стану безпеки руху, польотів, судноплавства та аварійності на транспорті в Україні за 2014 рік [Електронний ресурс] / Міністерство інфраструктури України 2015 рік/ Режим доступу:<http://mtu.gov.ua/files/АНАЛІЗ%20за%202014%20рік.pdf>

15 Комплексная диагностика инфраструктуры - залог повышения безопасности движения поездов [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.eav.ru/publ1.php?publid=2014-12a16>

УДК 658.5.011

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

*Андрєєва Т. Е., к.е.н., професор,
Гетьман О. О., к.е.н., асистент (ХЕУБА)*

Управління розвитком підприємства як тема наукових досліджень особливо актуальна зараз, коли підприємства вимагають системного розвитку, незважаючи на кризові явища в економіці. Розвиток підприємства залежить від того, наскільки організаційна структура та стиль топ-менеджменту відповідають впливу факторів зовнішнього середовища діяльності підприємства. У даній статті розглянуто питання, що стосується виявлення закономірностей між побудовою організаційної структури, стилем топ-менеджменту підприємства та типом зовнішнього середовища його діяльності.

Ключові слова: трансформація, конфігурація організаційної структури, тип зовнішнього середовища, функціональний конфлікт, топ-менеджмент, параметри дизайну конфігурації.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ В КОНТЕКСТЕ ВЛИЯНИЯ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА ЕГО ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

*Андреева Т. Е., к.э.н., профессор,
Гетьман О. А., к.э.н., ассистент (ХНУСА)*

Управление развитием предприятия как тема научных исследований особенно актуальна сейчас, когда предприятия требуют системного развития, несмотря на кризисные явления в экономике. Развитие предприятия зависит от того, насколько организационная структура и стиль топ-менеджмента соответствуют влиянию факторов внешней среды деятельности предприятия. В данной статье рассматривается вопрос, касающийся выявления закономерностей между построением организационной структуры, стилем топ-менеджмента предприятия и типом внешней среды его деятельности.

Ключевые слова: трансформация, конфигурация организационной структуры, тип внешней среды, функциональный конфликт, топ-менеджмент, параметры дизайна конфигурации.

ENTERPRISE MANAGEMENT DEVELOPMENT PROCESS IN THE ENVIRONMENTAL IMPACT ON ITS ACTIVITIES

*Andreeva T. E., PhD in economics sciences, professor,
Hetman O. O., PhD in economics sciences, Assistant
(Kharkiv National University of Construction and Architecture)*

Managing enterprise development as a topic of research is particularly relevant now, when businesses require system development, despite the economic crisis. This urgent problem of the economy is now the de facto reduce the average duration of the life cycle. The development of enterprises depends on how organizational structure and top management style correspond to the impact of environmental factors of the company. In this article the developed theoretical and methodological approach that defines the relationship between construction of organizational structure style top management company and the type of environment its activities. The approach allows the sequence and proposed a set of actions as the construction of new and the development of existing enterprises, accompanied by their transition to a new level, which is the stage of the life cycle - successful update.

Keywords: *transformation, organizational structure configuration, type of environment, functional conflict, top management, design options configuration.*

Постановка проблеми. Актуальною проблемою економіки в даний час є фактичне зменшення середньої тривалості життєвого циклу організації. Як вважає І. Адізес: «Усі організації, як живі організми, проходять через дев'ять схожих стадій життєвого циклу (виходжування, дитинство, швидке зростання, юність, розквіт, стабілізація, аристократизм, рання бюрократизація, пізня бюрократизація та смерть), при цьому підприємства демонструють прогнозовані моделі поведінки» [1]. Багато вчених поділяють цю точку зору, проте погоджуються, що іноді підприємство проходить через не вказану вченим стадію циклу, а саме, стадію - успішне оновлення. В цьому випадку життєвий цикл не завершується, підприємство розвивається в нових умовах, які диктує зовнішнє середовище. Як допомогти підприємствам йти шляхом розвитку найбільш тривалий час? Вирішенню зазначеного питання присвячена ця стаття.

Умовою своєчасного та успішного оновлення підприємства, в першу чергу, є якісне управління змінами, що неможливе без оптимального використання економічних ресурсів. Не потребує доказів

твердження, що до факторів економічного зростання (ресурсів) належать: капітал, природні, трудові ресурси, підприємницькі здібності, а також знання, необхідні для здійснення господарської діяльності, що поширюються через навчання та індоктринацію. В умовах обмеженості ресурсів актуальною проблемою є відсутність розуміння сутності оптимальної алокації зазначених факторів з урахуванням всезростаючої ролі підприємництва та відповідних знань, що визначають ефективне управління підприємством, при цьому ефективний менеджмент забезпечує управління процесом розвитку підприємства з урахуванням структурних перетворень в умовах посилення турбулентності зовнішнього середовища.

Тому, актуальність розроблення теоретико-методичного забезпечення щодо управління процесом розвитку підприємства в контексті впливу факторів зовнішнього середовища визначається зростаючою необхідністю в оптимальній алокації економічних ресурсів та розвитку нових методів підвищення ефективності управління організаціями внаслідок збільшення складності та посилення динамічності зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основний внесок в сучасні методи управління підприємством в контексті впливу факторів зовнішнього середовища був зроблений у другій половині минулого століття та на початку поточного. Даною проблематикою займалися такі відомі автори як: І. Адізес [1], Л.Алтинай [2], І. Барабанов [3], О. Виханський [4], Ю. Лапигін [5], Б. Мільнер [6], Г. Мінцберг [7,8], Е. Ойхман [9], Л. Попова [10], Р.Фатхутдінов [11] та інші.

Особливу увагу слід загострити на роботах вчених, що розглядали управління розвитком організації з використанням трансформаційного процесу та акцентували увагу на сучасних функціях управління підприємствами. Так, наприклад, Г. Мінцбергом при розгляді питань формування стратегії розвитку та побудови ефективної організації було запропоновано класифікацію організаційних структур за ознакою врахування впливу ключових складових частин підприємства [8], до яких відносяться: стратегічний апекс, техноструктура, середина лінія, допоміжний персонал та операційне ядро. Крім того, зазначена класифікація надала можливість здійснювати проектування оргструктур у відповідності до впливу факторів зовнішнього середовища підприємства.

Окремо слід зупинитися на роботі Л. Попової «Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища підприємства на характеристики його організаційної структури» [10]. Автор пропонує до розгляду теорію, згідно якої основними параметрами «входу» при трансформації структур є невизначеність, неоднозначність і складність зовнішнього середовища, не віддаючи належної уваги його динамічності. Але зазначимо, що запропонований автором методичний підхід до трансформації оргструктур підприємств є, безумовно, важливим кроком уперед в розумінні необхідності

створення універсальної трансформаційної моделі для організаційних структур.

Один з провідних науковців в галузі менеджменту І.Адізес у роботі «Ідеальний керівник: Чому їм не можна стати і що з цього випливає» [1] визначає існування основних сучасних стилів менеджменту та акцентує увагу на зв'язку зазначених стилів з умовами зовнішнього середовища, що оточує підприємство, але при цьому не розглядає залежність між ефективністю оргструктур підприємств та впливом факторів цього середовища.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Аналізуючи зазначене вище, слід зробити висновок, що на даний час не існує остаточно сформованої теорії, що відображає закономірності між побудовою організаційної структури, стилем топ-менеджменту підприємства та типом зовнішнього середовища його діяльності. Тому, не зважаючи на той факт, що до теперішнього часу опублікована достатньо велика кількість робіт, що стосуються підходів до визначення впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства, теоретико-методичне забезпечення з зазначеного вище питання не є сформованим остаточно та потребує подальших досліджень.

Мета дослідження. Розроблення теоретико-методичного інтегративного підходу до управління процесом розвитку підприємства в контексті впливу факторів зовнішнього середовища його діяльності.

Основні результати дослідження. Відомо, що характеристиками зовнішнього середовища є складність, динамічність, невизначеність та ворожість.

Складність зовнішнього середовища – це число факторів, на які організація зобов'язана реагувати, а також рівень варіативної складової кожного з них.

Динамічність середовища – це швидкість, з якою відбуваються зміни в довкіллі.

Ворожість визначається як несприятливе відношення факторів

зовнішнього середовища до підприємства [11].

Відомо також, що невизначеність зовнішнього середовища - співвідношення між кількістю інформації про середовище, яку має організація, та впевненістю в точності цієї інформації [12].

Невизначеність зовнішнього середовища підвищує ймовірність ризиків провалу стратегії, тому організації намагаються отримати інформацію та мінімізувати невизначеність за допомогою аналізу рівня впливу факторів зовнішнього середовища прямої та непрямої дії.

Існує точка зору, що невизначеність зовнішнього середовища зростає з збільшенням динамічності або його ускладненням, при цьому зазначені характеристики (рівень динамічності і складності) комбінуються, і на цій основі утворюються чотири рівні невизначеності:

а) при низькій невизначеності зовнішнє середовище є простим і стабільним;

б) при помірно-низькій невизначеності зовнішнє середовище є складним і стабільним;

в) при помірно-високій невизначеності зовнішнє середовище є нестабільним (динамічним) і простим.

г) при високій невизначеності зовнішнє середовище є складним і нестабільним [13].

При цьому в багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних вчених пропонується використовувати адаптаційні механізми, що являють собою сукупності певних дій організації, що засновані на інформації, отриманої в результаті стратегічного аналізу. Основна функція адаптивних механізмів полягає в тому, що вони допомагають вибрати стратегію взаємодії організації із зовнішнім середовищем. Інший варіант полягає в тому, що організація безпосередньо прагне вплинути на фактори зовнішнього середовища з метою його відповідності можливостям організації (зовнішня стратегія).

Нажаль, факт одночасної відповідності організаційної структури підприємства рівню динамічності та складності зовнішнього середовища науковцями практично не розглядається.

Насправді важливо не те, як саме пристосовуватись до будь-якої зміни зовнішнього середовища (наприклад, за допомогою введення в структуру посадових позицій, як інструментів взаємодії, що відповідають за зв'язок із зовнішнім середовищем), а як вчасно змінювати організаційну структуру підприємства щоб запобігти виникненню так званих «стратегічних пожеж».

Для освідомлення даного висновку необхідно зрозуміти таке:

а) для вибору конфігурації оргструктури підприємства, в першу чергу, слід здійснити аналіз динамічності та складності зовнішнього середовища;

б) невизначеність не може бути причиною «провалу» стратегії розвитку організації, якщо її структура відповідає рівню динамічності та складності зовнішнього оточення;

в) невизначеність і ворожість зовнішнього середовища підприємства є наслідками існуючого рівня динамічності середовища (з урахуванням його складності), а не навпаки;

г) невизначеність як характеристику середовища необхідно зробити не вирішальною при первинній побудові або трансформації існуючої організаційної структури підприємства;

д) неможливо визначити рівень впливу зовнішнього середовища не маючи «системи відліку», при цьому також слід розуміти, що «абсолютної системи відліку» не існує.

Крім того, необхідно звернути увагу, що середовище прямого впливу містить фактори, які безпосередньо впливають на діяльність підприємства. Під середовищем непрямого впливу розуміють фактори, які можуть не здійснювати прямого впливу на організацію, але позначатися на її функціонуванні (перелік факторів прямої

дії: споживачі, конкуренти, постачальники ресурсів, держава у вигляді представницьких і виконавчих органів; перелік факторів непрямой дії: економічні, політичні, соціокультурні, етнічні, науково-технічні) [11].

З метою визначення впливу факторів зовнішнього середовища підприємства та типу цього середовища пропонується використання методичного підходу. Основні етапи підходу зазначені нижче (рис. 1).

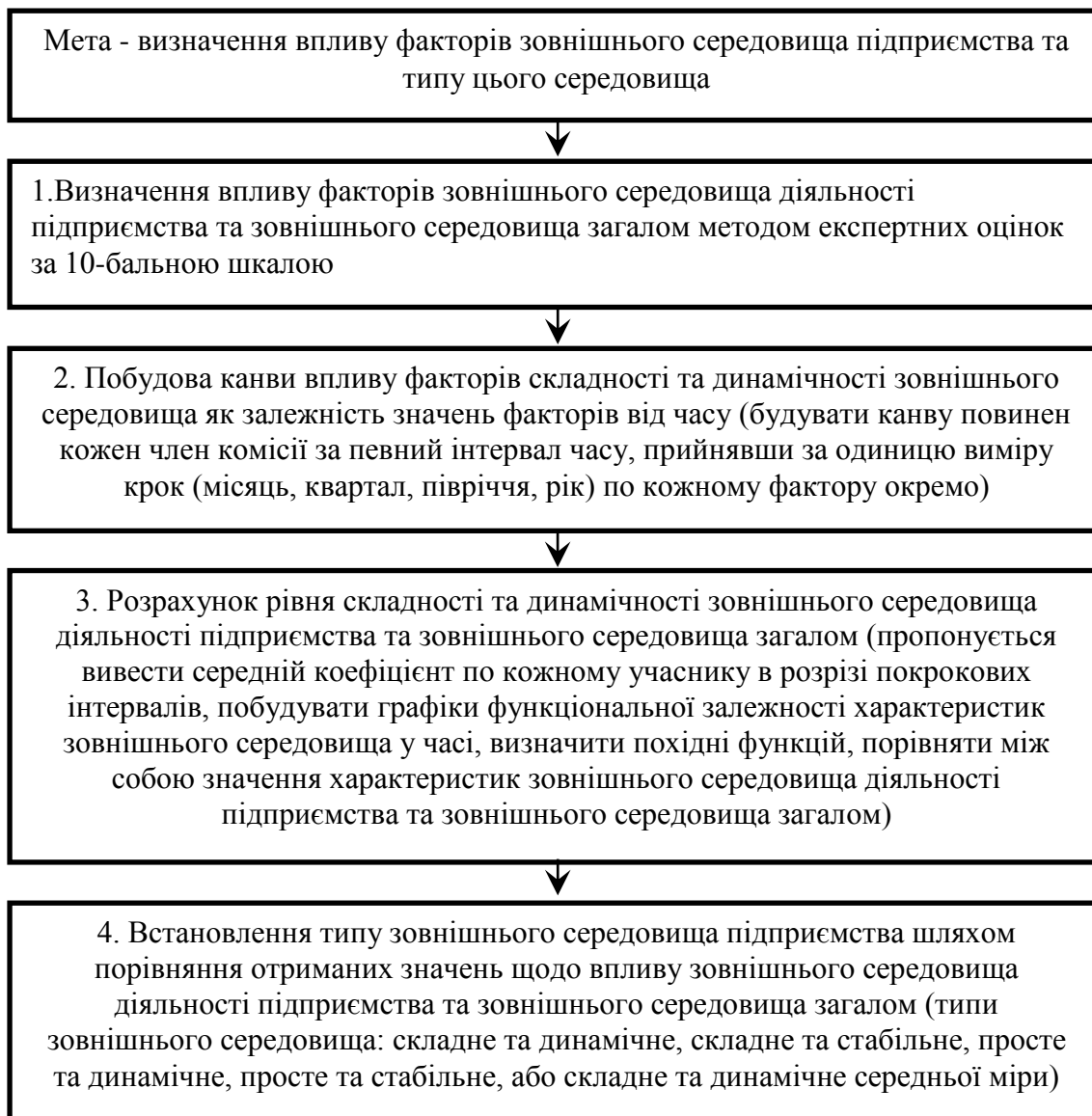

Рис. 1. Основні етапи методичного підходу до визначення впливу факторів зовнішнього середовища та його типу на діяльність підприємства

В якості інструменту діагностики, що відображає вплив зовнішнього середовища, запропоновано використовувати канву впливу факторів (етап 2), що являє собою візуальне зображення думок експертів з зазначеного питання [14].

Але, після проходження стадій посттрансформаційного розвитку, стабільності, адаптації та боротьби при ідентифікації нового стратегічного напрямку, внаслідок зміни впливу факторів зовнішнього середовища (особливо економічної складової) необхідно

розрахувати вірогідність трансформації оргструктури підприємства на новому витку розвитку.

Враховуючи те, що відсутня абсолютна система відліку, що знаходиться в стані спокою відносно всього суцього, зовнішнє середовище підприємства слід представити системою, здатною здійснювати коливання її стану.

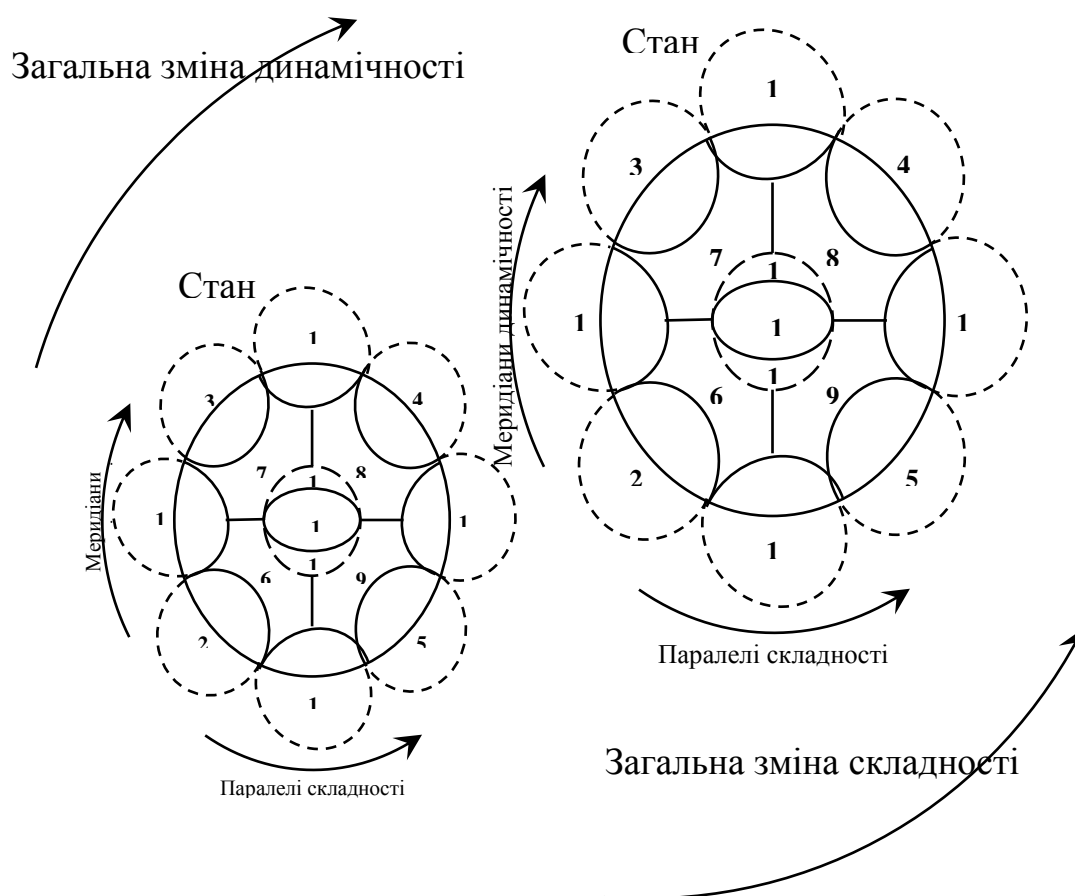
Загальним ядром існування підприємства як системи, є глибока філософська ідея, що сформульована Гегелем, а саме, значення рівня впливу зовнішнього середовища в будь-який час відрізняється від попереднього.

На етапі визначення планованої конфігурації організаційної структури (табл.1) пропонується використовувати сферу конфігурацій, де представлені прості та гібридні конфігурації організаційних структур (рис.2). При цьому, прості гібридні форми-це форми, в яких комбінації параметрів дизайну різних конфігурацій використовуються на всіх рівнях підприємства, диференціальні форми, в яких комбінації параметрів дизайну різних конфігурацій використовуються в різних складових частинах підприємства.

Таблиця 1

Параметри дизайну основних конфігурацій організаційних структур

Структурна конфігурація	Спеціалізація робочих завдань	Групуювання	Розміри організаційних одиниць, інструменти взаємодії	Тип децентралізації	Основний координаційний механізм, ключова частина структури
Проста структура	Незначна	Зазвичай ринкове, можливо функціональне	Дрібні, незначна кількість інструментів взаємодії	Вертикальна та горизонтальна централізація	Прямий контроль, стратегічний апекс
Механістична бюрократія	Значна горизонтальна та вертикальна	Функціональне	Великі, незначна кількість інструментів взаємодії	Обмежена горизонтальна та вертикальна селективна децентралізація	Стандартизація робочих процесів, техноструктура
Професійна бюрократія	Значна горизонтальна	Функціональне	Великі, незначна кількість інструментів взаємодії	Вертикальна та горизонтальна децентралізація	Стандартизація навичок та знань, операційне ядро
Дивізіональна форма	Певна горизонтальна та вертикальна між підрозділами й головним офісом	Ринкове	Дрібні, великі можливі в головному офісі, незначна кількість інструментів взаємодії	Обмежена вертикальна паралельна децентралізація	Стандартизація випуску, серединна лінія
Адхократія	Значна горизонтальна спеціалізація	Ринкове, іноді функціональне в операційному ядрі	Дрібні, велика кількість інструментів взаємодії	Селективна вертикальна та горизонтальна децентралізація	Взаємне узгодження, допоміжний персонал

Структурні форми:

1 – дивізіональна форма; **2** – механістична бюрократія; **3** – проста форма; **4** – адхократія; **5** – професійна бюрократія; **6** – дубль-бюрократія, форма побічних продуктів, форма взаємозв'язаних продуктів; **7** – індивідуалізована дивізіональна форма; **8** – дивізіональна адхократія; **9** – соціалізована дивізіональна форма; **10** – форма збагачення змісту праці; **11** – проста бюрократія; **12** – підприємницька

Рис. 2. Загальний розвиток зовнішнього середовища підприємства

На рисунку схематично зображено загальний розвиток зовнішнього середовища з метою визначення перспективності розвитку підприємства в контексті вибору планованої оргструктури, при цьому конфігурації оргструктур, а саме, чисті форми (1-5) та прості гібридні форми (6-15) представлено на загальній сфері конфігурацій організаційних структур[15].

Таким чином, здійснено зіставлення відповідності типу зовнішнього

середовища та конфігурацій оргструктур (складному та динамічному середовищу найбільше відповідає адхократична форма, складному та стабільному – професійна бюрократія, простому та динамічному – проста форма, простому та стабільному – механістична бюрократія; якщо зовнішнє середовище прагне до середньої міри складності та динамічності, рекомендується застосовувати дивізіональну форму). За необхідності розглядається використання гібридних

форм вказаних конфігурацій в усіх зазначених випадках.

На зазначеній сфері диференціальні гібридні форми розташовуються всередині, при цьому слід акцентувати увагу на існуванні безлічі зазначених структурних гібридів.

Прикладом диференціальної гібридної форми може бути конфігурація оргструктури одного з підприємств, що здійснює випуск друкованої продукції (рис.3), редакційна частина якого (стратегічний апекс, серединна лінія, допоміжний персонал) структуруються як

допоміжний персонал) структуруються як адхократія, а виробничий департамент (техноструктура та операційне ядро) – як механістична бюрократія; або конфігурація оргструктури одного з підприємств, що здійснює будівельне виробництво, де операційне ядро загалом структуроване як механістична бюрократія, допоміжний персонал являє собою адхократичну форму, стратегічний апекс, серединна лінія та техноструктура структуровані за принципом дивізіональної конфігурації.

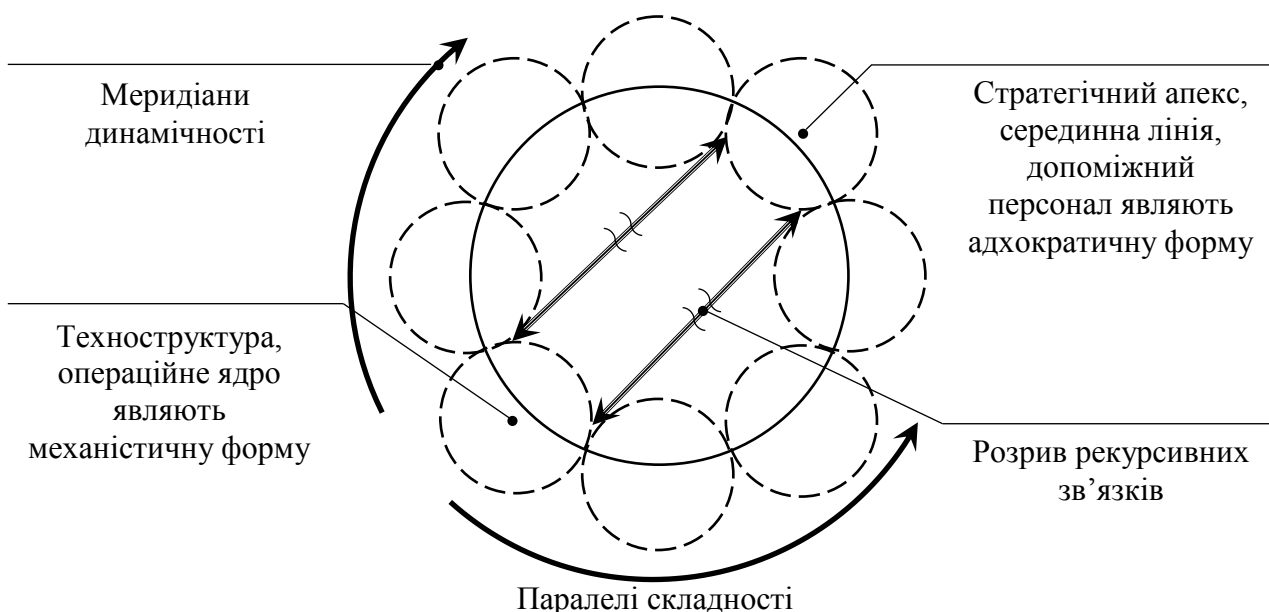

Рис 3. Приклад диференціальної гібридної форми

Проектування параметрів дизайну в диференціальних гібридних формах слід проводити як для окремих організацій (табл.1).

Відомо, що посилення складності зовнішнього середовища схиляє структуру до децентралізації, а збільшення динамічності – до її органічності. Крім того, за умови високого рівня ворожості середовища, конфігурація оргструктури прагне до стану, що відповідає простій формі. Слід підкреслити, що за наявності зазначених умов, існує ймовірність

розриву диференціальної гібридної форми за рекурсивними зв'язками. Зазначене є альтернативою переходу організації до простої конфігурації, так як при ослабленні рекурсивних зв'язків (внаслідок прагнення окремих складових частин підприємства до самостійного існування) здійснюється розрив диференціальної гібридної форми на окремі структури.

На даному етапі дослідження слід звернути увагу, що вдала побудова організаційної структури дає можливість

запропонувати стиль топ-менеджменту підприємства, враховуючи його зв'язок з типом зовнішнього середовища та організаційною структурою.

На думку одного з провідних фахівців в галузі менеджменту І.Адізеса, для гідного рівня управління організація повинна здійснювати чотири функції, що не можуть виконуватися одночасно тільки топ-менеджером підприємства:

1. Р - виробництво результатів, заради яких існує фірма і які визначають її ефективність.
2. А - адміністрування, що забезпечує продуктивність.
3. Е - підприємство, за допомогою якого відбувається управління змінами.
4. І - інтеграція, тобто об'єднання елементів організації для забезпечення її життєздатності в довгостроковій перспективі [1].

Враховуючи, що для виконання в довгостроковій перспективі РАЕІ функцій потрібна взаємодоповнююча команда (складається з раЕІ, раеІ, рАеІ, РаеІ менеджменту), яка буде працювати в атмосфері взаємної поваги та довіри при взаємовигідній співпраці в довгостроковій перспективі, необхідно розмежувати вказані стилі топ-менеджменту в залежності від типу зовнішнього середовища (заштриховані сектори, що зображені на рис.4) та організаційної структури підприємства, головні характеристики стилів вказані в таблиці 2. При цьому зазначаємо, що «інтеграція» важлива при будь-якому топ-менеджменту, тому (І,І) –менеджмент присутній при всіх його стилях (в якості домінуючого (І) або середнього значення (І) –менеджменту).

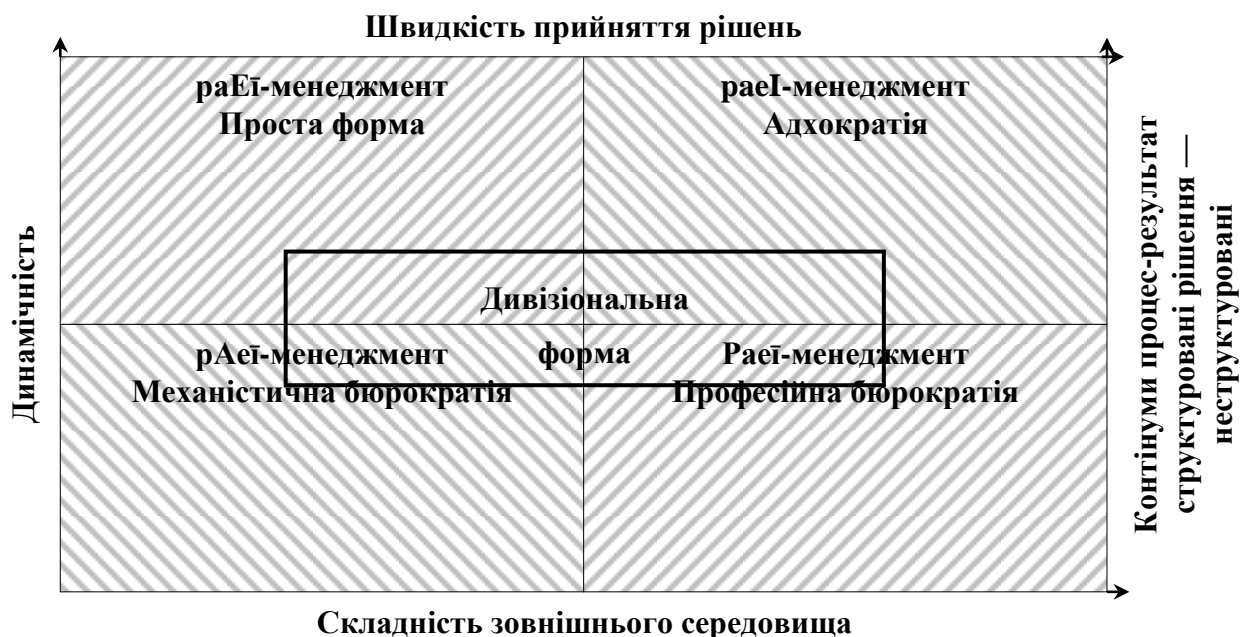

Рис. 4. Стилi топ-менеджменту

Відомо, що підприємствам, як системам, властиве прагнення до розвитку, спрямоване на підтримку стійкості за рахунок ефективних управлінських рішень. Так як головне завдання топ- менеджменту підприємства

полягає в забезпеченні оптимального поєднання всіх аспектів ефективного функціонування та розвитку підприємства, виникає необхідність у розробці комплексного підходу до управління процесом розвитку, що дозволяє

адекватно реагувати на зміни впливу факторів зовнішнього середовища (у тому числі шляхом структурної трансформації).

Доведено, що для управління процесом розвитку на підприємстві потрібне застосування комплексних підходів таких шкіл стратегічного менеджменту: конфігурації, влади,

когнітивної школи та зовнішнього середовища, що розглядають процес розвитку як трансформаційний, переговорний, ментальний та реактивний процес, не виключаючи при цьому використання підходів й інших шкіл в залежності від типу зовнішнього середовища [7] (табл.3).

Таблиця 2

Головні характеристики стилів топ-менеджменту

Вхід	Головне питання	Сутність	Вихід (перспектива)
Функції управління			
Р (результати діяльності)	Що роботи?	Задоволення потреб клієнта (місія), розроблення стандартів навичок та знань	Коротко-строкова перспектива
А (адміністрування)	Як робити?	Адміністрування, систематизація, бюджетування, впровадження планів, розроблення стандартів робочих процесів	Коротко-строкова перспектива
Е (підприємництво)	Коли та навіщо це робити?	Пряме керування та контроль організації, коли маємо справу з мінливими реаліями (зміни в зовнішньому середовищі), генерування ідей	Довго-строкова перспектива
І (інтегрування)	Хто повинен це робити?	Інтеграція та лідерство, визначення можливості системи налаштовуватися, взаємне узгодження	Довго-строкова перспектива

Таблиця 3

Підходи до формування процесу розвитку підприємства

N п/п.	Школи стратегії розвитку	Сутність підходів до формування стратегії	Зовнішнє середовище, в якому застосовуються підходи шкіл
1.	Дизайну	Процес осмислення	Просте
2.	Планування	Формальний процес	Просте та стабільне
3.	Позиціонування	Аналітичний процес	Стабільне
4.	Підприємництва	Процес передбачення	Динамічне
5.	Когнітивна	Ментальний процес	Всі типи зовнішнього середовища
6.	Навчання	Процес, що розвивається	Складне
7.	Влади	Процес переговорів	Всі типи зовнішнього середовища
8.	Культури	Колективний процес	Складне
9.	Зовнішнього середовища	Реактивний процес	Всі типи зовнішнього середовища
10.	Конфігурації	Процес трансформації	Всі типи зовнішнього середовища

Будь-який процес, у тому числі управління розвитком підприємства, має рушійні сили. Однією з таких сил є функціональний конфлікт. Головне питання полягає в управлінні безпосередньо функціональним конфліктом. Функціональний конфлікт – це конфлікт, основним критерієм якого є його вирішення при розвитку синергізму

або антагонізму змінних, при переході на новий, більш високий рівень [16].

В даній статті пропонується до використання модель управління функціональними конфліктами між членами взаємодоповнюючої команди, що здійснює управління підприємством (рис.5).

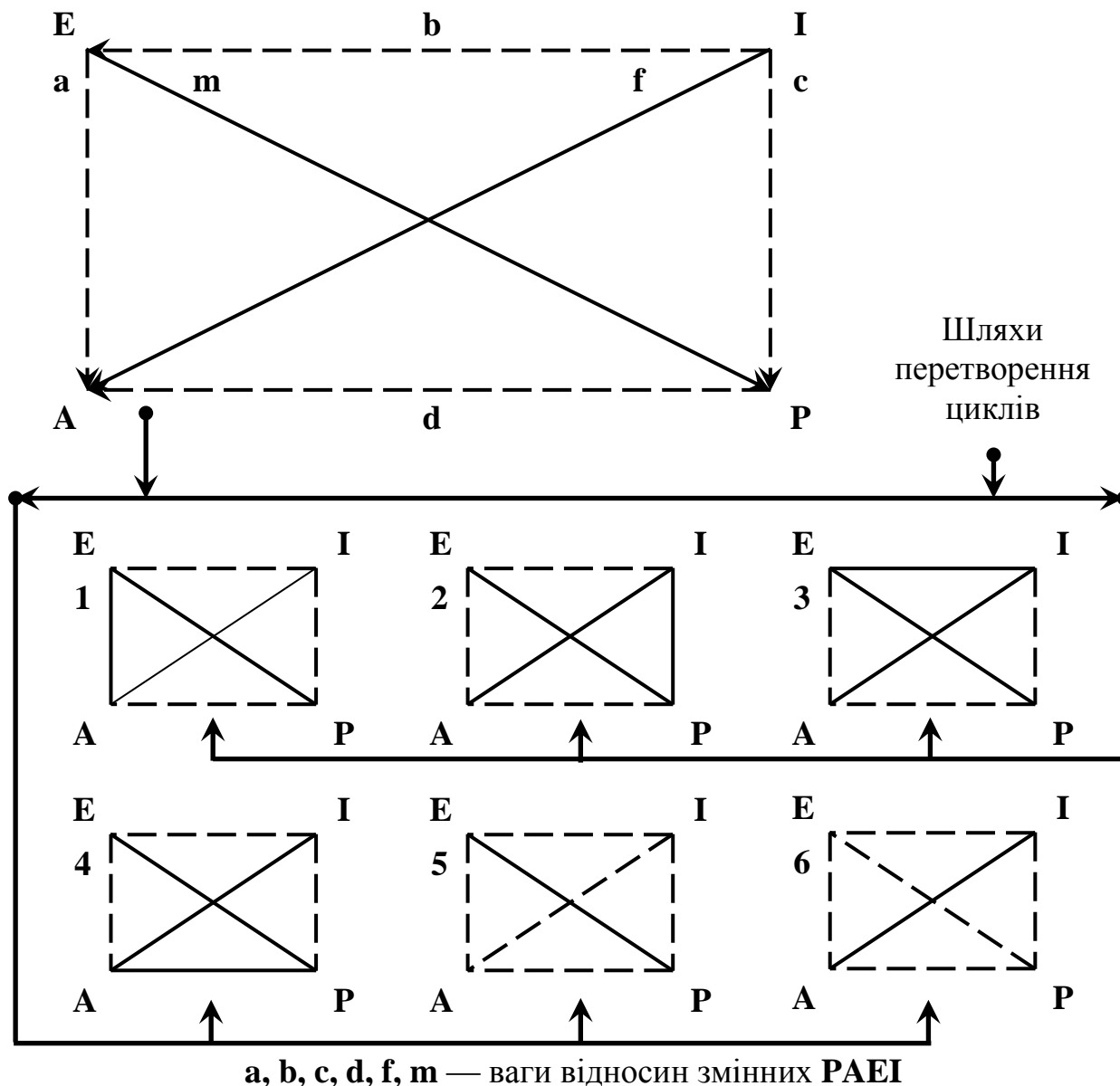

Рис. 5. Динамічні системи функціональних конфліктів

Динамічна модель (система) складається зі збалансованих і незбалансованих циклів, що є сукупністю диграфів (суцільна лінія, що відображає позитивний зв'язок, з'єднує елементи з однієї й тієї ж підмножини, а кожна негативна лінія, що позначена пунктиром, з'єднує елементи з різних підмножин). Якщо менеджмент підприємства представлений усіма PAEI функціями, то система в перспективі є безконфліктною, так як міра конфліктності системи (відношення незбалансованих циклів до загальної кількості циклів) дорівнює нулю, внаслідок того, що цикли (AEI), (EIP), (IPA), (PAE) та (AEIP) є збалансованими (мають парну кількість негативних відносин).

Але, як відомо, перетворення позитивного зворотного зв'язку між змінними в негативний, шляхом перетворення збалансованого циклу у незбалансований, чия сумарна позитивна вага достатня для інвертування позитивного відношення між базисними змінними системи на негативне (або перетворення негативного зворотного зв'язку між змінними в позитивний, шляхом перетворення збалансованого циклу у незбалансований, чия сумарна вага достатня для інвертування негативного відношення між базисними змінними системи на позитивне) відкриває можливість для утворення функціональних конфліктів (системи 1-6).

Так як для динамічної системи обов'язковою умовою є отримання енергії ззовні для змінної «входу», відбувається перетворення антагоністичної системи на антиантагоністичну, оскільки обчислення (множення) двох найсильніших коефіцієнтів зворотного зв'язку (ваги відносин змінних) може бути більшим за модулем величини коефіцієнта слабкого зв'язку (або множення двох коефіцієнтів зворотного зв'язку може бути меншим за модулем величини коефіцієнта більш сильного зв'язку). Зазначене є необхідною умовою розвитку, так як відсутність

конфліктів гарантує тільки збереження вже придбаних якостей, що рівносильно запереченню подальшого розвитку.

Повертаючись до роботи І. Адізеса «Ідеальний керівник: Чому їм не можна стати і що з цього випливає» з урахування зазначено вище, слід відповісти на питання науковця, яке не було ним вирішене, а саме: «Коли (І) - менеджмент стримує зростання (А) - менеджменту йдеться про позитивну несумісність ... Щоб (І) припинив розвиватися, (А) повинен досягти певного лімітованого значення. Але для (А) такого значення не існує. Що відбувається і чому? Не знаю» [1, с.74].

Зазначене в статті, дає можливість відповісти на питання вченого. Насправді (І) –менеджмент заснований, в першу чергу, на використанні інструментів взаємодії, що використовуються в адхократичних структурах, їх гібридних формах та інших адаптивних структурах. При цьому головними координаційними механізмами в зазначених конфігураціях оргструктур є взаємне узгодження та стандартизація випуску, а принцип групування організаційних одиниць переважно ринковий, так як (І) топ-менеджмент надає перевагу робочому потоку та йде усвідомлено на зменшення уваги до залежностей від процесу та масштабу.

Функціональній структурі, де домінує (А) топ-менеджмент (див. рис.4), не вистачає внутрішнього (органічно властивого) механізму координації робочого потоку. Це означає, що даній структурі необхідна додаткова координація. Функціональні структури прагнуть до більшої бюрократизації, їх робота зазвичай сильніше формалізована і вимагає високої ієрархії з великим числом менеджерів для координації діяльності функціональних підрозділів. Саме тому, коли (І) -менеджмент стримує зростання (А) - менеджменту йдеться про позитивну несумісність. В цьому контексті необхідно запобігти негативним наслідкам

бюрократизації (А) – менеджменту та його не сконцентрованості на кінцевому результаті.

Зазначений приклад найяскравіше вказує на взаємозалежності стилів топ-менеджменту підприємства, типів зовнішнього середовища діяльності підприємств та конфігурацій їх організаційних структур.

Таким чином: зміни у зовнішньому середовищі породжують проблеми, проблеми вимагають рішення, реалізовані рішення за закінченням певного часу з урахуванням подальших змін середовища породжують нові проблеми і нові рішення.

$$I - II - P - I' - II' - P' , (I)$$

Зовнішнє середовище є системою, при цьому сукупність впливу всіх суб'єктів визначає інтегральну зміну зовнішнього середовища.

Підприємство теж є системою, але вплив зовнішнього середовища діяльності підприємства на внутрішнє є, як правило, набагато більшим, ніж навпаки.

Так як економічний фактор впливу зовнішнього середовища на організацію є вкрай важливим, досягнення на мікрорівні економічних (в першу чергу отримання прибутку) та соціальних результатів на основі управлінських інновацій можливе за умови оптимальної алокації економічних ресурсів, у тому числі підприємництва та інформації. Зазначене визначає факт ефективного управління підприємством.

Саме тому, з метою ефективного використання економічних ресурсів менеджерам всіх рівнів управління підприємств пропонується розроблений теоретико-методичний підхід до управління процесом розвитку підприємства в контексті впливу факторів зовнішнього середовища його діяльності (зображено на рис.6).

Висновки. Розроблений теоретико-методичний підхід є інтегративним, так як

відновлює цілісність процесу на основі встановлення зв'язків між його стадіями. Зазначений підхід слід застосовувати при всіх можливих варіантах змін впливу факторів зовнішнього середовища підприємств, при будь-якому адміністративно-територіальному розташуванні, наявності різних типів техносистем, часу існування та розмірів підприємств. Розроблений підхід, на відміну від існуючих, визначає зв'язок між побудовою організаційної структури, стилем топ-менеджменту підприємства та типом зовнішнього середовища його діяльності; дозволяє використовувати запропоновану послідовність та сукупність дій як при побудові нових, так і при розвитку існуючих підприємств, що супроводжується їх переходом на якісно новий рівень, який є стадією життєвого циклу- успішне оновлення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adizes I. A New Paradigm for Management: The Ideal Executive: Why You Cannot Be One and What to Do About It. — Santa Barbara, CA: Adizes Institute, 2004. — 264 p.
2. Altinay L. The influence of organisational structure on entrepreneurial orientation and expansion performance. / L. Altinay, M. Altinay // International Journal of Contemporary Hospitality Management. - Emerald Group Publishing Limited. - 2004. - №16(6). - pp. 334-344. – Ref.: 28 names.
3. Барабанов И.В. Роль побуждающих факторов в построении системы стимулирования / И.В. Барабанов, Т.Е. Андреева, М.А. Чубукова // Коммунальное хозяйство городов. – 2007. – №75. – С. 152–157.
4. Виханский О.С. Менеджмент / О.С. Виханский, А.И. Наумов. - М.: Гардарики, 2003. - 528 с.

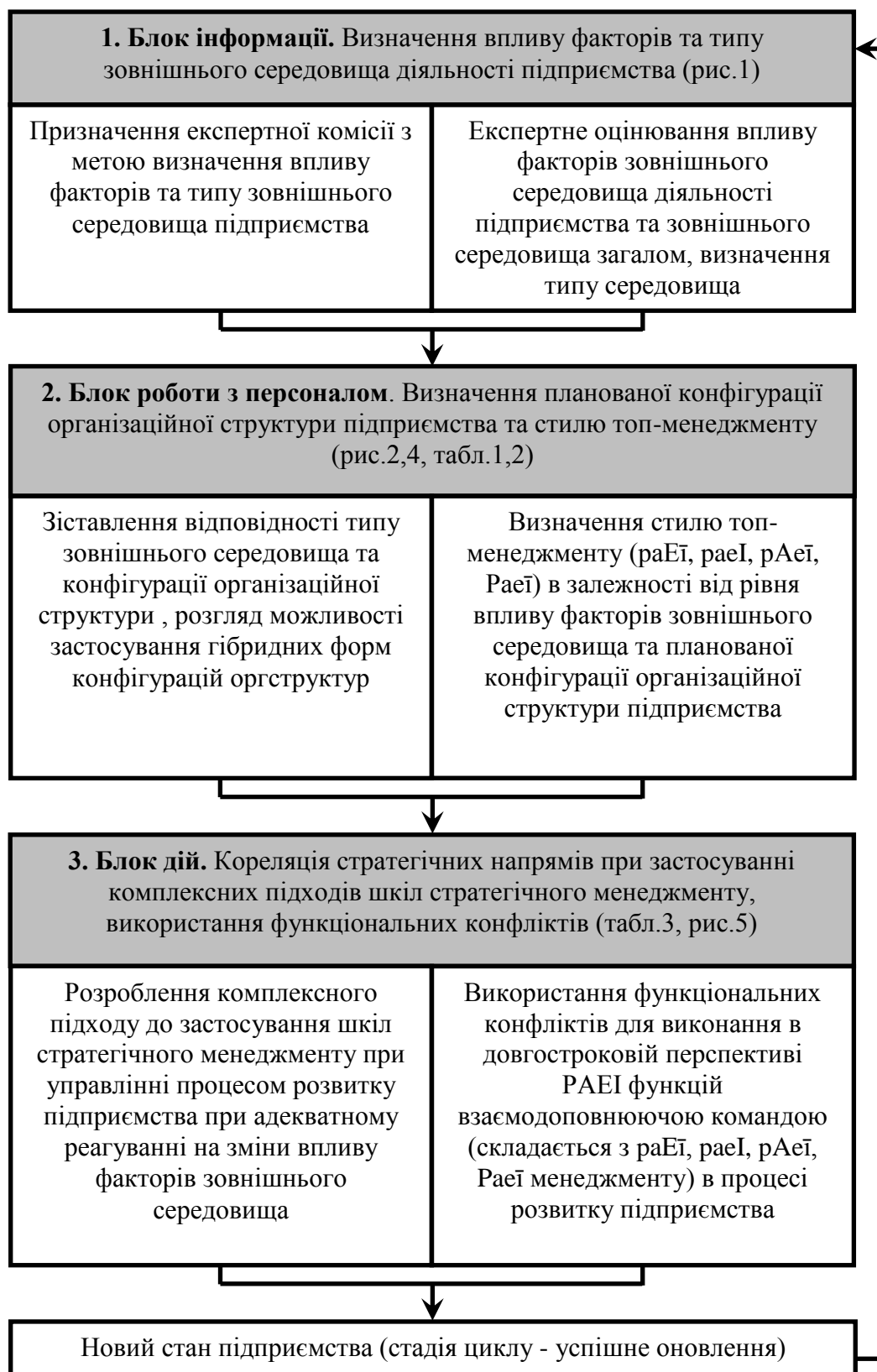

Рис. 6. Основні етапи теоретико-методичного підходу до управління процесом розвитку підприємства в контексті впливу факторів зовнішнього середовища його діяльності

5. Лапыгин Ю. Н. Бизнес-план: стратегия и тактика развития компании / Ю.Н. Лапыгин, Д. Ю. Лапыгин. - 2-е изд., испр. - М. : Издательство «Омега Л», 2009. - 350 с.
6. Мильнер Б. З. Теория организации / Б.З. Мильнер. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 480 с.
7. Mintzberg H. Strategy safari: A guided tour through the wilds of strategic management / H.Mintzberg, B. Ahlstrand, J. Lampel. — New York: Free Press, 1998 — 367 p
8. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг. - СПб.: Питер, 2011. - 512 с.
9. Ойхман Е. Г. Реинжиниринг бизнеса: Реинжиниринг организации и информационные технологии / Е.Г. Ойхман, Е.В. Попов. - М.: Финансы и статистика, 2007. - С. 44-59.
10. Попова Л.Ф. Оценка влияния факторов внешней среды предприятия на характеристики его организационной структуры [Электронный ресурс] / Л.Ф. Попова. - электрон. текст. дан. - Режим доступа: <http://ges.jvolsu.com/index.php/archive-ru/166-2012-6/upravlenie-ekonomicheskimirazvitiem-3/663-popova-l-f-otsenka-vliyaniya-faktorov-vneshnej-sredy-predpriyatiya-na-kharakteristiki-ego-organizatsionnoj-struktury>.
11. Фатхутдинов Р.А. Управленческие решения. 5-е издание, переработанное и дополненное. / Р.А. Фатхутдинов - М.: ИНФРА - М. - 2002. - 314 с.
12. Кузьмин Е.А. Неопределенность в экономике: понятия и положения / Е.А. Кузьмин // Научный журнал "Вопросы управления", - № 2 (2), - 2012. - С. 80-92.
13. Смолін І. В. Ідеології вибору методології і форми стратегії підприємства за змінюваних умов середовища / І.В. Смолін, О.Я. Дрінь // Стратегія економічного розвитку України. - № 33. - 2013. - С. 31-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2013_33_7
14. Андреева Т.Е. Основные подходы к разработке математической модели определения влияния факторов сложности и динамичности внешней среды предприятия в формате перспектив его развития [Электронный ресурс] / Т. Е. Андреева, О. А. Гетьман // Економіка. Управління. Інновації. - 2015. - Вып. 1 (13). - Режим доступу до журн. <http://www.nbuv.gov.ua/>
15. Andreeva T.E. Development of the enterprise as a transformational shift to a new level / T.E. Andreeva, O.A. Getman // Economics, management, law: problems and prospects: Collection of scientific articles. Vol. 2. - Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015. - P. 271-278.
16. Светлов В. Конфликт: модели, решения, менеджмент / В. Светлов. - СПб.: Питер, 2005 - 540 с.

УДК 336.71

ВИБІР СТРАТЕГІЇ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

*Богоявленський О. В., к.е.н., доцент,
Крамська Д. О., студентка (ХІФ КНТЕУ)*

У статті розглядається необхідність вибору стратегії банку з точки зору клієнтів банку. Посилення конкуренції, непередбачена поведінка клієнтів на ринку банківських послуг змушує банки активно впроваджувати інновації при застосовуванні класичних інструментів маркетингу, а також знаходити нові концепції та

інструменти. Це й обумовлює актуальність проведення аналізу, виявлення нових тенденцій маркетингової діяльності банків та підвищення інтересу до маркетингу з позицій банку. Дослідження проведено з використанням анкетування. У розробленій анкеті були передбачені питання, які дають можливість оцінити роботу банку загалом. Як результат, підтверджено, що проведення анкетування є дуже корисним при вирішенні впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на формування маркетингової стратегії банку. Розглянуто взаємозв'язок банку з клієнтами.

Ключові слова: маркетинг, дослідження, банківські послуги, клієнт, анкета, лояльність, стратегія, програма.

ВЫБОР СТРАТЕГИИ БАНКОВСКОГО МАРКЕТИНГА В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ

*Богоявленский О. В., к.э.н., доцент,
Крамская Д. О., студентка (ХИФ КНТЭУ)*

В статье рассматривается необходимость выбора стратегии банка с точки зрения клиентов банка. Усиление конкуренции, непредвиденное поведение клиентов на рынке банковских услуг заставляет банки активно внедрять инновации при применении классических инструментов маркетинга, а также находить новые концепции и инструменты. Это и обуславливает актуальность проведения анализа, выявления новых тенденций маркетинговой деятельности банков и повышение интереса к маркетингу с позиций банка. Исследование проведено с использованием анкетирования. В разработанной анкете были предусмотрены вопросы, позволяющие оценить работу банка в целом. Как результат, подтверждено, что проведение анкетирования является очень полезным при решении влияния как внешних, так и внутренних факторов на формирование маркетинговой стратегии банка. Рассмотрена взаимосвязь банка с клиентами.

Ключевые слова: маркетинг, исследования, банковские услуги, клиент, анкета, лояльность, стратегия, программа.

THE CHOICE OF STRATEGY OF BANK MARKETING IN CONDITIONS OF CRISIS

*Bogoyavlensky O. V., PhD, Associate Professor,
Kramskaya D. O., student
(Kharkiv Institute of Finance Kyiv National University of Trade and Economics)*

The article deals with the need to choose the strategy of the bank in terms of clients. Increased competition, unexpected behavior of customers in the banking market forces banks to actively innovate by maintaining the classical marketing tools, and to discover new concepts and tools. This determines the relevance of the analysis, identification of new trends in marketing activities of banks and increasing interest in marketing positions with the bank. The study was conducted using questionnaires. In the developed questionnaire were provided questions that make it possible to assess the performance of the bank as a whole. The results of the questionnaire processed by means of one of the office software package Microsoft Office spreadsheet Excel. As a result, confirmed that conducting a survey is very useful in

addressing the impact of both external and internal factors on the formation of the marketing strategy of the bank. Intercommunication bank customers.

Keywords: *marketing, research, banking, customer profile, loyalty, strategy, program.*

Постановка проблеми. Кризові явища, які спостерігалися в економіці та в банківській системі України зокрема, значно ослабили конкурентні позиції навіть провідних великих банків, про що свідчить їх зменшення (на 01.01.2013 р. – 182 банки, на 01.01.2015р. – 163 банки, на 01.01.2016р. – 117 банків) [1]. За таких умов важливим завданням стає відновлення ефективної діяльності банків, укріплення конкурентних позицій та відновлення довіри з боку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти банківського маркетингу розглядаються в наукових дослідженнях таких фахівців як Антонюк Д.С., Нужна С.А., Романенко О.О., Семенча І., Скворцова Є., Федірко В.В. та ін. [2,3,4,5].

Виділення невирішених проблем. І досі залишаються недостатньо розкритими окремі аспекти даної наукової проблематики, зокрема: аналіз сучасного стану маркетингової діяльності банків України та визначення маркетингових досліджень, пріоритетних для українських банків.

Метою статті є визначення та систематизація головних факторів, які впливають на вибір реальними потенційними клієнтами банків та набір комплексу банківських послуг, а також місце комплексу маркетингу у формуванні маркетингової стратегії банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення конкуренції, непередбачена поведінка клієнтів на ринку банківських послуг змушує банки активно впроваджувати інновації при застосовуванні класичних інструментів маркетингу, а також знаходити нові концепції та інструменти залучення клієнтів. Це й обумовлює актуальність проведення аналізу, виявлення нових

тенденцій маркетингової діяльності банків та підвищення інтересу до маркетингу з позицій банку.

Маркетинговий підхід в банківській діяльності передбачає першочергову орієнтацію у виборі продуктів та розвитку мережі своїх відділень не на комерційні цілі організації, а на реальні потреби клієнтів. Знання про те, як саме клієнти обирають конкретні продукти чи послуги серед аналогів, дають змогу банку пристосуватися до поведінки споживача, ефективно управляти його поведінкою та побудувати довгострокові відносини з клієнтом [2].

Для того щоб розуміти, як клієнти ставляться до банків і як це впливає на їх поведінку, було проведено дослідження щодо задоволеності клієнтів діяльністю банківських установ. Було використано метод опитування, за допомогою анкетування.

В рамках проведеного дослідження були визначені головні чинники, які впливають на довіру споживачів банківських послуг до банківської системи країни, з'ясовано фактори, що найбільш впливають на формування позитивної думки про банківську установу та з'ясовано основні проблеми і труднощі, що виникли у співпраці фізичних осіб з банками під час кризи.

Дослідження проведено з використанням анкетування. У розробленій анкеті були передбачені питання, які дають можливість оцінити роботу банку загалом. Результати анкети оброблені засобами однієї з офісних програм пакету Microsoft Office електронних таблиць Excel.

Результати дослідження. Клієнтам банків Харківської області було запропоновано відповісти на питання анкети. Опитано 150 респондентів

(фізичних осіб) у віці до 25 років (80,4%), у віці від 25-35 років (9,8%), та у віці від 35 років та старше (9,8%). За результатами відповідей був проведений аналіз. Розрахунок довірчого інтервалу (похибка) складає $\pm 3,49$.

1). Було з'ясовано, що основними мотивами вибору клієнтами конкретного банку для співпраці є розгалужена система філій і банкоматів (22,0%), широкий спектр послуг (17,1%) та якість обслуговування (14,6%). Тобто більша частина обирають банк для співпраці чи примусово (роботодавець), або через так званий територіальний чинник (близькість). Це свідчить про те, що не всі клієнти банків стали свідомими користувачами банківських послуг: такі фактори, як висока якість обслуговування, більш вигідні умови надання послуг та показники фінансової діяльності банків не є для них визначальними при виборі банку.

2). Дослідження показало, що найбільш популярними банківськими послугами є особистий поточний рахунок, для зарахування зарплати, пенсії, стипендії (75,6%), далі йде зняття готівки (53,7%), переказом грошей користується 43,9% опитуваних. Досить популярним є також депозитний рахунок – 22,0%.

В механізмі дії фінансового ринку, особливо в сфері банківських послуг, центральною є категорія довіри, оскільки недовіра населення підсилює невизначеність фінансової та економічної поведінки на ринку.

3). За результатами дослідження виявлено, що 53,7% клієнтів повністю чи скоріше довіряє банкам, 39,0% – вагаються з відповіддю та 7,3% зовсім чи скоріше не довіряють банкам.

4). Серед чинників, які на думку клієнтів, найбільш впливають на репутацію банків, називають власний досвід роботи з банком (31,7%), фінансові показники діяльності (22,0%) та відгуки клієнтів, знайомих (14,6%), тобто фактори, про які можна робити висновок

на підставі досвіду співробітництва та фактори, що сприяють впевненості клієнта в банку.

Отже, виявляється, що насправді обирають банк (у повному розумінні цього слова) лише третина клієнтів – фізичних осіб.

В ході дослідження було розглянуто вплив кризи на фінансову поведінку населення. Під час кризи 63,4% клієнтів чи їх родин не стикалася з проблемними ситуаціями, у 19,5% споживачів банк ліквідували, а кошти не були виплачені, у 12,2% клієнтів банк обіцяв одні процентні ставки за депозитом, але виплатив менші і у 7,3% клієнтів банк не повертає кошти на депозиті і вимагає продовжити дію договору.

Незалежно від того, чи стикалися клієнти з труднощами, рівень їх довіри банкам є переважно низьким, що обумовлено загальною фінансовою панікою, неефективною політикою держави, негативною інформацією у ЗМІ про банки в Україні, навіть у тих клієнтів, які не мали труднощів.

Саме тому, 36,6 % клієнтів та їх родини не тримають свої заощадження в банку, 31,7 % тримає незначну частину в банку, 22,0 % тримає половину заощаджень в банку та лише 9,8 % клієнтів тримає більшу половину заощаджень в банку.

Серед причин занепокоєння щодо збереження вкладів у банку є політична та економічна нестабільність в країні (31,7%) та девальвація гривні, інфляція (19,5%), тобто причини, які прямо не стосуються банківської сфери. У 43,9% опитуваних взагалі не має вкладів у банку.

Для збереження своїх вкладів, 31,7% клієнтів не вживали ніяких заходів, 36,6% – знімали гроші з банківських рахунків, 19,5% – зберігали гроші в іноземній валюті.

Перш ніж приступити до розгляду проблеми розробки основних стратегічних напрямів, важливо визначити основу, на

якій банк буде розвивати конкурентоспроможність і забезпечувати ефективність своєї діяльності.

Визначення маркетингової стратегії банку обумовлене наступними факторами:

- 1) у чому полягає його конкурентна перевага;
- 2) яке бачення майбутнього банку у подальших планах його власників та керівництва;
- 3) яке місце займають клієнти в його діяльності;
- 4) на які сегменти цільового ринку вона розрахована;

5) які існують ресурси для її виконання.

Цілями розвитку банку є зменшення чутливості банку до зовнішніх потрясінь із метою запобігання системній кризі, посилення надійності та фінансової стійкості банку. Також розвиток широкого спектру послуг банку та підвищення рівня привабливості банку для клієнтів.

Процес стратегічних цілей маркетингової діяльності банку розглянемо на рис. 1.

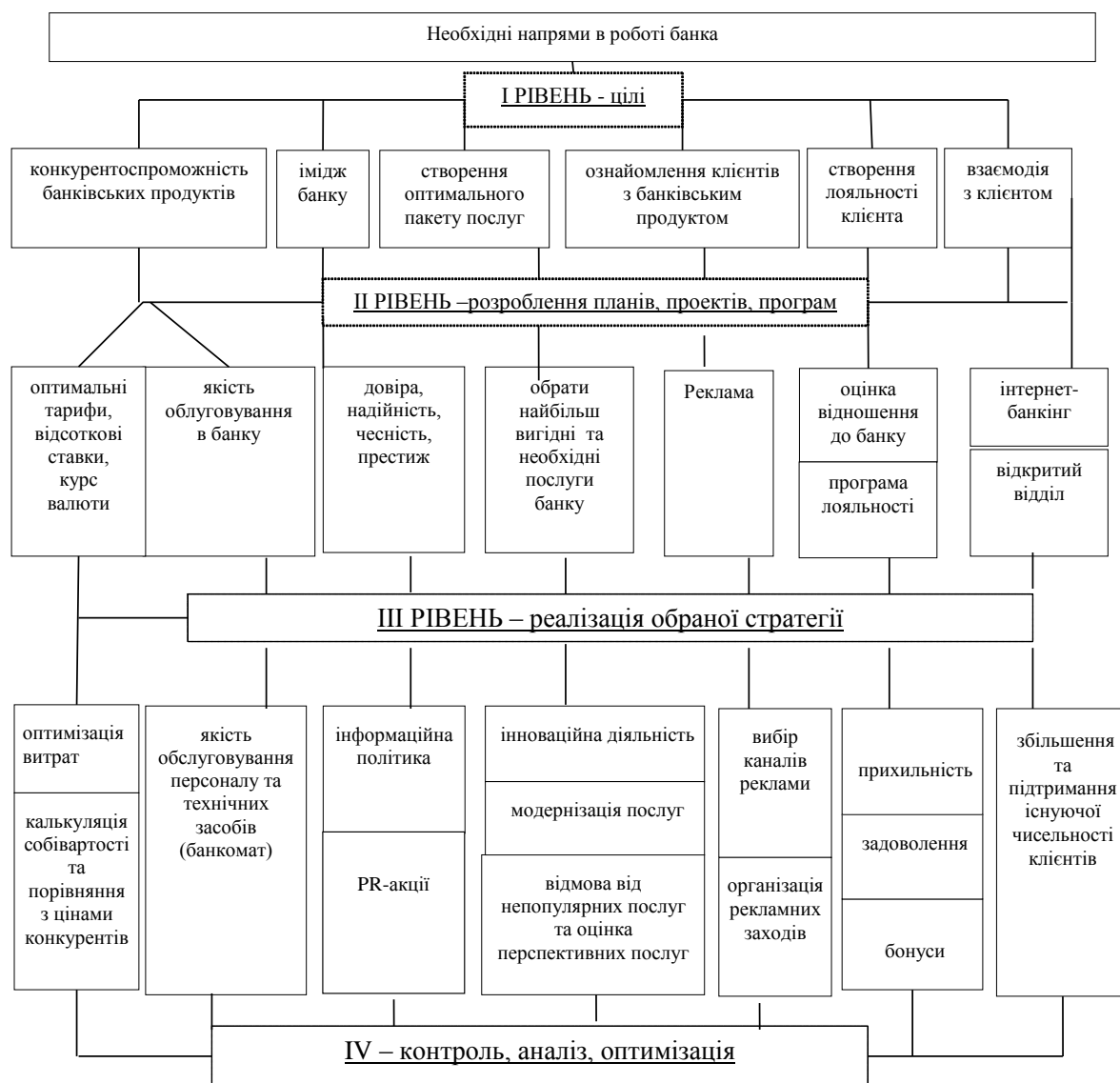

Рис.1. Процес стратегічних цілей маркетингової діяльності банку
Джерело: [авторська розробка].

Тому, без правильно поставлених цілей складно написати ефективну стратегію управління лояльністю, затвердити працюючу маркетингову політику і реалізовувати маркетинговий план просування продукту.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що маркетингова стратегія є найважливішою умовою планування усіх, без винятку, дій банку на ринку та реалізації заходів щодо управління всією маркетинговою діяльністю.

В умовах конкурентного ринкового середовища, коли клієнт має доступ до значної кількості дуже схожих за ціновими та іншими характеристиками банківських продуктів різних фінансово-кредитних установ, саме ефективно сформований клієнтоорієнтований підхід дає довгострокову стабільність, що в свою чергу надає бажану довіру, передбачає беззбиткову діяльність та можливість стабільного росту. Лише за таких умов банк має ряд переваг. Тому банкам необхідно здійснювати роботу за такими основними напрямками:

- 1) розширення та диверсифікація клієнтської бази;
- 2) орієнтація на максимальне задоволення потреб клієнтів за рахунок найбільш повного використання конкурентних переваг и можливостей банку;
- 3) підвищення ефективної взаємодії з клієнтами з метою забезпечення рентабельності банку в цілому.

Тому, на нашу думку, анкетування є дуже корисним. Такі анкети бажано розміщувати на сайтах банку, щоб користувачі сайту та клієнти банку могли не тільки спілкуватися засобами телефонного зв'язку, але й отримувати консультацію та вносити свої пропозиції або брати активну участь у розробці та застосуванні новинок банку. Це дасть змогу швидше реагувати на скарги та негативні відгуки про устанovu з боку клієнтів.

Також одним із ефективних маркетингових інструментів сучасного

комерційного банку є правильний підхід до дизайну своїх відділень.

Нестандартний та яскравий дизайн відділення є додатковим рекламним каналом для приваблення клієнтів, що дає можливість у майбутньому скоротити витрати на рекламу.

Нові зони відділення, такі як зона відпочинку, дитячих розваг, масових заходів, продажу супутніх товарів, допомагають сформувати навколо відділень прихильників банківського бренду та будуть сприятиме розвитку використання маркетингових досліджень в політиці банку.

Усі вищезазначені заходи, сприятимуть формуванню маркетингової стратегії банку. На даний момент вона є клієнтоорієнтованою, але все ще вимагає вдосконалення.

Подальше вивчення фінансової поведінки клієнтів потребує проведення постійних моніторингових опитувань.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
2. Романенко О.О., Антонюк Д.С. «Young Scientist»: Банківський маркетинг і маркетингова стратегія / О.О. Романенко, Д.С. Антонюк. – № 11(26), 2015. – С.6-10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/11/103.pdf>
3. Семенча І., Скворцова Є. Маркетинговий підхід банку до управління взаємовідносинами з клієнтами / І.Семенча, Є. Скворцова. Економічний аналіз. Випуск 10, частина 3, 2012. – С. 94-97.
4. Нужна С.А. Вибір стратегії маркетингу банку за результатами анкетування клієнтів / С.А. Нужна. Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Том 19. – № 1. – Тернопіль: «Видавничо-

поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. – С. 155-161.

5. Федірко В.В. Управління лояльністю клієнта як основний елемент маркетингової клієнтоорієнтованої стратегії банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.confcontact.com/2007apr/EK2_fedir.php

6. Широкова М.С. Дослідження економічної поведінки споживачів банківських послуг в умовах фінансової кризи. – Вісник Харківського

національного університету ім. В.Н. Каразіна, №941, 2011. – С.177-180.

7. Davis J. (2005). Magic Numbers for Consumer Marketing. John Wiley & Sons (Asia) Pte Ltd., pp. 23–30

8. Dewsnap B. and Hart C. (2004). Category management: a new approach for fashion marketing? European Journal of Marketing, Vol. 38, №7, pp. 809–834

9. Homburg C., Klarmann M., Schmitt J. (2010). «Brand awareness in business markets: when is it related to firm performance?» International Journal of Research Marketing, Vol. 27, pp. 201–212.

УДК 339.138

ПУТИ ЭФФЕКТИВНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ МЕЖДУНАРОДНОГО МАРКЕТИНГА НА ПРИМЕРЕ УКРАИНСКИХ КОМПАНИЙ

Листровая Е. С., к.т.н., доцент,

Шатравка Е. А., к.э.н., доцент,

Матвиенко Е. А., ассистент, (НАУ им. Н.Е. Жуковского «ХАИ»)

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты международного маркетинга, исследованы основные проблемы и пути функционирования предприятий в условиях глобализации и интернационализации экономики. Предприятия при выходе на мировой рынок попадают в условия жесткой конкурентной борьбы. С целью формирования устойчивого конкурентного преимущества предприятиям необходимо сосредотачивать внимание на состоянии маркетинговой деятельности. Важным является понимание эффективных путей реализации международного маркетинга.

Ключевые слова: международный маркетинг, мировой рынок, проблемы международной маркетинговой деятельности, пути эффективной реализации международного маркетинга.

ШЛЯХИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лістрова О. С., к.т.н., доцент,

Шатравка О. О., к.е.н., доцент,

Матвієнко О. О., асистент, (НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»)

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти міжнародного маркетингу, досліджено основні проблеми та шляхи функціонування підприємств в умовах глобалізації та інтернаціоналізації економіки. Підприємства при виході на

світовий ринок потрапляють в умови жорсткої конкурентної боротьби. З метою формування стійкої конкурентної переваги підприємствам необхідно зосереджувати увагу на стані маркетингової діяльності. Важливим є розуміння ефективних шляхів реалізації міжнародного маркетингу.

Ключові слова: міжнародний маркетинг, світовий ринок, проблеми міжнародної маркетингової діяльності, шляхи ефективної реалізації міжнародного маркетингу.

THE WAYS OF EFFECTIVE INTERNATIONAL MARKETING IMPLEMENTATION BY UKRAINIAN COMPANIES

*Listrova O. S., Candidate of Technical Sciences, associate professor,
Shatravka O. O., Candidate of Economic Sciences, associate professor,
Matviienko O. O., assistant (National Aerospace University named after
N.Ye. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute")*

The article deals with the theoretical and practical aspects of international marketing. The main problems and ways of the enterprises functioning in the conditions of globalization and internationalization of the economy were analyzed. In case of entering the global market companies face to fierce competition. In order to generate a sustainable competitive advantage, enterprises need to focus on the state of marketing activities. It is important to understand effective ways of implementing international marketing. In the present conditions entering the foreign markets is exacerbated by the number of issues: enhanced competition; increased risks compared with the activity on a national scale; increased demands on product quality; increasing dependence of the product promotion success on the depth of understanding of the foreign market. Giving due to the research of these issues, it should be noted that in the literature are not lighted and systematized the most perspective ways of effective international marketing implementation. The presented examples of the successful entry into the western markets Ukrainian companies demonstrate that the non-standard business steps, creative and flexible use of marketing methods provides the most effective results.

Keywords: international marketing, international market, problems of international marketing activities, ways of effective international marketing implementation.

Постановка проблемы и ее связь с научными и практическими задачами. На сегодняшний день в условиях глобализации мировой экономики функционирование предприятий перестает быть ограничено национальными границами рынков сбыта, у компаний появляются перспективы и возможности выхода на международный рынок. Глобализация, сопровождаемая интеграционными процессами, неуклонно приводит к усилению конкурентной борьбы на всех видах рынков и обуславливает необходимость формирования устойчивого конкурентного преимущества предприятий.

В складывающихся условиях, в связи с меняющимся характером мирового рынка международный маркетинг приобретает всевозрастающее значение. Актуальными остаются вопросы эффективного обеспечения международного маркетинга.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованиям ключевых проблем международного маркетинга посвящены труды таких ученых, как Т. М. Циганкова [1], Т.И. Будаева [2], А.М., Лупенко [3], В.П. Онищенко [4], В. М. Варварук [5], О.С. Плотников, М.И. Афанасьев, Ф. Котлер [6], П.Ф. Друкер и другие.

Выделение нерешенных частей общей проблемы, которым посвящается статья: Отдавая должное научным исследованиям названных ученых, следует отметить, что в отечественной литературе недостаточно освещены и систематизированы наиболее перспективные пути эффективной реализации международного маркетинга.

Целью статьи является обобщение, углубление и развитие концептуальных основ международного маркетинга в современных условиях функционирования рынка.

Изложение основного материала исследования. Развитие международного маркетинга в управлении внешнеэкономической деятельностью – существенный фактор повышения эффективности хозяйственной деятельности как на уровне отдельных предпринимательских структур, так и в масштабах всей страны.

В сфере международного маркетинга существует ряд проблем, поэтому особенно ценен успешный опыт их преодоления. Основные проблемы международного маркетинга представлены на рисунке 1.

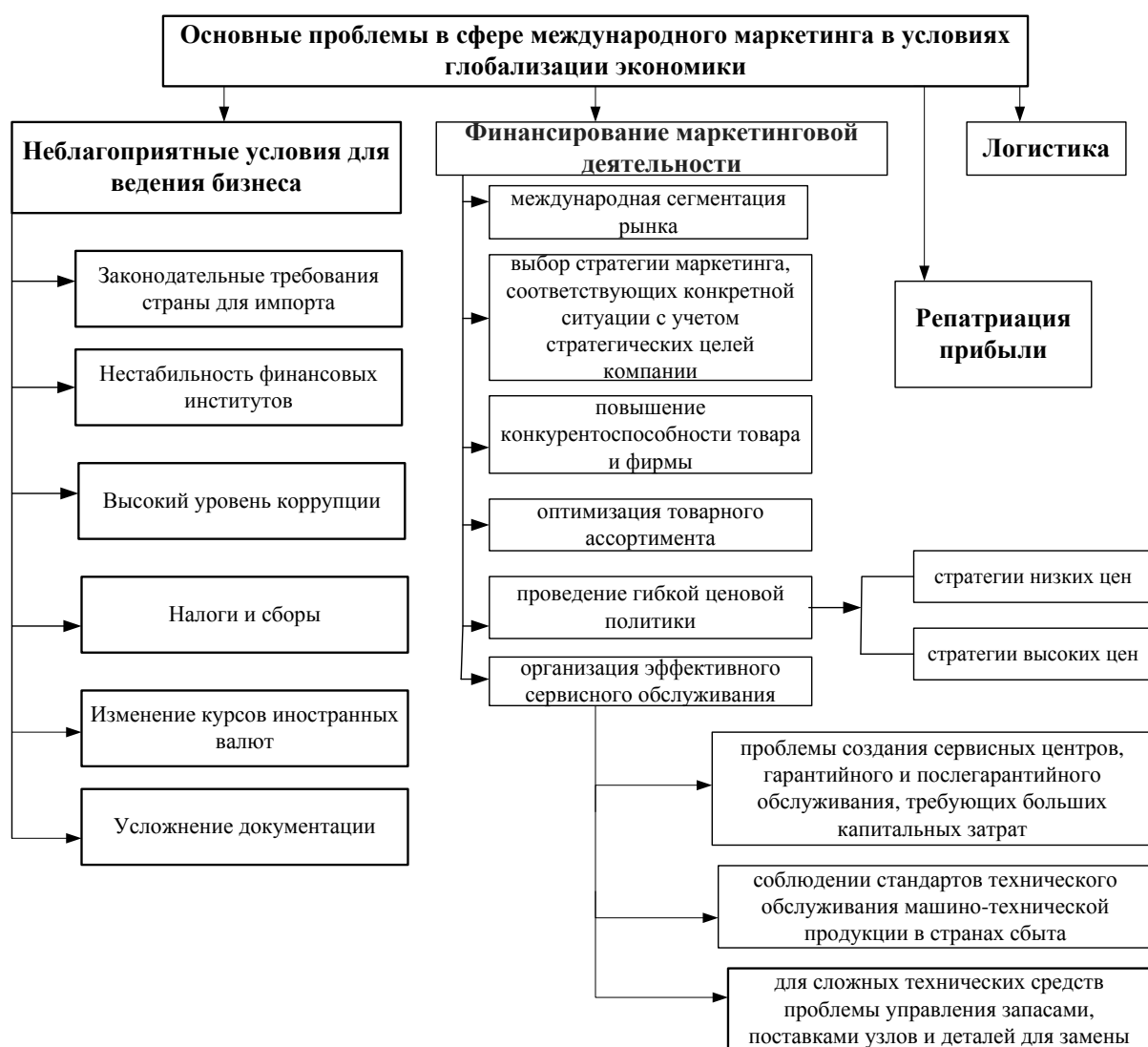

Рис.1. Основные проблемы в сфере международного маркетинга в условиях глобализации экономики

Основными путями преодоления данных проблем могут стать следующие [7]:

1. Лицензирование. Это вид сотрудничества, при котором компания в одной стране передает право компании в другой стране использовать свои уникальные процессы производства, патенты, товарные знаки, технологические достижения и другие ценные навыки за вознаграждение, которое устанавливается в рамках договора. Однако, существует большая вероятность того, что после передачи всех своих секретов, появиться новый конкурент.

2. Франчайзинг. Франчайзинг – это способ организации бизнеса, при котором компания-владелец (франчайзер) передает независимому бизнесмену или компании (франчайзи) право на продажу товаров и услуг этой компании в обмен на обязательство франчайзи продавать эти товары или услуги:

- с соблюдением определенных качественных характеристик;
- с применением обусловленных технологий;
- по разработанной схеме;
- в четко установленном месте;
- под определенным товарным знаком.

Хрестоматийными примерами такого пути осуществления международной деятельности являются компании McDonalds и KFC.

3. Контрактное производство. Контрактное производство предполагает передачу производства компании на местном рынке, и сохранение остальных функций (маркетинг, продажи, дистрибуция) за головной компанией.

4. Совместное предприятие. Совместные предприятия – отдельные компании, созданные двумя или большим количеством предприятий, в которых разделена степень ответственности и рисков между собственниками.

5. Нестандартные бизнес шаги. Успешный маркетинг.

Обзор успешного опыта преодоления проблем при выходе на международный рынок выполнен на примере Украинских компаний [8].

Пример успешного выхода на международный рынок продемонстрировала украинская компания «Львівська майстерня шоколаду», которая вышла на рынок Польши под новыми названиями, адаптированными к местным условиям: «Краковская мастерская шоколада», «Варшавская мастерская шоколада». В дальнейшем компания собирается выходить на рынок Чехии только уже на условиях франчайзинга.

Еще один успешный опыт выхода на международный рынок продемонстрировала украинская компания «Экспресс стрижка». Данная компания также успешно работает на условиях франчайзинга на рынке Польши.

Компания Galicia (входит в компанию ТБ Фрут) – производитель соков прямого отжима, разрушает стереотипы о том, что украинские компании могут конкурировать с иностранными только в низком ценовом сегменте. С прошлого года компания начала экспорт своей продукции в Польшу, а по итогам нынешнего года планирует, что продажи в этой стране достигнут 22-23%. Компания Galicia поставляла на польский рынок продукцию по цене выше средней в стеклянной таре. Решение выхода на рынок премиум сегмента было принято на основании подробного исследования рынка. Маркетинговый анализ показал, что в нише премиум-продуктов конкуренция гораздо слабее. Например, в этой нише успешно работает польская компания Krakowski Kredens, хотя для них соки – лишь небольшая часть выпускаемой продукции. Таким образом, в премиум-сегменте компания в основном будет конкурировать с другими импортерами, а не с местными компаниями, что является более разрешимой задачей.

На сегодняшний день у Galicia есть соглашения о продаже в десяти торговых сетях в таких регионах как Познань, Варшава, Вроцлав и Гданьск. Общая стратегия выхода на Польский рынок у компании была следующая: параллельно заключались контракты с небольшими сетями и делались попытки заключить контракты с национальными сетями супермаркетов. Работа с небольшими сетями не приносила существенной прибыли, но способствовала укреплению имиджа компании, что в итоге принесло крупные контракты с национальными сетями супермаркетов.

Так же компании помогло преодолеть проблемы выхода на польский рынок активное использование местных специалистов. Работая самостоятельно, без поддержки крупных торговых сетей, украинские производители должны самостоятельно следовать всем иностранным правилам, например – в сфере маркировки продукции, где нормы существенно отличаются от привычных украинских. Однако не менее важно, что часто для увеличения продаж стоит нанимать специалистов, лучше понимающих местный рынок.

Одним из интереснейших примеров выхода на европейский рынок стала компания «ГАЛС ЛТД», находящаяся в Черновицкой области Украины. Компания выбрала очень узкий сектор рынка – рынок европейской органической продукции. Компания поставляет в страны Европейского Союза (ЕС) натуральный березовый сок. Регион Буковина, в следствии отсутствия промышленности, идеально удовлетворяет экологические нормы ЕС по производству органических продуктов. На данный момент компания успешно работает в элитном сегменте, где цены в среднем на 30% выше обычных аналогов. Интересен тот факт, что компания начинала свой выход на рынок ЕС еще не имея сертификата производителя органической продукции.

Удачный старт на международный рынок компании «ГАЛС ЛТД» помогла сделать программа ЕС SEED, поддерживающая выход украинских компаний на рынок ЕС. По этой программе компании «ГАЛС ЛТД» была предоставлена консультационная поддержка и оплачено участие в Берлинской выставке. Руководитель компании советует украинским предпринимателям очень тщательно находить свободные ниши, где слабая конкуренция, чтобы не составлять конкуренцию местным производителям. Немаловажным фактором успеха для компании стал тот факт, что на экспорт в ЕС органической продукции установлены нулевые ставки и не распространяется квотирование.

Еще один интересный пример выхода крупной украинской компании на международный рынок продемонстрировало харьковское предприятие «Фактор-Друк». Особенно это было не просто сделать в условиях того, что печатный рынок стран ЕС сокращает свой рост из-за вытеснения печатной продукции электронной. Компания начала выход на новый рынок с участия в выставке во Франкфурте, где получила первые заказы. Залогом такого успеха стало детальная подготовка к выставке. Все встречи с потенциальными клиентами были заранее оговорены. Потенциальным заказчикам была заранее передана подробнейшая информация о компании и о ее продукции. Здесь очень важен предыдущий опыт работы с другими организациями и, особенно с организациями из стран ЕС.

Важным при выходе на международный рынок является наличие хорошего англоязычного сайта, который регулярно обновляется. Необходимо быть готовым к неофициальному аудиту. Для европейских покупателей разница даже в 8-10% может стать решающей, чтобы принять решение в пользу украинской компании.

Значительные успехи на европейском рынке продемонстрировала еще одна харьковская компания «Борика», производитель аксессуаров для катеров и лодок. Компания разработала новые универсальные узлы крепления, которые по функциональным характеристикам и стоимости превосходили европейские. Чтобы завоевать доверие европейских покупателей, компания начала свои первые шаги с участия в европейских выставках, позднее более подробно проанализировав рынок, сделала свою продукцию более привлекательной (пластиковые боксы, дизайн этикеток, понятные схемы крепления), также был изменен ассортимент продукции. Как результат в 2014 году доля продаж в страны ЕС составила 10%, а в 2016 году уже 30%.

Еще один путь для успешного выхода на рынки ЕС – сотрудничество с европейскими компаниями. Пример такого сотрудничества для «Борика» – итальянская компания «Armor-X», выпускающая водостойкие чехлы для смартфонов и планшетов. Суть сотрудничества во взаимной рекламе дополняющей продукцию.

Львовская компания «Ярыч», производящая кондитерские изделия выбрала нестандартный подход для выхода на рынок ЕС. Компания пожертвовала своей торговой маркой и будет продаваться на польском дочернем предприятии французской сети Carrefour под торговым брендом сети. Для выхода на рынок Польши компании пришлось тщательно исследовать вкусовые пристрастия населения, которые оказались отличными от украинских. Сейчас компания готовится занять узкую нишу кондитерского рынка замороженных тортов, которые все больше пользуются популярностью у европейцев, так как не содержат консервантов.

Компания «Eurogold», находящаяся в Житомире занимается производством гладильных досок и стремянок, так же

успешно реализовала себя на европейском рынке. Успех выхода на рынок ЕС заключается, в первую очередь, в подробном маркетинговом исследовании национальных особенностей потребительских предпочтений. Покупатели из Италии и Франции предпочитают очень большие – широкие и длинные доски. Но ни в Украине, ни в Германии данная продукция не будет пользоваться спросом, так как потребители отдадут предпочтение доскам среднего и малого размера. Еще одним фактором успеха послужил тот факт, что к украинской продукции на европейском рынке больше доверия, чем к китайской. Кроме того, украинскому производителю, с точки зрения логистики, гораздо легче конкурировать на европейском рынке в сравнении с Китаем и Турцией.

На основании выявленного в ходе маркетинговых исследований неудовлетворенного спроса на доски для серфинга, компания планирует занять новую для себя нишу на европейском рынке. Маркетинговые исследования показали, что большинство досок для серфинга делается в Таиланде, что означает большие транспортные расходы.

Вывод. Таким образом, в современных условиях при выходе компаний на внешний рынок обостряется ряд проблем: усиливается конкуренция; увеличиваются риски по сравнению с деятельностью в национальных масштабах; повышаются требования к качеству продукции; возрастает зависимость успешности продвижения товара от глубины понимания особенностей зарубежного рынка.

Рассмотренные в работе примеры успешного выхода на западные рынки украинских компаний демонстрируют, что нестандартные бизнес шаги, творческий подход, а также гибкое использование маркетинговых методов дают наиболее эффективный результат. В то же время, специфика любого международного маркетинга не отменяет принципов

національного. На зарубіжних ринках для реалізації стратегії, компанії следует применять и стандартные подходы, среди которых формулировка маркетинговых задач и цели выхода на международный уровень, анализ специфики среды, выбор целевой аудитории, обеспечение правильного позиционирование продукции и выбор наиболее эффективного способа продвижения, а также контроль за реализацией маркетинговой деятельности.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Циганкова Т. М. Міжнародний маркетинг: навч. посібник / Т. Н. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2008. – 120 с.
2. Будаева Т.И. Проблемы и перспективы развития международного маркетинга в Украине // Міжнародна науково-практична інтернет-конференція викладачів, аспірантів і студентів. - Донецьк. – 2011. – 24-25 листопада. – С. 13-14.
3. Лупенко А.М. Розвиток міжнародного маркетингу під впливом сучасних євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / А.М. Лупенко – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/212/knp212_43-46.pdf - Название с экрана.
4. Онищенко В.П. Особливості міжнародного маркетингу XXI століття // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №3-4. – С. 4-12
5. Варварук В. М. Становлення міжнародного маркетингу [Електронний ресурс] / В. М. Варварук – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=57971> - Название с экрана.
6. Котлер Ф. Маркетинг у третьому тисячолітті / Ф. Котлер. – М. : АСТ, 2000. – 456 с.
7. Довженко Г. В., Шуниборова А. И. Стратегии выхода предприятий на внешние рынки / Г. В. Довженко, А. И. Шуниборова // THESAURUS. – № 1. – 2015. – С. 61-14.
8. Европейская правда [Електронний ресурс] / Европейская правда – Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua> - Название с экрана.

УДК 336:77

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

*Масалигіна В. В., к.е.н., доцент,
Деркач А. А., магістр (УкрДУЗТ)*

У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку; визначено, що дослідження проблеми організації управління кредитним портфелем комерційного банку з позицій реальної практики є необхідним для підвищення ефективності банківської діяльності. Зроблено висновок, що управління кредитним портфелем комерційного банку являє собою процес реалізації управлінського впливу керуючої підсистеми банку (кредитний та юридичний департамент, служба безпеки, управління ризик-менеджменту) на керовану підсистему (кредитний портфель) з метою максимізації прибутку, підтримання ліквідності та мінімізації ризиків кредитної діяльності з використання загальних і

© Масалигіна В.В.,
Деркач А.А.

Вісник економіки транспорту і промисловості № 56, 2016

специфічних методів управління та дотриманням принципів управління. Ефективність управління кредитним портфелем комерційного банку при застосуванні запропонованої моделі може бути визначена двома шляхами. Перший – це співвідношення таких параметрів як: рівень резервів під нестандартну заборгованість, обсяг кредитування, середня процентна ставка за наданими кредитами та ставка без ризику. Другий – орієнтація на отриманий прибуток (абсолютний показник) чи на відношення прибутку до певної величини (відносний показник).

Ключові слова: кредитний портфель, комерційний банк, управління кредитним портфелем, ефективність управління, прибуток комерційного банку

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

*Масалыгина В. В., к.э.н., доцент,
Деркач А. А., магистр (УкрГУЖТ)*

В статье рассмотрены теоретико-методологические подходы к управлению кредитным портфелем коммерческого банка; определено, что исследование проблемы организации управления кредитным портфелем коммерческого банка с позиций реальной практики является необходимым для повышения эффективности банковской деятельности. Сделан вывод, что управление кредитным портфелем коммерческого банка представляет собой процесс реализации управленческого воздействия управляющей подсистемы банка (кредитный и юридический департамент, служба безопасности, управление риск-менеджмента) на управляемую подсистему (кредитный портфель) с целью максимизации прибыли, поддержания ликвидности и минимизации рисков кредитной деятельности с использованием общих и специфических методов управления и соблюдением принципов управления. Эффективность управления кредитным портфелем коммерческого банка при применении предложенной модели может быть определена двумя путями. Первый – это соотношение таких параметров как: уровень резервов под нестандартную задолженность, объем кредитования, средняя процентная ставка по предоставленным кредитам и ставка без риска. Второй – ориентация на полученную прибыль (абсолютный показатель) или на отношение прибыли до определенной величины (относительный показатель).

Ключевые слова: кредитный портфель, коммерческий банк, управление кредитным портфелем, эффективность управления, прибыль коммерческого банка

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF CREDIT PORTFOLIO OF COMMERCIAL BANKS

*Masalygina V. V., Ph.D., associate Professor,
Derkach A. A., master (UkrSURT)*

The article considers theoretic-methodological approaches to the management of a credit portfolio of a commercial Bank; it is determined that the study of problems of

organization of management of credit portfolio of commercial banks from the standpoint of actual practice is necessary to improve the efficiency of banking activities. It is concluded that the management of credit portfolio of commercial banks is the process by which management actions the management subsystem of the Bank (credit and legal Department, security management, risk management) to a controlled subsystem (credit portfolio) to maximize profit, maintain liquidity and minimize the risk of credit activities with the use of General and specific governance and compliance management principles. The efficiency of management of credit portfolio of commercial banks in the application of the proposed model can be defined in two ways. The first is the ratio of such parameters as: the level of reserves under non-standard debt, the volume of lending, average interest rate on loans and the risk free bet. Second – focus on the profit (absolute value) or the ratio of profits to a certain size (relative measure).

Keywords: *loan portfolio, commercial Bank, loan portfolio management, management effectiveness, profits of the commercial Bank*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Ринкові відносини в економіці на сучасному етапі глобалізації всіх сфер життя характеризуються певним станом невизначеності. При цьому, що особливо характерно для України, тяжкість економіко-політичної ситуації та наростання кризових явищ у реальному секторі економіки спричиняє різке погіршення його конкурентоспроможності. У таких умовах значну роль у стимулюванні економічного зростання могла б відіграти банківська система шляхом активізації кредитних вкладень комерційних банків. Проте низький рівень кредитоспроможності більшості позичальників ставить велике питання у можливості повергнення комерційним банкам кредитних ресурсів. Саме тому кредитування як один з основних видів діяльності комерційних банків потребує розробки та впровадження сучасних методів управління кредитним портфелем.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження сутності управління кредитним портфелем комерційного банку започатковано у працях багатьох науковців. На нашу думку, серед них необхідно виокремити праці так науковців, як: Т. Андрушків [1], Ю. Бугель [2-3], В. Коваленко [6], Є. Рясних, А. Пономарьов, М. Микитин

[8], І. Семенча, А. Ткачова [9], Ю. Серик [10] та ін. У загальному сенсі дослідження науковців стосуються визначення сутності управління кредитним портфелем комерційного банку, його еволюції та проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, слід зазначити, що на сьогодні кредитування є чи не одним реальним шляхом фінансування діяльності реального сектора економіки. Тривала економічна криза, ведення бойових дій на сході країни, втрата Криму та розрив сталих економіко-виробничих зв'язків майже виснажили власні ресурси промисловості, спричинивши втрату значної частини прибутку більшості функціонуючих підприємств, а деякі підприємства взагалі заставивши працювати зі збитком.

У таких умовах банківська система повинна мати ефективну систему управління власним кредитним портфелем. Проте, як показав проведений аналіз, у науковій літературі відсутній єдиний підхід до управління кредитним портфелем комерційного банку у сьогоdnішніх умовах його функціонування.

Формування цілей статті. Саме тому метою статті є систематизація підходів до управління кредитним портфелем комерційного банку та

розробка моделі управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблеми організації управління кредитним портфелем комерційного банку з позицій реальної практики є необхідним для підвищення ефективності банківської діяльності. На думку більшості вчених, кредитний портфель комерційного банку виступає одним із найвагоміших компонентів у структурі відсоткових доходів і, у той же час, розглядається як один з найризикованіших напрямків банківської діяльності.

У дослідження І. Семенчи й А. Ткачової виокремлено три підходи до визначення сутності кредитного портфеля:

- згідно першого підходу кредитний портфель комерційного банку розглядається як сукупність виданих позичок, тим самим враховується лише здійснення кредитної операції;

- за другого підходу кредитний портфель комерційного банку являє собою складний управлінський процес, який характеризує вибір напрямків діяльності, т.б. планові дії, чим підкреслюється важливість кредитування серед інших банківських послуг;

- третій підхід відображає значення проведених кредитних операцій на макрорівні, т.б. розглядається значення кредитного портфеля комерційного банку не тільки на рівні банківської установи, а й на загально державному рівні [9].

Окремі дослідники пропонують розглядати кредитний портфель комерційного банку з точки зору його доходності. Прихильником такого підходу є Ю. Бугель. Автор зазначає, що кредитний портфель комерційного банку – це сукупність наданих банком позичок, сформована з метою отримання прийняттого рівня доходу та забезпечення платоспроможності банку [3, с. 101].

Майже аналогічної думки дотримується колектив авторів на чолі з П.В. Сгоровим. Автори відзначають, що кредитний портфель комерційного банку є

сукупністю усіх наданих банком послуг з метою отримання прибутку [4, с. 117].

Т. Андрушків, базуючись на дослідженні В.В. Пірог [7, с. 230], вважає, що для активізації ролі кредитного портфеля як інструмента реалізації завдань державної кредитної політики доцільно розглядати його з трьох позицій. По-перше, це стратегічний кредитний портфель, який має бути сформований відповідно до вимог державної кредитної політики, місця та завдань банку в її виконанні. По-друге, це тактичний кредитний портфель, що його формує банк на основі обсягів і структури стратегічного кредитного портфеля. По-третє, це портфель фактично наданих кредитів, що зараз є визначними [1, с. 299].

На нашу думку, найбільш повно сутність кредитного портфеля комерційного банку окреслено у роботі В.М. Голуба, який пропонує розуміти кредитний портфель комерційного банку не лише технічною сукупністю окремих кредитних активів, а сукупністю відносин між кредитором і позичальниками, які виникають у процесі руху тимчасово вільних грошових коштів [5, с. 7]. У подальшому дослідженні автори будуть спиратися саме на це визначення.

Трансформація підходів до управління кредитним портфелем комерційного банку, що впливає на підвищення ефективності управління сукупним кредитним ризиком, набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку банківської системи.

Як зазначає В. Коваленко, у теоретичному сенсі поняття управління передбачає перетворення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта, а його ефективність визначається адекватністю дій управління щодо об'єкта управління [6, с. 60]. Т.б. управління – це цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети за допомогою явищ, процесів, коли з ними є

взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту [13].

Дослідження сутності управління кредитним портфелем комерційного банку базується на визначенні принципів, методів, способів, підходів та факторів впливу на прийняття управлінських рішень.

Як зазначає Ю. Серик, управління кредитним портфелем комерційного банку, в першу чергу, пов'язано з ризикованістю проведення кредитних операцій та має за мету балансування та стримування ризику усього портфеля, контроль структури кредитного ризику, що притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позичковим інструментам, кредитам і умовам діяльності [10, с. 71].

П. Чуб пропонує розглядати управління кредитним портфелем комерційного банку як процес, що складається з п'яти послідовних етапів: вибір кредитної політики; аналіз ринку кредиторів; формування кредитного портфеля; перегляд кредитного портфеля; оцінка ефективності кредитного портфеля [12, с. 6].

Якщо брати до уваги дослідження Р. Фещур та Ю. Самуляк, то управління кредитним портфелем комерційного банку можна розглядати як систему, що складається з двох підсистем: керуючої підсистеми (суб'єкт управління) здійснює управлінський вплив на керовану підсистему (об'єкт управління) – кредитний портфель банку [11, с. 101].

В. Коваленко у своїх дослідженнях доводить, що управління кредитним портфелем комерційного банку безпосередньо пов'язано з мінімізацією кредитного ризику. Зокрема, автор зазначає, що управління кредитним портфелем комерційного банку – це сукупність цілей, принципів, функцій, методів, інструментів і специфічних прийомів цілеспрямованого безперервного впливу керуючої підсистеми на керовану

для своєчасної оцінки та моніторингу кредитного портфеля з метою мінімізації кредитних ризиків та досягнення заданих параметрів доходності від кредитної діяльності банку [6, с. 61-62].

У дослідженні І. Семенчи й А. Ткачової визначено, що управління кредитним портфелем комерційного банку здійснюється за допомогою традиційного та нетрадиційного підходів. Традиційний підхід (ґрунтується на неформалізованих філософських методах) використовує у розрахунках коефіцієнтний аналіз; функціонує в будь-якому середовищі; є простим, швидким і дешевим у застосуванні. Нетрадиційний підхід (ґрунтується на загальноприйнятих методах пізнання) використовує в розрахунках теорію ймовірності, статистику, економетрію; функціонує в стабільному «ідеальному» ринковому середовищі; є складнішим, повільнішим і дорожчим у застосуванні у порівнянні з традиційним [10].

Процес управління кредитним портфелем комерційного банку найбільш доцільно представити як процес поступової реалізації наступних етапів:

- збір і аналітична обробка інформації;
- вибір критеріїв для диверсифікації позик;
- встановлення лімітів кредитування;
- контроль якості кредитного портфеля;
- оцінка ефективності кредитного портфеля.

При чому слід зазначити, що така послідовність характеризується невід'ємністю та тісним взаємозв'язком зазначених етапів.

На основі проведеного дослідження нами запропоновано модель управління кредитним портфелем комерційного банку (рис. 1).

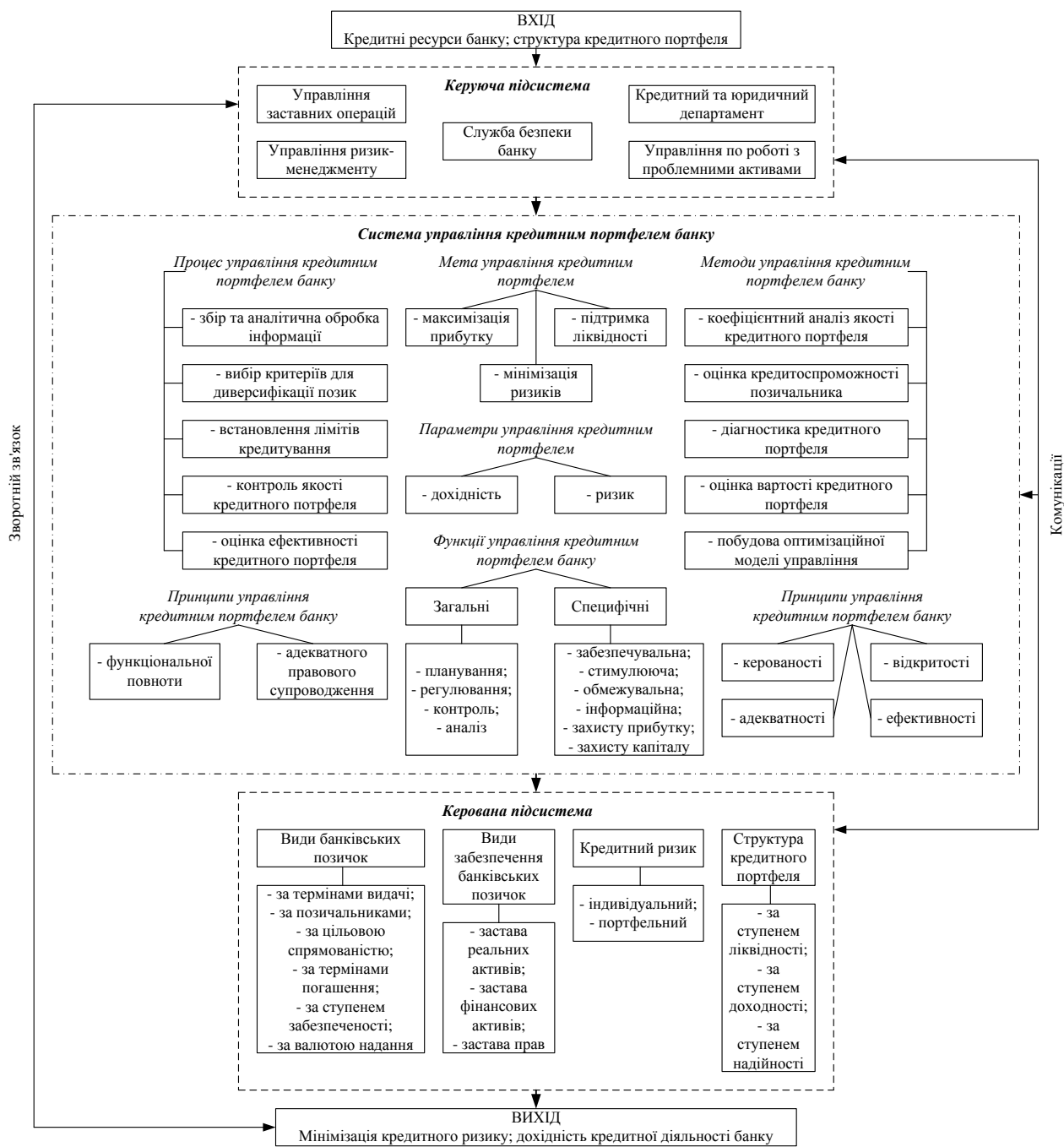

Рис.1. Модель управління кредитним портфелем комерційного банку

Слід зазначити, що у процесі управління кредитним портфелем комерційного банку реалізуються такі методи управління:

- коефіцієнтний аналіз якості кредитного портфеля;
- оцінка кредитоспроможності позичальника;
- діагностика кредитного портфеля;
- оцінка вартості кредитного портфеля;
- побудова оптимізаційної моделі управління;
- керованість, адекватність, відкритість та ефективність управління, а також його функціональну повноту та наявність адекватного правового супроводження

супроводження управлінської діяльності.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Таким чином, управління кредитним портфелем комерційного банку являє собою процес реалізації управлінського впливу керуючої підсистеми банку (кредитний та юридичний департамент, служба безпеки, управління ризик-менеджменту) на керовану підсистему (кредитний портфель) з метою максимізації прибутку, підтримання ліквідності та мінімізації ризиків кредитної діяльності з використання загальних і специфічних методів управління та дотриманням принципів управління.

Ефективність управління кредитним портфелем комерційного банку при застосуванні запропонованої моделі може бути визначена двома шляхами. Перший – це співвідношення таких параметрів як: рівень резервів під нестандартну заборгованість, обсяг кредитування, середня процентна ставка за наданими кредитами та ставка без ризику. Другий – орієнтація на отриманий прибуток (абсолютний показник) чи на відношення прибутку до певної величини (відносний показник).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Андрушків, Т. Проблеми управління кредитним портфелем банків України та шляхи їх подолання [Текст] / Т. Андрушків // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 11. Ч. 1. – С. 299-302.

2 Бугель, Ю. Напрямки удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем [Текст] / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 157-163.

3 Бугель, Ю. Поняття кредитного портфеля комерційного банку та необхідність управління ним [Текст] / Ю. Бугель // Світ фінансів. – 2011. – №2. – С.

98-107.

4 Волкова, Н.И. Управление банковской деятельностью [Текст]: учеб.-практ. пособ. / Н.И. Волкова, Р.А. Герасименко, Т.А. Чашко; под. общ. ред. П.В. Егорова. – Донецк: ООО «Юго-Восток ЛТД», 2003. – 338 с.

5 Голуб, В.М. Управління кредитним портфелем комерційного банку [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В.М. Колуб; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 19 с.

6 Коваленко, В.В. Управління кредитним портфелем в умовах фінансової невизначеності функціонування банків [Текст] / В.В. Коваленко // Регіональна економіка та управління. – 2016. – №1(08). – С. 60-63.

7 Пірог, В.В. Оцінювання якості кредитного портфеля банків з урахуванням виконання економічних нормативів НБУ [Текст] / В.В. Пірог // Науковий вісник ЛНТУ України. – 2011. – №2. – С. 228-235.

8 Рясних, Є.Г. Система управління кредитним портфелем у комерційному банку [Текст] / Є.Г. Рясних, А.А. Пономарьов, М.О. Микитин // вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №2. – С. 146-149.

9 Семенча, І.Є. Управління кредитним банком у сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи подолання [Електронний ресурс] / І.Є. Семенча, А.А. Ткачова // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2014. – №6. – Режим доступу: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&Z=3117>.

10 Серик, Ю.В. Управління кредитним портфелем банку [Текст] / Ю.В. Серик // Економіка і управління. – 2012. – №4. – С. 70-75.

11 Фещур, Р.В. Управління розвитком машинобудівних підприємств [Текст] / Р.В. Фещур, Ю.В. Самуляк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи

становлення та розвитку. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська Політехніка», 2008. – С. 100-109.

12 Чуб, П.М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / П.М. Чуб; Київ. нац. екон. ун-т.

– К., 2003. – 18 с.

13 Эрикссон, М. Обзор управления: руководство и оценка организаций по разработке с целью согласования с бизнес-стратегией [Электронный ресурс] / М. Эрикссон. – Режим доступа: <http://www.imb.com/developerworks/ru/library/ericsson/>

УДК 365.005.013

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМ СТАТУСОМ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ АДАПТИВНОЇ ГНУЧКОСТІ

Яценко Б. І., здобувач (УІПА)

У статті удосконалено модель прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості. Визначено, що успішне вирішення проблеми процесу прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств залежить від розроблених альтернатив її адаптивного вирішення. При цьому завжди існує небезпека, що частина кращих альтернатив буде упущена. Тому, як правило, зусилля спрямовуються на ретельне адаптивне виявлення й обґрунтування варіантів усіх альтернатив. Зроблено висновок, що допустимі альтернативи вибираються з урахуванням адаптивних обмежень, можливостей машинобудівних підприємств і критеріїв. Не чітко сформовані проблеми щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств вирішуються з урахуванням адаптивної гнучкості.

Ключові слова: оцінка, модель, адаптація, рівень, інноваційне управління, конкурентний статус.

ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ПО ИННОВАЦИОННОМУ УПРАВЛЕНИЮ КОНКУРЕНТНЫМ СТАТУСОМ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ С УЧЕТОМ АДАПТИВНОЙ ГИБКОСТИ

Яценко Б. И., соискатель (УИПА)

В статье усовершенствована модель принятия решений по инновационному управлению конкурентным статусом машиностроительных предприятий с учетом адаптивной гибкости. Определено, что успешное решение проблемы процесса принятия решений по инновационному управлению конкурентным статусом машиностроительных предприятий зависит от разработанных альтернатив ее адаптивного решения. При этом всегда существует опасность, что часть лучших

альтернатив будет упущена. Поэтому, как правило, усилия направляются на тщательное адаптивное выявление и обоснование вариантов всех альтернатив. Сделан вывод, что допустимые альтернативы выбираются с учетом адаптивных ограничений, возможностей машиностроительных предприятий и критериев. Нечетко сформированы проблемы по инновационному управлению конкурентным статусом машиностроительных предприятий решаются с учетом адаптивной гибкости.

Ключевые слова: оценка, модель, адаптация, уровень, инновационное управление, конкурентный статус.

DECISION MAKING INNOVATION MANAGEMENT COMPETITIVE STATUS OF ENGINEERING COMPANIES WITH ADAPTIVE

Yatsenko B. I., applicant (UIPA)

The paper improved model of decision-making for competitive innovation management the status of engineering companies based adaptive flexibility. It was determined that a successful solution to the problem of decision making on innovation management engineering companies competitive status depends on its Adaptive developed alternative solutions. This is always a danger that some of the best alternatives to be missed. Therefore, as a rule, efforts directed to thorough adaptive detection and study all options for alternatives. The conclusion is that acceptable alternatives are selected on the basis of adaptive constraints, opportunities and building enterprises criteria. No problem clearly formed on innovation management engineering companies competitive status resolved based adaptive flexibility.

Keywords: *evaluation, model, adaptation, level, innovative management, competitive status.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного ринку зниження рівня інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств створює передумови до високої конкурентоспроможності, що є особливо актуальним в даний період розвитку економіки, коли йде боротьба за збереження вже існуючих ринків збуту продукції, а також завоювання нових. Відсутність зниження інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств значно ускладнює просування її на локальних, регіональних та світовому ринках. Питання забезпечення інноваційного управління конкурентним статусом є одним з найбільш важливих для будь-якого підприємства. Від рівня конкурентного статусу залежить загальний фінансовий стан

машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із дослідженням інноваційних методів управління та конкурентного статусу підприємств, знайшло відображення в роботах багатьох вчених-економістів. Серед них О. Кузьмін [1], І.Бузько [2], І. Буллах [3], А. Войчак [4], О. Воронкова [5], М. Данько [6], О.Мелень [7], В. Прохорова [8] та інші. Але, на сьогодні немає ефективно сформованої моделі прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості.

Постановка мети. Метою статті є удосконалення моделі прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної

гнучкості.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні яскраво виражена тенденція до підвищення ефективності інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств, прямо залежить від рівня прийнятих рішень. Застосування у вітчизняній практиці, в якості основних, західних систем управління вимагає як внесення змін до законодавчої та нормативної бази, так і відмови від сформованих традиційних методів інноваційного управління

конкурентним статусом машинобудівних підприємств. Аналіз системи інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств проводився за допомогою експертного методу шляхом бальної оцінки в діапазоні від 0 до 5 за критеріями, що характеризують елементи системи. У таблиці 1 представлені дані інтегральної оцінки ефективності стратегії управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств, що складається з чотирьох компонентів.

Таблиця 1

Інтегральна оцінка ефективності стратегії управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств

Критерій оцінки	Вага (значимість)	Бали експертів					Середній бал	Зважений бал
		1	2	3	4	5		
Наявність і рівень роботи маркетингового підрозділу	0,3	3	3	4	2	3	3	0,9
Узгодженість існуючої стратегії до вимог зовнішнього середовища	0,25	3	5	4	4	3	3,8	0,95
Узгодженість існуючої стратегії з внутрішньо-організаційними процесами	0,25	4	4	3	3	4	3,6	0,9
Здійсненність і гнучкість стратегії	0,2	3	3	4	3	4	3,4	0,68
Разом: інтегральна оцінка	1							3,43

За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що найбільшу стратегічну значимість має узгодженість існуючої стратегії до вимог зовнішнього середовища, найменшу – здійсненність і адаптивну гнучкість стратегії. Адаптивна гнучкість характеризується стійкістю діяльності управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств по відношенню до всіх можливих зовнішніх впливів. У результаті цього машинобудівним підприємствам слід

приділити більше уваги адаптивній гнучкості стратегії, та її здійсненності.

Інтегральна оцінка ефективності роботи апарату управління машинобудівних підприємств представлена в таблиці 2. У таблиці 2 найвищу оцінку отримали професійні та особисті якості управлінського персоналу, що є найбільш важливим показником для ефективності роботи машинобудівних підприємств.

Таблиця 2

Інтегральна оцінка ефективності роботи апарату управління машинобудівних підприємств

Критерій оцінки	Вага (значимість)	Бали експертів					Середній бал	Зважений бал
		1	2	3	4	5		
Професійні та особисті якості управлінського персоналу	0,3	5	5	4	5	4	4,6	1,38
Надійність апарату управління	0,2	4	3	4	5	3	3,8	0,76
Оперативність прийняття управлінських рішень	0,2	4	3	3	4	4	3,6	0,72
Рівень кваліфікації працівників	0,2	5	4	4	3	5	4,2	0,84
Гнучкість апарату управління	0,1	4	3	2	2	3	2,8	0,28
Разом: інтегральна оцінка	1							3,98

Найменше значення – має адаптивна гнучкість апарату управління, яка характеризує властивість органів управління змінювати відповідно до завдань, які виникають, свої ролі в процесі прийняття рішень та налагоджувати нові зв'язки. Саме тому, виникає необхідність розробки алгоритму прийняття

стратегічних рішень з урахуванням адаптивної гнучкості управління машинобудівними підприємствами. Адже, вони є істотним елементом кожної з п'яти функцій управління. Для підготовки і прийняття стратегічного рішення, як правило, використовується блочна модель (рис. 1).

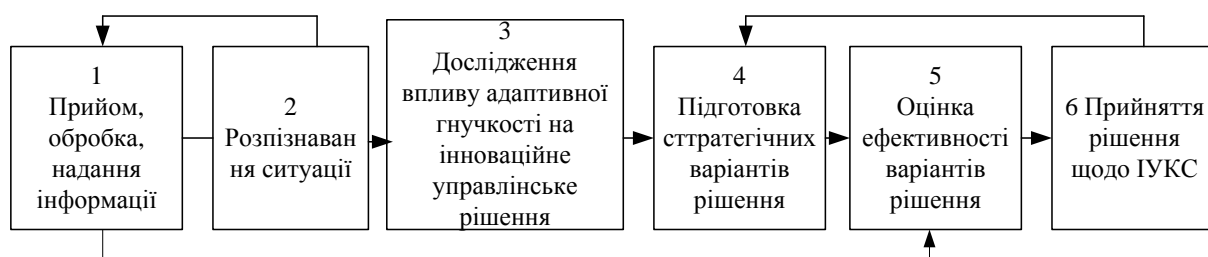

Рис. 1. Блочна модель підготовки і прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств

Саме тому оцінка альтернатив прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств розрізняється, виходячи зі ступеня впевненості, пов'язаної з можливими

майбутніми умовами. Тут звичайно розглядають три варіанти: впевненість, ризик, невизначеність. Коли відомо, яке з прийнятих рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств, здійсниться

вибирається альтернатива, яка має найбільший ефект у цих умовах (керівник може прогнозувати можливі результати в різних обставинах або станах середовища). В цьому випадку особа, яка приймає рішення, точно знає результат кожного з варіантів вибору, і рішення приймається в стані впевненості. Прийняття рішення в умовах невизначеності – повна протилежність попередній умові, так як відсутня інформація про ймовірність різних умов. Коли неможливо оцінити ймовірність потенційних результатів, рішення приймається в умовах невизначеності [3, 5-6]. Часто це відбувається, якщо чинники середовища невідомі або складні і не можна отримати релевантну інформацію прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств. На рис. 2 представлений варіант процесу прийняття

рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств. Саме тому, успішне вирішення проблеми процесу прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств залежить від розроблених альтернатив її адаптивного вирішення. При цьому завжди існує небезпека, що частина кращих альтернатив буде упущена. Тому, як правило, зусилля спрямовуються на ретельне адаптивне виявлення й обґрунтування варіантів усіх альтернатив. Допустимі альтернативи вибираються з урахуванням адаптивних обмежень, можливостей машинобудівних підприємств і критеріїв. Не чітко сформовані проблеми щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств вирішуються з урахуванням адаптивної гнучкості.

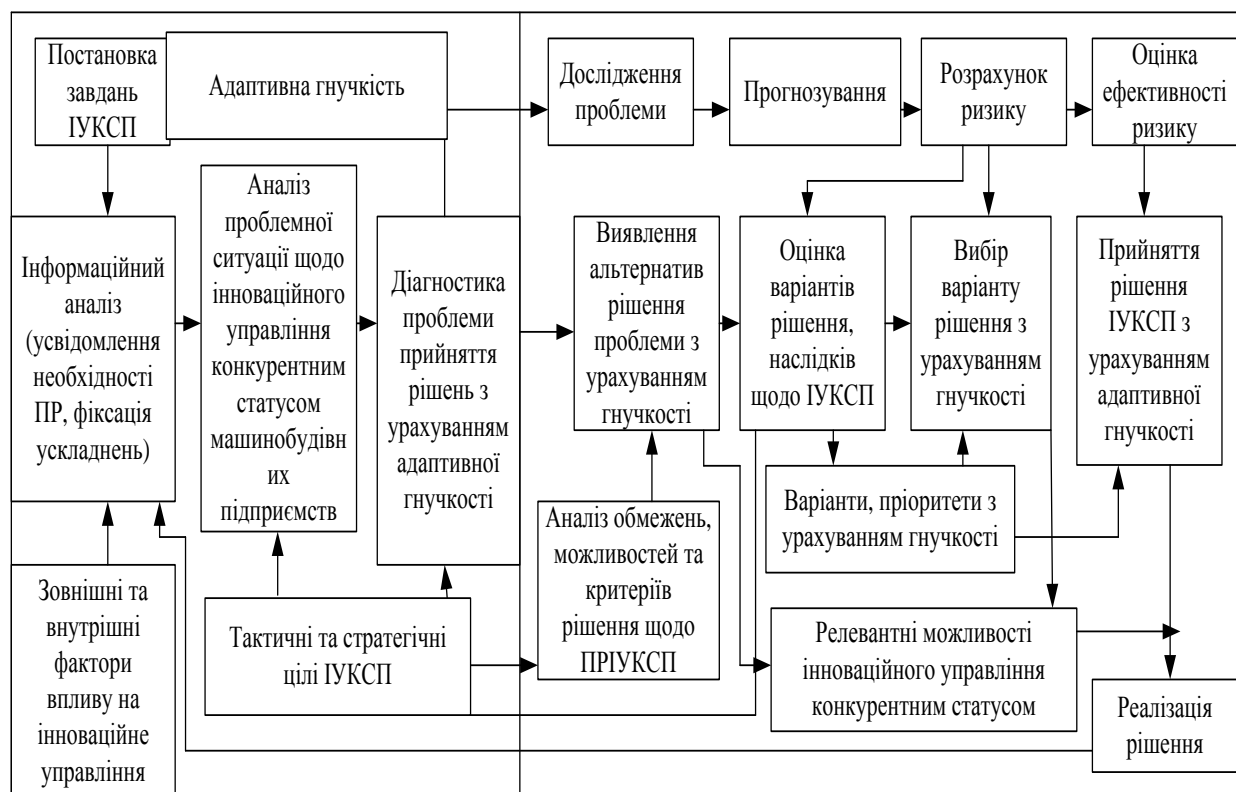

Рис. 2. Модель прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості

Модель прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості передбачає, що процес являє собою рух від одного блоку до іншого, головні з яких:

I. Постановка проблеми та завдань прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості: виникнення ситуації, прояв проблеми, збір необхідної інформації, опис проблемної ситуації.

II. Розробка варіантів рішення щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості: формування вимог-обмежень, збір необхідної інформації, розробка можливих варіантів.

III. Вибір рішення щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості: визначення критеріїв вибору; вибір рішень, які відповідають критеріям; оцінка можливих наслідків; вибір найкращого рішення з урахуванням адаптивної гнучкості підприємств.

Після виявлення проблеми, встановлення умов і адаптивних факторів, що сприяють її виникненню, розробляються рішення щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств.

Висновки. Удосконалена модель прийняття рішень щодо інноваційного управління конкурентним статусом машинобудівних підприємств з урахуванням адаптивної гнучкості дозволяє розробити стратегічний раціональний порядок прийняття управлінського рішення. Оскільки під час здійснення контролю на підприємстві потрібно визначити його мету, безпосередні завдання і функції та враховувати фактори, що впливають на

організацію контролю, принципи. Розробка моделі дозволить мінімізувати витрати шляхом зіставлення нормативних та фактичних витрат, а зростання обсягів реалізації, при збереженні рівня витрат машинобудівних підприємств, дозволить поліпшити показники економічної ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств: моногр. / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, О.Й. Вівчар, Л. І. Мельник; за наук. ред. проф., д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. – Стрий: ТзОВ «Укрпол», 2005. – 250 с.

2. Бузько І.Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: моногр. / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, Г.О. Голубенко. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 176 с.

3. Булах І.В. Математична модель оцінки стратегічної конкурентоспроможності підприємства / І.В. Булах // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2007. – №3 (39). – С. 24–31.

4. Войчак А.В. Конкурентні переваги підприємства: сутність і класифікація / А.В. Войчак, Р.В. Камишніков // Маркетинг в Україні. – 2005. – №2 (30). – С. 50-53.

5. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: моногр. / А.Э. Воронкова. – Луганск: Восточно-украинский национальный ун-т, 2000. – 315 с.

6. Данько М.І. Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах міжнародних транспортних коридорів: монографія / М.І. Данько, В.Л. Дикань, Н.В. Якименко. – Х.: УкрДАЗТ, 2008. – 170 с.

7. Мелень О.В. Інноваційний

розвиток та конкурентоспроможність машинобудівних підприємств / О.В. Мелень // Вісник НТУ «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2013. – №20 (993). – С. 18-22.

8. Прохорова В.В. Методичний підхід щодо оцінки складових конкурентоспроможності машинобудівних

підприємств на засадах інноваційно-спрямованого інвестування / В.В. Прохорова, В.М. Проценко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – Х.: ХАІ, 2014. – №5 (29). – С. 4-11.

УДК 330.341:339.94(5-11)

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ АЗІЇ

*Макарчук К. О., викладач,
Гончаренко Н. І., к.е.н., доцент (ХНУ імені В. Н. Каразіна)*

Дана стаття присвячена дослідженню факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу країн Східної Азії. У роботі проведено детальний аналіз економічного стану розвитку Китаю, Японії, Республіки Корея та Монголії. Наведено макроекономічні показники країн Східної Азії у 2010-2014 рр. Надано обсяги надходжень ПІІ та визначено основні країни, які інвестують у країни Східної Азії. Досліджено галузеву структуру прямих іноземних інвестицій компаній країн Східної Азії у 2014 рр. Визначено за міжнародним рейтингом Doing Business 2016 та Doing Business 2015 місце країн Східної Азії, щодо легкості ведення бізнесу, тому що це один з основних факторів, що впливає на діяльність міжнародного бізнесу в країні.

Ключові слова: країни Східної Азії, міжнародний бізнес, компанії, прями іноземні інвестиції, фактори розвитку, економічний розвиток.

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА В СТРАНАХ ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

*Макарчук Е. А., преподаватель,
Гончаренко Н. И., к.э.н., доцент (ХНУ имени В. Н. Каразина)*

Данная статья посвящена исследованию факторов влияния на развитие международного бизнеса стран Восточной Азии. В работе проведен детальный анализ экономического состояния развития Китая, Японии, Республики Корея и Монголии. Приведены макроэкономические показатели стран Восточной Азии в 2010-2014 гг. Рассмотрены объемы поступлений ПИИ и определены основные страны-инвесторы, которые инвестируют в страны Восточной Азии. Рассмотрено отраслевую структуру ПИИ компаний стран Восточной Азии в 2014 г. Определено с помощью международного рейтинга Doing Business 2016 и Doing Business 2015 место стран Восточной Азии по легкости ведения бизнеса, так как это один из основных факторов, влияющих на деятельность международного бизнеса в стране.

Ключевые слова: страны Восточной Азии, международный бизнес, компании, прямые иностранные инвестиции, факторы развития, экономическое развитие.

FACTORS OF INFLUENCE ON INTERNATIONAL BUSINESS DEVELOPMENT IN EAST ASIA

*Makarchyk K. A., lecturer,
Goncharenko N., PhD in Economics, Associate Professor of International
economic relations Department (KarazinKharkiv National Universit)*

International business development in East Asia countries has and continues to play an important role in the economic development of these countries. The creation of favorable business climate is very important these countries, such as assistance in economic situation, investment attractiveness in the context of globalization and transnationalization of the country, conditions and factors of running business, and the involvement of the country in the integration processes in the region.

East Asia countries such as China, North Korea, South Korea, Mongolia and Japan are mostly countries with relatively well-developed market economies and require international cooperation.

This article is devoted to the investigation of factors that influence the development of international business in East Asia countries. The economic situation of China, Japan, Republic of Korea and Mongolia is analyzed. Macroeconomic indexes of East Asia countries in 2010-2014 are given.

The volumes of FDI inflows are provided and the main countries that invest in East Asia countries are defined. The dynamics of sectoral structure of FDI companies in East Asia countries in 2012-2014 is analyzed. The place of East Asia countries regarding the easiness of doing business is determined according to the international rating Doing Business 2016 and Doing Business 2015, because it is one of the main factors that influence the activity of international business of any country.

Keywords: East Asia countries, international business, companies, FDI, factors of development, economic development.

Постановка проблеми. В останні роки країни Східної Азії, до яких входять Китай, КНДР, Республіка Корея, Монголія та Японія, в своїй більшості є країнами з доволі сильно розвинутою ринковою економікою.

Розвиток міжнародного бізнесу у країнах цього регіону за останні роки набув великого значення для розвитку їх економік. Досвід країн Східної Азії, переконує у тому, що динамізм позитивного розвитку національних економік країн значною мірою досягається завдяки проведенню ефективної політики розвитку міжнародного бізнесу та ТНК [1]. Вихід компаній на зовнішні ринки є важливим і вирішальним кроком, що обумовлює з'ясування і систематизацію факторів впливу на розвиток

міжнародного бізнесу у країнах Східної Азії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне дослідження факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу були проведені у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме М Пастей [1], Р. Гриффін [1], В. А Вергун [2], В. А Черненко [3], А. Рогач [4] та інших.

Дослідження успішного економічного розвитку країн з ринковою економікою, а саме Східної Азії обґрунтовують у своїх роботах такі науковці як: О. А. Довгаль, В.І. Сідоров, А.П. Голіков, А. С. Філіпенко та інші.

Виділення невирішених часин загальної проблеми. Незважаючи на існуючий інтерес щодо дослідження факторів впливу на розвиток

міжнародного бізнесу у країнах з доволі сильно розвинутою ринковою економікою, зокрема країн Східної Азії, залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає у виявленні та дослідженні факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу у країнах Східної Азії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Країни Східної Азії можна поділити на три групи:

-країни з розвинутими ринками (Китай, разом з автономними територіями Макао та Гонконг, Японія, Республіка Корея), для яких характерно активне включення в міжнародні економічні процеси, значна інвестиційна діяльність та наявність значного числа ТНК;

-країни з ринками, що формуються (Монголія) – це країна в східно-азійському регіоні, вона лише починає вбудовуватись у міжнародний економічний простір;

-країни з відсутньою ринковою економікою (КНДР), ця країна є закритою тоталітарною країною, де діяльність міжнародних компаній неможлива.

Таким чином, значний вплив на розвиток міжнародного бізнесу в регіоні здійснюють такі країни як Китай, Японія та Республіка Корея, які є не тільки регіональними, а й світовими економічними лідерами.

Можливо виділити наступні фактори впливу країн на міжнародний бізнес та ТНК:

- 1) економічна ситуація в країні;
- 2) інвестиційна привабливість країни в умовах глобалізації та транснаціоналізації країни;
- 3) умови та фактори ведення бізнесу в країні;
- 4) включеність країни в інтеграційні процеси в регіоні.

Однак, наведений вище перелік факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу не повний, можливо говорити, що на розвиток міжнародного бізнесу впливають і інші фактори (див. рис. 1), такі як фактори часу та

комунікацій, просторові фактори, фактори глобалізації, інституційні фактори, фактори розвитку національних економік, а також міжнародні та двосторонні угоди, існування інтеграційних блоків та об'єднань.

Розглянемо економічний стан розвитку країн Східної Азії та вплив на міжнародний бізнес, тому що наразі вони є одними з найпривабливіших в світі (табл. 1)

Китайська економіка пережила дивовижне зростання в останні кілька десятиліть, що дозволило їй стати другою за величиною економікою в світі. У 1978 році, коли Китай розпочав програму економічних реформ, країна посідала дев'яте місце за розміром номінального ВВП, який становив 214 млрд. дол. США [5]. В результаті ефективної економічної політики Китай за 35 років став економічним світовим лідером, з обсягом ВВП у розмірі 10,360 трлн. дол. США [6].

Згідно зі статистикою ВВП Японії з 2010 р. по 2012 р. збільшувався і склав 5,971 трлн. дол., але вже у 2014 р. в номінальному вираженні дорівнював 4,628 трлн. дол. [7]. Протягом останніх років роль Японії у розвитку світової економіки дещо ослабла, що особливо помітно на тлі стрімкого зростання економіки КНР і ряду інших країн, що розвиваються.

Економіка Республіки Корея (РК) була і залишається однією з найбільш швидкозростаючих з країн ОЕСР протягом останнього десятиліття та у 2014 р. демонструвала відносну стабільність, і ВВП країни за даними Банку Кореї був зафіксований на рівні 1,351 трлн. дол. Однак, уповільнення економічного зростання, що відбулось у 2011-2013 роках продемонструвало наявність значних структурних проблем, таких як високий рівень заборгованості домашніх господарств, відставання розвитку сектору послуг та недостатній розвиток малих та середніх підприємств. Основою економічної стратегії розвитку була так звана наздоганяюча стратегія, що

заснована на імпорті високих технологій та знань, які показали свою ефективність у високорозвинених країнах, з наступним

експортом високотехнологічної продукції виробленої великими транснаціональними корпораціями [5].

Рис. 1. Система факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу
[Джерело: розроблено автором]

Таблиця 1

Динаміка зміни ВВП країн Східної Азії, 2010-2014 рр.

Країни Східної Азії	2010	2011	2012	2013	2014
Китай					
-ВВП (трлн. дол.)	6,048	7,516	8,481	9,579	10,360
-ВВП на душу населення (тис. дол.)	4,510	5,579	6,264	7,040	7,574
Японія					
-ВВП (трлн. дол.)	5,509	5,939	5,971	4,873	4,628
-ВВП на душу населення (тис. дол.)	43 021	46 440	46 792	38270	36425
Республіка Корея					
-ВВП (трлн. дол.)	1,101	1,209	1,227	1,306	1,351
-ВВП на душу населення (тис. дол.)	22,286	24,281	24,543	26,004	26,795
Монголія					
-ВВП (млрд. дол.)	7,2	10,4	12,3	12,5	12,0
-ВВП на душу населення (тис. дол.)	2,608	3,737	4,329	4,353	4,096

Джерело: побудовано автором на основі даних [6, 7].

Поряд з тим, в Східній Азії є країна з ринком, що формується – це Монголія, яка є однією з найперспективніших в регіоні. ВВП країни 2013 р. сягнув показника 12,5 млрд. дол., але вже у

2014р. дещо знизився і склав 12,0 млрд. дол..

Розглянемо економічне зростання країн Східної Азії у період з 2010-2014 рр. (див. рис.2)

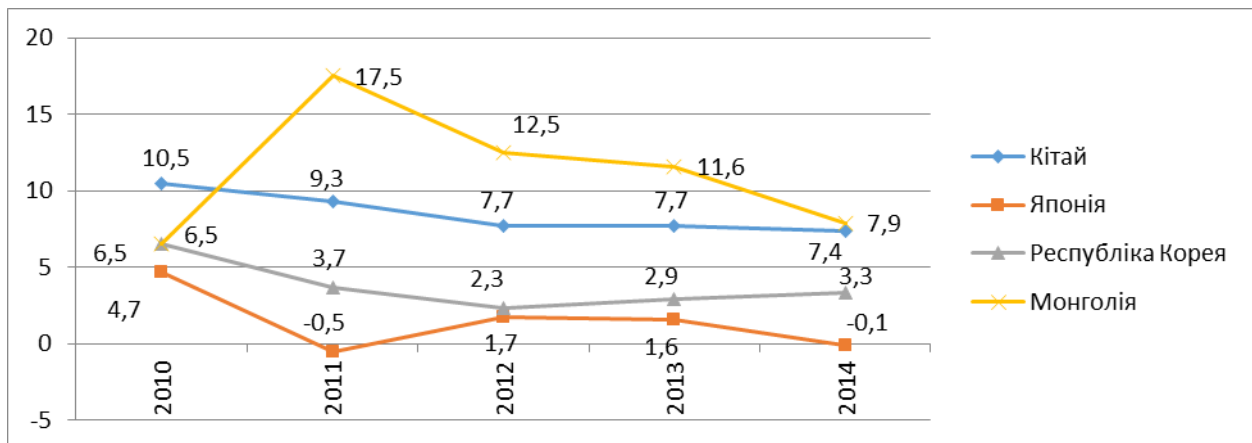

Рис. 2. Економічне зростання країн Східної Азії у 2010-2014 рр., (% за рік), [6, 7]

Проаналізувавши економічне зростання країн Східної Азії за 2000-2014 рр. можна зазначити, що значним лідером у 2011 р. була Монголія. Показник економічного зростання склав 17,5% на рік, але вже у 2014р. економічне зростання склало 7,9% на рік. У Китаї економічне

зростання починаючи з 2010 р. повільно зменшилось до 7,4 % у 2014 р. Треба зазначити, що економічне зростання Японії має значну кореляційну залежність від діяльності міжнародного бізнесу, що виробляє продукцію як в самій країні, так і інвестує в економіку. Саме інвестиції,

котрі були зроблені всередині країни, дозволили збільшити економічне зростання у 2012 р. до 1,7% на рік. Зменшення притоку інвестицій вплинуло на економічне зростання Японії у 2014 р. в наслідок чого, воно відмітилось з негативним показником -0,1%.

Показник економічного зростання Республіки Кореї у 2012 р. склав 2,3 %, але вже у 2014 р. дорівнював 3,3%.

Інвестиційна привабливість країни в умовах глобалізації та транснаціоналізації впливає на розвиток міжнародного бізнесу та ТНК.

Розглянемо щорічний приріст інвестицій у країни регіону Східної Азії за період з 2010-2014 рр. (див. рис. 3)

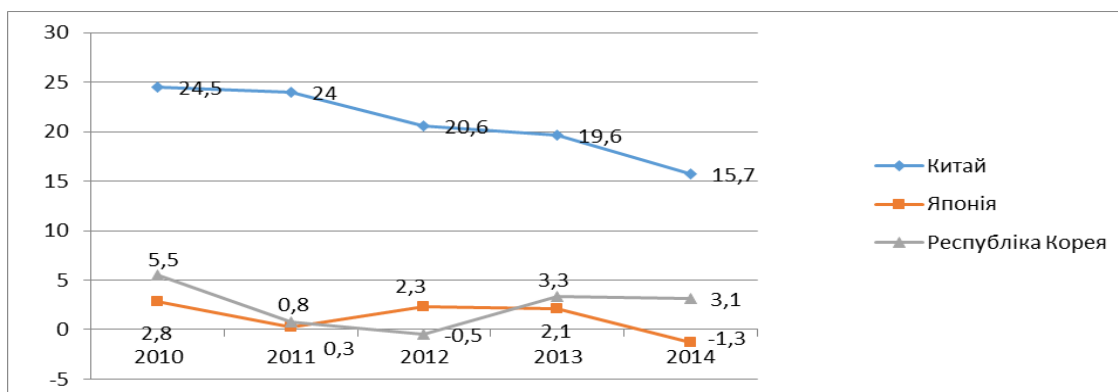

Рис. 3. Щорічний приріст інвестицій у країни Східної Азії за період 2010-2014 рр. (%), [6, 7]

Слід зазначити, що приріст інвестицій у Китай з 2010 р. повільно кожен рік зменшувався та у 2014 р. дорівнював 15,7 %. Для японської економіки характерно теж зменшення та у 2014 р. річний приріст відзначився показником -1,3%. Приріст інвестицій у Республіці Кореї у 2012 р. на рівні -0,5%, а вже у 2014 р. склав 3,1% [6, 7].

Згідно з даними Міністерства комерції КНР в 2014 р. китайські підприємці вклали прямі нефінансові інвестиції у розмірі 90,17 млрд. дол. (з приростом на 12,8%) у створення 5090 підприємств у 156 країнах і регіонах світу.

Пріоритетною формою зарубіжної інвестиційної активності стали операції злиття і поглинання, обсяги інвестування за кордон у формі злиттів і поглинань оцінювалися в 38,5 млрд. дол., що склало 37,2% від загального обсягу китайських зарубіжних інвестицій у 2014 р. [8].

Доцільно розглянути галузеву структуру ПІІ Китайських компаній у 2014 р. (рис. 4)

Проаналізувавши галузеву структуру прямих іноземних інвестицій Китайських компаній у 2014 р. можна відзначити, що найбільший обсяг припадає на сферу послуг і складає 69,5% від загального обсягу інвестицій. [6]. На другому місці у галузевій структурі знаходяться обробні галузі, на які припадає 30,5% від загального обсягу.

Обсяг інвестицій у азійські компанії становить у 2014 р. 35,39 млрд. дол., що на 12,55% менше ніж у 2013 році. Обсяг інвестицій у 2014 р. у компанії Північної Америки склав 43,854 млрд. дол., Західної Європи 25,523 млрд. дол., країн АСЕАН 20,367 млрд. дол., країни ЄС склали 24,59 млрд. дол. [7].

Галузева структура прямих іноземних інвестицій японських компаній у 2014 р. розподілялась наступним чином, найбільше у 2014 році японські компанії інвестували у виробничий сектор. Обсяг їх інвестицій склав 48,4 % від загального обсягу ПІІ (споживчих товарів – 16,6%, транспортне обладнання – 7,7%). На не

виробничі галузі припадає 51,6% від загального обсягу ПІІ, а саме: найбільш привабливими були галузь фінансів та страхування - 15,8%, оптово-роздрібна торгівля – 12,7% та інші [6]. (див. рис. 5)

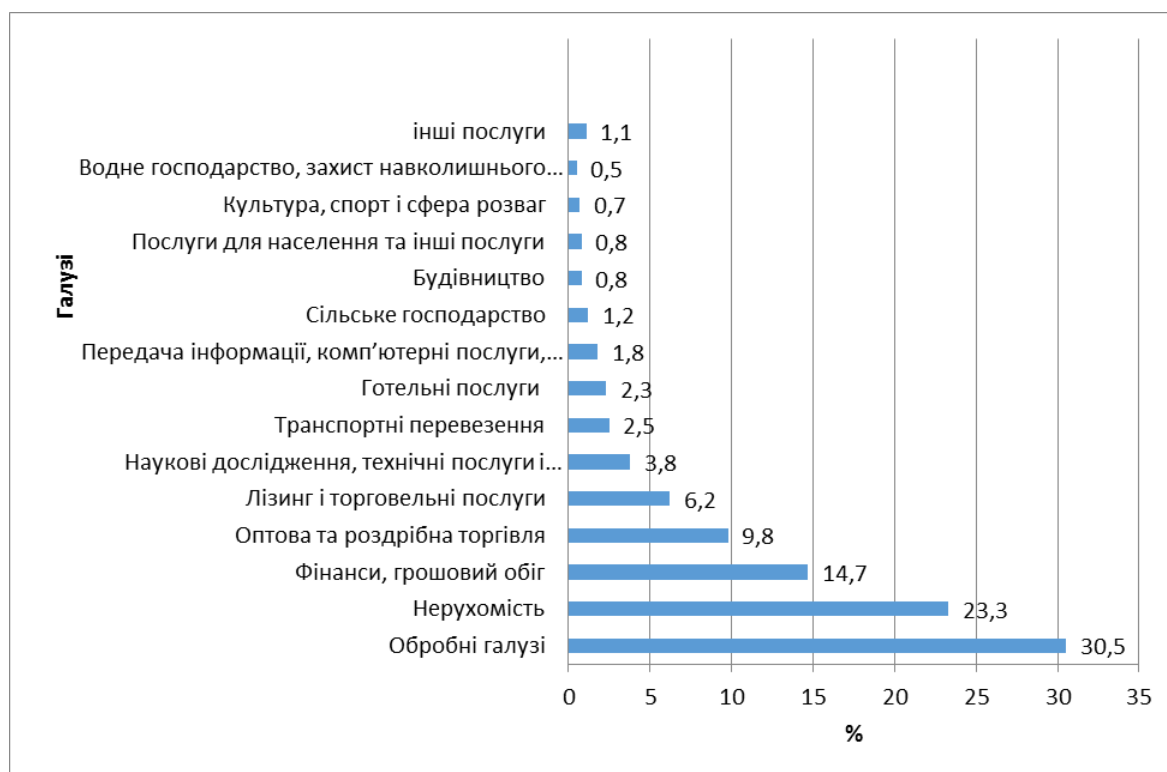

Рис.4. Галузева структура ПІІ Китайських компаній у 2014 р. [6, 9,10]

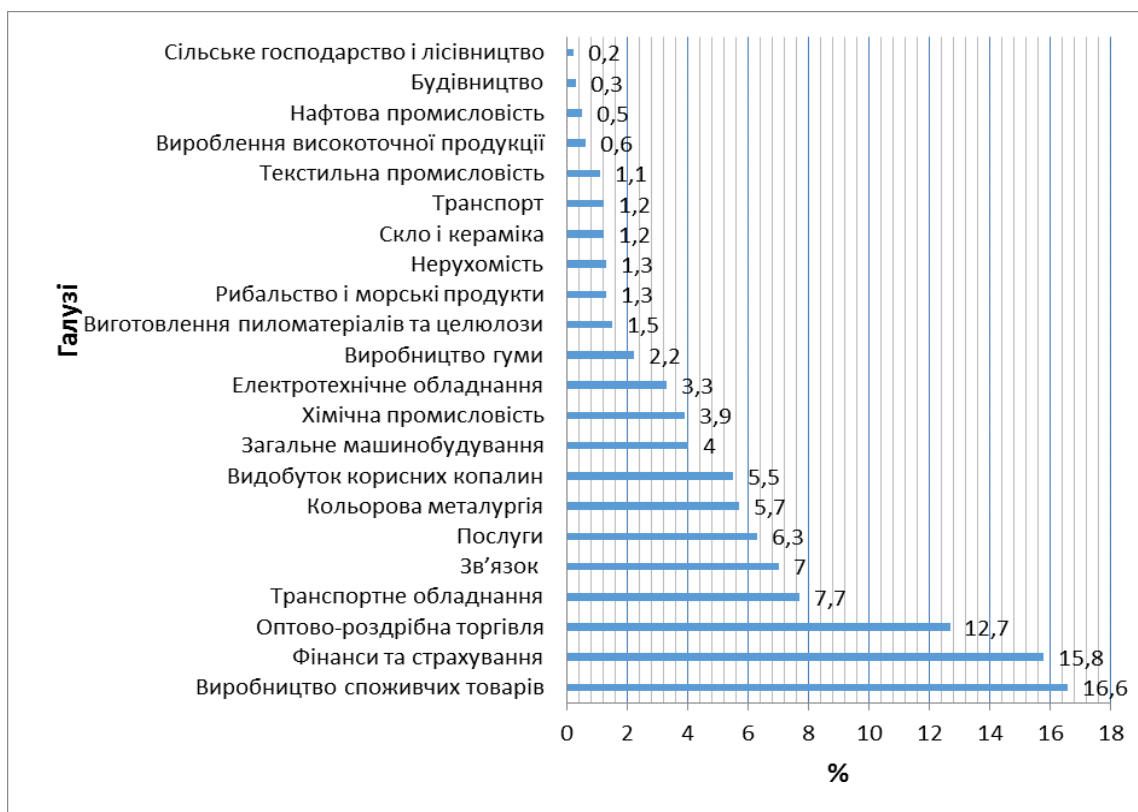

Рис. 5. Галузева структура ПІІ Японських компаній у 2014 р. [6, 9, 10]

Щодо інвестування в японські компанії, то можливо говорити про наявність цілого комплексу проблем, а саме: спостерігається значний відтік інвестицій з японської економіки. Основними інвесторами є компанії з Азії. Обсяг їх інвестицій склав у 2014 році 5,40 млрд. дол. коли у 2013 році даний показник був на рівні 867 млн. дол. Також досить активно інвестують компанії США, які у 2014 році значно збільшили свої капіталовкладення до 4,33 млрд. дол. у порівнянні з 2013 р. - 1,41 млрд. дол. Компанії Близького Сходу у 2014 році здійснювали інвестиції в японську економіку. Обсяг інвестицій з даного регіону склав 710 млн. дол. [6].

Японія, будучи членом СОТ і ОЕСР, не має можливості використовувати адміністративні методи підтримки національних експортерів, які порушують права країн-конкурентів. У зв'язку з цим в Японії ефективно діє багаторівнева система непрямой підтримки експорту у формі здійснюваного урядом комплексу заходів, що охоплюють питання фінансування, організаційно-технічного та інформаційного забезпечення, а також дипломатичної підтримки діяльності японських компаній на ринках зарубіжних країн. «Неринкові» об'єднання дипломатичних, фінансових та технологічних можливостей японського уряду і бізнесу є найважливішим системоутворюючим фактором, що дозволяє в кінцевому підсумку більш ефективно вирішувати питання, пов'язані з підтримкою зовнішньоекономічної діяльності японських компаній, у тому числі в галузі експорту товарів і послуг.

Важливе місце у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і підтримки експорту займає Японська Організація сприяння зовнішній торгівлі (ДЖЕТРО – Japan External Trade Organization), яка є некомерційною організацією і тісно пов'язана з урядом Японії. Організація виступає як координуюча ланка між Міністерством економіки, торгівлі і

промисловості та комерційними організаціями, в першу чергу, представниками малого та середнього бізнесу. Значне місце в діяльності ДЖЕТРО займає сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків малих і середніх підприємств Японії, а також периферійних районів країни [13].

Японський уряд в рамках так званої «економічної дипломатії» надає дипломатичну підтримку в питанні просування інтересів національних виробників на зарубіжні ринки. Зокрема, основним завданням дипломатії на цьому напрямку є зниження тарифних бар'єрів в країнах, які активно імпортують японську продукцію. З урахуванням відсутності зрушень у зниженні імпорتنих мит по лінії СОТ, Японія веде активну роботу з укладення регіональних і двосторонніх угод про створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) і про економічне партнерство (Economic Partner ship Agreement - ЕРА) [13].

Щодо інвестиційної політики Республіки Корея, то вона характеризується експортом ПШ. Корейські компанії у 2014 році інвестували в компанії таких країн як США - 4,98 млрд. дол., Австралія - 2,28 млрд. дол., Нідерланди - 1,51 млрд. дол. Загалом в країні ОЕСР корейськими компаніями було інвестовано понад 12,15 млрд. дол., в країні Європи інвестиції склали 5,29 млрд. дол., у країні Азії 29 млрд. дол. [6].

Корейські компанії у 2014 році інвестували у виробничий сектор 11,037 млрд. дол., у сферу виробництва їжі 161,3 млн. дол., у текстильну промисловість 184,4 млн. дол., у хімічну промисловість 268,27 млн. дол., у виробництво металопродукції інвестовано більше ніж 1,1 млрд. дол. Також корейські інвестори активно інвестували у виробництво комп'ютерів та офісної техніки.

Основні інвестиції в економіку Республіки Корея в 2014 р. здійснюють країни ОЕСР, у 2014 році інвестиції склали 8,41 млрд. дол. компанії Японії близько

4,12 млрд. дол. та США 2,14 млрд. дол., Нідерландів 1,01 млрд. дол., Великої Британії 783млн. дол., Франції 421 млн. дол., Канади 231 млн. дол., країн Азії інвестували 5,9 млрд. дол. [6].

Галузева структура інвестицій в економіку Республіки Корея за галузями представлена на рис 6.

Рис. 6. Галузева структура ПІІ корейських компаній у 2014 р. [6, 9, 10]

На рис. 5 наглядно представлено приток ПІІ у галузі економіки Р. Кореї, де на сферу послуг доводиться 57,3% від загального обсягу ПІІ. У 2014 р. найбільше інвестували у сектор торгівлі та ремонту - 23,96%, послуги пов'язані з нерухомістю – 23,1%. Поряд з тим, ПІІ у виробничий сектор у 2014 р. склали 42,7% від загального обсягу, а саме: основні інвестиції виробничого сектору здійснюються в хімічну промисловість – 12,78%, фінансове посередництво – 9,47% та у автомобільну галузь – 9,2% [6].

Значне зростання економіки Монголії, поряд із значними природними багатствами даної країни, роблять економіку Монголії привабливою для ведення міжнародного бізнесу. За даними Банку Монголії на кінець 2014 року міжнародні компанії інвестували в монгольську економіку 16,692 млрд. дол., при тому, що монгольські компанії інвестували близько 354,8 млн. дол. [6].

Щодо структури прямих іноземних інвестицій за галузями, то найбільшу частку (54,3%) займають інвестиції в торгівлю та громадське харчування, також активно здійснюються інвестиції у легку промисловість (6,4%) та фінансовий сектор (7,8%) [6].

Одним з основних факторів, що впливає на діяльність міжнародного бізнесу в країні є місце країни в міжнародному рейтингу Doing Business. Рейтинг фіксує рівень бізнес-клімату у тій чи іншій країні і є одним із найавторитетніших джерел інформації щодо інвестиційної привабливості.

За даними рейтингу 2016 року Китай займає 84 місце з показником в 62,93 п.п. Рейтинг Китаю дещо зменшився у порівнянні з дослідженням 2015 р. де він посідав 90 місце.

Згідно з даними, зібраними міжнародними експертами для рейтингу Doing Business, початок бізнесу в Китаї потребує в середньому 11.00 процедур, що

займають в середньому 31,40 днів. Вартість реєстрації нового підприємства складає близько 0,70% від доходу на душу населення [11, 12]. Треба зазначити, що уряд Китаю робить досить багато, для того, щоб зробити країну більш привабливою для іноземних компаній та покращити умови роботи для міжнародного бізнесу, а саме : у 2013 році були зроблені кроки, які дозволили зменшити адміністративні бар'єри для малих та мікрокомпаній, вони були звільнені від сплати адміністративних зборів. У 2015 році були усунуті вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу компаній та обов'язкової перевірки компаній аудиторською фірмою. Таким чином, на тлі проблем з зовнішнім попитом, Китай намагається стимулювати внутрішнє споживання та залучати додаткові інвестиції.

За даними рейтингу Doing Business 2016 р. за легкістю ведення міжнародного бізнесу в Японії країна займає 34 місце при тому, що в аналогічному рейтингу 2015 року посідала 30 сходинку. Така зміна рейтингу не пов'язана з погіршенням умов ведення бізнесу в Японії, оскільки числове вираження легкості ведення бізнесу не змінилось і залишилось на рівні 74,72 п.п. Переміщення на 4 сходинки у рейтингу пов'язане з активізацією процесів спрощення процедур у інших країнах.

Відкриття бізнесу в Японії вимагає здійснення 8 процедур, та займає у середньому 10,2 дні. Реєстрація бізнесу досить дорого коштує, та потребує витрат у розмірі 7,5% від середнього доходу на душу населення. Мінімальний статутний капітал для компаній не встановлено [11, 12].

Серед країн Східної Азії, за рейтингом Doing Business 2016, Р. Корея займає 4 місце в світі, серед 189 країн, тому, що у країні створенні найбільш сприятливі умови для ведення бізнесу.

Початок бізнесу в Р. Кореї вимагає здійснення 3 процедур та займає в

середньому 4 дні. Реєстрація бізнесу вимагає значних затрат на рівні 14,5% від середнього доходу на душу населення [11, 12].

За рейтингом Doing Business 2016, Монголія займає 56 місце за легкістю ведення бізнесу. Реєстраційні процедури для початку бізнесу вимагають 5 кроків та займають 6 днів.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що міжнародний бізнес в своєму розвитку залежить від впливу багатьох факторів, таких як фактор часу та комунікацій, просторові фактори, фактори глобалізації, маркетингові фактори та інші, однак найбільш суттєвий вплив на розвиток здійснює розвиток національних економік, як країн де знаходиться головні офіси компаній, так і країн-реципієнтів міжнародних компаній. Серед країн Східної Азії за рівнем економічного розвитку та розвитку ринкових відносин можливо виділити три групи країн, а саме, по-перше, країни з розвинутими ринками; по-друге, країни з ринками, що формуються; по-третє, країни з відсутньою ринковою економікою. Також треба зазначити, що саме східноазійські країни є драйверами розвитку всього азійського регіону, що безумовно впливає на розвиток міжнародного бізнесу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриффин Р. Международный бизнес./ Р. Гриффин, М. Пастей; 4-е изд. / Пер. с англ. под ред. А. Г. Медведева. – СПб.: Питер, 2006. — 1088 с.
2. Міжнародний бізнес : підручник. / за ред. проф. В. А. Вергуна. – К. : ВАДЕКС, 2014. – 810 с.
3. Международный бизнес : учебник. / под ред. д.э.н., проф. В. А. Черненко. – Санкт – Петербургский государственный университет сервиса и экономики, 2011. – 428 с.
4. Рогач О. Міжнародні інвестиції : Теорія та практика бізнесу

транснаціональних корпорацій : підручник / О. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.

5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голикова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 268 с.

6. Organization for economic cooperation and development [Electronic Resource]. - Режим доступу : https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FDI_FLOW_PARTNER

7. Focus Economics Экономические прогнозы от ведущих экономистов [Electronic Resource]. - Режим доступу : <http://www.stats.gov.cn/english>

8. Министерство Коммерции Китайской народной республики [Электронный ресурс]. Режим доступу : <http://russian.mofcom.gov.cn/column/statistic.shtml>

9. Доклад о мировых инвестициях 2013 год: Конференция ЮНКТАД [Электронный ресурс]. - Режим доступу : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_o

unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_o
[view_ru.pdf](http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_o)

10. Доклад о мировых инвестициях 2014 год : Конференция ЮНКТАД [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_o
[view_ru.pdf](http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_o)

11. Доклад Группы мирового банка. Ведение бизнеса – 2016: оценка качества и эффективности регулирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://Russian.Doingbusiness.org/\(global\)-reports/doing-business-2016](http://Russian.Doingbusiness.org/(global)-reports/doing-business-2016)

12. Доклад Группы мирового банка Ведение бизнеса – 2015: оценка качества и эффективности регулирования [Электронный ресурс] <http://russian.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>

13. Jetro - Japan External Trade Organization [Electronic Resource]. – Режим доступа : <https://www.jetro.go.jp/en>

УДК 33:336

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

*Стешенко О. Д., к.е.н., доцент,
Маханько Т. О., магістр (УкрДУЗТ)*

У статті розглянуто теоретико-методологічні основи депозитної політики комерційного банку; визначено, що розробка депозитної політики полягає у визначенні пріоритетних напрямків розвитку та удосконалення банківської діяльності в процесі залучення й акумулювання ресурсів, розвитку депозитних операцій та підвищення їх ефективності. Запропоновано власне визначення депозитної політики комерційного банку, а саме: депозитна політика являє собою концепцію організації депозитних відносин, постановку завдань у частині залучення ресурсів, а також практичних заходів щодо її реалізації. Зроблено висновок, що депозитну політику можна трактувати за такими напрямками: за суттю – це стратегія і тактика банку в частині організації депозитного процесу; за діяльністю – це комплекс заходів, що має на меті забезпечення ліквідності банку; за оформленням – це документ, детальний план, керівництво до дії щодо залучення ресурсів. Зміст депозитної політики проявляється в забезпеченні стабільності і стійкості банківської установи, її рентабельності, ліквідності та надійності, а також адекватності її діяльності потребам клієнтів.

Ключові слова: комерційний банк, депозитна політика, організація депозитних відносин, депозитний процес, ліквідність банківської установи.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДЕПОЗИТНОЙ ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

*Стешенко Е. Д., к.е.н., доцент,
Маханько Т. О., магистр (УкрДУЗТ)*

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы депозитной политики коммерческого банка; определено, что разработка депозитной политики заключается в определении приоритетных направлений развития и совершенствования банковской деятельности в процессе привлечения и аккумуляции ресурсов, развития депозитных операций и повышения их эффективности. Предложено собственное определение депозитной политики коммерческого банка, а именно: депозитная политика представляет собой концепцию организации депозитных отношений, постановку задач в части привлечения ресурсов, а также практических мероприятий по ее реализации. Сделан вывод, что депозитную политику можно трактовать по следующим направлениям: по сути – это стратегия и тактика банка в части организации депозитного процесса; по деятельности – это комплекс мероприятий, имеющий целью обеспечение ликвидности банка; по оформлению – это документ, детальный план, руководство к действиям по привлечению ресурсов. Содержание депозитной политики проявляется в обеспечении стабильности и устойчивости банковского учреждения, его рентабельности, ликвидности и надежности, а также адекватности его деятельности потребностям клиентов.

Ключевые слова: коммерческий банк, депозитная политика, организация депозитных отношений, депозитный процесс, ликвидность банковского учреждения.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE DEPOSIT POLICY OF COMMERCIAL BANK

*Steshenko E. D., Ph.D., associate,
Makhanko T. O., master (UkrSURT)*

The article considers theoretic-methodological basis of the Deposit policy of commercial Bank; determined that the development of the Deposit policy is to define the priority directions of development and improvement of banking activities in the process of attraction and accumulation of resources, development of Deposit operations and increase their efficiency. Proposed definition of Deposit policy of commercial Bank, namely: the Deposit policy is a concept of the organization's Deposit relationship, posing problems in terms of attracting resources and practical measures for its implementation. It is concluded that the Deposit policy can be interpreted in the following ways: essentially, it's the strategy and tactics of the Bank in terms of organization of the Deposit process; the activity is a complex of measures aimed to ensure the liquidity of the Bank; on clearance is a document that detailed plan, a guide to action for raising resources. Content Deposit policy is manifested in the stability and sustainability of the banking institution, its profitability,

liquidity and reliability, as well as the adequacy of his activities to customers' needs.

Keywords: *commercial Bank, Deposit policy, Deposit organization relations, escrow process, the liquidity of banking institutions.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Специфіка діяльності комерційного банку полягає в тому, що переважна частина його ресурсів формується за рахунок позичкових коштів. При цьому важливу роль у структурі залучених коштів банківської установи відіграють депозити.

Економічна нестабільність періоду світової фінансово-економічної кризи та часу подолання її наслідків суттєво вплинула на банківську систему України, в результаті комерційні банки опинилися в несприятливому фінансовому стані. Криза вітчизняної банківської системи зумовила жорстке протистояння між комерційними банками за ресурси та напрямки їх розміщення. А з іншого боку, обмеження доступу комерційних банків до джерел залучення депозитних коштів населення вкрай негативно позначилося на фінансовій стійкості багатьох банківських установ.

Сьогоднішні позиції української банківської практики проведення депозитних операцій досить слабкі, тож вони потребують багатьох змін, пов'язаних з надмірною централізацією управління процесами формування і використання позикового фонду. Із ходом глобалізації вітчизняні банки все більше мобілізували ресурси за рахунок запозичень на міжнародних ринках капіталів у формі кредитів та іноземних інвестицій. Значними імпульсами характеризується і внутрішній міжбанківський ринок. Мобілізація запозичених ресурсів досить вигідна, тому що цей вид ресурсів вирізняється низькою вартістю та високим рівнем доступності для більшості банків.

Нині, коли міжнародні банки знизили обсяги кредитування вітчизняних банків, а також, зважаючи на

недостатність ресурсів на внутрішньому банківському ринку, посилюється значення депозитних ресурсів, які банк повинен залучити шляхом проведення депозитних операцій. Боротьба за залучення коштів фізичних та юридичних осіб посилилася. Саме тому виникає необхідність у чітко продуманій організації депозитної політики, яка стає основою забезпечення діяльності банків. У цьому і є актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питання, пов'язані з дослідженням теоретичних основ депозитної політики комерційного банку, практики її реалізації та шляхів удосконалення, в науковій літературі розроблені недостатньо. У цей же час важливість дослідження цих питань підкреслюють багато вчених-економістів. Серед них можна відмітити Н.Е. Аванесову [1], О.М. Бартош [2], Р.В. Лаврова [6], М.В. Олексенко [8], Є.Г. Юріна [10] та ін. Основна частина дослідження торкається проблеми формування депозитів у структурі ресурсної бази та ефективності управління зобов'язаннями банку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для створення ефективної банківської системи в Україні є можливість обміну фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, надання споживачам можливості вибору між різними об'єктами розміщення тимчасово вільних грошових коштів, а також надання усім, хто потребує кредитів, найприйнятніших умов при забезпеченні їх повернення й обслуговування.

Наслідки фінансової кризи призвели до загострення конкуренції між комерційними банками за ресурси та ефективні напрямки їх розміщення. Це призвело до тимчасового зниження

прибутковості банківської діяльності. Для успішного функціонування та розширення діяльності банківської установи недостатньо залучати кошти за нижчою ціною, а розміщувати за вищою, для цього необхідно створювати ефективну систему менеджменту банку. Для підтримки своєї конкурентоспроможності банки вимушені пропонувати своїм клієнтам все нові послуги, застосовувати різноманітні фінансові інструменти та розширювати свою діяльність.

Розробка депозитної політики полягає у визначенні пріоритетних напрямків розвитку та удосконалення банківської діяльності в процесі залучення й акумулювання ресурсів, розвитку депозитних операцій та підвищення їх ефективності. Саме тому потребують уточнення механізми диверсифікації депозитного портфеля, гнучкості формування депозитної політики банку в їх комплексі із кредитною політикою, що, своєю чергою, залежить від якості формування банком оптимальних стратегічних напрямків розвитку на ринку депозитних послуг. Актуальність цієї теми спричинена складністю та проблемністю її вирішення за сьогоднішніх не дуже сприятливих умов як в економіці, так і в банківській системі.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у визначенні сучасного розуміння щодо розробки депозитної політики, виявленні ключових факторів депозитної політики та гнучкості депозитного портфеля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення стабільності і надійного функціонування в нашій державі комерційних банків важливу роль відіграє формування науково обґрунтованої банківської політики, основним елементом якої є депозитна політика. Це пов'язано з тим, що основна частина банківських ресурсів створюється у процесі проведення депозитних операцій, від ефективності і правильності організації яких залежить у

кінцевому результаті стійкість функціонування банківської установи. Приріст числа вкладників прямо залежить від депозитної політики, тому динаміка збільшення вкладників – один із показників ефективної діяльності банку.

Найбільш дослідженим у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі є поняття «депозитна політика». Проте вченим доволі складно дійти до єдиної точки зору з визначення цього поняття та підходів до її розробки й удосконалення.

Депозитна політика являє собою складне економічне явище, її суть необхідно розглядати як у широкому, так і у вузькому значенні. У широкому – депозитна політика комерційного банку характеризується як стратегія і тактика банку при здійсненні ним діяльності щодо залучення ресурсів з метою повернення, а також при організації та управлінні депозитним процесом [5, с. 12]. Під депозитною політикою у вузькому значенні розуміється стратегія і тактика банку проблеми розвитку банківської системи в сучасних умовах в частині організації депозитного процесу з метою забезпечення його ліквідності.

Депозитна політика – це стратегія і тактика формування ресурсної бази за допомогою залучення оптимального обсягу коштів через продаж депозитних продуктів задля підтримання вимог ліквідності, дохідності й ризику та забезпечення конкурентних переваг банку [1, с. 916-917].

Депозитна політика комерційного банку – це комплекс заходів з формування депозитного портфеля, а також багатоманітні форми та методи щодо реалізації на ринку депозитних вкладів [8, с. 167].

Депозитні операції значною мірою визначають умови, форми і напрями використання банківських ресурсів, тобто склад і структуру активних операцій. Виходячи з цього, депозитна політика повинна включати ряд напрямів, які були

б спрямовані на поліпшення її якості. Якість депозитної політики є важливим фактором, що визначає ліквідність банку. Критерієм якості депозитів є їх стабільність. Що більша частка стабільних депозитів, то вища ліквідність, тоді ресурси не покидають банк. Усі науковці і практики відмічають, що строкові і ощадні депозити є найстійкішою частиною депозитних ресурсів [3, с. 89; 4, с. 92; 7, с. 4], вони дозволяють здійснювати кредитування на більш тривалі строки і під вищі відсотки. Однак строкові депозити повинні бути диференційовані до різних груп клієнтів. Частка великих депозитів визначає стабільність ресурсної бази, оскільки вплив дострокового вилучення депозиту на ресурсну базу зростає зі збільшенням його розмірів. Підвищення частки великих депозитів знижує стабільність ресурсної бази банку [9, с. 72].

Депозитна політика комерційного банку ґрунтується на дослідженні досягнутого рівня розвитку депозитних відносин банку з клієнтами і націлена на їх вдосконалення та розвиток.

Комерційному банку важливо розробляти депозитну політику насамперед тому, що це дає можливість регулювати, управляти, раціонально організувати взаємини між банком і його клієнтами щодо зворотного руху коштів. У процесі розробки депозитної політики комерційного банку слід враховувати рівень розвитку суспільства, банківської системи держави і конкретного банку.

Кожен банк визначає свою власну депозитну політику з огляду на економічну, політичну, соціальну ситуацію в регіоні своєї діяльності. Якщо банк не має власної депозитної політики або має депозитну політику невисокої якості, або не зміг довести її основні положення до відома конкретних виконавців, ставлячи тим самим під сумнів можливість її реалізації, значно підвищується сукупний ризик його

діяльності.

Головною передумовою успішного довгострокового розвитку банку є наявність та ефективна реалізація системи стратегічного менеджменту, який являє собою процес прийняття та реалізації стратегічних рішень, зміст яких полягає у виборі, заснованому на порівнянні наявного потенціалу банку з можливостями та загрозами його зовнішнього середовища.

З метою ефективного проведення депозитної політики банку доцільно розробляти відповідний стратегічний план, призначенням якого є планування депозитних послуг у встановленні граничних розмірів депозитної бази, її місця в ресурсному потенціалі банку та засобах його реалізації щодо цільових ринків та клієнтів, обсягів, структури депозитів юридичних і фізичних осіб, форм та пріоритетів депозитної діяльності.

При розробці стратегії банку на ринку депозитних послуг необхідно враховувати такі принципи:

- максимізація прибутку;
- забезпечення стійкості ресурсної бази та рівня ліквідності;
- гнучкість асортиментної та цільової політики й пристосування окремих параметрів збуту до вимог клієнтів.

Механізм формування депозитної політики включає ряд етапів, які спрямовані на виконання мети і завдань, які стоять перед банком. Кожен з етапів безпосередньо пов'язаний з іншими і є обов'язковим для формування оптимальної депозитної політики і правильної організації депозитного процесу (табл. 1).

У процесі розробки механізму депозитної політики банку беруть участь різні структурні підрозділи, зокрема відділи маркетингу, менеджменту, обліково-операційний відділ, депозитний відділ, робота яких орієнтована на залучення коштів на умовах: повернення, строковості, платності (якщо це

передбачено договором), публічності (відносно умов залучення коштів).

Таблиця 1

Етапи формування депозитної політики

Характеристика етапів	Основні орієнтири
Постановка цілей і визначення основних завдань депозитної політики	Діяльність орієнтована на залучення оптимального обсягу грошових коштів (за строками і валютами), необхідного і достатнього для роботи на фінансових ринках за умови забезпечення мінімального рівня витрат
Виділення відповідних підрозділів і розподіл повноважень співробітникам банку	Орієнтована на визначення підрозділів банку, за якими закріплені завдання щодо залучення депозитів (відділ маркетингу) і функції щодо обслуговування депозитних операцій (депозитний, обліково-операційний відділ)
Розробка відповідних процедур залучення ресурсів	Визначені конкретні схеми, заходи, які використовують інструменти маркетингу для залучення грошових коштів юридичних і фізичних осіб шляхом прямої чи прихованої реклами або пропаганди
Організація контролю і управління в процесі здійснення депозитних операцій	Завданням контролю є уникнути або зменшити ризики, які виникають при депозитних операціях. Депозити розглядаються як самостійний об'єкт управління і джерело підвищення ефективності роботи банку

Втілюючи в діяльність банку певні питання, на які повинна відповідати прийняту депозитну політику, враховуючи депозитна політика (табл. 2). специфіку роботи банку, можна виділити

Таблиця 2

Основні питання та рішення щодо прийняття депозитної політики

Питання	Пояснення
1. Мета залучення ресурсів	Депозитні операції організуються для того, щоб сприяти отриманню банком прибутку чи створювати умови для отримання прибутку в майбутньому
2. Джерела надходження ресурсів	У процесі організації депозитних операцій варто прагнути урізноманітнення джерел ресурсів за суб'єктами та поєднання різних форм депозитів
3. Можлива сума залучених ресурсів	Депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною з кредитною політикою. Сума залучених коштів має забезпечувати їх реалізацію в активні операції
4. Термін, на який передбачають залучити ресурси	Депозити на вимогу обслуговують платіжний обіг і належать до найліквідніших. Строкові депозити більш стійкі, але залежать від відсоткової ставки
5. Вартість залучених ресурсів	Процес формування депозитної політики тісно взаємопов'язаний з процентною політикою банку. Відсоткові ставки диференціюються за сумами, видами і строками депозитів
6. Можлива ефективність операцій, пов'язана із залученням ресурсів	При розрахунку ефективності залучення депозитів необхідно брати до уваги пов'язані з ними витрати, у т.ч. відрахування в обов'язкові резерви, ступінь їх ліквідності і доходи, пов'язані з їх розміщенням

На сьогодні обсяг готівки на руках у населення залишається значним, тому дозволяє зацікавити клієнта в отриманні відкриття депозитних вкладів є першим подальших послуг комерційного банку і етапом співпраці банку і клієнта. Встановлення таких взаємовідносин сформувавши механізм різнопланової

співпраці «клієнт – банк», який характеризується високим ступенем довіри, мінімізацією ризику та зацікавленістю сторін в ефективній діяльності кожного із суб'єктів.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Таким чином, депозитна політика являє собою концепцію організації депозитних відносин, постановку завдань у частині залучення ресурсів, а також практичних заходів щодо її реалізації. Характеристика депозитної політики дозволила зробити висновок, що вона є однією зі складових управління діяльністю банку.

Її можна трактувати за такими напрямками: за суттю – це стратегія і тактика банку в частині організації депозитного процесу; за діяльністю – це комплекс заходів, що має на меті забезпечення ліквідності банку; за оформленням – це документ, детальний план, керівництво до дій щодо залучення ресурсів. Зміст депозитної політики проявляється в забезпеченні стабільності і стійкості банківської установи, її рентабельності, ліквідності та надійності, а також адекватності її діяльності потребам клієнтів.

Створення раціональної системи депозитних рахунків та можливості акумулювання залучених коштів об'єктивно обмежуються та визначаються зовнішніми факторами: рівнем економічної активності; рівнем розвитку регіону; можливістю альтернативних вкладень; інфляційними очікуваннями та ін. Розвиток новітніх банківських технологій дозволить повніше задовольнити потреби клієнтів у різноманітних послугах, поліпшити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на депозитних рахунках у банку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова, Н.Е. Депозитна політика комерційного банку: теоретико-

методологічні засади [Текст] / Н.Е. Аванесова, Ю.О. Арестова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №8. – С. 916-918.

2. Бартош, О.М. Депозитна політика банку та основні етапи її формування [Текст] / О.М. Бартош // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 97-101.

3. Васюренко, О.В. Депозиты как основной источник привлечения средств коммерческими банками [Текст] / О.В. Васюренко // Фінанси України. – 2006. – №11. – С. 88-92.

4. Версаль, Н.І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України [Текст] / Н.І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – №12. – С. 89-95.

5. Дмитрієва, О.А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку [Текст] / О.А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2008. – №5. – С. 15-17.

6. Лавров, Р.В. Депозитна політика банку в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Р.В. Лавров. – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/8737/Стаття%208%20%28Lavrov%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Неізнана, О.В. Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку [Текст] / О.В. Неізнана // Фондовий ринок. – 2007. – №31. – С. 2-5.

8. Олексенко, М.В. Депозитна політика комерційних банків України на сучасному етапі [Текст] / М.В. Олексенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №4(16). – С. 166-169.

9. Петрук, О.М. Банківська справа [Текст]: навч. посіб. / За ред. д-ра екон. наук Ф.Ф. Бутинця. – К.: Кондор, 2004. – 461 с.

10. Юрін, Є.Г. Депозитна політика комерційних банків в умовах фінансово-економічної кризи [Електронний ресурс] / Є.Г. Юрін // Наукове товариство Івана Кушніра. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=56117>

УДК 334: 723

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Полякова О. М., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

В статті досліджено поняття соціального підприємництва, розглянуто критерії та проаналізовано світові моделі соціального підприємництва. Розглянуто особливості становлення та розвитку соціального підприємництва в Україні. Відзначено, що фундаментом сучасного соціального підприємництва є багаті вітчизняні історичні традиції підприємницької діяльності, що базуються на релігійно-етичних засадах і моральній відповідальності. Доведено доцільність системного підходу до забезпечення успішного розвитку соціальних підприємств в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, цінність, соціальна відповідальність, соціальні інновації, благодійність.

КОНЦЕПЦИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНСКОМ КОНТЕКСТЕ

Полякова Е.Н., к.э.н., доцент (УкрГУЖТ)

В статье исследовано понятие социального предпринимательства, рассмотрены критерии и проанализированы мировые модели социального предпринимательства. Рассмотрены особенности становления и развития социального предпринимательства в Украине. Отмечено, что фундаментом современного социального предпринимательства является богатые отечественные исторические традиции предпринимательской деятельности, основанные на религиозно-этических принципах и моральной ответственности. Доказана целесообразность системного подхода к обеспечению успешного развития социальных предприятий в Украине.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальное предприятие, ценность, социальная ответственность, социальные инновации, благотворительность.

THE CONCEPT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINIAN CONTEXT

Polyakova E. N., Candidate of Economics, associate professor (UkrSURT)

The article studied the concept of social entrepreneurship, considered criteria and analyzed the world of social entrepreneurship model. Foreign concept of social entrepreneurship distinguished role of the state. The features of formation and development of social entrepreneurship in Ukraine. On becoming a social enterprise with the absence of significant state or public support is important to formulate criteria for readiness for social entrepreneurship. So you can set the direction of the search for potential social entrepreneurs who can offer their projects to the public. It is noted that the foundation of modern social entrepreneurship is the rich historical traditions of native entrepreneurship, based on

religious and ethical principles and moral responsibility. The expediency of a systematic approach to ensuring the successful development of social enterprises in Ukraine.

Keywords: *social entrepreneurship, social enterprise, value, social responsibility, social innovation, charity.*

Постановка проблеми. Світовий бізнес все частіше повертається в бік соціальних проблем як на національному, так і на глобальному рівні. Підприємництво з соціальною метою визнається окремим напрямом економічної діяльності, згадується як «четвертий сектор» в суспільстві.

Соціально відповідальному підприємництву належить важливе місце в системі базових цінностей інноваційного ринкового світогляду. Адже, саме усвідомлення своєї місії підприємця в ринковій трансформації економіки, дозволяє посилити потенціал підприємницького сектора, довести його суспільну значущість. Самостійність господарювання, ініціативний, творчий, морально-відповідальний підхід до справи викликає необхідність вирішення цілої низки проблем. Вони пов'язані з інноваційним пошуком ринкових можливостей, дослідженнями з маркетингу, управління фінансами, використання ресурсів, залучення інвестицій та ведення соціально-відповідального бізнесу [2]. Саме набуття бізнесом соціальної відповідальності перед суспільством становить основу стабільного економічного розвитку держави та вимагає комплексного підходу до реалізації та пошуку нових методів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених частин загальної проблеми. Дослідженням соціальних аспектів підприємництва присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних вчених: С. Алворда, Г. Диза, П. Друкера, І. Березяк, Н. Волосковець, Я. Гришиної, Н. Губської, М. Дейч, В. Диканя, Н. Добрової, В. Компанієць, В. Кулькової, А. Московської, О. Овсянюк-Бердадіної,

О. Сотули, В. Удодової, Л. Федулової та багатьох інших [1-14].

Фахівці вивчають еволюцію соціального підприємництва, аналізують його визначення, функції, особливості соціальних підприємств та ін. В той же час західні дослідники соціального підприємництва, зокрема, Роджер Мартін і Саллі Осбер звертають увагу на поширення вживання даного терміну з ростом популярності практично в будь-якому контексті, як тільки мова заходить про соціально корисну діяльність [цит. за 10]. В Україні розвиток практик соціального підприємництва відбувається на тлі незавершеності теоретичних розробок, що породжує неоднозначність його трактувань і характеристик.

Саме відсутність цілісного підходу до вивчення сутності та проблем соціального підприємництва, дискусії щодо концептуальної основи соціального підприємництва актуалізують наукові дослідження у цьому напрямку.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності і основних характеристик соціального підприємництва та особливостей його становлення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво займає проміжне положення між сферами традиційного підприємництва та благодійності: від першого воно відрізняється своїми цілями – спрямованістю на соціальні зміни, вирішення соціальних проблем; а від другої – комерційним характером діяльності (цілі досягаються не шляхом разових фінансових вливань, а за допомогою організації підприємницької діяльності).

Напрямок соціального підприємництва почав виділятися за кордоном в середині 70-х рр. ХХ століття,

при цьому єдине загальноприйняте визначення цього явища так і не сформулювалося. В цілому соціальне підприємництво розглядається як:

- спосіб соціальної підтримки певних груп населення;
- механізм сприяння економічному розвитку, підтримки підприємництва;
- альтернативний державному механізм вирішення соціальних проблем;
- соціально орієнтований бізнес, метою якого є вирішення соціальних проблем;
- система господарювання, складовими якої є соціальні підприємства [8].

За думкою Б. Драйтона «соціальні підприємці не задовольняються тим, щоб просто дати людині рибу або навчити, як її ловити. Вони не заспокоюються до тих пір, поки не революціонізують саму рибну галузь» [цит. за 10].

У США соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових організацій, спрямовану на вирішення соціальних проблем визначеної цільової групи.

В європейських країнах соціальне підприємництво визначається як бізнес із соціальною місією. На відміну від звичайного підприємництва на перше місце тут виходить соціальний аспект, а потім економічна ефективність.

За визначенням міжнародних громадських фондів, зокрема Schwab Foundation for Social Entrepreneurship (Швейцарія), Skoll Foundation (США), Ashoka Foundation (Індія) соціальне підприємництво розглядається як інноваційна підприємницька діяльність із метою соціальних змін у суспільстві [12].

В. Ю. Кулькова в своїй роботі [10] виділяє три підходи до визначення соціального підприємництва:

1) спрямованість на соціальні перетворення (мотивацією соціальних перетворень виступає не реалізація підприємницької здібності, а альтруїзм) (П. Друкер, Р. Мартин, С. Осбер);

2) соціально відповідальний ризик (створення соціальної цінності, безперервний процес інновацій, відповідальність підприємця перед клієнтами та суспільством) (Г. Диз);

3) отримання в результаті підприємницької діяльності цінності, що виражається в перевазі, яку отримує значна частина суспільства або суспільство в цілому (А. Московська, М. Баталіна, Л. Тарадіна) [10].

По суті, при визначенні соціального підприємництва йдеться про проведення кордонів між ним і, з одного боку, чистої благодійністю або некомерційною громадською діяльністю, а з іншого боку, бізнес-структурами, які дотримуються принципів соціальної відповідальності.

Критеріями соціального підприємництва є:

1) соціальна або екологічна спрямованість діяльності на вирішення конкретних соціальних проблем, стійкі позитивні соціальні результати;

2) прибуткова діяльність, самоокупність і фінансова стійкість, що сприяє до незалежності від зовнішнього фінансування;

3) реінвестиція доходу в бізнес на рішення соціальних проблем;

4) інноваційна діяльність, яка спрямована на застосуванні нових підходів на розв'язання соціальної проблеми;

5) масштабованість і тиражованість, що передбачає збільшення масштабу діяльності соціального підприємства і розповсюдження досвіду (моделі) з метою збільшення соціального впливу;

6) підприємницький підхід - здатність соціального підприємця бачити провали ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний вплив на суспільство в цілому [8].

Однак основним критерієм перспектив соціального бізнесу ряд

українських фахівців вважають кількість успішних підприємців, які можуть зацікавитися малоприбутковими бізнес-проектами, спрямованими на забезпечення потреб вразливих груп громадян [15].

На наш погляд в Україні при становленні соціального підприємництва в умовах відсутності істотної державної або громадської підтримки важливо виділяти не тільки критерії соціального підприємництва, а й формулювати критерії готовності до соціального підприємництва. В такий спосіб можна задавати напрямок пошуку потенційних соціальних підприємців, здатних запропонувати суспільству свої проекти [6].

Забезпеченню процесу впровадження соціальних підприємств в економіку України сприятиме дослідження можливостей використання зарубіжного досвіду соціального підприємництва, його порівняльний аналіз, виявлення переваг та недоліків.

Зарубіжні концепції соціального підприємництва відрізняються роллю держави. Розрізняють чотири моделі соціального підприємництва:

1) модель Північної Європи (Бельгії, Нідерландів, Норвегії, Швеції) – характеризується активною підтримкою держави;

2) моделі США, Канади, Японії – містять регулювання на рівні підприємств, використання благодійництва;

3) модель Центральної Європи (Австрії, Німеччини, Франції) – відрізняється адресними соціальними програмами і бізнес-проектами;

4) модель Великої Британії – має відзнакою значні соціальні інвестиції.

Незважаючи на такі відмінності, поступово різниця між моделями зменшується [1].

Найбільш кардинальні відмінності в розумінні соціального підприємництва та здійсненні соціальної активності підприємцями спостерігаються в США та країнах Європи.

В Європі соціальне підприємництво веде свою історію з кооперативного руху, у США – зі сфери венчурної філантропії – вкладу в соціальне підприємство під низький відсоток, без відсотка, на умовах повернення частини суми або у формі програмно-орієнтованих інвестицій також з мінімальним поверненням [1, 12].

Особливостями діяльності соціальних підприємств в Європі є колективна форма власності і діяльність на користь територіальної громади. Європейські соціальні підприємства функціонують в галузях, у яких держава в певний період зменшила фінансування або яким ніколи не вистачало державного фінансування для повного задоволення потреб суспільства. Тому розвиток соціальних підприємств у кожній з європейських країн залежить від загального добробуту кожної держави.

В США соціальні підприємства – це неприбуткові організації, які отримують дохід. У США держава значно менше підтримує соціальне підприємство, порівняно з Європою. Проте соціальні підприємства, розташовані у Сполучених Штатах, надають набагато більше видів послуг порівняно з європейськими соціальними підприємствами [1, 13].

В соціальному підприємстві Росії, яке зараз проходить процес становлення, провідну роль відіграє уряд та місцеві приватні фонди. Роботу соціальних підприємств підтримують міністерство економічного розвитку Росії та експертна рада при Держдумі, а ресурс «Соціальна карта Російської Федерації», що містить інформацію про соціальні проблеми регіонів, допомагає потенційним та практикуючим соціальним підприємцям знайти ідеї для соціально-орієнтованих проектів [11].

Діючи в Україні соціальні підприємства сильно відрізняються від закордонних аналогів. В Україні не існує законодавчо затверджених понять «соціальне підприємство», «соціальне підприємство», «підприємства соціальної

економіки». Однак в різних нормативно-правових джерелах існують положення, що дозволяють створювати підприємства, які за міжнародними стандартами можуть бути класифіковані як соціальні [14]. Більшість вітчизняних компаній, що займаються соціальним підприємництвом, спрямовані на виконання соціальних програм, а не на розробку ефективних бізнес-підходів. Слід також враховувати недостатню розвиненість інфраструктури підтримки соціальних підприємств.

Вважається, що розвитку соціального підприємництва в Україні сприяють переважно міжнародні фонди. Проте практика показала, що програми підтримки соціального підприємництва з боку міжнародних донорів були провальними. Найчастіше - через відсутність обліку того, хто може бути підприємцем (соціальний підприємець повинен насамперед бути підприємцем, а не орієнтуватися на споживання гранту) [15].

В Україні з жовтня 2010 року на базі Асоціації аналітичних громадських організацій «Соціально-економічні стратегії та партнерства» почав роботу Центр підтримки соціального підприємництва. Він виступає платформою акумуляції знань, успішного досвіду, свого роду механізмом просування ідеї соціального підприємництва на рівні регіону і майданчиком комунікації і обміну знаннями та досвідом для соціальних підприємств і структур підтримки соціального підприємництва [4].

Тобто, в Україні соціальне підприємництво розглядається скоріше як певний підхід, який може застосовуватися до будь-якої бізнес-моделі. Вітчизняний соціально спрямований бізнес не є в усіх випадках соціальним підприємництвом, існує «суміш» понять соціального підприємництва та соціально-орієнтованого бізнесу, бізнесу та волонтерства. Ключовими центрами соціального підприємництва в Україні

вважаються Київ, Івано-Франківськ, Львів [15].

Варто зазначити, що будь-який досвід соціального підприємництва, успішний в одній країні, не може бути перенесений в іншу країну без адаптації. Проте вітчизняним соціальним підприємствам ближчим може видатися досвід європейських країн, де соціальні підприємства є дотаційними і залежними від донорів і держави. Проте, не варто забувати багаті вітчизняні історичні традиції підприємницької діяльності, що базуються на релігійно-етичних засадах і моральній відповідальності, і які можуть стати фундаментом сучасного соціального підприємництва [9].

Взагалі менталітет українського народу формувалася під значним впливом християнства і тому чесність, відповідальність, працелюбство, прагнення до досконалості, милосердя, піклування про ближніх, поважливе ставлення до землі, природи були характерними якостями народу. В середовищі купецтва та підприємців вважалось, що прибуток є дуже важливим, але честь є вищою за прибуток, багатство сприймалось як відповідальність перед Богом та суспільством, обов'язком багатой людини вважалось благодійництво [5].

Експерти виділили такі найбільш вагомні фактори, які впливають на формування соціально відповідальної поведінки у нашому суспільстві:

- система духовно-морального виховання, освіта, сім'я (62,0%);
- ментальність, традиції, історичний досвід населення України (53,2%);
- схвалення та стимулювання соціально відповідальної поведінки владою (44,9%);
- партнерські та ділові стосунки із зарубіжними фірмами (32,9%);
- приклади соціально відповідальної поведінки представників (влада, бізнес-структури) розвинутих країн (25,9%) [5, с.30].

В обмеженому масштабі соціалізація підприємницької діяльності відбувається через поширення принципів корпоративної соціальної відповідальності. Частина вітчизняних підприємців та науковців ототожнюють поняття соціальної відповідальності та соціального підприємництва. Однак існує принципова відмінність між цими двома економічними категоріями, оскільки метою діяльності комерційного підприємства є отримання прибутку для розширення бізнесу, а соціального – отримання прибутку для вирішення соціальних проблем [12, 3]. Однак, на наш погляд, як соціальна відповідальність бізнесу, так і діяльність соціальних підприємств є основою, підґрунтям інноваційного розвитку економіки.

На жаль, згідно даних дослідження українського бізнесу ООН, в середньому 49,1% підприємств взагалі не відслідковують соціальні наслідки інноваційного розвитку, іноді це роблять 29,4% підприємств і лише 5,3% використовують для оцінки чіткі показники [2]. В той час як упровадження політики корпоративної соціальної відповідальності визнано фактором, що збільшує прибутковість компаній.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сьогоденнішому контексті соціальне підприємництво визначається як діяльність, що має три орієнтири: соціальний, ринковий та інноваційний та складається із таких компонентів: соціальної проблеми; механізму інноваційного вирішення даної проблеми; ресурсів для підтримки нової системи. Саме інноваційна діяльність сприяє реалізації соціальних цілей як в некомерційному секторі, так і в корпоративному соціальному підприємстві [7].

Вітчизняне соціальне підприємництво є підприємством гібридного виду, що об'єднує елементи комерційного ведення бізнесу і

некомерційні організації, що функціонують виключно на пожертви.

Ключем до успішного розвитку соціальних підприємств в Україні є вироблення національних стратегій розвитку соціального підприємництва, які дозволили б скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін. Потрібна чітка і скоординована робота підприємців, громадських організацій, донорських структур і держави, а також фінансування окремих проектів. Ці заходи дозволять вирішувати проблему соціального підприємництва системно.

Одним із шляхів розв'язання цілої низки стратегічних завдань може бути прогнозування можливостей взаємовідносин між такими системами «наука – інновація – соціально відповідальне підприємство – держава».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Березяк, І. І. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії становлення соціального підприємництва [Текст] / І. І. Березяк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». – 2014. – Вип 25. – С. 31-36.

2 Волосковець, Н. Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки [Текст] / Н. Ю. Волосковець // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 125-130.

3 Гришина, Я. С. Социальное предпринимательство как инновационно-правовая основа обеспечения имущественных потребностей [Электронный ресурс] / Я. С. Гришина // Государство и право. Вестник Нижегородского университета им. И.Н. Лобачевского, 2013. -№3(2). – С.50-52. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-predprinimatelstvo...>

4 Губская, Н. В. Социальные инновации в условиях экономического кризиса [Текст] / Н. В. Губская,

Е. Н. Стрелина // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. – 2014. – Том 2. – С. 69-73.

5 Дейч М. Факторы формирования и стимулирования социально ответственного поведения личности, бизнеса, общества, государства в Украине [Текст] / М. Дейч, В. Компаниец // Вестник экономической науки Украины. – 2013. – Том 24. – Выпуск № 2 – С. 28-35.

6 Дикань, В. Л. Реанимирование экономики Украины [Текст] / В. Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – Вип. 45. – С. 11-17.

7 Дикань, В. Л. Українська модель економічної системи як нова концепція розвитку національної економіки [Текст] / В. Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 44. – С. 11-17.

8 Доброва, Н. В. Соціальне підприємництво [Електронний ресурс] / Н. В. Доброва // Економічні інновації. – 2015. – Вип. 59. – С. 112-117. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/...](http://nbuv.gov.ua/UJRN/)

9 Компаниец, В. В. Сутність корпоративної соціальної відповідальності: базові підходи західної наукової думки [Текст] / В. В. Компаниец // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – №4. – С. 250-255.

10 Кулькова, В. Ю. Социальное предпринимательство: сущность и основные характеристики [Электронный ресурс] / В. Ю. Кулькова // Среднерусский вестник общественных наук. – 2016. – Том 11 (№2). – С. 119-122. – Режим доступа:

<http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-predprinimatelstvo...>

11 Московская, А. А. Феномен социального предпринимательства и его перспективы в России [Электронный ресурс] / А. А. Московская // Меценат. – Режим доступа : <http://www.maecenas.ru/libs/index.html?117>

12 Овсянюк-Бердадіна, О. Ф. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації [Текст] / О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, Ж. Л. Крисько // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6, Ч. 2. – С. 129-132.

13 Сотула, О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки [Електронний ресурс] / О. В. Сотула // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – №4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1988>

14 Удодова, В. І. Дослідження досвіду функціонування національних моделей соціального підприємництва [Текст] / В. І. Удодова, В. І. Шаповал // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1042. – С. 105-108.

15 Шевченко, Л. Волонтеры с деньгами: как работает социальное предпринимательство в Украине? [Электронный ресурс] / Л. Шевченко. – Режим доступа: <http://ubr.ua/business-practice/own-business/volontery-s-dengami-kak-rabotaet-socialnoe-predprinimatelstvo-v-ukraine-366210>

*Збірник «Вісник економіки транспорту і промисловості» входить до переліку фахових видань. Постанова ВАК України №1 – 05/6 від 11.06.03 р. (Бюлетень №7 за 2003 р. Перелік 12).
Постанова ВАК України №1 – 05/4 від 14.10.09 р. (Бюлетень №11 за 2009 р. Перелік 7)
Наказ Міністерства освіти і науки України 21.12.2015 № 1328*

Видання індексується та реферується в національних та зарубіжних наукометричних базах даних: Наукова періодика України, РИНЦ (Росія), Index Copernicus (ICV 2015: 40.96) (Польща), GoogleScholar (США)

З електронною версією збірника можна ознайомитися на сайтах:

<http://vetp.kart.edu.ua>

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

<https://scholar.google.com.ua/citations?user>

<http://journals.uran.ua/index.php/2075-4892>

***«Вісник економіки транспорту і промисловості»
№ 56***

Збірник науково-практичних статей

Відповідальність за набір та викладення фактів у статтях несуть автори. Висловлені ними думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передрук матеріалів тільки з дозволу редакції збірника.

Відповідальний секретар – к.е.н., А.В. Толстова

Підписано до друку 27.12.16 р.

Формат паперу 60X84 1/16. папір писальний.

Умовн.-друк. Арк. 8,44. Обл. – вид. арк. 8,64.

Замовлення ____ Тираж 105. Ціна договірна

Видавництво УкрДУЗТу, свідоцтво ДКЗ 2874 від 12.06.2007р.